

T.C.

NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI

SANAT TARİHİ BİLİM DALI

OSMANLI DÖNEMİ HATAY MİNARELERİ

HAZIRLAYAN

GÜL EMİNE KOÇTAŞ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN

PROF. DR. AHMET ÇAYCI

KONYA 2022

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	I
ÖNSÖZ	1
ÖZET	2
ABSTRACT.....	3
KISALTMALAR	4
1.GİRİŞ	5
1.1.Konunun Tanımı, Önemi ve Sınırları	5
1.2.Araştırmada Kullanılan Metod ve Yöntem	6
1.3. Konu İle İlgili Yapılan Çalışmalar.....	7
1.4.Hatay'ın Coğrafi Konumu ve Tarihçesi	14
2.MİNAREN'İN TANIMI, MENŞE'İ, GELİŞİMİ VE BÖLÜMLERİ.....	17
2.1.MİNARENİN TANIMI VE MENŞE'İ	17
2.2. MİNARE'NİN TARİHİ GELİŞİMİ.....	19
2.3.MİNARE'NİN BÖLÜMLERİ.....	29
2.3.1.KAİDE(KÜRSÜ)	29
2.3.2.PABUÇ	30
2.3.3.GÖVDE.....	31
2.3.4.ŞEREFE.....	31
2.3.5. PETEK.....	32
2.3.6. KÜLAH.....	32
2.3.7. ALEM	33
3. OSMANLI DÖNEMİ HATAY MİNARELERİ	34
3.1.HATAY MERKEZDEKİ MİNARELER.....	34
3.1.1. ŞEYH ALİ CAMİ MİNARESİ.....	34
3.1.2.KANTARA CAMİ MİNARESİ	39
3.1.3.KİREMİTLİ CAMİ MİNARESİ	43
3.1.4.KÜRT FAKİH (TUFAKİ) CAMİ MİNARESİ	48
3.1.5.YENİ CAMİ MİNARESİ (ZAHİRİYE)	52
3.1.6. İHSANİYE CAMİ MİNARESİ.....	57
3.1.7.SARIMIYE CAMİ MİNARESİ	62

3.1.8.ŞEYH MUHAMMED CAMİ MİNARESİ.....	67
3.1.9.MAHREMİYE CAMİ MİNARESİ	71
3.1.10.NAKİP CAMİ MİNARESİ.....	76
3.1.11. ULU CAMİ MİNARESİ	80
3.1.12.SOFULAR CAMİ MİNARESİ.....	86
3.1.13. HABİB-İ NECCAR CAMİ MİNARESİ	91
3.1.14.ŞEKERCİK CAMİ MİNARESİ	97
3.1.15.MEYDAN CAMİ MİNARESİ	101
3.1.16.AFFAN CAMİ MİNARESİ.....	106
3.1.17.ORHANLI CAMİ MİNARESİ.....	110
3.1.18. OSMANİYE CAMİ MİNARESİ	114
3.1.19.AHMEDİYE CAMİ MİNARESİ	118
3.1.20.HALİL AĞA CAMİ MİNARESİ	123
3.2. HATAY İLÇELERİNDEKİ MİNARELER	126
3.2.1.YAYLADAĞI KASIM BEY CAMİ MİNARESİ.....	126
3.2.2.ŞEYH AHMET KUSEYRİ CAMİ MİNARESİ	131
3.2.3.BELEN KANUNİ SULTAN SÜLEYMAN CAMİ MİNARESİ	136
3.2.4.PAYAS II. SELİM CAMİ MİNARESİ.....	141
3.2.5.İSKENDERUN KAPTANPAŞA CAMİ MİNARESİ	146
3.2.6.ALTINÖZÜ FADİKLİ KÖYÜ CAMİ MİNARESİ.....	150
3.2.7.SAMANDAĞ EBU'L FÜTUH CAMİ MİNARESİ	155
3.2.8.REYHANLI YENİŞEHİR CAMİ MİNARESİ.....	159
4. OSMANLI DÖNEMİ HATAY MİNARELERİ GENEL ÖZELLİKLERİ	164
4.1.Minarelerin Konumu ve Yeri	164
4.1.1. Yapıdan Ayrı Olan Minareler	165
4.1.2.Ana Yapıya Bitişik Minareler	166
4.1.3. Taçkapağına Bitişik Minareler	167
4.2. Minare'nin Formu	169
4.2.1. Silindirik Formlu Minareler.....	169
4.2.2. Çokgen Formlu Minareler	169
4.3.Minare Elemanlarının Biçimsel Özellikleri.....	170
4.4.Yapı Malzemesi	184

4.5.Süsleme	186
4.5.1.Bitkisel Süsleme	187
4.5.2. Geometrik Süsleme	187
4.5.3.Yazılı Süsleme	190
4.5.4.Mukarnas	190
4.5.5. Kitabeler	191
5. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ.....	192
BİBLİYOGRAFYA.....	195
ÇİZİM LİSTESİ	203
FOTOĞRAF LİSTESİ.....	209
ÇİZİMLER	221
FOTOĞRAFLAR.....	314
TABLolar.....	455

ÖNSÖZ

Türklerin Anadolu'ya özellikle de Hatay yöresine yerleşmeleri ile birlikte kültür ve sanat birikimleri kaynaşarak pek çok sanat eseri ortaya çıkarılmıştır. Eski çağlardan bu yana önemli kültür merkezlerinden birisi olan Hatay şehri, birçok medeniyetleri bünyesinde barındırmış, Osmanlı döneminde yapılan imar faaliyetleri ile de halkın her türlü ihtiyaçlarına cevap verecek cami, medrese, han, mescit, türbe, çeşme gibi çeşitli yapılarla donatılmıştır. Bu çalışmamızda da bu kültür yapıları içerisinde yer alan ve Osmanlı dönemine tarihlenen, Hatay'daki camilerin minareleri incelenmiştir.

Hatay, geçmişin izlerini geleceğe taşıyan, geçmişin karanlıkta kalmış olan yanlarını aydınlatarak geleceğe ışık tutan önemli bir kültür şehridir. Şehri süsleyen minareler, zaman içerisinde deprem vb. gibi nedenler ile çok şeyler kaybederek, onarım ve eklemelerle günümüze ulaşmıştır. İncanın mimariye yansıyan en somut ifadesi olan bu minarelerin, gelecek kuşaklara tanıtılması amaç edinilmiştir.

Türk sanatının kıymetli örnekleri olan Osmanlı Dönemi Hatay Minareleri, Osmanlı sanatının bir parçası olarak taşıdığı değerlerin yanında muntazam örnekler olması ile döneminin önemli sanat eserleri içerisinde ayrı bir değere sahiptir. Bu çalışmada öncelikle bana fikir vererek desteğini esirgemeyen danışman hocam Prof. Dr. Ahmet ÇAYCI'ya, aynı şekilde beni yönlendiren hocam Dr.Zekeriya ŞİMŞİR'e, arazi çalışması esnasında yardımcı olan eşim Gökhan KOÇTAŞ'a ve benden desteğini esirgemeyen meslektaşlarım Uzm. Hasan Hüseyin ÖZDENİZ, Uzm. Gülistan ERMİŞ ve Uzm. Mustafa Burak ERMİŞ'e sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

GÜL EMİNE KOÇTAŞ

15.01.2022

Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin	Adı Soyadı	Gül Emine KOÇTAŞ		
	Numarası	158118011009		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Sanat Tarihi / Sanat Tarihi		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
Tezin Adı	OSMANLI DÖNEMİ HATAY MİNARELERİ			

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Öğrencinin Adı Soyadı
İmzası

Gül Emine KOÇTAŞ

ÖZET

ÖZET

Öğrencinin	Adı Soyadı	Gül Emine KOÇTAŞ		
	Numarası	158118011009		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Sanat Tarihi / Sanat Tarihi		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
	Tez Danışmanı	Prof Dr. Ahmet ÇAYCI		
Tezin Adı	Osmanlı Dönemi Hatay Minareleri			

Türk İslam sanat çevrelerinde minarelerin çok özel anlam ve işlevleri bulunmaktadır. İslam Sanatlarının oluşum aşamasında mimarının önemli bir alanını kaplayan cami minareleri, namaz vakitlerini halka duyurmak adına inşa edilmişlerdir. Bu eserler cami yakınlarında yaptırılan merdivenli yüksek duvar ve kulelerden ibarettir. Ait oldukları camilerin en önemli elemanlarından birisi niteliğindeki bu eserler, zaman içerisinde boyut, şekil, biçim ve estetik görünüm bakımından da en yüksek ifadelerine erişmişlerdir.

Anadolunun güney bölgesinde etkileşime açık bir konumda yer alan Hatay, yüzyıllardır gelip geçen uygarlıkların farklı kültürleri ile kaynaşmış, değerini korumuş önemli bir kenttir. Araştırma konumuzu teşkil eden Osmanlı Dönemi Hatay Minareleri, kent içerisinde ayrı bir önemi olan minarelerden, Hatay'ın ilçe merkezi olan Antakya'da ve ilçeleri olan Altınözü, Reyhanlı, Yayladağı, Samandağ, Belen, Payas ve İskenderunda yer alan 28 minare inceleme alanımız içerisine girmiştir. Farklı kültürlerin etkisini üzerinde hissettiren yapı elemanlarının tamamı Osmanlı dönemine tarihlendirilen eserleridir.

Osmanlı Dönemi Hatay Minareleri hakkında az sayıda detaylı bilimsel çalışma bulunmaktadır. Kentteki minareler içerisinde orijinal minarenin yanı sıra bir kısmı orijinal, bir kısmı da özgünlüğünü büyük oranda kaybetmiş onarım ve yapılan ilavelerle ayakta tutulmaya çalışılmıştır. Eserlerin tamamının ölçüleri ve planları detaylı olarak verilmiştir. Ayrıntılı tanımlamaları gerçekleştirilerek kitabelerine değinilmiş çalışma çok sayıda fotoğraf ile de desteklenmiştir. Kentte genel olarak iki farklı tip minare karşımıza çıkmaktadır. Bir grup kısa kalın çokgen gövdeli saçaklı şemsiye şerefeli, diğer grup da

ÖZET

ince uzun silindirik gövdeli pramidal ya da konik külahlıdır.Günümüze ulaşan 28 minarenin restorasyon esnasında aslına uyularak orijinal özelliğini yansıtmaması da bizim için büyük önem taşımaktadır. Osmanlı dönemi eserleri olan bu minarelerin ilk inşalarında Zengi, Eyyübi, Memlûklü etkisinin olduğunu ve günümüzde de onun yaşatıldığını görmek, Osmanlı devletinin sanata ve kültüre ne denli önem ve özen içerisinde değer verdiğini kanıtlar niteliktedir. **Anahtar Kelimeler:** Hatay, Minare, Osmanlı, Şemsiye Şerife, Cami

ABSTRACT

ABSTRACT

Author's	Name and Surname	Gül Emine KOÇTAŞ		
	Student Number	158118011009		
	Department	Art History / Art History		
	Study Programme	Master's Degree (M.A.)	X	
		Doctoral Degree (Ph.D.)		
	Supervisor	Prof. Dr. Ahmet ÇAYCI		
	Title of the Thesis/Dissertation	Ottoman Period Hatay Minarets		

Minarets have very special meanings and functions in Turkish Islamic art circles. Mosque minarets covering an important area of architecture in the formation phase of Islamic Arts were build to announce prayer times to the public. These works consist of high walls and towers with stairs build near the mosque. These works, which are one of the most important elements of the mosque they belong to, have reached their highest expression in terms of size, shape, form and aesthetic appearance over time. Hatay, which is located in the southern region of Anatolia, is an important city that has preserved its value and fused with the different cultures of the civilizations that have passed through the centuries. Among the minarets called Ottoman Period Hatay Minarets which constitute our research subject and which have a different importance in the city, 28 minarets in Antakya which is the district center of Hatay and its districts Altınözü, Reyhanlı, Yayladağı, Samandağ, Belen, Payas and İskenderun has entered our field. All of the minarets, which have the influence of different cultures, are Ottoman period works.

There are few scientific studies about the Ottoman Period Hatay Minarets In addition to the orijinal minaret, some of the minarets in the city have been tried to be kept alive with repairs and additions, some of which have lost their originality to a great extent. The dimensions and plans af all the examined works are given in detail. Detailed descriptions were made and the epitaps were mentioned, and the study was supported by mant photograp. There are two different types of minarets in the city in general. One group has a short thick polygonal body with fringe umbrella balconies, and the other group has a thin

ABSTRACT

---

long cylindrical body with a pyramidal or conical cone. All of the works were build of cut stone.

It is of great importance for us that the 28 minarets, which have survived to the present day, reflect their orijinal features during the restoration. Seeing that the first constructions of these minarest, which are works of the Ottoman period, had Zengi, Eyyübi, Memlük influence and that they are still alive today, proves how much importance and care the Ottoman state gave to art and culture.

Keywords: Hatay, Minaret, Ottoman, Umbrella Cheers, Mosque

KISALTMALAR

Çev. : Çeviren

C. : Cilt

S. : Sayı

cm. : Santimetre

H. : Hicri

M. : Miladi

m. : Metre

s. : Sayfa

vb. : ve benzeri

Ed: Editör

TDV: Türk Diyanet Vakfı

İSTEM:İslam Sanat,Tarih,Edebiyat ve Musukisi Dergisi

ORSAM: Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi

HVBM: Hatay Vakıflar Bölge Müdürlüğü

VGM. : Vakıflar Genel Müdürlüğü

VGM Arsivi : Vakıflar Genel Müdürlüğü Kültür ve Tescil Dairesi Başkanlığı

1.GİRİŞ

1.1.Konunun Tanımı, Önemi ve Sınırları

Camilerin bitişiğinde veya camiden ayrı olarak tasarlanmış, ezan okumak ve bunu civara duyurmak için yüksek bir kule şeklinde yaptırılan minareler, günümüze kadar hemen her İslami yapının önemli bir elemanı olarak inşa edilmiştir. Araştırmamıza konu olan Osmanlı Dönemi Hatay Minareleri adlı çalışma da kent içerisinde değerini korumuş yapı elemanları olarak karşımıza çıkmaktadır.

Hatay ilinin merkez ilçesi Antakya'da ve bazı ilçelerinde, Osmanlı dönemine tarihlenen camii minarelerinin, kapsamlı bir şekilde araştırılması gerçekleştirilmiş, minarelerin konumu, formu, malzemesi ve süslemesi göz önüne alınarak incelemesi yapılmıştır. Ayrıca minarelerin incelenmesi dışında konumuzun içerisinde yer verilen minarenin tanımı, gelişimi ve bölümlerine de değinilerek mimari ve dekoratif açılardan göstermiş olduğu gelişmelerin tespiti yapılmıştır.

Bu minarelerin araştırılması konusunda pek aydınlatıcı bilgiler ortaya koymak oldukça güçtür. Hatay'ın yüzyıllar içerisinde geçirdiği depremler Osmanlı döneminde birçok tahribata sebep olmuş ve bu yüzden ki Osmanlı döneminden günümüze orijinal hali ile gelebilen minare sayısı oldukça azdır. Ayrıca büyük çoğunluğu defalarca restorasyon geçirmiş örneklerdir.

Osmanlı Dönemi Hatay Minareleri hakkında bu zamana kadar ayrıntılı bir analiz ve değerlendirme yapılabilen çalışma oldukça sınırlıdır. Osmanlı İmparatorluğunun muntazam örnekleri arasında yer alan bu kültür varlıklarının Hatay ilinin Antakya şehir merkezi ve ilçe sınırları içerisinde kalanlarından tarihi sınırlamasına baktığımızda, bazılarında 16, 17 ve 18. yüzyıl örneklerini bünyesinde barındıran minarelerle karşılaşmıştır. Fakat günümüze kadar birçok onarım geçirerek varlığını sürdürmekte ve daha çok 19.yüzyıla tarihlendirilmektedirler.

1.2.Araştırmada Kullanılan Metod ve Yöntem

Bu tez çalışmasında Hatay'ın merkez ilçesi Antakya'da ve ilçelerinde yer alan tarihi ve mimari özelliğe sahip 28 minare incelenmiştir. Çalışmamızda ilk olarak Hatay Minareleri ile ilgili kaynak taraması yapıldı. Konumuzu doğrudan veya dolaylı olarak ilgilendiren bütün yayınlar belirlendi ve bunlar irdelenerek minareler ve gelişimleri detaylı olarak incelendi. Ayrıca arazi çalışması yapılarak tespit edilen bütün minarelerin fotoğrafları çekilerek tanımlamaları yapıldı.

Birinci bölümde konunun tanımı, önemi ve sınırlandırması yapılarak konu hakkında genel bilgiler edinilmeye çalışıldı. Coğrafi konumu ve tarihçesi anlatılarak sanat eserinin bulunduğu mevkinin Osmanlı öncesinden başlayıp Osmanlı devleti'nin çöküşüne kadar nice savaflara sahne olduğu ve nasıl ayakta kaldığından kısaca bahsedildi. Ayrıca konumuz hakkında yapılmış olan araştırmalara da değinildi.

İkinci bölümde gelindiğinde minarenin tanımlaması yapılarak menşe'i konusunda detaylı bilgi aktarıldı. Farklı araştırmacıların bu konudaki görüşlerine de yer verildi. Bununla birlikte minarenin tarihi gelişimi daha çok Türk döneminde gelişen minare ile sınırlandırılarak teferruatlı bir şekilde verilmeye çalışıldı.

Tez'in katalog kısmı oluşturulurken kronolojik sıralama takip edilerek yapıldı. Çalışma konumuzu teşkil eden minareler, teker teker mimari ve süsleme özelliklerine göre ayrıntılı olarak tanıtıldı. Antakya'nın önemli mimari özellikleri arasındaki bu minareler konumu, formu, kullanılan malzemesi ve süsleme özellikleri ile ele alındı. Toplamda 28 minarenin yer aldığı çalışmada, minarelerin her birinin kendi içerisindeki ayırıcı özellikleri ile tanımlamaları yapıldı.

Dördüncü bölümde çalışılan minarelerin genel özellikleri ele alınarak konumu, formu, minare elemanlarının biçimsel özellikleri, yapı malzemesi ve süsleme özelliklerine göre değerlendirmesi yapıldı ve bunun yanında söz konusu yapılar, taramalar esnasında bulunan aynı dönemlere tarihlenen benzer örnekleri ile karşılaştırıldı. Beşinci kısımda ise yapıların hangi uygarlığın etkisi altında kaldığı ve hangi döneme ait olduğu konusunda bir değerlendirme yapılarak sonuca varılmıştır.

1.3. Konu İle İlgili Yapılan Çalışmalar

Konu ile ilgili yapılan çalışmalarda, Hatay’da bulunan Osmanlı dönemine ait eserleri inceleyen araştırmalar söz konusudur. Fakat bu eserlerden, dini mimariye ait olan camilerin minareleri konusunda ayrıntılı tez çalışmaları yapılmamıştır. Kitaplar ve çeşitli makalelerde çok kısa olarak bahsi geçmekte ancak ayrıntılı tanımlamalarına yer verilmemektedir.

Louis François Cassas'ın 1795 ve 1823 yılları arasına tarihlenen *Voyage Pittoresque de la Syrie, de la Phoenicie de la Palaestine, et la Basse Aegypte* adlı kitabı içerisinde Hatay'ın gravürlerinin yer aldığı faydalı bir kaynaktır. K.A.C, Creswell'in *Burlington Magazin*'de yayımlanan *The Evolution of the Minaret (With Special Reference, to Egypt)* adlı eseri 1926 yılına tarihlenmekte olup minarenin kaynağı konusunda bilgiler sunmaktadır (Creswell, 1926, 1). Celal Esat Arseven'in 1950 yılında Sanat Ansiklopedisi'nin 3. cildinde yayımlanmış olduğu “*Minare*” maddesi adı altında minarelerin gelişimi konusunda bilgiler yer alır (Arseven,1950,1409-1411). Semavi Eyice'nin *İstanbul Minareleri* adlı kitabı, 1963 yılında yayınlanan ve İstanbul’da inşa edilen minareleri genel anlamda tasnif etmemizi sağlayan eserler içerisinde yer almaktadır (Eyice, 1963, 33-35). Erdem Yücel'in “*Minareler ve Hoparlör*” adlı makalesi 1966 yılına tarihlenen faydalı eserlerdendir (Yücel,1966,28). Emel Esin'in, 1976 tarihinde *Türk Ansiklopedisi*'nin 24. cildinde yayımlanmış olan “*Minare*” maddesi adı altında bize minarelerin gelişimi konusunda bilgiler sunmaktadır (Esin, 1976,210-211).

Sefa Kılıçoğlu'nun, 1985 tarihli *Büyük Larousse Ansiklopedisi*'nin 8. cildinde yer alan “*Minare*” maddesi (Kılıçoğlu, 1985, 809) ve 1986 tarihli *Büyük Laorusse Ansiklopedisi*'nin 16. cildinde yer alan “*Minare*” maddesi adı altında minarelerin gelişiminden bahseder (Anonim,1986, 195). Sadi Bayram'ın “*Minareler Biçimsel Analiz*”, isimli makalesi 1988 tarihli Mimarbaşı Koca Sinan'ın Yaşadığı Çağ ve Eserleri adlı kitapta yer alan ve yararlanılan bir eserdir (Bayram, 1988, 524-529). Ali Osman Uysal'ın, 1990 yılında *A.Ü.D.T.C.F. Dergisi*'nin 33. cildinde yayımlanan “*Anadolu Selçuklularından Erken Osmanlı Dönemine Minare Biçimindeki Gelişmeler*”, isimli makalesi Osmanlı minarelerinin biçimsel özellikleri hakkında bilgi veren faydalı kaynaklar arasındadır (Uysal, 1990, 505-533). 1992 tarihli *Meydan*

Larousse Ansiklopedisi'nin 14. cildinde yer verilen “*Minare*” maddesinde minarenin tanımı, kaynağı ve gelişimi konusu işlenmiştir (Anonim, 1992, 13,14).

Aygün Ülgen'in 1993 tarihli *Klasik Devir Osmanlı Camilerinde Minarenin Konumu* adlı Doktora tez çalışması, 1996 yılında basılarak kitap haline getirilmiş, Klasik Devir Minareler'nin ayrıntılı tanımlamaları fotoğraflarla da desteklenmiştir (Ülgen,1993,301). Ali Osman Uysal'ın 1994 yılında hazırladığı “*Erken Osmanlı Dönemi Sırlı Tuğlalı Minareler*” adlı makalesinde Erken Osmanlı mimarisinin tuğlalı minarelerine ve zamanla gösterdiği gelişime değinilmiştir (Uysal, 1994, 2559).

1994 yılına tarihlenen *Yeni Rehber Ansiklopedisi*'nin “*Minare*” maddesinde minarelerin kaynağından bahseder (Anonim,1994,171-173). A. Çetin'in *İslam Ansiklopedisi*'nin 12. cildindeki , “*Ezan*”, isimli makalesi, 1995 yılına ait olup faydalanılan kaynaklar içerisinde (Çetin, 1995,36-38). Eyüp Nefes tarafından 1996 tarihinde hazırlanmış olan “*Minarenin Cami Mimarisine Katılımı ve İlk Minare Örnekleri*” adlı (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tez) çalışması, İslamiyet'in ilk yıllarında inşa edilmiş olan minareler hakkında bilgilere ulaşabildiğimiz tez çalışmasıdır (Nefes, 1996, 17,18). 1997 yılına ait *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi*'nin 2.cildine, Ayla Ödekan'ın hazırlanmış olduğu “*Minare*” maddesi adı altında minarelerin gelişiminden söz eder (Ödekan, 1997,1259).

M. Emin Başar'ın *XII.XIII. Yüzyıl Anadolu Minareleri* isimli kaynağı, Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı (Yayımlanmış Doktora Tezi) olup minarelerin gelişimi ve bölümleri hakkında bilgiler veren faydalı eserler içerisinde (Başar, 1997,18). A.Asfour'un 1997 tarihli “*Emevi Devrinden Osmanlılara Kadar Suriye Minareleri*” adlı çalışması A.Ü.Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı'nda (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi) olup Suriye bölgesindeki minareleri tanımlar (Asfour,1997,151). *İslam Ansiklopedisi*'nin 30. cildinde 2005 tarihinde, Filiz Gündüz tarafından hazırlanan “*minare*” maddesi altında genel olarak minarelerin tanımı, kaynağı, bölümleri, üslup özellikleri incelenmiştir (Gündüz, 2005,98-101).

Hamza Gündoğdu'nun “*Dulkadirli Cami Minareleri*” adlı makalesi, 2005 tarihli olup Dukadirli beyliği dönemi eserlerine değinmiştir (Gündoğdu, 2005, 775-778). Bülent Nuri Kılavuz'un “*Güneydoğu Anadolu Bölgesi Minareleri*” adlı 2005 tarihli (Yayımlanmış Doktora Tezi), bize minareler hakkında ayrıntılı bilgiler veren ve fayda

sağlayan çalışmalar içerisinde (Kılavuz, 2005, 38). H.K. Kuşüzümü'nün 2010 da yayımladığı “*Yapım Teknikleri Açısından İstanbul Minareleri*”, isimli makalesi, *Vakıf Restorasyon Yıllığında* yayımlanmış olup minarelerin gelişimi konusunda da ayrıntılı bilgiler sunmaktadır (Kuşüzümü, 2010,s.56-64). Şenay Özgür Yıldız'ın 2016 yılında Sanat Tarihi Dergisi'nin 24.cildinde yayımladığı Gaziantep Camilerinde Görülen Bazı Güneyli Etkiler adlı makalesi faydalanılan eserler arasındadır (Yıldız, 2016, 94).

Sümeysra Ocak tarafından 2020 tarihinde *İslam Medeniyeti Araştırmaları Dergisi'nin* 5. cildinde yayımlanan *Kuzey Afrika minareleri* adlı makalesi o bölgede yer alan minarelerin gelişiminden bahseder (Ocak, 2020, 92).

Fuat Şancı'nın 2021 yılına tarihlenen, Türk İslam Mimarisinde Minareli Taçkapılar adlı kitabı faydalanılan kaynaklar arasındadır.

Fulya.A. Eruz'un 2004 yılında *TDV İslam Ansiklopedisi'nin* 29. cildinde yayımlanan “*Memlükler*” adlı makalesinde Memlüklerin bıraktığı mimari eserlere değinmiştir (Eruz, 2004,97). Zeynep Meliha Ekici tarafından 2013 yılında hazırlanmış olan *Memlüklerin Güneydoğu Anadolu'da Bıraktığı Mimari İzler* adlı Yüksek Lisans (Yayımlanmamış) tez çalışması (Ekici, 2013, 121) ve Ahmet Vefa Çobanoğlu'nun *TDV İslam Ansiklopedisi'nin* 44. cildinde yayımlanan “*Zengiler*” adlı makalesi de yararlanılan eserler arasındadır (Çobanoğlu, 2013, 275). 2020 yılına tarihlenen Eyyübilerde İlim ve Kültür adlı kitabı'nın içerisinde İrfan Yıldız ve İzzet Zorlu'nun hazırlanmış olduğu “*Silvan Eyyübi Cami Minaresi ve Süsleme Programı*” adlı çalışmada yararlanılan kaynaklardandır (Zorlu,Yıldız, 2020, 473).

1973 tarihinde basılmış *Hatay İl Yıllığı* kitabı (Anonim, 1973, 19) ve Semavi Eyice'nin, *İslam Tetkikleri Enstitüsü Dergisinde* yayımlandığı 1975 tarihli “*Broquiere ve Seyahatnamesi (1432-1433)*” Hatay'dan bahseden kaynaklar içerisinde (Eyice, 1975, 85-126). 1982 tarihli, *Türk Etnografya Derisinde* yayımlanan, Yaşar Çelebi'nin ”*Bir Grup Eski Antakya Evi* adlı makalesi, kentin tarihinden bahseder (Çelebi,1982, 163). 1988 tarihli, *Hatay Kültür ve Turizm envanteri* kitabı (Anonim,1988,3-6) ve Sadettin Kafadenk'in “*Hatay'da Tarihi Eserler*” adlı makalesi, kentin bazı yapılarını anlatır (Kafadenk, 1988, 22,23).

M. Sılay'ın 1989 tarihli, *Hatay Evliyalari* kitabı faydalanılan eserler içerisinde (Sılay, 1989, 45-51). Sefa Kılıçlıoğlu, Nezihe Araz ve Hakkı Devrim'in 1990 tarihinde

hazırladığı, *Antakya Büyük Lugat ve Ansiklopedisi* Cilt:1 kitabı içerisinde “Antakya” maddesi adı altındaki bölüm, şehri genel anlamda tanımlayan kaynaklardandır (Kılıçlıoğlu, 1990, 556). 1991 yılında yayınlanan *İslam Ansiklopedisi* (İslam Alemi Tarih, Coğrafya, Etnografya ve Biyografya Lugat) kitabı 3.cildinde bulunan Halil Sahillioğlu’nun yazmış olduğu “Antakya” maddesi adı altında verilen bilgiler buranın eski tarihinden bahseden yayınlar içerisinde (Sahillioğlu, 1991, 228). Yusuf Halaçoğlu’nun 1992 tarihinde *İslam Ansiklopedisi’nin* 5. Cildinde yayımladığı “Belen” adlı makalede Belen ilçesinin tarihi ve kültürel yönlerinin bir arada olduğu eserler içerisinde (Halaçoğlu, 1992,403-404).

16. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunda İnşa Edilen Menzil Külliyesi adlı çalışma, M.Fatih Müderrisoğlu’nun 1993 yılında Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji-Sanat Tarihi Anabilim Dalında Yayınlanmış Doktora Tezi olup Anadolu’da inşa edilen menzil külliyesi hakkında geniş çaplı araştırma ve incelemelerde bulunulan bir eserdir (Müderrisoğlu,1993,427-450, 576-601). M.Fatih Müderrisoğlu’nun 1994 yılında *Vakıflar Dergisinin* 24. sayısında yayımlanan “Bir Osmanlı Türk Şehri Olarak Belen” adlı makalesinde Belen’in tarihi ve kültürel mirasları işlenmiştir (Müderrisoğlu, 1994, 237-272).

Adem Tutar’ın 1997 tarihli *20.Yüzyıl Hatay Tarihi ve Günümüz İnanç Coğrafyası* adlı doktora tez çalışması (Tutar, 1997,15) ve S. Uludağ’ın 1997 yılında, *İslam Ansiklopedisi’nin* 15.cildinde yayımlanmış olan “Halvetiyye” isimli makalesi yararlanılan eserler içerisinde (Uludağ, 1997,393-395). 1998 yılına tarihlenen ve Özcan Tatar tarafından hazırlanmış olan *8.Numaralı Antakya Şer’iyye Sicili (H. 1178-79 / M. 1764-65)* adlı kaynak içerisinde Antakya’dan bahseder (Tatar, 1998,276).

Bahtiyar Eroğlu’nun, 1999 tarihinde Antakya’da yayımlanan *Hatay’da Osmanlı Dönemi Kültür Yayınlarından Birkaç Örnek* ,adlı kitabı da faydalanılan kaynaklar arasındadır (Eroğlu, 1999, 3). Enver Konukçu tarafından 2000 yılında hazırlanmış olan “Bazı Gezi Notlarına Göre Osmanlı Döneminde Antakya” adlı çalışma, Ortadoğu’da Osmanlı Dönemi Kültür İzleri ve Uluslararası Bilgi Şöleni Bildirileri (25-27 Ekim) kitabının 1.cildinde yayımlanmış olup Hatay’daki bazı yapılara değinen eserler içerisinde (Konukçu, 2000,275-283).

A.S.Aykut’un 2000 yılında hazırlanmış olduğu “İbn Battuta Seyahatnamesi (Ebu Abdullah Muhammed İbn Battuta Tanci” 1. Cildinde, Antakya hakkında bilgilere yer

verilmiştir (Aykut, 2000,32). 2001 yılında hazırlanmış olan Atatürk Kültür Merkezi yayımlarının, Ortadoğu’da Osmanlı Dönemi Kültür İzleri Uluslar Arası Bilgi Şöleni Bildirileri Cilt: II isimli kitabı içerisinde, Fatih Müderrisoğlu’nun “*Osmanlı Döneminde Anadolu Sağ Yolunun Adana-Antakya Güzergahı Üzerindeki Menzillerin Bugünkü İzleri*” başlıklı makalesi de yararlanılan bir eserdir (Müderrisoğlu, 2001, 441-443). Aynı kitabın I. Cildindeki kitapta ise Ataman Demir’in “*Antakya Eski Konut Yerleşkesi*” isimli makalesinde kentin eski tarihinden bahseder (Demir, 2001, 205,206).

Adem Kara’nın 2004 de yayımladığı *19. Yüzyılda Bir Osmanlı Şehri Antakya*, isimli kitabı Antakya’nın sosyal ve kültürel hayatı hakkında bilgiler sunan eserler içerisindedir (Kara, 2004, 71). F.Mine Temiz’in “*Payas Sokullu Mehmet Paşa Külliyesi*” adlı makalesi, 2004 yılında yayımlanan faydalı bir makaledir (Temiz, 2004,13-17). A.Y.Akyürekoğlu’nun Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) olan *Hatay’daki Türk İslam Devri Yapıları*, adlı kaynağı 2005 tarihli olup yararlanılan kaynaklardandır (Akyürekoğlu,2005, 23,24). Mehmet Tekin’in 2006 yılında çıkan *Habib Neccar ve Antakya*, adlı kitabı, Habib Neccar ve Külliyesi hakkında bilgiler vermektedir (Tekin, 2006, 55). S.Ali Kahraman ve Yücel Dağlı’nın birlikte hazırladığı 2006 tarihinde yayımlanan *Günümüz Türkçesi ile Evliya Çelebi Seyahatnamesi Antakya’dan* bahseden bir eserdir (Kahraman.vd., 2006,35).

Fuat Şancı’nın 2006 yılında yaptığı *Hatay İlinde Türk Mimarisi* adlı Doktora Tezi yararlanılan eserlerdendir (Şancı, 2006, 11). S. Bilgin’in 2007 tarihli *Hatay İli Yayladağı İlçesi’nin Tarihi, Sosyal ve Kültürel Yapısı* isimli çalışmada Hatay’ın Yayladağı ilçesinin ele alan bir eserdir (Bilgin,2007,169-170). A.Gül’ün 2009 yılında yayımlanan “16. Yüzyılda Antakya Kazasının Demografik Yapısı” isimli makalesi *Turkish Studies’in* 4.cildinde yer alan ve yararlanılan bir makaledir (Gül,2009,1024-1066). M.Fatih Müderrisoğlu, 2009 yılında *İslam Ansiklopedisi’nin* 37.cildinde yayımlanan “*Payas Sokullu Mehmet Paşa Külliyesi*” adlı makalesinde külliye tanımlar (Müderrisoğlu, 2009, 364-366).

G. Bahadır’ın *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisinde* Yayınlanan ve 2010 yılına tarihlenen “*Kuruluşundan IV. Yüzyıla Kadar Antakya*” isimli makalesi, kentin tarihçesinden bahseder (Bahadır,2010,349-372). 2010 yılında

Uysal Yenipınar tarafından hazırlanmış olan *Hatay Doğu'nun Kraliçesi Roma Dünyasının Üçüncü Büyük Kenti* isimli kitabı (Yenipınar, 2010, 112) ve İsrail Karataş'ın hazırladığı *Bölge Basınında Hatay Sancak Meselesi* adlı 2011 tarihli Yüksek Lisans tezi şehrin tarihini anlatır (Karataş, 2011, 11).

F.Mine Temiz'in Uluslararası katılımlı XV. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumunda yer alan "*Antakya Ulu Cami Külliyesi*", adlı makalesi, Cami hakkında bilgi veren yararlı eserlerdendir (Temiz, 2011, 771-776). Bülen Arı tarafından 2011 yılında *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisinde* yayımlanan "*Hatay Velilerinden Şeyh Ahmet Kuseyri*" adlı makale de faydalanılan eserlerdendir (Arı, 2011, 375-386). 2011 de yayımlanan *Hatay Kültür Envanteri* Cilt 1 ve Cilt 2 kitapları da Hatay'daki yapılardan bahseder (Anonim, 2011, 30).

Bülen Nakib'in *Eski Antakya'dan Görünümler* adlı kitabı, 2012 yılında basılmış olup ,Antakya'nın tarihi ve kültüründen bahseden faydalı bir kaynaktır (Nakip,2012,10). *Osmanlı Vilayet Salnamesinde Halep* adlı çalışma 2012 yılında C.Eroğlu vd. tarafından hazırlanmış olup yararlanılan kaynaklardandır (Eroğlu.vd, 2012,25). 2012 yılında A.Atasoy tarafından hazırlanan çalışma olan *Reyhanlı İlçesinin Coğrafyası* adlı kitabı, Reynalı ilçesini anlatan bir kaynaktır (Atasoy,2012,123). F.Mine Temiz'in 2013 yılında *Habib-i Neccar Hazretleri Tanıtım Dergisi* 1. sayısında yayımladığı "*Habibi-i Neccar Külliyesi ve Özellikleri*", adlı makalesi yararlanılan kaynaklar arasındadır (Temiz, 2013, 33-35).

F.Mine Temiz'in 2014 tarihli "*Şenköy Şeyh Ahmet Kuseyri Külliyesi*" adlı makalesi, XVI. Ortaçağ-Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumunda sunulan bir bildiri niteliğinde olup faydalı bir kaynaktır (Temiz, 2014, 771-776). Enver Çakar'ın "*16. Yüzyılda Antakya Vakıfları (1550 Tarihli Evkaf Defterine Göre)*" adlı makalesi *Vakıflar Dergisi,nde* yayımlanmış olup kentin sosyal, ekonomik, tarihi ve kültürel özelliklerinden bahseden bir kaynaktır (Çakar, 2015, 9-39). Ahmet Gündüz tarafından 2018 tarihinde *Hatay Araştırmaları IV.* kitabında yer alan "*Antakya'nın Manevi Şahsiyetlerinden Şeyh Ahmet Kuseyri (Tahrir Kayıtlarına Göre)*" isimli makalede, Şeyh Ahmet Kuseyri hakkında bilgilere yer verilmiştir (Gündüz, 2018, 107-117).

Fırat Biçer'in hazırlamış olduğu *69 Numaralı Antakya Beylan(Belen) Şer'iyye Sicili'nin Transkripsiyonu ve Değerlendirmesi*, (H. 1280-1301/M. 1863-1884) adlı tez çalışmasında, Belen'in tarihi, sosyal ve kültürel yapısı anlatılmıştır (Biçer, 2019, 14). 2019 tarihinde Şemsi Yıldırım'ın hazırlamış olduğu *Osmanlıdan Cumhuriyete Kültürel Miras: Antaya Örneği* isimli tez çalışmasında kentin eski tarihine değinilmiştir (Yıldırım, 2019, 62).

2019 yılında *İslam Ansiklopedisi'nin* 2.cildinde yayımlanan “*Antakya Ulu Cami ve Külliyesi*” isimli makale F.Mine Temiz tarafından hazırlanan faydalı eserler içerisinde (Temiz, 2019, 622-623).

Mustafa Cezar'ın 1977 yılına tarihlenen *Anadolu Öncesi Türklerde Şehir ve Mimarlık* adlı kitabı faydalanılan kaynaklar arasındadır. Ayla Ödekan'ın mukarnas bezemeyi tanımladığı “*Sinan'ın Mimarisinde Mukarnas Bezeme*” adlı makalesi 1988 yılında yayınlanan önemli bir eserdir (Ödekan,1988,475-478). Tuncer Doğan'ın 2013 yılına tarihlenen *Gaziantep Türk İslam Dönemi Mümari Süslemeleri* isimli çalışması (Doğan,2013,240-243) ve Abdulkadir Dünder'ın *Kilis'teki Osmanlı Devri Mimari Eserleri* adlı çalışması, çalışılan yapılar ile analiz konusunda faydalanılan eserler içerisinde (Dünder,1999,71). Alper Altın'ın 2015 yılında yayımlanan *Gaziantep'de Türk İslam Mimarisi* adlı tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk İslam Sanatları Anabilim Dalında Yayınlanmış (Doktora Tezi) olup faydalı eserlerdendir (Altın, 2015,1).

Mehmet Ali Sündüs'ün 2018 yılında *Konya Mescidlerinde Ahşap Minareler ve Ezanlık* adlı Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi faydalı eserler arasındadır. Yasser Daldal tarafından 2019 yılında hazırlanan *Erken Osmanlı Mimarisinde Mukarnas* (İzmit,Bursa,Edirne) adlı çalışma, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalında (Yayınlanmış Doktora Tezi) olup mukarnas bezemeyi tanımlar (Daldal,2019,18,19). Bahattin Yaman ve Çiğdem Önkol Ertunç tarafından 2019 yılında *İslam, Sanat, Tarih, Edebiyat ve Musiki Dergisinde* yayımlanan “*13. Yüzyıl Anadolu Taçkapılarında Kullanılan Madalyonlar ve Kabaralar*” isimli çalışmadan da faydalanılmıştır (Yaman.vd, 2019,127-148). Selçuk Mülayim'in 2020 yılında *İslam Ansiklopedisi'nin* 31.cildinde yayımlanmış olduğu “*Mukarnas*” başlıklı makalesi bezemeyi ayrıntılı olarak tanımlayan faydalı kaynaklar içerisinde (Mülayim, 2020, 126,128).

1.4.Hatay'ın Coğrafi Konumu ve Tarihçesi

Hatay, Akdeniz bölgesinin doğusunda 35°-52' ve 37°-4' kuzey enlemleri, 35°-40' ve 36° -35' doğu boylamları arasında yer alan bir sınır şehridir (Tekin, 2000,549). Anadolu yarımadasının Doğu Akdeniz kıyılarında yer almakta olup bugünkü şekli ile toprakları, Batıda Akdeniz ve İskenderun Körfezi kıyılarına kadar uzanmaktadır (Kılıçlıoğlu, 1990, 556).

Doğu ve Güneyde Suriye, Kuzeyde Antep ve Adana ile komşu olan Hatay, Anadolu'yu Ortadoğu'ya bağlayan en önemli geçiş noktası üzerinde yer almakla birlikte konumu itibariyle de büyük bir öneme sahiptir. Uygun iklim koşulları neticesinde de yaşantısını tarih öncesinden başlayıp günümüze kadar durmaksızın bir yerleşimle devam ettirir (Karataş, 2011, 8).

Kent, Ortadoğuya geçişi sağlayan önemli bir noktada yer almasıyla kazandığı stratejik önemi sebebiyle yüzyıllardan bu yana birçok uygarlığın hedefinde oldu ve birçok medeniyete de ev sahipliği yaptı. Anadolu'nun en eski ve en zengin, köklü kültürüne sahip şehirde yapılan araştırmalar (kazılar) neticesinde şehirdeki ilk yerleşimin ilkel yaşamın hüküm sürdüğü Orta Paleolitik çağda başlamış olduğunu ortaya koymaktadır. Devamında Neolitik, Kalkolitik ve Maden çağlarını da bünyesinde barındırmıştır (Tutar, 1997, 9). Tunç çağında Akadların hakimiyetinde olan bu şehir, M.Ö 1800 lerde başlayıp 200 yıl kadar sürecek olan ve merkezi Halep olan Babil yönetimindeki Yamyad krallığına bağlı bir şehir konumunda iken İlerleyen dönemlerde de Asurlular, Hititler, Urartular ve Oğuzların da hakimiyetine geçmiştir (Yıldırım, 2019, 10).

Hatay'ın birçok ilçesi olduğu gibi ele geçen uygarlıkların o dönemlerde vermiş olduğu isimle anılan, adınada Antiochia, Antakiye (Sahillioğlu,1991,228) denilen bir merkez ilçesi bulunmaktadır. Günümüzde Antakya olarak değişen bu yer, M.Ö VI. yy da Pers hakimiyetindeydi. M.Ö.538 de Persler ile Makedonya kralı büyük İskender arasında İssos (bugünkü Erzin) yöresinde gerçekleştirilen savaşın sonunda Persler yenilgiye uğratarak Antakya yöresi İskender egemenliğine geçti (Anonim, 1973, 19).

Şehrin kuruluş tarihi İskender dönemine kadar indirgenmektedir. Ancak kenti asıl kuran M.Ö 323 yılında İskender ölünce yerine geçen kumandanı Seleukos I. Nicator (M.Ö. 300) dur. Seleukos'un bu şehri babası Antiochas'ın adına inşa ettirdiği, adına da ANTIOCHIA dediği bilinir. Zamanla gelişerek büyük bir şehir haline gelen Antiochia, Seleukos tarafından başkent ilan edilmiştir (Sahillioğlu, 1991, 228).

Seleukos, M.Ö. 300 yılında kenti kurularak adeta bir imparatorluk haline getirdi ve kısa sürede gelişerek dünyanın sayılı şehirleri arasındaki yerini aldı. Ticaret ve eğlence yönünden büyük bir şehir haline gelmesi sık sık isyanlar, savaşlar ve taht kavgalarına sebebiyet verdi ve imparatorluğu zayıf düşürdü (Çelebi,1982,163).

Dış kuvvetlerin hedef noktası olmaktan kaçınamayan Seleukos krallığı M.Ö.129 da Romalılarında hedefindeydi. Seleukos hanedanından prenslerin bir kısmı Romaya götürülüp Antakya tahtındaki krallardan birinin de Romaya kafa tutması ve kaçırılan prenslerden birinin serbest bırakılması neticesinde Antakya'da taht kavgaları kendini göstermeye başladı. Romalılara hizmet eden Ermeni kralı Tigranesin de Antakya'yı işgal için gelmeyip taht kavgasına son vermek için gelmiş ise de düzeni sağladıktan sonra M.Ö.83 yılında başkenti ele geçirerek Seleukos krallığının yıkılmasına sebep oldu ve M.Ö. 69 da ilk defa burada Antakya ismini kullandı (Bahadır, 2010,354). M.Ö. 396 yılında Bizans hakimiyeti altına giren kent, ara ara da Bizanslılar ve Arapların himayesine geçmiştir (Çelebi, 1982, 163).

Hatay, M.Ö. 300 ile M.S. 64 yılları arasında Seleukus Krallığının hakimiyeti altındaydı (Yıldırım,2019,11). M.Ö 64 de Roma imparatorluğunun eline geçerek uzunca bir süre Romalıların hakimiyetinde kaldı. Antik çağda Grek-Roma medeniyeti ve Doğu medeniyetinin bulunduğu merkez statüsünde olan kente Romalılar "Doğunun Kraliçesi" unvanını vermişler ve kent dönemin en büyük kültürel miraslarından biri statüsüne erişmiştir (Demir, 2001, 205,206).

Yüzyıllar boyu yoğun savaşlara sahne olan şehir; Bizans, Selçuklu ve Haçlıların himayesinde de yaşamış, gelip geçen uygarlıkların bıraktığı izleri farklı tarihlerde gerçekleşen birçok deprem dolayısıyla tahribata uğramışsa da tekrardan yinelenerek köklü kültürünü korumaya devam etmiştir (Sahillioğlu, 1991, 229).

1076 yılı başında bölgede faaliyetini sürdüren Kutalmışoğlu Süleyman Şah Antakya kalesini ele geçirmeye çalışarak kenti fethetme girişimlerinde bulundu. Bir süre fetih hareketlerini devam ettirerek 1085 yılında Hatay,Selçuklu türklerinin eline

geçti. fakat 1096 yılında baş gösteren haçlı seferleri tehlikesi ile tekrardan haçlıların hakimiyetine girmiştir (Sahillioğlu, 1991,230). 18 Mayıs 1268 tarihinde de Memlûklü sultanı Baybars şiddetli bir hücumla Antakyayı feth etti ve 170 yıl boyunca hakimiyetini sürdüren haçlı prensliği son buldu (Tekin,2000,9).

Osmanlı öncesinde Anadolu ve Anadolu dışından çok sayıda kültürü bünyesinde barındırmış olan Doğu Akdenizde bazı kültürler de gelip geçerek geride birçoğu kalıcı izler bırakmıştır. Yavuz Sultan Selimin 1516 senesinde gerçekleştirdiği Suriye ve Mısırın fethi ile Memluk imparatorluğuna bir son verip bu yerleri de alarak Osmanlı topraklarına dahil etti. 16. yüzyılın başlarında bölgede faaliyet gösteren Ramazanoğulları ve Memlûklü hakimiyetini son verdi ve Osmanlı devletinin bu fethi gerçekleştirmesiyle 400 yıl boyunca devam edecek olan Osmanlı hakimiyeti başlamış oldu. Mercidabık ve Ridaniye savaşlarının sonucu olarak Anadolu yarımadasının Doğu, Güneydoğu, ve Doğu Akdeniz bölgeleri Osmanlı toprakları içerisine alındı (Müderrişoğlu, 2001, 441). Zengin kültürü sebebiyle çeşitli imar faaliyetlerinde bulunmuş olup Osmanlı hoşgörü kavramı neticesinde mahallede yaşayan insanlar farklı ırk ve dinlere mensup kişiler olup hep bir arada yaşadılar (Şancı, 2006, 11).

Hatay siyasi sorunlarının yanında doğal felaketlerle de uğraşarak dokusundan birçok ödün vermek durumunda kalmıştır. Varoluşundan bu yana bir çok deprem geçirmiş bunu Osmanlı devleti zamanında da sık sık yaşamıştır. 1615, 1822 ve 1872 de şiddetle sarsılan kent birçok hasara uğramıştır. Hatay Samandağ'ındaki (Seleukeia Pieria) nin son kalıntıları da özellikle 1822 depreminde yerle bir olmuştur. Bu tarihten sonra şehir birçok onarım görmüş yeni faaliyetlerde bulunmak zorunluluk haline gelmiştir (Yenipınar, 2010, 112).

Kent, 1.Dünya Savaşının sonuna kadar Osmanlı hakimiyetinde kalmış ve bu süre zarfında Halep Vilayeti'nin Halep Merkez sancağına bağlı bir kaza merkezi olarak yönetilmiştir. XIX. yüzyılın ikinci yarısı ve XX yüzyıla tarihlendirilen umumi salnameler ile Halep Vilayeti Salanmaelrinde kayda geçenlere göre imparatorluğun çöküş zamanına kadar kaza statüsünde varlığını devam ettirmiş (Demir, 1996, 20).

Mondros mütarekesinden sonra 1918 sonbaharında İngilizler şehri işgal etti. Daha sonra da Fransızların işgaline uğradı. 21 Ekim 1921 yılında imzalanan Ankara antlaşmasıyla Fransızlar İskenderun sancağı denilen bölgeye muhtariyet vermeyi kabul etti ve Ocak 1937 yılında Paris ve Ankarada yapılan görüşmeler neticesinde iki

devletin garantisinde Hatay ismi ile bir devlet teşkili kararlaştırıldı. Türkiye Cumhuriyetinin garantörlüğünde 5 Temmuz 1938 de Hatay'a askeri birlikler girdi ve 1939 da imzalanan antlaşma ile Hatay vilayeti olarak Türkiye Cumhuriyeti topraklarına dahil edildi (Sahillioğlu, 1991, 232).

İpek yolunun Çin, Hindistan, Orta Asya ve İran üzerinden Anadoluya uzanarak Doğu Akdeniz sahillerine ulaştığı yerde, doğu batı ticaretinde önemli bir yere sahip olan kent, Mezopotamyadan Akdenize ulaşan yollar ile Mısır ve Hicaza ulaşımı ağlayan yolların kesişme noktasındaki bir ticaret merkezi olma niteliğini yüzyıllar boyu korumaya devam etmiştir (Demir, 2001,206).

2.MİNAREN'İN TANIMI, MENŞE'İ, GELİŞİMİ VE BÖLÜMLERİ

2.1.MİNARENİN TANIMI VE MENŞE'İ

Minare, camilere bitişik yada ayrı tasarlanan, ezanı okumak ve bu sesi çevreye duyurmak maksadıyla bir yada birkaç şerefesi bulunan kule şeklindeki yüksek boyutlu yapılara denmektedir. Çoğunlukla taş, tuğla ve ahşap malzeme ile yapılan minarelerin gövde formları silindirik, köşeli, düz, bezemeli, yivli ve burmalı örneklerdir (Ödekan, 1997,1259).

İslam dininin önemli sembollerinden birisi veya camilerin vazgeçilmez bir elemanı olan minareler, sadece ezan okunan yerlere verilen bir isim olmayıp önceki dönemlerde gözetleme ve işaret kuleleri için de kullanılan bir kelime olup İslamiyetten sonra ezan okunan yerler de dahil her türlü kuleyi ifade etmektedir. İlk dönem islam kaynaklarında Araplar tarafından verilen Savma adı; çağrı , dua ve yer anlamlarına gelmektedir. Savma adının aynı zamanda kuleler için de kullanılan bir isim olduğu düşünülmektedir (Creswell, 1926,1).

“Savma” adı sözlükte yükselme, yükseltme ve hücre anlamlarında da kullanılmaktadır. Muaviye döneminde Şam, Emevi devletinin başkenti olunca şehirde yer alan Temenos'un (İslami yapı dışında, duvarla çevrili kutsal alan,dini yapı) kibleye uygun olan güney köşesi mescid olarak kullanılmaktaydı. Hristiyanların inzivaya çekilmek için kullandıkları Temenos'un köşe kuleleri de ezan okunmak için

kullanılmış olmalıdır. Böylece inzivaya çekilenler için kullanılan “Savma” adının aynı zamanda müslümanlar için de benimsenmiş olduğu düşünülmektedir (Nefes, 1996,20).

Bu ismin dışında birden çok isimle anılan minare kelimesinin sözlükteki anlamı "ışık veya ateş çıkan veya görünen yer" anlamına gelmektedir. Arapça kelime olan “Menare”den gelir. Farklı bölgelerde aynı anlama gelen “mi’zene (ezan okunan yer) kelimesi de kullanılır (Gündüz, 2005,98).

Minarenin asıl yapılma amacı olan ezan ise sözlükte “bildirmek, duyurmak, çağrıda bulunmak, ilan etmek” manasında bir masdar olup terim olarak farz namazlarının vaktinin geldiğini, müminlere duyurmayı amaçlar. Aynı kökten gelen müezzin “ ezan okuyan kimse”, Mi’zene de “ezan okunan yer” yani minare demektir. Kur’an-ı Kerim’de bir ayette bildiri, ilam manasında geçer (Çetin, 1995, 36).

Arapçada ışık anlamına gelen "nur" kökünden türetilen “Menar” kelimesi, ışık yeri, fener kulesi, yol işaretleri anlamında kullanılırken Menare de ışık kulesi, minare anlamlarına gelmektedir. Bazı araştırmacılar tarafından bununla birlikte "nar" kökünden türeyerek ateş anlamında kullanılıp "üzerinde ateş yanan yer" anlamına geldiği de söylenmektedir. Bu görüşü destekler nitelikte Fas'ta geceleyin namaz vakitlerinin minarelerde kandiller yakılması suretiyle haber verildiği de belirtilmektedir. Asıl kelimenin Süryanice'de şamdan anlamına gelen "Menafta" kelimesinden geldiği de düşünülmektedir. Bu iddianın doğruluğunu savunanlar, geceleyin ezan okumak için minareye çıkan müezzinin, yanında yolunu aydınlatması için taşıdığı kandille kulenin uzaklardan şamdan görüntüsü verdiği görüşünü öne sürmektedirler (Kılavuz, 2005,37,38).

Minare kelimesi ile ilgili diğer görüşleri de şöyle özetlemek mümkündür. S.Hüseyin Nasr’a göre “Nur” kelimesinden türeyen minare isminin, ezan okunan yerlere verilmesi bu kelimenin İslam dininde sahip olduğu önemiyle açıklanmalıdır (Nefes, 1996,17,18). Söylemezoğlu minare kelimesinin Arapça’daki “Menara” kelimesinin italyanca şekli olduğunu düşünmektedir. Arapların Mısır’a hakim olduklarında mevcut bulunan İskenderiye Fenerine “Menara” isminin vermiş olduklarını kabul eden Söylemezoğlu sonradan o bölgedeki Hristiyanların yanlışlıkla ezan okunan yerlere menara kelimesinin bozulmuş şekli olan minare ismini vermiş olabileceklerini savunmaktadır. Bugün bakıldığında, batı dillerinde ezan okunan kuleleri ifade etmek için yerleşmiş olan minare isminin 18.yüzyılda Türkçeden geçtiği

kabul edilir. Böylelikle Söylemezoğlu'nun minare kelimesi ile ilgili öne sürdüğü iddiası kabul görmektedir (Nefes, 1996, 17,18).

Görüldüğü üzere minare kelimesinin sadece ezan okunan yerlere verilmediği, kökeninin Orta Asya ve İran'daki işaret ve haberleşme (ateş) kulelerine, Suriye'deki gözetleme ve çan kulelerine, Akdeniz ülkelerindeki deniz fenerlerine veya Doğudaki Hint zafer abidelerine dayandığına ilişkin farklı görüşler vardır.

İslamın ilk yıllarında, Hz.Peygamber zamanında minare mevcut değildi. Medine'ye ilk geldiği zamanlarda, İbn Hişam'a göre, ibadet çağrısı yapabilmek için bir ön hazırlık bulunmamaktaydı. Hz. Peygamber Yahudilerin boru sesini Hristiyanların da çan sesini duyduktan sonra Bilal'i görevlendirerek ev'in damından ibadete çağrı niteliği taşıyan ezan'ı okuttuğu bilinmektedir. Böylelikle dua çağrısını ilk yapan müezzin de Bila-i Habeşi olmuştur (Creswell,1926,1).

Hz. Peygamber döneminde Mescid-i Nebevi'nin kible yönünde bulunan özel bir alanda Bilal-i Habeşi'nin ezan okumak için üzerine ipe tırmanarak çıktığı "üstüvane" (silindir) adı verilen kısım bulunur. Minarenin ilk şekli olduğu düşünülebilecek bu kısmın haricinde mescidin çevresinde yer alan yüksek kısımların da aynı işlev için kullanıldığı bilinmektedir (Gündüz, 2005,98). Hz. Muhammed (sav) ve dört halife döneminde de, bugünkü anlamda minare mevcut değildir (Nefes, 1996, 22).

İslam dünyasında inananları günde beş vakit camiye davet eden ezanı zamanla daha uzaklara duyurabilmek için yüksek kulelere ihtiyaç duyulmuş ve ilerleyen dönemlerde caminin ayrılmaz bir parçası olarak "Minare" adı verilen bu mimarî unsur ortaya çıkarılmıştır (Uysal, 1990,505).

2.2. MİNARE'NİN TARİHİ GELİŞİMİ

İslam coğrafyasında mimarinin merkezini teşkil eden başlıca yapı tiplerinden olan cami ve mescitlerin en karakteristik unsurlarından biri olan minareler, önemi büyük bu yapılar için simgesel değer taşımaktadır. Öyle ki minare, söz konusu yapılara dönem ve üslup özellikleri bakımından belirli bir kimlik vererek, yapıları kent dokusunda daha anlamlı hale getirir. Bu özelliği ile minare, kubbe, eyvan, taç kapı ve dekoratif ayrıntıları aşan görsel bir üstünlüğe sahiptir.

H.z. Peygamber döneminde minarenin mevcut olmamasına karşın bazı yüksek mekanların namaz çağrısı yapmak amacıyla kullanıldığından bahsetmiştik. Minarenin İslam cami mimarisi içerisine katılımının da ilk olarak Emeviler dönemine rastladığı bilinmektedir (Nefes, 1996, 22). Küfe'deki ve Basra'daki ilk camiler 638 yılında inşa edilse de minare hakkında birşey söylenemez (Creswell, 1926,1).

İslam mimarisinde İlk minare, Emevi Halifesi Muaviye'nin (661-680) emri ile, Mısır valisi Mesleme bin Muhalled tarafından Fustat'daki Amr Camii'nde (642) yapılmıştır (Ödekan, 1997,1259). Mesleme, Mısır fatihi Amr b.As'ın Fustat da yaptırmaya başladığı fakat bitiremediği Amr b. As Camii'ni tamamlatırken binanın köşelerine birer minare ekletmiştir (58/673). Minareden ilk olarak ezanı okuyan kişi H.58 yılında Mesleme'nin kardeşi müezzin Şerahbil bin Âmr olmuştur (Arseven, 1950, 1410).

Medine'de ilk ezanı okuyan kişinin Hz. Bilal-i Habeşi, Mekke'de ise Labbib bin Abdurrahman'dır. Minare yapılmadan önce ezan okunan yer mescitlerin dışında yüksek bir yerde, dam, duvar üzerindeydi. Hicri 58 senesinin ardından camilerde birer minare yapılması dini bir gelenek haline geldi. Mısır'da, Suriye'de, Irak'da, İran'da, Hindistan'da, Endülüs İspanya'da ve Anadolu'da yapılan camilerin yanına birer minare inşa edilmeye başlandı (Arseven, 1950, 1410). Dini mimarinin en önemli bölümlerinden birisi haline gelen minare, ilk zamanlarda özel bir mimari forma sokulmadan yapılmış zaman içerisinde, uygarlıkların mimari ve karakter anlayışına göre değişik tarzlarda çeşitli yapılar olarak karşımıza çıkmaya başlamıştır (Anonim,1994,171).

İslam ülkelerindeki minareler malzeme ve form bakımından farklılıklar ortaya koymaktadır. Malzeme olarak İspanya ve Mısır'da taş kullanılmışken, Kuzey Afrika'da tuğla, Suriye ve Anadolu'da taş-tuğla, İran ve Afganistan'da tuğla, Hindistan'da taş ve tuğla gibi malzemeler kullanıldığı görülmektedir (Ödekan 1997, 1259). Form açısından doğu ve batı minareleri şeklinde değerlendirildiğinde tip olarak farklılıklar ortaya çıktığı daha net bir şekilde anlaşılacaktır. Kuzey Afrika ve Endülüsten, Suriyeye kadar uzanan bölgedeki (Magrip, Mısır, Suriye) minareler dört köşeli veya çok köşeli düzenlenmişken, Doğu İslam ülkelerindeki minareler ise silindirik formda ve ince gövdelidirler. Köşeli formdaki batı minareleri, destekler

vasıtasıyla katlara ayrılan ve her katta pencerelere yer verilen kalın, hantal tipli minarelerdir. Doğudaki silindirik minareler zarif şekli ile birbiri ile aynı tarzda yükselmektedir. Suriye, dört köşe minarelerin ana yurdudur. Eski mezar kulelerinin, gözetleme kulelerinin, çan kulelerinin şeklini devam ettirmiştir (Asfour, 1997, 12).

Minare fikrinin ortaya çıktığı Emevi hanedanlığı döneminde, Suriyedeki ilk minareler kilise kulesinden mimari olarak türetilmiş, yüzyıllar boyu da geleneklerine sadık kalmışlardır. Bu tipler aynı zamanda Mezopotamya'nın kuzeyine de nüfuz etmiştir. Kare tipteki bu minarelerin en eski örneklerinden birisi Qariwan'daki Sidi Ugba Cami Minaresi'dir (670-862) (Creswell, 1926, 2). Ayrıca Kurtuba Ulu Cami Minaresi (786-976), Merakeş Kutubiye Cami Minaresi (1150-1250), Hasan Rabat Cami Minaresi (1184) de köşeli minarelerin birer örneğidir (Creswell, 1926, 8).

Şam'da M.705 tarihinde El-Velid tarafından yaptırılmaya başlanan Şam Emevi Cami'nin güney tarafındaki İsa ve Al Arous minareleri eski bir kilisenin kuleleri üzerinde inşa edildiği bilinmektedir. Bu minareler İslam devrine ait en eski minarelerdir. Şam Emevi Cami'nin minareleri İspanya'da (Kurtuba) Emeviler aracılığı ile sadece Suriye için değil Magrip için de örnek olmuştur (Asfour,1997,12). 13. yüzyıldan önceki tüm Suriye minareleri kare formda inşa edilmiştir (Creswell, 1926,1). Daha sonraları Suriyede karşılaşılan örneklerde Mısır etkileri ile karşılaşmıştır. Bunlar genel olarak Memlüklü eserlerinde karşımıza çıkmaktadır (Asfour, 1997,12).

Kare ve köşeli olarak yükselen Mısır minareleri sekizgen bir forma dönüşerek nihayetlenmektedir. Mısır minarelerinin en eski tarihli İbni Tolun Cami Minaresi'dir (879). Alt kat kare, üzeri dairesel planlı gövde, sonradan eklenen sekizgen üst kısımdan oluşmakta olup dıştan merdivenli (Sarmal), Samarra'dan türemiş bir türdür. Ardından gelen El Hakim Cami'nin minarelerinden kuzeydeki dört köşeli kaide üzerinde silindirik formdadır. Güneydeki ise kaideden itibaren dört köşeden oluşur. Üzerinde daralan sekiz köşeli dört kat daha yer alır (Creswell,1926,10).

Suriye mimarisinde minare ; form, malzeme ve tezyinat özellikleri ile İslam mimarisi'ndeki minarelere öncülük ettiğinden dolayı önemli bir yapı elemanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Emevi döneminde inşa edilen minarelerin daha çok dört köşeli

kule şeklinde olduğunu belirtmiştik. Zengi, Eyyübi ve Memlûklü dönemlerine bakıldığında genellikle kare ve sekizgen olup bir kısmının da silindirik formda düzenlendiği bilinmektedir. Zengi dönemi kaide biçimi genel anlamda Emevi dönemi kaide geleneğini sürdürmekte olup bunun ik örneği de Halep ulu Cami Minaresi'dir (H.483 / M.1091). Zengi minarelerinde pabuç bölümüne yer verilmemiş, gövde ilk zamanlarda Emevilerin kare kaide üzerinde devam eden kare gövde şeklinde düzenlenmiş ve zamanla bunun dışına çıkarak kaide üzerine silindirik gövde eklenmiştir. Zengi dönemi şerefeleri ilk başlarda dörtgen köşeli iken sonraki formlarının, balkonu dışa doğru taşıyan konsollar şeklinde olduğu mevcut kalıntılarında yola çıkarak belirlenmiştir. Petek, genel olarak kısa ve daha dar tutulmuş olup dört köşelidir (Asfour, 1997, 229,230).

Irak ve Suriye bölgesinde hakimiyet kuran Zengi minarelerinin dört köşe kaide üzerinde silindirik formu örneklerinin Selçuklu geleneğine bağlı gelişim gösterdiği bilinmektedir. 1135'te Hama Ulu Camii'ne kare planlı bir minare eklenmiştir. 13. yüzyılın başında Zengilerin inşa ettiği, Ane'de (Irak) sekizgen gövdeli minare örneği moloz taştan olup üzerinde kuşaklar halinde süslemeler yer alır (Çobanoğlu, 2013, 272). Bir diğer Zengi dönemi mimari elemanı olan Musul Ulu Cami Minaresi (1172) tezyinatı bakımından yedi bölüme ayrılmış olan silindirik gövdeli minaresi ile bölgedeki değişmişliğin ilk örneği sayılmaktadır (Gündüz, 2005,98). Anadolu'daki hakim olduğu yerler Urfa, Gaziantep olarak bilinen Zengilerin, zencirek kuşakları ve mukarnas bezemelerini Gaziantep minarelerinde görmekteyiz (Yıldız, 2016, 94).

Eyyübi dönemi minarelerinde genel olarak kare kaide kullanılırken bazı örneklerde Şam El Zaitone Cami Minaresinde olduğu gibi kaideye yer verilmeyip yapı elemanı dam seviyesinden yükselmektedir. Aynı zamanda kaideye açılan minare giriş kapısı dışında bir de mazgal pencerelere yer verilmiştir. Eyyübi minarelerinde bazı örnekler dışında kaide ve gövdeyi bağlayan pabuç bölümüne yer verilmemiştir. Emevi geleneği sürdürülmüştür. Minarelerin gövdeleri kare kaide üzerinde kare formu gövde şeklindeki minarelerin yanı sıra kare kaide üzerinde yükselen sekizgen formu minareler de karşımıza çıkmaktadır. Şam El Cedid Cami Minaresi sekizgen formu gövdenin bir örneğidir. Şerife bölümü genel olarak dört köşeli olup sekizgen köşeli olanları da mevcuttur. Petek genel olarak dört köşeli olup El Mara Yuşa bin Non

mescidinde farklı bir uygulama ile karşılaşılmış dört sütuna binen sivri kemerler ile kare baldaken şeklinde düzenlenmiştir. Minare içerisine girişi sağlayan merdivenler bazı yapılarda kaide ile başlarken bazılarında gövdeden başlamaktadır (Asfour, 1997, 235-237). Eyyübiler Güney Sanatı adı verilen Suriye ve Mısır sanatının özelliklerini Anadolu'ya taşıyarak Anadolu'da bu sanatın etkisi ile yeni mimari eserler ortaya koymuşlardır. Güneydoğu Anadolu'da özellikle de Diyarbakır'da inşa etmiş oldukları kare formlu minareler olup bunun bir örneği de Silvan Eyyübi minaresi'dir (Zorlu,Yıldız, 2020, 473).

Memlûklü Devleti'nin 13. Yüzyıl ve 15. Yüzyıllar arasında Kahire'de inşa ettikleri cami ve medreselerin minareleri birbirinden farklı düzenlenmiştir. Bazı minareler kare kaide üzerine silindirik gövdeli bir form izlerken bazıları da kare kaide üzerine sekizgen bir gövde ve silindirik bir üst kısımdan ibarettir. Bazıları da kare prizma kaide üzerinde silindirik gövde ve gövde üzerinde de dilimli bir üst kısımdan oluşmaktadır. Buradan hareketle Memlûklü dönemi minarelerinin tek bir form'a bağlı kalmadığını öğreniyoruz. Sultan Baybars Cami Minaresi, Aksungur Cami Minaresi, Kayıtbay Cami Minaresi bunlara birer örnektir olup her bir yapı elemanı birkaç kısımdan oluşmaktadır (Ocak, 2020, 100).

Memlûk minareleri taçkapılara bağlı olarak gelişim göstermektedir. Taçkapılar'daki değişim ile birlikte minarelerin kalın ve yüksek kare formlu kaidelerinde alçalma olmuştur. Sadece Suriye bölgesi minareleri yüksek kare formdan oluşan gövdelerini korumuştur. Minarenin gövde katlarını belirginleştiren mukarnas bezemeler Kahire minarelerinde büyük önem taşımaktadır. Zaman içerisinde minarenin üst kısmında değişikliğe gidilmiş tepe noktasına ince direk ve sütunçeler eklenerek bir galeri oluşturulmuştur (Eruz, 2004, 97,99). Ayrıca kare kaide üzerinde yükselen minarelerin yanı sıra beden duvarı veya girişin üzerinde devam eden minare örnekleri ile de karşılaşılmıştır (Asfour, 1997, 241).

Mısır haricinde Suriye'de özellikle Şam ve Halep, Memlûkler'in mimari eserlerinin yoğun görüldüğü önemli şehirler olup Anadolu'da inşa etmiş olduğu minareler de daha çok Güneydoğu Anadolu'daki Gaziantep, Şanlıurfa ve Adıyaman şehirlerinde karşımıza çıkmaktadır (Ekici, 2013, 121).

9.yüzyılda Mısır'da Tolunoğulları Suriye Mezopotamya minare tiplerinin birleşiminden oluşan kendi tarzlarını ortaya koymuşlar inşa etmiş oldukları minarelerde alt kısım kare, üzeri silindirik formlu olup merdivenlerinin dışarıdan verilmesi şeklindedir. Sonraları Irak, Orta Asya, İran ve Hindistan'da yapılan minareler de silindirik şekildedir (Ülgen, 1996, 3).

Anadolu öncesinde Türklerde minarenin İslamiyetin kabul edilmesi ile inşa edilmeye başlandığı bir gerçektir. Anıtsal tasarlanan Türk minarelerinin ilk örnekleri Karahanlı denilen Hakani Türk sülalesinin 926 da İslamiyeti kabulü ile başlamıştır. Ancak İslamiyeti ilk kabul eden Türklerin Dihistan'daki ve Curcan'daki "Sul" Türkleri olduğu bilinir. Türk minaresinin ilk örnekleri H.98/M 716'dan beri Türklerin İslam'a girdiği ve Müslüman abidelerin inşa olunduğu, bugünkü Türkmenistan'daki Dihistan ile Meskun illerinden Curcan çevresinde aramak gerekmektedir. Fakat söz konusu bölgelerde en eski yapılardan bir iz bulunmamaktadır. Ancak Selçuklu ve Harzemsah devrinden gelişmiş şekilde Türk minareleri karşımıza çıkar (Esin,1976,122). Gaznelilerin yıldız şeklindeki minareleri ile Hindistan'da Delhi'deki Kutup Minare ayrı bir örnek olarak karşımıza çıkmaktadır. Karahanlılar, Gazneliler ve Hindistan'daki Kutub Minare'de görüldüğü üzere Türkler de farklı minare şekilleri denemişler ve bunun sonucunda Selçuklular da İran'da inşa etmiş oldukları silindirik, ince ve uzun minareleri ile kendilerine en uygun şekli yakalmışlardır (Asfour, 1997, 15,16).

Türk mimarisinde silindirik gövdeli minare formu, Karahanlılardan Osmanlılara kadar kesintisiz bir şekilde ana karakterini koruyarak gelmiştir. İlk müslüman Türk devleti olan Karahanlılardan bu yana, Türk minare mimarisinde temel biçim anlayışı hep aynı kalmış; fakat zaman içerisinde detaylarda bazı değişiklikler ve gelişmeler olmuştur. Büyük Selçuklular devrinde, Karahanlıların hantal gövdeli minarelerinin yerini, daha zarif, ince ve yüksek minareler almıştır. Bu dönemde minareler, genellikle dörtgen planlı bir kaideye sahiptir. Sadece Sivas Ulu Camii (XIII. yüzyıl) ve Harput Arap Baba Mescidi'ndeki (1279) minarelerin sekizgen planlı kaideleri vardır (Uysal, 1990,510).

Anadolu Selçuklu minarelerinin yüzeyleri Karahanlı ve Büyük Selçuklularda olduğu gibi tuğla örgüler, sırlı tuğla, çini-mozayik ve çini tekniklerinde motif ve

kompozisyonlarla bezenmişlerdir. XIII. yüzyılın ilk çeyreğine kadar genellikle düz örgüler kullanılmışken; yüzyılın ikinci çeyreğinden itibaren farklı örgü türleri ortaya çıkmaya başlar. Çapraz, zikzak, balık sırtı ve ağ örgüler ile geometrik motifler gövde yüzeylerini süsler. Anadolu Selçuklu devri'nden Siirt Ulu Cami, Sivas Ulu, Kayseri Ulu, Akşehir Ulu camileri minareleri, Van Ulu Camisi minareleri çini, çini-mozayik ve sırlı tuğlalarla dekore edilmişlerdir. Bu tarz daha ziyade gövdede yoğunlaşmaktadır. Gövdeyi saran geometrik şekiller, baklavalılar, zikzaklar, yivler, kûfi yazılar; firuze, patlıcan moru ve kobalt mavisi renklerinin hakim olduğu çini ve sırlı tuğlalardan meydana getirilmişlerdir (Kılavuz, 2005, 54).

Minare, cami ve mescitlerin yanı sıra medreselerin de en önemli öğelerinden birisidir. Bunun örneklerini Anadolu Selçukluları yapılarında görmek mümkündür. Selçuklularda görülen bu özelliğe göre minarelerin, taçkapının iki yanına yerleştirildiği örnekler vardır. Erzurum'daki Çifte Minareli Medrese ile Sivas'ta Gök Medrese minareleri bu düzene birer örnektir (Anonim,1986, 195).

Anadolu Selçuklularının çöküşüyle birlikte teşekkül eden Beylikler döneminde devraldıkları Selçuklu üslubu yanında, hakim oldukları bölgelerin sanat geleneklerinden de yararlanıp yeni denemeler gerçekleştirerek yoğun imar faaliyetlerine girişmişlerdir. Böylece bölgeler arasında farklılıklar da ortaya çıkmıştır. Doğu, Orta ve Kuzey Anadolu'da yeniliklere rağmen Selçuklu üslubu ağır basarken, Güneydoğu Anadolu'da Selçuklu döneminde de olduğu gibi Zengi, Eyyubi ve Memlûklülerle Suriye ve Mısır etkileri göstermektedir. Batı Anadolu'da ise özellikle Osmanlı Beyliği'nde yeni arayışın çeşitli ilginç denemeleri ortaya konulmuştur. Beylikler döneminden günümüze Osmanlılar dışında fazla minare gelmese de Aydınoğulları'nın Birgi Ulu Camii (1312), Selçuk İsa Bey Camii (1374), Saruhanoğulları'nın Manisa Ulu Camii (1376), Menteşeoğulları'nın Milet Ulu (İlyas Bey) Cami (1404), Karesioğulları'nın Bergama Gündük (Selçuklu) minaresi (XIV. yüzyıl) gibi örneklerden bu dönemde tuğla malzemeli Anadolu Selçuklu minare üslubunun daha sade küçük boyutlarda sürdürüldüğü anlaşılmaktadır. Bu minareler ayrıca Selçuklu minarelerinden çok daha sade olmalarına rağmen gövdelerindeki çini süslemeler açısından önemlidir (Kılavuz,2005, 54).Selçuk İsa Bey Camii'nin (776/1375) avlu duvarıyla mabedin birleştiği köşelerde yükselen iki minare (doğudaki bugün

yıkıktır) konumu dolayısıyla Osmanlı minarelerine örnek teşkil etmiştir (Gündüz, 2005, 99).

Osmanlıların Erken dönemlerinde inşa edilen minarelere gelindiğinde, Klâsik Türk minare biçimi tekrarlanmakla birlikte, elemanların oranlarında, şekillerinde ve bazı detaylarda değişiklikler de kendini göstermiştir. Esasen, tarihsel değişim ve gelişime uyum sağlayan Osmanlı minaresi 15.yüzyılda kişiliğini arama dönemindedir. Dört minaresi, şerefe sayısı ve minarelerin konumuyla Edirne Üç Şerefeli Camii'nde geleceğe yönelik ilk atılım gerçekleşmiştir. Bu yapıdaki çeşitli uygulamalar 16. yüzyılın anıtsal örneklerine öncülük etmiştir (Bayram, 1988,524). Erken Osmanlı Dönemi minarelerinde dörtgen, altıgen, sekizgen, ongen ve onikigen planlı kaide formları tatbik edilmiş; pabuçlar, Anadolu Selçuklu devrindekilerden farklı bir biçime bürünmüş; genelde silindirik gövde hakim olmasına rağmen, poligonal, yivli, burmalı ve benzeri biçimlerde gövdeler de ortaya konulmuştur (Uysal, 1990, 515). 16.yüzyılın ikinci yarısında minarenin bölümleri ve minare cami kütleleri arasındaki ilişkiler yetkinleştirilerek minare klasik biçimine erişmiştir.

Selçuklu medreselerinin çifte minare olgusundan etkilenmeyen Osmanlılar, minareleri camilerle bütünleştirmişler ve inşa ettikleri camilerde minarenin konumu için ilk dönemlerden itibaren çeşitli araştırmalar yapmışlardır. Erken Devir Osmanlı mimarisinde az sayıda camiden bağımsız minareler yanında beden duvarlarının köşeleri üzerine yerleştirilen minareler de görülmektedir. Erken Osmanlı döneminden itibaren minarelerin birbirlerine yakın vaziyette camilerin sağ ve sol köşelerine yerleştirildiği, böylece Klâsik dönemin formunu hazırladıkları görülmektedir. Klasik dönemde ve özellikle Sinan'la birlikte minarenin yeri kesinlik kazanarak tek minareli camilerde kuzeybatı köşeye, iki minareli camilerde kuzey duvarının iki köşesine, avlulu ve dört minareli camilerde de önce avlunun ve caminin köşelerine daha sonra her bakımdan Osmanlı Sanatının doruk noktası olan Edirne Selimiye Camii'nde caminin köşelerine yerleştirilerek yeri kesinleştirilmiştir. Böylece minarenin çıktığı dönemden itibaren farklı dönemlerde uzun araştırmalara uğrayan minare en olgun şekliyle Osmanlı döneminde Sinan tarafından tespit edilmiştir (Kılavuz, 2005, 56,57).

İstanbul'un 1453'teki fethinden itibaren, şehirde yaptırılan minarelerin başlıcalarını, bağlı oldukları camilerin büyüklüğüne göre ayrılması tercih edilmiştir.

Her ne kadar büyük camilerin minareleri ile ufak mescitlerin minareleri arasında ortak özellikler bulunmakta ise de, her gurubun kendine özgü nitelikleri de vardır. Mimar Sinan devrine kadar İstanbul'da inşa edilen

minareler selâtin camilerine ait olanlarına oranla az bir değişiklik ile zamanımıza kadar gelmiş olmalarıyla birlikte, geneli "vüzera" cami olan orta büyüklükteki camilerin içinde özgün minaresini hala koruyan çok azdır. Fakat sonraki dönemlerde onarıma uğrayan minarelerin dikkatli incelenmesi, bunlarda 15-16. yüzyıllara ait kısımların varlığını ortaya koymaktadır. Bu devirde büyük taş minarelerin yanı sıra, daha ufak ölçekte birtakım tuğla minareler de yapılmıştır. Bu devre ait ahşap minarelerden hiçbir iz kalmamıştır (Eyice, 1963, 8).

Mimar Sinan dönemine doğru Osmanlı mimarlığına yerleşen minare biçimi, daha olgun ve ince bir görünüme kavuşan Klasik dönem minarelerinin pabuçlarında baklava motifi yerine yalın piramit biçimi geçiş öğeleri ve külahla peteğin birleştiği yerde genellikle bir sıra mavi çini görülür. Şehzade Camii'nin (1544-1 548) ana kütle ile avlunun birleştiği köşelerin dışında yer alan ikişer şerefeli iki minaresi biçimsel düzenlemeleriyle klasikleşmenin ilk örnekleridir. Bunlarda gövdeler ince çubuklarla dilimlere ayrılmış ve dilimlerin içleri yalnız bu iki minarede görülen dikey birer motif dizisiyle doldurulmuştur (Gündüz, 2005, 100).

Klasik Osmanlı mimarisi içinde minareler bazı istisnalar dışında tamamen taş malzemeyle inşa edilmiştir. Klasik dönemde bazı örneklerde 8, 9, 12, ve 16 kenarlı kaideler yapılmış fakat genellikle kare planlı kaideler uygulanmıştır. Klasik dönemde pabuçlar biraz daha uzatılarak kaide ile gövde arasındaki konumları sağlamlaştırılmıştır. Gövdeler erken dönemin sonlarında ortaya çıktığı gibi genellikle 12, 16, 20, 24 kenarlı, silindiriğe yakın çokgen formudur. Kenarlar ince çubuklarla belirtilip, kenarlar da oyularak ağır etki ortadan kaldırılmıştır. Taş malzeme avantajıyla erken dönemlere oranla oldukça incelen minarelerin yükseklikleri de artmıştır. Edirne Selimiye Camii minareleri 3.80 m. ile Osmanlı mimarisinde genel içinde kalın olmalarına rağmen külah dahil 85 m. yükseklikleri ile İslam dünyasının en yüksek minareleridir. Klasik dönemde camiyle minare bütünleşerek bir ahenk oluşturmuşlardır (Kılavuz, 2005, 57).

Minarelerin iç kuruluşlarında Selçuklulara göre bazı değişiklikler olmuştur. Anadolu Selçuklu minarelerinin tümünde, helezonik merdivenin ortasında çekirdek yer alır. Osmanlı döneminde ise çekirdek, daha ziyade büyük minarelerde tercih edilmiştir. Küçük cami ve mescit minareleri çoğunlukla çekirdeksizdir. Bu dönemde bir önemli gelişme de, minarenin içine yerleştirilen merdiven sayısında olmuştur. Bursa'daki Ulu Camii'nin kuzeybatı minaresinde tek şerefeye, birbirinden bağımsız iki merdivenle ulaşılmaktadır. Edirne Eski Cami iki şerefeli ile Edirne Üç Şerefeli Cami'nin iki şerefeli minaresinde ise, her bir şerefeye varmak için ayrı merdiven yapılmıştır. Buna karşılık Üç Şerefeli Cami'nin üç şerefeli minaresi, bu alanda ulaşılabilen en son aşamayı ihtiva etmektedir. Bu minarede, her üç şerefeye de, birbirin görmeyen birer merdivenle ulaşım sağlanmıştır (Uysal, 1990, 529,530).

XVIII. yüzyılın ilk yarısından itibaren Osmanlı'da görülmeye başlanan Barok üslubun kısa zamanda tamamen benimsenmesi sonucu minarelerde bu üslupla yapılmaya başlanmıştır. Bu akımın etkisi ile mümkün olduğunca ince ve bezemeli minareler inşa edilmiştir. Fakat bu büyüklükte olan minareler ince yapılmışlar ise de eskisine oranla daha sadedirler. Türk sanatında batı üsluplarının etkisi ile yerleşen Barok ve Ampir üsluplarını, XIX. yüzyıl ortalarından itibaren ise Eklektik (karma) üslubun takip ettiği görülür. Yarım yüzyıl daha devam eden Eklektik devirde her devirden ve üsluptan öğeler karma şekilde İstanbul minarelerinde uygulanmıştır. Bu uygulamalardan sonra, Türk mimarları arasında yeni Klasik akım başladıysa da sürekli ve etkili olmamıştır (Eyice, 1963, 63,64).

Barok ve Ampir üsluplarının karma olarak uygulandığı Nusretiye Camii'nde (1822-1826) minarelerin pabuç kısmı soğan biçimindedir ve yüzeylerinde bitkisel motifler bulunmaktadır; Şerefeler de istiridye kabuğu gibi dalgalı bir formda yapılmıştır. Bu dönem minarelerinde gövde daha da incelmış ve kaideler bina içine gizlenerek pabuç kısmı tamamen ortadan kaldırılmış, onun yerine gövdeye geçiş birtakım silmeler ve sütun kaidelerini andıran unsurlarla sağlanmıştır. Son dönemde Karma (eklektik) üslupta gövdeleri ince, yoğun bezemeli minareler de yapılmıştır (Pertevniyal Valide Sultan Cami 1871). Yine bu devirde Arap üslubu'nun etkisiyle bazı minarelerde şerefelerin üzerleri örtülmüştür (Konya Aziziye Camii, (1872). XIX. yüzyılın sonlarına doğru görülen neoklasik üsluptaki minarelerde çokgen gövdeler,

piramitlerden oluşan pabuçlar, mukarnaslı şerefeler, geometrik motifli şerefe korkulukları ve uzun külahlarla klasik görüntü yeniden yaşatılmaya çalışılmıştır (Gündüz, 2005, 100).

İslam kentinin simgesi olan minare, ibadet yapısı cami ve mescitlerin vazgeçilmez bir ögesi olmuştur. İslam sanatında Suriye minareleri farklı form ve düzende gelişerek ve öncülük ederek devam etmiştir. Emeviler döneminde ilk örneklerinin ortaya koyulduğu İslam minareleri, Zengi, Eyyübi ve Memlûklü minareleri ile de farklı formlara bürünerek bir gelişim izlemiştir. Bu devletlerin mimari anlamdaki farklı etkileri Anadolu'nun Güney'ine de taşınmıştır. Osmanlı mimarlığında minarenin simgesel anlamı değer kazanmış ve kent boyutunda ifadesi niteliksel ve niceliksel güçlenmiştir. Türkler'de minare uygulaması Karahanlılardan başlayarak günümüze kadar süregelmiştir. Bu süreç içerisinde bölgesel farklılıklar göstermekle beraber Anadolu coğrafyasında aynı evresel gelişimini de devam ettirmiş, Selçuklular ile birlikte de yeni uygulamalar ortaya koyulmuştur. Osmanlı mimarisinde; minare kültürünün daha sade, zarif ve mükemmel bir forma intikal ederek devam etmektedir. Osmanlı devri minareleri, tezyinat itibarıyla sadeleşmesine rağmen, bağlı buldukları cami binasının dış güzelliğinin tamamlayıcı unsuru olmuştur.

2.3.MİNARE'NİN BÖLÜMLERİ

Karahanlılardan Osmanlılara kadar formunu koruyarak gelişen ve Osmanlı döneminde Klasik özelliklerine ulaşan Türk minaresi bazı değişikliklerle beraber; kaide, pabuç, gövde, şerefe, petek, külâh, alem ve merdiven olmak üzere yedi bölümden oluşmaktadır.

2.3.1.KAİDE(KÜRSÜ)

Minarenin temelini oluşturan ve üzerinde yükselen diğer elemanların bütün yükünü taşıyan bölüme verilen isimdir. Bu kısma bazı kaynaklarda "kürsü" adı da verilmektedir. Dörtgen, altıgen, sekizgen, ongen, onikigen, onaltıgen ve silindirik formlarda kaideler ile karşılaşılabılır. Kaide, üstten gelen basıncı taşıyabilmek için, minarenin diğer kısımlarına göre daha kalın ve geniş çaplı tasarlanan ve yığma duvar tekniğinde inşa edilen, minarelerin önemli kısımlarından bir tanesidir. Giriş cephesinin dışında genelde sağır cephelere sahiptir. Ölçüleri ve kullanılan malzemesi bölgelere ve devirlere göre değişkenlik arz etmektedir. Minarenin yerleştirildiği konumu belirleyen

bu kısım, ait olduğu yapıya bitişik yada ayrı olarak tasarlanabilmektedir. Genel anlamda minare girişinin ve merdivene geçiş veren kapı kaidelerinin cephesinde yer almaktadır (Kılavuz, 2005, 59)

2.3.2.PABUÇ

Anadolu Selçuklu minareleriyle birlikte, Türk minare mimarisinde Pabuç adı verilen ve kaideyle gövde arasındaki bağlantıyı sağlayan eleman ortaya çıkmıştır. Pabuç, kaide ile gövde arasındaki çap farkından dolayı ortaya çıkmış bir elemandır. Karahanlı ve Büyük Selçuklu minarelerinin kaideleri ile gövdelerinin birleştiği kısımda ise böyle bir fark mevcut değildir. Bu nedenle ayrıca bir geçiş ögesine ihtiyaç duyulmamıştır. Anadolu Selçuklu minareleri, genellikle yukarıya doğru daralan gövdeleriyle Karahanlı ve Büyük Selçuklu minarelerinin silüetlerine benzerler. Fakat artık, hem kaidenin dörtgen planı nedeniyle, hem de iki kısım arasındaki genişlik farkı nedeniyle, arada bağlantıyı sağlayacak bir geçiş elemanı kullanılması mecburiyeti doğmuştur (Uysal, 1990, 514). Selçuklu Minareleri oldukça farklı bir form izlemektedir. Osmanlı Dönemine göre daha kalın ve kısa boyutlu olan bu minarelerin gövde kısımları, petek kısımlarından daha uzundur. Bunlar genellikle tuğladan yapılmıştır. Dış yüzeyleri çeşitli renkteki sırlı tuğlalar ile birtakım geometrik biçimler meydana getirilerek şekilde örülmüştür. Selçuklu minarelerinde daha çok taban bölümü önemlidir. Tabanlar, Mukarnaslar ve oyma biçimlerle süslenirdi (Kılıçlıoğlu, 1985, 809).

Pabuç aynı zamanda Küp olarak da adlandırılan bir geçiş elemanıdır. Karahanlı, Gazneli ve Büyük Selçuklu minarelerinde kaide ile gövdenin aynı ölçülere sahip olmasından dolayı bir geçiş unsuruna ihtiyaç duyulmamıştır. Anadolu Selçuklu devrine gelindiğinde ise gövdenin ince tasarlanması ve kaidenin kare formda tutulmasından dolayı pabuç ortaya çıkmıştır. Pabuçlar kaideden ayrı bir unsur olarak değerlendirilmesinin yanında kaidenin üst köşelerinin farklı şekillerle pahlı (düz,profilli, mukarnaslı), dışbükey aslangöğüslü, üçgenli (üçgen pramit) türlerinin yanı sıra kare ve çokgen şeklinde de uygulandığı görülmektedir (Başar, 1997,16).

Kavisli veya düz üçgen şeklinde pahlanarak da oluşturulmuştur. Zaman zaman bu pahlaların üzerinde ikinci bir pabuçluk ile karşılaşmıştır. Alt pabuç ve üst pabuç olarak değerlendirilmektedir. Bazı minarelerde de kare kaidenin köşelerinin üçgen

piramidallerle doldurularak pabuç görünümü alması sağlanmıştır. Pabucun asıl gelişimi Osmanlı döneminde yaşanmıştır. Yukarıya doğru daralarak silindirik bir hal alan pabuç, iki ayrı plandan ve çaptan geçişi sağlamaktadır. (Kılavuz, 2005, 60).

2.3.3.GÖVDE

Merkezde yer alan çekirdek etrafında genel olarak döner basamaklar şeklinde yükselen, içerisi silindirik veya prizmatik boşluk şeklinde olup, minarenin en önemli bölümünü oluşturmaktadır. Basamakların içi ve dışı kare planlı gövdeye uyarak yükselenleri de, belli bölgenin erken örneklerinde karşımıza çıkmaktadır. Ait olduğu yapıya bitişik olarak inşa edilen minarelerde, dam seviyesinde ortaya çıkışı sağlayan bir kapı yer alır. Minareler inşa edilirken ya iç gömlekli ya da iç dış birlikte çalışır şekilde, tek gömlekli olarak inşa edilirler. Yukarıya çıkıldıkça daralan silindirik minare sayısı, işçiliğindeki zorluk nedeniyle çok azdır. Gövde üzerinde, içerinin aydınlatılması ve minare içerisinde hava sirkülasyonunun sağlanarak minareyi rüzgara dayanaklı hale getirmek için, mazgal pencereler açılmıştır. Ayrıca gövde, çeşitli seviyelerde de bileziklerle, süsleme kuşakları ile geçilmektedir (Başar, 1997,16).

2.3.4.ŞEREFİ

Arapçada çıkıntılı yer anlamında kullanılan “şurfa”, ve “şurafa” dan gelen, müezzinin dolaşarak ezan okumasını sağlayan yer anlamında kullanılmaktadır. Şerefe, minarenin asıl amacı olan halkı namaza davet etmek (Ezan) maksadıyla kullanılan ve gövde bölümünü belli yüksekliklerde çepeçevre dolanan (Anadolu öncesi örneklerde şerefenin taşma yapmadığı örnekler de vardır.) bölüme verilen adıdır. Şerefe sayısı 1 ile 3 arasında değişmektedir. Ayrıca çıkışı sağlayan kapıları kible yönüne açılmaktadır. Şerefeler 3 kısımdan oluşur.

- Taban kısmını taşıyan, gövdeye bağlayan taşmalar(Şerefe altlığı)
- Müezzinin üzerinde dolaştığı taban(Şerefe tabanı)
- Tabanın etrafını çeviren kagir veya ahşap korkuluk(Şerefe korkuluğu)

Taban kısmı genel olarak çekirdekten dışarıya doğru genişleyen, dilimli tek parçalı ve taştan yapılan bir eleman görevi görür. Şerefenin taşma payı, gövdeyle orantısına bağlı olup aynı zamanda kullanılan malzeme ile de ilişkilendirilir. Gövde ile arasındaki bağ, çıkımların biçimine (profilli, mukarnaslı, testere dişli, basamaklı, v.b.) de etki eder (Başar,1997,18).

2.3.5. PETEK

Petek, minarenin şerefeden külahı kadar olan kısmına verilen isimdir. Şerefeye ulaşmayı rahat bir şekilde sağlamanın yanı sıra minarenin iç kısmını hava tesirlerinden koruyan külah kısmını da taşıyan bölümdür. Petek, gövdeye nazaran daha kısa ve ince düzenlenmektedir. Form olarak gövde ile benzer durumdadır fakat farklı biçimler ile de karşılaşılmaktadır. Osmanlı Klasik mimarisinde peteklerin gövdeyle aynı biçimde yapılmasına dikkat edilmiştir. Peteğin içinde genellikle merdivene yer verilmez. Osmanlı son dönemlerinde böyle bir uygulamanın yapıldığı durumlarda minarenin zayıf olan bu bölümünün güvenliğini artırmak amaçlanmıştır. Bir kısım örneklerde tamamında veyahut belirli bir yükseklikte merdiven uzatma yoluna gidilmiştir. Genel olarak kible cephesine alınan ve şerefeye geçişi sağlayan kapı yer almaktadır. Osmanlı öncesindeki erken dönemlerde bazı minarelerdeki peteğin diğer cephelerine büyük pencereler açılmaktadır. Ancak Türk mimarisinde genellikle şerefe kapısı dışında sağır bir duvar karşımıza çıkmaktadır. (Kılavuz, 2005, 61).

2.3.6. KÜLAH

Minarenin çatısını oluşturan kısma verilen isimdir. Osmanlı döneminde orta kısmında yekpare ağaçtan yapılmış seren adı verilen bir kısım bulunmakta olup ahşap iskeletlerin üzerine kurşun levhalar kaplanarak inşa edilmişlerdir (Eyice, 1963,35). Peteğin üzerini örten ve bir alemle sonlanan külah, piramit, koni veya sivri kubbe biçimlerinde olabilmektedir. Önceleri kagir olarak "take-külah" şeklinde inşa edilen külahlar, daha sonra Osmanlı döneminde, çoğunlukla ahşaptan inşa edilmiş ve üzerleri kurşunla kaplanmıştır. Osmanlı döneminin klasik minare külahları konik tarzdadır. Osmanlı külahları minare külesinin üstten gelen basıncı azaltmak ve depremlere karşı dayanıklılığını arttırmak amacıyla içten ahşap iskelet üzerine kurşun kaplama yapılmışlardır. Ayrıca petek ortasına dikilen ahşap dikme de külahın rüzgara karşı dayanıklılığını arttırmaktadır. Suriyedeki minarelerde külahın eteğinden uzanan bir saçak ile şerefenin üzeri örtülmüştür (Kılavuz, 2005,61). Düşey yükün en az, yatay yükün en üst düzeyde (rüzgar, deprem) etki edebileceği külahlar, kagir ve sivri olduğunda yıkılma şansı çok arttığından, bu şekilde yapılanların çoğu onarım görmüş ve özgünlüğünü koruyamamıştır.

2.3.7. ALEM

Arapça olan bu kelimenin mânası, bir şeyi tanıtmak için kullanılan işaret, alamet ve bayrak demektir. Bayrakların, minare ve kubbelerin tepelerine takılan Ay'a (Hilâl) benzeyen bu süslemenin menşei eski Türklerin ve hattâ başka milletlerin, kuvvet remzi olarak kullandıkları boynuzdan gelmektedir. Hakikaten bazı minare alemleri bariz bir boynuz seklindedir. Bu hususta çok geniş çalışmalar yapmış olan merhum Dr. Rıza Nur Bey bunun isminin “moncuk“ olduğunu ve “alem” kelimesinin yanlış olarak kullanıldığını bildirmekte ve zamanla aldığı çeşitli örnekleri de vermektedir (Başar, 1997, 18).

Minare, İslam şehirleri'nin merkezini oluşturan, başta cami ve mescitlerin, bunun yanında hangah, medrese, türbe ve darülhadislerin en karakteristik unsuru olarak, taşınmış olduğu simgesel değeri ile günümüze kadar gelmiştir. Simgesel değerinin yanı sıra Anadolu Selçuklu ve özellikle Osmanlı dönemlerinde cephe düzeninde aranan önemli bir mimari eleman olarak ta karsımıza çıkmaktadır. Minareler, her yörenin mimari üslubuna, yapı malzemelerine, kültürel değerlerine, geleneklerine ve coğrafi yapısına göre değişik formlarda inşa edilerek günümüze kadar süregelmiştir.

3. OSMANLI DÖNEMİ HATAY MİNARELERİ

3.1.HATAY MERKEZDEKİ MİNARELER

3.1.1. ŞEYH ALİ CAMİ MİNARESİ

KATOLOG NO:1

ÇİZİM: 1-5

FOTOĞRAF: 1-10

İNCELENME TARİHİ: 2021

TARİHİ: **Minare üzerinde kitabe mevcut olmayıp cami beden duvarına yerleştirilen 1580 tarihli türbe kitabesine göre tarihlendirilmiştir.**

1.GENEL BİLGİLER

Cami, Hatay'ın merkez ilçesi Antakya'da, kendi adını taşıyan Şeyh Ali mahallesinde yer almaktadır. Eğimli bir arazi üzerine inşa edilen yapıyı Selçuk Caddesi, Güngör Sokak ve Şeyh Ali Sokak çevrelemektedir (Nakip, 2012,289). Kütleli bir görünüme sahip olan cami, medrese ve şadırvanı ile birlikte külliye tarzında inşa edilmiş bir eserdir. Doğu ve batıdan olmak üzere iki kapı ile avluya ulaşım sağlanır. Batı yönden geçit veren taçkapısı, yapının asıl giriş kapısı olup basamaklarla çıkılarak ulaşılan taş döşemeli avlunun güney yönünde cami, kuzeydoğusunda medrese yer alırken kuzeybatı yönüne de şadırvan konumlandırılmıştır.

Yapının inşa tarihi bildiren bir kitabesi mevcut değildir. Yalnızca, yapının batı cephesine yerleştirilen ve tarihsel olarak bilgi sahibi olabileceğimiz bir kitabenin varlığı ile caminin burada belirtilen tarihte mevcut bulunduğu konusunda bir sonuca varmamıza yardımcı olmaktadır.

Kitabede yazılanlar şu şekildedir:

1 El- fatiha

2 Bismillahirrahmanirrahim

3 Haza türbetü el- merhume Zeynu'l ulemai Allah

4 İbneteu'l-merhum Şeyh Ahmed bin Ahmed

5 El-muteveffatu fi seneti semane ve semanini ve tisamie

Sene 988 (1580) (Fot.1)

Anlamı:

El-Fatiha Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla Bu merhum alimlerin sığınağı

Şeyh Ahmed b. Ahmed'in kızının türbesidir. Sene 988

Kitabede belirtilenlerden de anlaşılacağı üzere bu bir türbe kitabesidir. Günümüzde mevcut bulunmasada külliye dahil olan ve H. 988 / M. 1580 yılına tarihlenen bir türbenin varlığından söz etmek mümkündür. Bir yoruma göre yapının haziresinde bulunan türbenin tahrip olduğu ve kitabesinin de onarım esnasında yapının batı cephesine yerleştirildiği düşünülmektedir (Şancı , 2006, 71).

Cami hakkında kesin bir tarihlendirme yapabilmek oldukça güçtür. Türbe kitabesinin dışında mahalle adlarından yola çıkarak bir tarihlendirmeye gitmek gerekirse Antakya'da her mahallenin kendi ile aynı ismi taşıyan bir camisi olduğu bilinmektedir. Bazı kaynaklarda Şeyh Ali Cami'nin bulunduğu konumun adının 16. yüzyıldaki kaynaklarda, Sofular Cami mahallesi diğer adıyla da Şeyh Ali Halveti/ Şeyh Ali Sofiyani olarak kayda geçtiği görülmektedir (Gül, 2009, 1030-1031). Bir yorumda da caminin Halvetî (Uludağ, 1997, 393) tarikatıyla bir bağlantısı olduğundan söz edilir (Çakar, 2015,20). Yapıya adını veren Şeyh Ali, aslında Halvetiyye tarikatı mensubu olan Şeyh Ahmet Kuseyri isminde önemli bir şeyhin amcasıdır. 1520 yılında şeyh olan Ahmet Kuseyri'nin hangi yıllarda yaşadığını bildiğimize göre (Sılay, 1989,47) Şeyh Ali'nin de yaşadığı yüzyılın ve dolayısıyla isminin verildiği caminin ilk inşa edilmesinin 15.yüzyılın ikinci yarısına gitmesi yüksek muhtemeldir (Şancı, 2006, 72).

Caminin 1872 depreminde beden duvarları yıkılmış, depremden sonra ilk onarımı 1899 yılında gerçekleşmiştir (Şancı,2006, 73). 1902 ve 2006 yıllarında da

Hatay Vakıflar Bölge Müdürlüğü tarafından onarımları yapılmıştır (HVBM Arşivi, 2007).

Cami, mihrap önü kubbeli yapılar grubundandır. Harim, güney ve kuzey yönlerden olmak üzere iki ayağın taşıdığı ve geçiş ögesi olarak da pantantifin kullanıldığı onikigen kasnağa oturtulmuş bir kubbe ve bu kubbenin yanlarında yer alan mihraba paralel düzenlenen çapraz tonozlardan oluşmaktadır. Kuzeyinde dört mukarnas başlıklı sütuna bindirilen beş kemerden ibaret ahşap konsollara oturtulmuş ve ahşap örtü sisteminin kullanıldığı bir son cemaat yeri bulunmaktadır (Akyüreköğlü, 2005,17,18) (Çiz.1)

2.MİNARENİN İNCELENMESİ

2.1.TARİHÇESİ

Minare üzerinde veya caminin herhangi bir bölümünde yapının ilk inşa tarihini belirten bir kitabesi bulunmaması sebebiyle tarihi hakkında kesin bir bilgi elde edilememiştir. Düşünebileceğimiz tek kaynak caminin beden duvarındaki 1580 yılına tarihlenen türbe kitabesidir. Tezyinatından yola çıkarak bir tarihlendirme yapıldığında kaideden papuçluğa geçişte kullanılan bezemenin benzeri 16. yüzyıl ve daha öncesine tarihlediirilen Nakip Cami minaresinde de karşımıza çıkmaktadır. Camide olduğu gibi minare de yüzyıl olarak bizi 15. yüzyıla götüren bir örnek teşkil eder. Cami ile birlikte sık sık onarıma tabi tutulmuştur.

Özellikle 2001 yılında yapı elemanının şerefe bölümünde bir değişikliğe gidilmiş. Daha önceleri geçirdiği onarım esnasında, nezaman eklendiği konusunda kesin bir ifade olmamak kaydıyla minareye ikinci bir şerefe eklenerek orijinalliği bozulmuş olacak ki bu tarihte uygulanan onarmda bu ikinci şerefe ortadan kaldırılarak aslına uygun bir şekilde restore edilmiş ve orijinal haline dönüştürülmesi sağlanmıştır (Şancı, 2006, 69) (Fot.2).

2.2.TANIMI

Minare, caminin harim bölümünün kuzeydoğusunda, son cemaat yeri ile harimin birleştiği köşede konumlandırılmıştır. Kare kaideli, silindirik gövdeli, pramidal külahlı camiler grubundandır. Camiye bitişik inşa edilmiş yapı elemanı -1.33 m kot farkı ile

başlamaktadır. Alem de dahil olmak üzere toplamda 30.87 m yükseklikten oluşmaktadır (Çiz.2) (Fot.3).

Kaide : Beden duvarı boyunca yükselen kare planlı minare kaidesi 2.69 x 2.69 m ölçülerindedir. Harim kısmının beden duvarından 0.50 m kadar dışarı taşırılan kaide son cemaat yerinin de güney kısmına tamamen bitişik bir vaziyettedir. Oldukça gösterişli bir yapıya sahip olup yüksekliği -1.33 m kot farkı ile 7.91 m den 9.24 m boyutlarına ulaşmaktadır. Güney cepheye yerleştirilen iki aydınlatma penceresi dış cepheden bakıldığında 0.15 x 0.43 m ve 0.15 x 0.48 m ölçülerinde iken minare içerisinden bakıldığında 0.40 m en ölçüsü ile 0.63 m derinlikten oluşur. Doğu cepheye minareye girişi sağlayan ahşap giriş kapısı yerleştirilmiş olup cami beden duvarı boyunca yükselerek 0.57 m ölçüsündeki içbükey ve dışbükey tasarlanan kalın silmeler ile sınırlandırılmıştır (Çiz.3) (Fot.4).

Pabuç : Başlangıç noktasını belirleyen 0.17 m ölçüsündeki ince alt bilezikten sonra gelen 1.29 m ölçüsünde olan soğanvari şekilli pabuçluk kısmına geçiş, köşeleri pahlanarak yüzeyinin de ters şekilli mukarnas bezeme ile tezyinatlandırıldığı alt kademe pabuç ile sağlanır. Toplamda 1.94 m yüksekliğe kadar uzanan ters mukarnaslar 10 sıra boyunca genişleyerek alt bileziğe kadar devam eder. Ayrıca minarenin güney cephesinde soğanvari pabuçluğa geçişi sağlayan alt pabuçlukta 1.23 m yüksekliğinde 0.55 m genişliğinde cami çatısına geçişi sağlayan dikdörtgen formlu bir de pencere boşluğu yer alır (Çiz.4) (Fot.5).

Gövde : Soğanvari pabuçluğun ardından gelen gövde, silindirik formlu bir yapıdan oluşmaktadır. 0.16 m olan ince üst bileziğin sınırlandırdığı gövde, 6.87 m yüksekliğe sahiptir. Kaideye göre daha kısa boyutlu tasarlanan bölümün üzerinde, biri batı cephede ikisi ise güney cepheye olmak üzere dikdörtgen formlu 0.16 x 0.33 m ölçülerine sahip üç aydınlatma penceresine yer verilmiştir (Fot.6).

Şerefe : Silindirik formlu gövdeden 0.47 m kadar çıkınta yapan 0.82 m yüksekliğinde şerefe altlığına geçilmektedir. Şerefe altlığında, gövdeyi üstten sınırlandıran silindirik formlu üst bileziğin ardından tek sıra halinde dizilmiş dış sırasına yer verilmiştir. Ardından ince bir bilezik ile geçilen kısım, şerefeyi iki sıra halinde çevreleyen mukarnas bezeme ve mukarnasların ardından tek sıra halinde tasarlanmış dışlar, kalın

bir dışbükey bir silmenin üzerini kapattığı görülür (Fot.7). Taş malzeme ile düzenlenmiş silindirik formlu şerefe korkuluğu 2.94 m çapındadır. İçleri boş geometrik tezyinatı andıran bir tezyinata sahip şerefe korkuluğu 1.18 m yükseklikten oluşmaktadır (Çiz.5) (Fot.8).

Petek : Silindirik formlu petek şerefe tabanından itibaren 5.09 m yükseklikten ibarettir. Gövdeye göre daha dar tutulmuş olup çapı 1.74 m olarak belirlenmiştir (Fot.9).

Külâh ve Alem : Pramidal külâh 5.30 m boyutlarındadır ve taş malzeme kullanımı söz konusudur. Pirinç kaplama alem de 0.91 m uzunluğundadır. Orijinal değildir.

İç Tasarım : Minareye giriş, kaidenin doğu cephesine açılan kapı ile sağlanmaktadır. Doğü yöne yerleştirilen yarım daire kemerli dikdörtgen formlu giriş kapısı, 0.70 m x 1.63 m ölçüsünde olup ahşap malzemedan yapılmıştır. Güneydeki açıklık yağışlı havalarda kullanılmak üzere caminin mahfil katından açılmış olup 0.55 m genişliğinde düzenlenmiştir.

Cephede herhangi bir tezyini unsur görülmemektedir. Dışarıdan basamak kullanılmadan girişi sağlanan minare içerisinde, 0.30 m kadar aşağıya inilerek minarenin iç zeminine ulaşılmaktadır (Fot.10). İçerideki merdiven basamakları taş malzemedan olup şerefeye kadar 93 basamak yer alırken petek kısmında da devam eden 23 basamak ile toplamda 116 basamağa ulaşılmaktadır. Minarenin merkezinden yükselen 0.26 m çapındaki çekirdek etrafında helezonik şekilde devam eden basamaklar 0.26 m genişliğinde 0.65 m yüksekliğinde olup girişin sağ tarafından başlamaktadır. Gövdenin iç çapı da 1.52 m olarak belirlenmiştir.

Malzeme ve Teknik : Minarede genel olarak açık sarı ve beyaz karışımı renginde düzgün kesme taş malzeme kullanımı söz konusudur. Ahşap dikdörtgen formlu giriş kapılarında kullanılmıştır. Kaidenin duvar kalınlığı 0.63 m iken bu ölçü gövde kısmında daralarak devam eder ve duvar kalınlığı gövdede 0.27 m ye düşmektedir.

3.1.2.KANTARA CAMİ MİNARESİ

KATALOG NO: 2

ÇİZİM:6-11

FOTOĞRAF: 11-24

İNCELENME TARİHİ: 2021

TARİHİ: **Minare üzerinde kitabe mevcut bulunmayıp üslup özelliklerine bakılarak 16.yüzyıla tarihlendirilmiştir.**

1.GENEL BİLGİLER

Kantara Cami, Hatay Antakya'da Oğuzlar caddesi Kantara mahallesinde yer almaktadır. Antakya'nın dar sokaklarında konumlandırılmış olup manzume niteliğinde bir eserdir. Avluya giriş iki kapı ile sağlanır. Kapılar doğu ve batı cephelerden açılmış olup avlunun güney cephesinde cami, kuzey cephesinde sıbyan mektebi ve doğu cephede de sokağa taşıntı yapan minare kaidesine yerleştirilmiş olan çeşme yer alır. Minare kaidesi orijinalinde bir minareli taçkapı örneği gösterirken 1906 yılında çeşmeye dönüştürülmüştür (Şancı, 2006, 136).

Camiye ait bir vakfiye mevcuttur. Vakfiyeyi, 1750 tarihinde Çavuşzade Hacı Mustafa Efendinin camiye su getirmek maksadıyla düzenlediği bilgisine ulaşılmıştır (Tekin, 1990, 2). Buradan hareketle vakfiye, Kantara Cami'sini 18.yüzyılın ikinci yarısından önceye tarihlendirmemiz gerektiğini kanıtlar niteliktedir. Vakfiyenin dışında yapı topluluğuna ait iki adet kitabe bulunmaktadır. Kitabelerden biri avlu giriş kapısı üzerinde yer alırken diğeri çeşmenin alınlığına yerleştirilmiştir

Avlu giriş kapısındaki kitabede yazılanlar şu şekildedir:

Maşa' allahu Kâne

Sene H. 1264 (Fot.11)

Kitabede sadece H.1264 / M. 1847 tarihi verilmekte ve bu tarihin camiye sonradan dahil edilen medrese ve beraberinde inşa edilen avluya geçiş kapısının inşa tarihi olduğu düşünülmektedir (Şancı, 2006, 136).

Cami, enine dikdörtgen bir plana sahip olup mihrap duvarına paralel uzanan iki sahından oluşmaktadır. Sahınları bölen kemer sırasında sivri kemer yanlarda duvarlara dayanırken orta kısımda tek sütuna bindirilmiştir. Harimin üzeri günümüzde ahşap mertekler ortadaki kemerli bölüme yaslanmış bir şekilde olup kırma çatıdır. Yapının kuzeyinde beş ahşap direğin taşıdığı üzeri çatı ile kapatılmış son cemaat mahali yer alır (Çiz.6)

2. MİNARENİN İNCELENMESİ

2.1.TARİHÇESİ

Minare üzerinde ilk inşa tarihini veren bir kitabe bulunmamaktadır. Mevcut bulunan 1750 yılına tarihlenen vakfiyeye göre kanaatimizce bu tarihlerde yapı ile birlikte mevcuttu. Ancak yapı elemanının üslup özelliklerine bakılarak bir tarihlendirme yapıldığında kısa ve kalın gövde formu, prizmatik üçgenler, kaide ile geçiş ögesi arasından kalan bitkisel bezemeli süsleme detayı ve gövde üzerindeki rozet ile 16.yüzyıl ve öncesine taşımak mümkün görülebilmektedir. Günümüze ulaşana kadar cami ile birlikte minare de farklı onarımlar geçirmiş 1970 ve 2007 yıllarında gerçekleştirilen bu onarımlarda birtakım düzenlemeler yapılmış, özellikle 2007 yılında minarenin taş yüzeyi temizlenmiş ve şerefe kısmında yenilemeye gidilmiştir (HVBM Arşivi,2007) (Fot.12).

2.2. TANIMI

Kantara Cami Minaresi, caminin batı cephesinde olup sokağa taşıntı yapmaktadır. Kaidesi orijinalinde bir minareli taçkapı örneğinde iken zaman içerisinde değişikliğe uğramış ve kaidede yer alan kapı açıklığı çeşmeye dönüştürülmüştür (Şancı, 2006, 179). Yapı elemanı, zeminden başlayıp aleme kadar 12.85 m boyularında inşa edilmiştir. Kare kaideli kısa-çokgen gövdeli saçaklı şemsiye şerefeli minareler grubundandır. Aynı zamanda bir minareli taçkapı özelliği taşır (Çiz.7) (Fot.13).

Kaide : Günümüzde halen çeşme olarak hizmette bulunan minarenin 2.38 x 2.38 m ölçüsündeki kare kaidesi, geçiş ögesinin alt sınırına kadar -0.63 m kot farkı ile birlikte 1.91 m yükseklikten 2.54 m yüksekliğe erişmektedir (Çiz.8) (Fot.14). Kaidenin güney ve kuzey cephelerinin bir kısmını manzumeye ait yapıların duvar örtüsü kapatırken doğu ve batı cepheleri açık vaziyettedir. Batı cephesinde 0.25 m x 0.52 m boyutlarında sivri kemerle geçilmiş, 1.20 m kadar da içeriye doğru girinti yapan çeşme uygulaması yer alır. Taş kaidenin güneybatı köşesi de 1.25 m yüksekliğinde pahlanarak geçilmiştir. Pah detayı üst üste dizilen mukarnas tezyinatı ile taçlandırılmış olup Antakya Kiremitli Cami Minaresi'nin kaidesinde de aynı uygulamaya gidilmiştir (Fot.15).

Pabuç : Kubik kütlede çokgen formlu gövdeye geçiş 0.31 m ölçüsündeki prizmatik üçgenlerin kullanıldığı papuçluk ile sağlanır. Üçgenler, güneybatı, kuzeydoğu ve kuzeybatı cephelerde görülürken güneybatıda yer alan, caminin beden duvarı ile birleştiği köşeye denk düştüğünden varlığı mevcut bulunmamaktadır. Batı cephede kaide ile prizmatik üçgenlerin arasına gövdenin başlangıç kısmına tek sıra üzerine dizilmiş 0.83 m genişliğinde 5 adetten ibaret, palmet motifinin işlendiği tezyini unsura yer verilmiştir (Çiz.9) (Fot.16).

Gövde : Kısa ve kalın tasarlanan sekizgen biçimli gövde, 4.68 m yükseklik ve 2.72 m çap ölçüsüne sahiptir (Fot.17). Üzerinde batı cepheye yerleştirilen çarkıfelek motifli madalyon (Çiz.10) (Fot.18) ve tek sıra halinde işlenmiş renkli taş malzemeden oluşan bir şerit yer almaktadır (Fot.19). Gövde cephesinin hiçbirinde pencere boşluğuna rastlanmamıştır

Şerefe : Çokgen gövdeden 0.20 m çıkıntı yaparak ilerleyen şerefe altlığı, dışbükey korniş üzerine işlenen tek sıra halinde düzenlenmiş mukarnas dizisinden meydana gelmektedir. Şerefe bölümüne 0.22 m yükseklikten oluşan şerefe altlığı vasıtasıyla ulaşılır. Şerefe, sekiz adet ahşap direk ve bunların arasına yerleştirilen geometrik formlu ahşap korkuluk ile belirlenmiştir (Çiz.11). Toplamda 2.17 m yükseklikteki şerefenin korkuluklarının yükseklik ölçüsü 1.10 olarak belirlenmiş olup korkuluklar önceden ahşabın yeşil renge boyanmasıyla elde edilen bir görüntüye sahip iken günümüzde yine ahşap malzeme kullanılmış fakat boyasız şekli ile değiştirilmiştir (Fot.20).

Petek: Petek bölümü bulunmamaktadır.

Külâh ve Alem : Ahşap dikmeler ile taşınan şemsiye örtü külâhın bitiş noktasına kadar 3.05 m yüksekliğindedir. Kurşun kaplamalı pramidal külâhın saçaklı şemsiye tarzındaki eteği içten ahşap malzeme ile düzenlenirken dıştan kurşun kaplama yapılmıştır. Estetik bir görüntü sergileyen külâh eteğinin saçakları ahşaptandır. Alem 0.82 m olup pirinç malzemedir. Yakın zamanda yenilenen şerefe ve külâhının orijinal malzemelerinin temizlenerek tekrardan yerleştirildiği bilinmektedir (Fot.21).

İç Tasarım : 0.73 x 1.24 m ölçüsündeki dikdörtgen formlu minareye giriş kapısı, merdiven basamakları çıkılarak ulaşılan gövdenin doğu cephesine açılmıştır. Toplamda 14 adet taş basamak ile kapıya ulaşım sağlanmaktadır. Ölçüleri 0.93 m uzunluk, 0.21 m yükseklikten ibaret basamaklar, yapı elemanının kuzey cephesinden itibaren başlayıp doğu cephedeki kapıda son bulur (Fot.22). Kapı önündeki sahanlık 1.27 m enindedir. Kapı boşluğunun dışındaki alçak basamak ise 0.70 m uzunlukta olup aynı zamanda 0.30 m kadar içeriye girinti oluşturarak yapının içerisine giriş sağlanır (Fot.23). Yapın elemanının gövdesi içeriden 1.64 m çap ölçüsüne sahiptir. 0.27 m ölçüsündeki silindirik formlu çekirdek etrafında yükselen 21 taş basamak yer alır (Fot.24). Helezonik şekilde düzenlenmiş basamaklar girişin sağından başlayıp son basamak ile doğrudan şerefe tabanına geçiş sağlanır. Basamaklar ortalama 0.23 x 0.72 ölçülerindedir.

Malzeme ve Teknik : Malzeme kullanımı genel itibariyle beyazımsı bir renkte kesme taştır. Gövdede tek sıra halinde siyah kesme taş tezyinat kullanımı söz konusudur. Şerefe tamamen ahşap malzemedir. Külâh kurşun kaplamadır. Gövde duvar kalınlığı 0.55 m olarak belirlenmiştir.

3.1.3.KİREMİTLİ CAMİ MİNARESİ

KATALOG NO:3

ÇİZİM:12-17

FOTOĞRAF: 25-37

İNCELEME TARİHİ: 2021

TARİHİ: Minare, üslup ve süsleme özellikleri göz önüne alınarak 16. yüzyıla tarihlendirilir

1. GENEL BİLGİLER

Hatay'ın merkez ilçesi Antakya'da Oğuzlar Caddesi ile Kiremitli Sokağın kesiştiği köşede Gazipaşa mahallesinde yer alır. Eğimli bir arazi üzerine inşa edilen yapının Oğuzlar caddesi tarafında müstemilatı ve minarenin 5 m kadar uzağında bir de çeşmesi yer alırken yapı aynı zamanda üç taraftan da sokak ile çevrelenmiştir.

Yapının ilk inşası hakkında bilgi veren herhangi bir kitabeye veya bir arşiv kaydına ulaşılamamıştır. Yapıya ait iki kitabe mevcuttur. Camiye ait olan 1899 tarihli bir onarım kitabesidir. Diğeri de minare gövdesi üzerindedir ve o da aynı şekilde onarım kitabesi olup 1844 tarihini verir.

Cami tek kattan oluşan kargir bir yapı olup mihraba paralel düzenlenmiş bir mermer sütuna bindirilen iki adet taş malzemeli sivri kemer vasıtasıyla iki sahına bölünmektedir. Dikdörtgen planlı harim kısmının, tavanı beşik çatılı olup üzeri ahşap örtülüdür. Kuzey batısında yer alan minaresinin yanı sıra kuzeyinde bir son cemaat mekanı bulunmakta ve buranın zemini ve duvarları taş malzemedir yapılmış, tavanı ahşap kirişlemedir üzeri eğimli bir çatı ile kapatılmıştır. Cephede doğu ve batıdan açık bırakılmış bir son cemaat mahalli dikkati çeker (Çiz.12).

2.MİNARENİN İNCELENMESİ

2.1.TARİHÇESİ

Yapı elemanının ilk inşa tarihi hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılamamış, minare üzerinde yer alan kitabenin de bir onarım kitabesi olduğu anlaşılmıştır.

Minare gövdesindeki kitabe şu şekildedir :

Tamir-i sene

Sene 1260 (1844) (Fot.25)

Caminin harim kapısı üzerindeki kitabe 1842 tarihini göstermekteydi. Minare gövdesindeki bu kitabe de M. 1844 yılını göstermekte ve camiden iki yıl sonra ikinci kez tamir edildiğine dair veriler sunmaktadır (Şancı, 2006, 181). Her iki kitabede birbirine yakın tarihleri taşımaktadır. Bundan öncelikli olarak cami daha sonra da minarenin onarımının tamamlandığı anlaşılmaktadır.

Bir yorumda 16. yüzyıla tarihlendirilen ve M. 1847 tarihinde onarım geçiren Kantara Cami Minaresi ve aynı sokağı paylaşan Kiremitli Cami Minaresi'nin aynı mahallede yer alıyor olması mahallenin ortaya çıkışının aynı döneme tekabül edebileceği düşüncesinin hakim olduğu bir yorumun yanın sıra Kantara Cami Minaresi'nin üslup özelliklerinin (pahlı kaide, gövde geçiş ögesi, sekizgen gövde) Kiremitli cami ile benzer nitelikte olması sebebiyle konumuz olan yapı elemanın 16.Yüzyıla indirgenebileceği düşüncesi hakimdir (Şancı , 2006, 181). Zaman zaman onarımlar geçiren yapı elemanı bir diğer onarımını 2008 yılında geçirmiş, Minarenin gövdesi temizlenmiş, şerefesinin ahşap korkulukları temizlenmiş, külah kurşun kaplama yapılmıştır (HVBM Arşivi, 2007). Eski bir fotoğrafında da günümüzdeki yapıya benzer durumda olduğu görülür (Fot.26).

2.2.TANIMI

Minare, caminin batı cephesinde yapıdan ayrı bir vaziyette köşeye inşa edilmiştir. Yanında sonradan eklenen kesme taş bir çeşme ve diğer yanında da cami avlusuna girişi sağlayan basık kemerli giriş kapısı mevcuttur. Kapı, harim ile minare arasında

yer almakta olup minare ile kapı arasındaki uyumsuzluk dönem farklılığını göstermektedir. Minarenin, güneybatı cephesinden avluya geçişi sağlayan bir avlu kapısı ve yapı elemanının kuzey cephesinden de caminin bir elemanı olan çeşme ile aradaki mesafesinin kapatılmasıyla bütünleşmesi sağlanmıştır (Çiz.13). Kesme taş malzemenin kullanıldığı yapı elemanı kare kaideli, kısa çokgen gövdeli şemsiye şerefeli minareler grubundandır. Zemini -0.57 m kotundan başlar. Kûlahın bitiş noktasına kadar toplamda 11.17 m boyutlarında inşa edilmiştir (Fot.27).

Kaide : Kare planlı kaidesi 2.40 m x 2.40 m ölçülerindedir. -0.57 m kot farkı ile birlikte 2.15 m yüksekliğe erişmektedir (Fot.28). Oldukça kısa tutulan kaidenin güneybatı köşesi zeminden başlayarak papuçluk geçiş ögesinin yakın bir seviyesine kadar pahlanarak geçilmekte ve uç noktasında da 0.5,5 m x 0.15 m, 0.5 m x 0.18,5 m ölçülerinde olan ve iki mukarnas tezeyinatın öne çıkarıldığı bir detay karşımıza çıkmaktadır (Fot.29). Aynı uygulama caminin duvar cephesinde de görülmektedir. Ayrıca bu köşe pahının benzeri ile Antakya Kantara Cami Minare kaidesinin köşe noktasında da karşılaşılmıştır (Çiz.14).

Pabuç : Kare formlu kaideden pabuçluğa geçiş prizmatik üçgenler ile sağlanmaktadır. 0.36 m ölçüden oluşan üçgenler her cephede karşımıza çıkmaktadır. Sadece güneybatı köşenin serbest bırakıldığı, diğer cephelerin geometrik geçiş ögesi ile bütünleştiği duvar yapılarının, bu alanın bir kısmını kaplaması neticesinde üç cephe de estetik görüntüsünü kaybetmiştir. Prizmatik üçgenlerden sekizgen forma sahip pabuçluk kısmına geçiş sağlanmaktadır. Sekizgen planlı bu kısım 1.63 m yükseklik 2.80 m de çap ölçüsünden ibarettir. Üstten ince sillmeler ile geçilen bölüm gövdeden daha kalın ve hantal bir görüntü sergiler.

Gövde : Sekizgen plandan oluşan, kısa boyutlu ve pabuçluk kısmına göre daha ince tutulmuş olan gövde, 4.70 m yükseklikten oluşmaktadır (Fot.30). Çap ölçüsü 2.60 m olup pabuçluktan daha ince olduğu buradan da anlaşılmaktadır (Çiz.15). Üzerinde güney cepheye yerleştirilen 0.46 m x 0.25 m ölçülerinde dikdörtgen formlu bir adet kitabe yer alır. Ayrıca minareye, güney cephesinden bir dikdörtgen formlu 0.17 m x 0.40 m ölçüsünde sivri kemerli mazgal pencere, 0.26 m yükseklikten oluşan bir yıldız formlu pencere (Çiz.16) (Fot.31) yerleştirilmişken kuzey cephesinden de aynı ölçüye

sahip bir adet dikdörtgen formlu sivri kemerli mazgal pencere ile aydınlık verilmiştir. Yıldız şekilli pencere detayı Antakya Şekercik Cami Minaresinde de karşımıza çıkmaktadır

Şerefe : Gövdeden 0.24 m çıkıntı yaparak ilerleyen şerefe altlığı 0.29 m yükseklik şerefeye geçiş sağlar. Altıgen planlı gövdeden sonra gelen birincisi içbükey ikincisi dışbükey olarak tasarlanan iki silme şerefeye geçiş veren unsurlardır. Şerefe bölümü toplamda 1.91 m boyutundadır. Korkuluğu 0.98 m ölçüsündedir (Çiz.17) (Fot.32).

Petek: Petek kısmı bulunmamaktadır.

Külâh ve Alem : Sekiz ahşap direğe oturan sekiz dilimli konik şemsiye tarzında bir çatının üzerini örten 0.04 m x 0.06,5 m kesitindeki ahşap mertekler, içten ahşap dikme taşımaktadır.Saç kaplamadan yapılan fakat sonradan onarım ile kurşun kaplama yapılan sekiz dilimli çatı örtüsü yaklaşık olarak 0.70 m ölçüsündedir. Üzerinde sacdan yapılmış iki küp ve bir ayyıldızdan oluşan alem bulunmaktadır (Fot.33).

İç Tasarım : Kaidenin kuzey cephesinde yer alan basık kemerli minare giriş kapısına taş malzemenin kullanıldığı ortalama 0.20 x 0.83 m ölçülerinde olan üç adet merdiven basamağı ile ulaşılır (Fot.34). Giriş kapısı, 0.72 x 1.32 m ölçülerinde dikdörtgen planlı ve ahşaptan yapılmıştır. Basık kemerli 0.17 x 0.94 m ölçüsündeki giriş kapısının üzerinde yer alan sivri kenarlı alınlık içine de 0.14 x 0.14 m ölçüsünde yıldız formu bir madalyon yerleştirilmiştir. Girişteki basamakların önünde 0.84 x 0.107 m ölçüsünde sahanlık yer alır (Fot.35). Merkezde yer alan 0.25 m çapındaki silindirik çekirdek etrafında toplamda 36 adet basamak yer alır (Fot.36). Helezonik bir şekilde tasarlanmış ve taş malzeme kullanımının görüldüğü dikdörtgen formu basamaklar ortalama 0.23 x 0.70 m boyutlarındadır ve girişin sağından başlayıp şeref tabanında son bulur (Fot.37). Yapı elemanının kaidesi ve gövdesi de içerden 1.57 m çap ölçüsüne sahiptir.

Malzeme ve Teknik : Düzgün kesme taş ve ahşap malzemenin beraber kullanıldığı yapıda minare, genel olarak beyazımsı renkte düzgün kesme taş malzeme ile inşa edilmiştir. Şerefe kısmında ahşap malzeme dikkat çekerken, külâh kurşun kaplama

alem de sa malzemededen yapılmıştır. Duvar kalınlığı kaidede 0.50 m olarak belirlenirken gövdede 0.39 m olarak ölçölmektedir.

3.1.4.KÜRT FAKİH (TUFAKİ) CAMİ MİNARESİ

KATALOG NO:4

ÇİZİM:18-22

FOTOĞRAF: 38-41

İNCELENME TARİHİ: 2021

TARİHİ : **Minare üzerinde kitabesi bulunmadığından üslup özellikleri açısından 16.yüzyıl'a tarihlendirilir**

1.GENEL BİLGİLER

Cami, Hatay'ın merkez ilçesi Antakya'da Biniciler Mahallesi'ndeki Saldıray sokak ile Beyazıt sokağın kesiştiği köşede dar bir sokakta yer almaktadır. Küçük bir avlu içerisinde şekillenen yapıya giriş batı cepheden sokağa sivri kemerli eyvan şeklinde açılan gösterişli bir taçkapı ile sağlanmaktadır. Bu cephede taçkapıya eşlik eden kesmetaş bir çeşme ve minaresi de yer almaktadır. Avlunun kuzeyinde cami, taçkapı ile cami arasında minarenin giriş kapısının heme önünde bir imam odası yer alır.

Caminin adı birkaç kaynaktan farklı zikredilmektedir. Tufaki (Kültür ve Turizm Bakanlığı Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Yüksek Kurulunca 15.11.1985/1558 tarih ve kararı ile 86. Sırada ve 106 envanter ile Tufaki adıyla tescil edilmiştir) (Şancı, 2006, 189). Kürtfakih(Vakıflar genel müdürlüğü kayıtlarında), Kürtfaki (Anonim,2011,123) olarak zikredilmektedir.

Yapının inşa tarihi veya banisi hakkında herhangi bir kitabesi veya vakfiyesi bulunmamaktadır. Fakat hakkında ilgilendiren bir mahkeme ilamı olduğu bilinmektedir. Bu belge H. 1348 M. 1929 tarihini vermekte olup Kürd Fakih adlı kişinin torununun açmış olduğu ve *"...ceddi alâm Hacı Hasan Kürt Fakih demekle maruf meşhurun Antakya Kazasında..."* şeklinde sunulan dava tutanağında caminin adını taşıyan kişinin var olduğunu ve 1800 lü yıllarda yaşamakta olduğunu

belirtmektedir (Şancı, 2006,193). Bu kişinin neden camiye adını verdiği konusu ise anlaşılmış değildir.

1846 tarihinde onarılması amacıyla Dut Mahalesinde yaşamakta olan Hüseyin kızı Emine Hatun tarafından mahkemede mütevekkili olan Es-Seyyid Ahmed Efendi huzurunda verilen ifade ile bazı meskenler bu caminin tamiri için vakfedilmiştir. Ekseriyetle, incelenen Kürt Fakih Cami'nin de bu duruma örnek teşkil eden bir yapı olduğunu söylemek mümkündür. Bu da aynı zamanda yapının ilk inşasının 1846 yılından önceye tarihlendirildiğinin kanıtıdır (Kara 2005, 88,89).

Yapının ilk inşasına ait somut veriler yoktur. Ancak bir yayında Anadolu'daki örneklerden yola çıkıldığında Kürt Fakih Cami'nin taçkapısının üzerine yerleştirilen geometrik karakterli rozet içinde altı yapraklı çiçekten oluşan ve altı kollu yıldızın rumiler ile bezenmesi ile devam eden süsleme unsuru, Gaziantep Şeyh Fetullah Cami'nin minare gövdesi (Altın, 2015, 618) üzerine yerleştirilen yuvarlak rozet ile büyük benzerlik içerisindedir. Şeyh Fettullah Cami, 1550 li (Kılavuz, 2005, 215) yıllara tarihlendirilen bir eserdir. Buradan hareketle tezyinatın benzerliğinden yola çıkarak Kürt Fakih Cami'nin ilk inşasının da en geç 16. yüzyıl ortalarında gerçekleştirilmiş olduğu düşünülmektedir. 1846 da bir onarım geçiren yapı elemanı sonrasında da 1872 ve 1991, 1993 yıllarında onarılmış olup son onarımı da günümüzde gerçekleştirilmiştir (HVBM Arşivi,1993)

Kare formdan oluşan plana sahip cami tek mekanlı harimden ibaret olup üst örtüsü de doğu ve batı yönden kirişlere dayandırılan kırma çatı ile kapatılmış alaturka kiremit kaplı bir yapıdır. Doğu cephe kesme taş malzeme kullanılan ve bir pencereye yer verilen bir cephe olup kuzey cephe ise sokak tarafına bakmakla birlikte iki pencere ile geçilmektedir. Harime giriş kible cephesinden sağlanır. Mihrap nişi sivri kemerli olup Minber sadedir (Çiz.18).

2.MİNARENİN İNCELENMESİ

2.1.TARİHÇESİ

Minare üzerinde herhangi bir inşa yada tamir kitabesine rastlanmamıştır. Aynı şekilde camide de mevcut değildi. Caminin taçkapısından yola çıkarak yapılan

değerlendirme neticesinde 16. yüzyıla gidebileceği belirtilmişti. Buradan hareketle minarenin de biçimsel özellikleri dikkate alındığında yapının ilk inşası 16. yüzyılda gerçekleştirilmiş olabilir.

Yapı elemanının ilk inşasını gerçekleştirenin kimliği konusunda bir bilgi edinilememiştir. Ancak Hüseyin kızı Emine hanımın 1846 yılında caminin yanı sıra minarede de gerçekleştirmiş olduğu onarımı, 1822 de tahakkuk eden depremin ardından vermiş olduğu hasardan sonra restore edilmiş olabileceği düşüncesi hakimdir (Şancı,2006,191). Daha sonraki yıllarda geçirdiği restorasyonlar ile de bugünkü şeklini aldığını söyleyebiliriz (Fot.38).

2.2.TANIMI

Minare, caminin kuzeybatı köşesinde, harimin kuzey duvarı ile batı cephede yer alan taçkapının arasında yer alır. Taçkapı ve duvar yapısı ile bitişik vaziyettedir. Kesme taştan inşa edilen yapı elemanı kare kaideli, çokgen gövdeli şemsiye şerefeli minareler grubundandır (Çiz.19) Minarenin oturtulduğu alan dolayısıyla zeminde ortalama -2.71 m kadar bir kot farkı ortaya çıkmaktadır. Yapının yüksekliği kot farkı olmaksızın alemin bitimine kadar 11.29 m ölçülerindedir (Fot.39).

Kaide : Kare plandan oluşan minare kaidesinin yapının beden duvarı boyunca yükselerek taçkapının yüksekliği ile aynı seviyeye çıktığı gözlemlenmiştir. Kesme taş kaide 2.75 x 2.75 m ölçüsünde kare plandan oluşan, kot farkı da dahil olmak üzere 5.08 m yüksekliğinde düzenlenmiştir (Çiz.20)

Pabuç : Kaideden 0.50 m yüksekliğe çıkan prizmatik türk üçgeni ile doğrudan çokgen gövdeye geçiş sağlanmıştır (Fot.40).

Gövde : Çokgen (sekizgen) formlu gövde şerife altına kadar 4.23 m yükseklik, 2.66 m de çap ölçüsünden oluşur. Kaideye göre daha kısa ve kalın bir forma sahiptir. Üzerinde herhangi bir aydınlatma penceresi ve tezyinata yer verilmediği gözlemlenmiştir (Çiz.21).

Şerife : Gövdeyi sınırlandıran 0.32 m yüksekliğindeki şerife altı gövdeden 0.14 m çıkıntı yapan kalın dışbükey korniş ile yapı elemanının şerefesine geçiş

sağlamaktadır. Korniş üzerinde yükselen şerefe gövde ile uyumludur. Korkuluğu 1.04 m olup dikmeler de dahil edildiğinde 1.91 m yüksekliğe çıkmaktadır. Şerefe çapı 2.77 m olarak belirlenmiştir. Ahşap malzemedan yapılan şerefe korkulukları sekiz adet direk ile bütünleşmiş durumdadır (Çiz.22) (Fot.41).

Petek: Yapı elemanında petek bölümü bulunmamaktadır.

Külâh ve Alem : Sekiz ahşap direğin taşıdığı sekiz dilimli şemsiye tarzındaki külâh eteği 0.65 m uzunluğa kadar yükselmektedir. Örtünün iç kısmı ahşap payandalarla desteklendiği gözlemlenmiştir. Uç kısımları 0.11 m saçak ile geçilmiş. İçten ahşap dıştan kruşun kaplama yapılan şemsiye örtünün üzerinde külâhı mevcut değildir. Şemsiye örtününü ardından direkt olarak aleme geçiş verilmiştir. 1.83 m yüksekliğindeki alem, alttan bir armut , üstten iki küp ve sonda yer alan hilalden meydana gelmiştir.

İç Tasarım : Caminin batı cephesinde yer alan ve avluya girişi sağlayan taçkapının yanındaki 12 taş basamak vasıtasıyla çıkılarak ulaşılan, yapı elemanının güney cephesinden gövde üzerine açılmış kapı ile minareye giriş sağlanmaktadır. Kapının hemen önündeki giriş sahanlığı alttan 0.73 m yükseklikte iki adet taş kolon ile desteklenmiş durumdadır.

Dikdörtgen formlu giriş kapısı 2.00 x 0.88 m ölçüye sahiptir. 0.10 m ölçüsünde bir eşik ile minare içine ulaşılmaktadır. Merkezinde yer alan 0.22 m ölçüsündeki çekirdek etrafından yükselerek şerefeye ulaşımı sağlayan 27 adet taş basamak yer alır. Basamaklar ortalama 0.70 m genişlik, 0.23 m yükseklik ölçülerinden oluşur. Helezonik tarzda düzenlenen basamaklar girişin sağından başlar. Gövde iç çap ölçüsü 1.46 m den oluşur.

Malzeme ve Teknik : Minare genel anlamda düzgün kesmetaş malzemedan inşa edilmiştir. Şerefe tamamen ahşap malzemedan olup yenilenmiştir. Örtü sistemi üstten kurşun kaplama alem bakır malzemelidir. Gövde duvar kalınlığı 0.60 m 'dir.

3.1.5.YENİ CAMİ MİNARESİ (ZAHİRİYE)

KATALOG NO:5

ÇİZİM: 23-28

FOTOĞRAF: 42-52

İNCELENME TARİHİ: 2021

TARİHİ : **Minare, camiye ait olduğu bilinen 1702 tarihli vakfiyeye göre tarihlendirilmektedir.**

1.GENEL BİLGİLER

Yeni cami, Antakya'da uzun çarşı içerisinde yeni cami mahallesi Yeni Cami Sokakta yer almaktadır. Külliye niteliği taşıyan yapılar topluluğundan meydana gelmektedir. Bu yapılar içerisinde cami, medrese, kütüphane ve şadırvanı bulunmaktadır. L planlı kesme taş malzemeli avlu etrafında şekillenen yapılar topluluğunda, avlunun güneyinde cami, güneybatısında medrese odaları, kuzeydoğusunda kütüphane yer alırken ortasına da şadırvanı yerleştirilmiştir. Kütüphane asıl kullanım amacını kaybettikten sonra imam odası (Eroğlu,1999,5) olarak hizmet vermeye başlamıştır. Günümüze gelindiğinde ise iki katlı bir hizmet binasına dönüştürülmüştür .

Caminin tarih bildiren iki kitabesi mevcuttur. Kitabelerden biri avlu taçkapısı üzerinde yer alırken diğeri harim giriş taçkapısı üzerine yerleştirilmiştir. Ayrıca yapı hakkında bilgi edinebileceğimiz iki vakfiye bulunmaktadır.

Avlu taçkapısı üzerinde yer alan kitabe:

Hanya tarihi ayan Zühriye ali makam

Cami bala Muhammed Allah şed tamam 1127

H.1127 / M. 1715 tarihinin verildiği kitabe, avlu kapısının bu tarihte tamamlanmış olduğunu belirten bir kitabedir. Burada geçen “Zühriye” isminin daha çok islam dünyasının yaygın tarikatı olan Halveti tarikatının bir uzantısı kabul edilen, Halveti şeyhi Ahmet Zühre (Ö.1744) tarafından kurulmuş olan Zühriyye kolundan (Uludağ,1997,352-393) geldiği düşünülmektedir.

Kitabede yazılan “Zühriye Ali Makam” şeklindeki ifade, yapının onarımından bahseden ve Emir El Hac Ali bin Mehmet’in H. 1114/ M. 1702 tarihine tekabül eden vakfiyesinde “...*Hasıl olan meblağdan bina ve tamir eylediğim Tekke Camiinde...*”belirtilen tekke ifadesi ile bir ilgisi olmalıdır. Burada yapının onarımının Mehmet oğlu Ali tarafından yaptırıldığı belirtilmektedir. Ayrıca başka bir vakfiye daha mevcuttur ki burada geçen “... *Es seyit el –Hac Ali’nin ihya ettiği Tekke ve Camii Şerifinde vaki medresede Müderris olan...*” ifadelerine göre de daha önce sunulan vakfiyedeki bilgilerin doğruluğu yüksek oranda kabul görmektedir (Şancı,2006,27).

Harim Taçkapsı Üzerindeki Kitabe:

*Kad bani mescid Muhammed Zühre faye Zuhiriye lekel rıza-i
Fehu lila’e bedii 1166*

Bu kitabeye göre de caminin H. 1166/M. 1752 tarihinde Muhammed Zühre tarafından tamamlandığı belirtilmektedir. Vakfiyede geçen 1702 tarihli onarımın ardından burası Zühriyye Tekkesi adı altında kullanılmış olmalı ki bu ismi de harim taçkapsı üzerindeki kitabede yazılan Muhammed Zühre adından almış olmalıdır. Vakfiyeye göre 1702 yılında onarım geçiren yapının ilk inşasının bu tarihten önce de mevcut olduğunu söylemek mümkündür.

Caminin geçirdiği tüm onarımlar konusunda fikir sahibi olunamamaktadır. Vakfiyede belirtildiği üzere yapı 1702 yılında tekke cami olarak bir onarım geçirdi. Ardından 1715 yılında avlu taçkapsının tamamlandığı belirtilmekte ki kanaatimizce bu tarihte de bir onarım geçirdi. Ayrıca harim taçkapsındaki kitabeye göre de Muhammed Zühre tarafından 1752 yılında tamamlandığı bilgisi yer alır. 2004 yılındaki onarımı da Hatay Vakıflar Bölge Müdürlüğü tarafından devam ettirilmiştir (HVBM Arşivi, 2004).

Avlunun güneyindeki cami, dikdörtgen bir zemin üzerine oturtulmuş olup plan düzeni olarak da harim ve son cemaat mahalinden ibarettir. Harime giriş tezyinatın bolca işlendiği bir taçkapı ile sağlanır. Harim, dört ayak üzerine oturtulan sivri kemerlin taşıdığı pantaftifle geçilen onikigen kasnak üzerinde yükselen bir miharap önü kubbesi ve kıbleye paralel tasarlanmış çapraz tonozlu eyvan şeklinde yapılan kısımlarından meydana gelmektedir. Güneydeki kıble duvarında sivrikemerli mihrabı yer alırken onun sağında da ahşap minberi bulunmaktadır (Çiz.23).

2.MİNARENİN İNCELENMESİ

2.1.TARİHÇESİ

Minare üzerinde tarih belirten herhangi bir inşa yada onarım kitabesi mevcut değildir. Camiye ait olduğu bilinen 1702 tarihli vakfiyesinden en erken bu tarihte inşa edilmiş olabileceğini düşünülmeyeydi. Minarede kullanılan tezyini unsurlardan hareketle pabuçluğundaki mukarnas bezeme detayının Sarımiye Cami, Nakip Cami ve Payas Sokullu Cami Minareleri ile gözle görülür bir biçimde benzer olduğu, Ahmet Kusayri Cami ve Şeyh Ali Cami Minareleri ile de minarenin konumu itibariyle aynı olduğunu söylemek mümkündür. Burdan hareketle yapı elemanının ilk inşasını 16. yüzyıla götürmek mümkün görülmektedir. Ayrıca avlu taçkapısı ve harim taçkapısı üzerindeki kitabelerden anlaşılacağı üzere caminin 1715 ve 1752 yıllarında geçirdiği onarımlarında minarenin onarıma dahil olup olmadığı bilinmemektedir. Fakat, minare hakkında 1997 tarihli Hatay Vakıflar Bölge Müdürlüğü tarafından gerçekleştirilen bir onarım kararı olduğunu ve camiye göre yüksek oranda orijinalliğini koruyarak günümüze kadar gelebilen en önemli kısmın minare olduğunu belirtmek mümkündür.

2.2.TANIMI

Minare, cami kütesinin kuzeybatı köşesine bağlı olarak inşa edilmiştir. Son cemaat mahali ile birlikte batı yönden taşırılmıştır. Kesme taştan inşa edilen minare, kare kaideli çokgen gövdeli, şemsiye şerefeli bir minare örneğidir. Gösterişli yapısı ile öne çıkan eser, toplamda 22.84 m yükseklikten oluşmaktadır (Çiz.24) (Fot.42).

Kaide: Caminin beden duvarı boyunca yükselen ve adeta cami ile bütünleşen kare planlı kaide 3.20 x 3.20 m ölçülerindedir (Çiz.25). Harimin kuzeydoğu köşesinde bir kısmı beden duvarı içerisine yerleştirilen kaidenin yüksekliği 8.14 m olarak belirlenmiştir. Caminin batı ve kuzey cepheleri ile aynı hizadadır. Güney ve doğu cephelerinin bir kısmı beden duvarı içinde kalır. Kuzey cephesinde gösterişli bir minare giriş kapısı bulunmaktadır. Ayrıca batı cephesinde açılan 0.20 x 0.40 ölçülerinde dikdörtgen formlu bir mazgal pencereye yer verildiği görülür (Fot.42).

Pabuç: 1.27 m ölçüsünde pabuç, mukarnas tezyinatın öne çıkarıldığı bir süsleme unsuru ile düzenlenmiştir. Mukarnaslar beş sıradan oluşur. Kaideden itibaren tek sıra ile başlar kademeli bir şekilde devam ederek gövdeye geçişi sağlamaktadır. Pabuçluğun güneydoğu ve güneybatı cephelerinin bir kısmını caminin çatı örtüsü kapatmış durumdadır. Güney cephede kaide ve pabuçluk kısmının arasına denk gelen konumda, caminin çatısına çıkış sağlayan dikdörtgen formlu bir giriş açıklığı yer alır. Açıklık ahşap kapı ile kapatılmış durumdadır (Fot.43).

Gövde: Pabuçluğun ardından gelen gösterişli gövde oldukça yüksek tutularak 11.40 m yüksekliğe kadar çıkmaktadır (Fot.44). Gövdenin son iki sıra taşının alt kısmında 0.60 m yükseklikte siyah renkli taşlarla belirlenmiş tek sıra halinde gövdeyi çepeçevre saran stilize karakterli palmet dizisine yer verilmiştir (Çiz.26) (Fot.45). Gövde içeriden şerefenin zemin taşlarında son bulur. Detaydaki bezme şerefeye geçerken bir kuşak meydana getirerek cepheye hareketlilik katmıştır. Minare üzerine açılan aydınlatma pencerelerinden biri kaidede bulunmaktaydı. Diğer ikisi de gövde üzerinde kuzey ve doğu cephelere açılmışlardır. Pencereler dıştan 0.15 x 0.40 m ölçülerinde dikdörtgen formludur ve içeriden 0.40 m genişlikte mazgal pencere düzenindedir

Şerefe: Çokgen formlu gövdeyi üstten sınırlandıran dışbükey korniş ile oluşturulan şerefe altlığı ile 2.02 m yüksekliğindeki şerefe kısmına ulaşılır. Şerefe, ahşap ve metal parapet adı verilen malzeme ile inşa edilmiş olup korkuluğu 1.05 yükseklikten oluşmaktadır (Çiz.27) (Fot.46).

Külâh ve Alem: Şerefenin üzerini kapatan sekiz ahşap dikmenin taşıdığı külâh, ahşap kirişler ve bu kirişlerin masif ahşap kaplanmasıyla oluşturulmuştur. Geleneksel

tarzda sekizgen formlu saçaklı şemsiyeli külah örtü malzemesi saç kaplama iken onarımla bakır kaplama ile değiştirilmiştir. Dört bölümden oluşan alem bakır malzemelidir (Fot.47).

İç Tasarım: Minareye, camininin kuzey cephesinde yer alan son cemaat yerinin beden duvarının sağına yerleştirilen detayları ile birlikte 1.59 x 2.86 m ölçülerinden oluşan basık kemerin kullanıldığı bir giriş ile cephesi hakimdir Dikdörtgen formlu kapı açıklığının ön kısmında 0.18 x 0.78 m ölçülerinde bir eşik mesafesi yer alır. Açıklık, 0.86 x 1.22 m ebatlarından oluşmaktadır. Minare giriş kapısı 0.78 x 1.62 m ölçülerindedir. Girişteki basık kemerin kalınlığı da 0.35 m olarak belirlenmiştir. Kapının çevresini dıştan geometrik formlu dışlardan oluşan ve üç yönden de kuşatan bir bordür çevreler. Bordürün üst köşlerinde dışların oluşturduğu 0.25 x 0.25 m boyutlarında kare biçimli birer pano gözlemlenmişken aynısı bordürün alt köşelerinde 0.20 x 0.20 m ölçülerinde daha küçük ebatta yine kare formlu dişli pano karşımıza çıkar (Fot.48). Bu uygulamaların aynısı Ulu Cami Minare giriş kapsamında da uygulanmıştır

Dikdörtgen formlu girişi üstten sınırlandıran kare biçimli dişli panoların arası stilize karakterli palmet motifleri ile dizayn edilmiş. Tek sıra halinde dizilen stilize bitkisel motifler dokuz adet ile sınırlandırılmıştır (Çiz.28) (Fot.49). İçerden silindirik formlu düzenlenen minare 1.47 m çap ölçüsünden meydana gelmektedir. 0.25 m çapında silindirik karakterli çekirdek etrafında toplamda 92 taş merdiven basamağı bulunmaktadır (Fot.50). Yapı elemanının güney cephesine açılan ve caminin çatısına çıkışı sağlayan kapının zeminine 33 basamak (Fot.51) ile ulaşılırken şerefe tabanına da 59 basamak ile çıkılmaktadır (Fot.52). Girişin sağından başlayan 0.20 x 0.65 m ölçüsündeki basamaklar helezonik bir şekilde devam ederek şerefe tabanında son bulur (Fot.52).

Malzeme ve Teknik: Genel olarak kesme taş malzeme kullanılan minarenin şerefe bölümü orijinal olmayıp ahşap malzemedir. Külah ve alem bakır malzemelidir. Kaidenin duvar kalınlığı 0.77 m olarak ölçülmüştür. Gövde ise daha ince olup 0.50 m olarak belirlenmiştir.

3.1.6. İHSANİYE CAMİ MİNARESİ

KATALOG:6

ÇİZİM: 29-36

FOTOĞRAF: 53-66

İNCELENME TARİHİ: 2021

TARİHİ: **Minare üzerinde kitabe bulunmadığından 1712 tarihli medrese vakfiyesi ve üslup özelliklerine bakılarak da 16. yüzyıl'a tarihlendirilmektedir.**

1 GENEL BİLGİLER

Hatay'ın merkez ilçesi olan Antakya'da yer alan eser, kentin Meydan caddesi'nde konumlandırılmıştır. Cami, Asi nehrinin yaklaşık olarak 50 m doğusunda yer alır. Mevcut bulunan vakfiyesinde belirtilenlere göre orijinalinde etrafı 20 dükkan ile çevrili olup ilk inşa edildiği dönemlerde dükkanları, çeşmesi ve mektebi ile Antakya çarşısı içerisinde adeta küçük bir külliye niteliği taşımaktaydı. Günümüzde girişi iki kapıdan sağlanan L plana sahip dar bir avlu içerisinde cami ve şadırvan yer almaktadır. Bu kapılara da meydan mahallesi ve oduncu pazarından geçiş verilir.

Cami ile alakalı en önemli detay inşası hakkında bilgi veren bir vakfiyesinin bulunmasıdır. Vakfiyesinde yazılanlara göre Hacı Ebubekir Ağanın düzenlediği ihسانيye medresesinin vakfiyede “...müceddeden bina ve inşa eylediğim bab hücratı muhtevi buka'-i İhsaniyye cami şerifine... vakfu hasb edip şöyle şart eyledim” ifadesiyle yaptırdığı medreseye vakfetmiştir” şeklinde olup vakfiyenin, 25. Zilhicce 1123 (Ocak 1712) tarihinde düzenlendiği ve yapının ilk inşasının bu tarihlere tekabül ettiğini bildirmektedir (Şancı, 2006,199).

Caminin farklı yerlerinde kitabeleri mevcuttur. Bunlardan iki tanesi çeşme kitabesi iken diğerleri camiye ait olan kitabelerdir. Camiye ait olan kitabelerden birinin bazı kaynaklarda inşa kitabesi olduğu düşünülmektedir. Hatay Vakıflar Bölge

Müdürlüğü'nün arşivinde 1806 tarihli kitabesi'nin bir inşa kitabesi olduğu düşünülmektedir. Ayrıca başka bir kaynakta da yine Şair Sıtkı Efendinin yazdığı bir manzumeye göre de caminin Hicri 1221 Miladi 1806 tarihinde Hacı Ebubekir Ağa tarafından inşa edildiği bilgisi yer alır (Nakip, 2012,164).

Kanaatimizce yapının ilk inşasının 1712 yılı ve öncesinde inşa edilmiş olabileceğini 1806 yılında da büyük çaplı bir onarıma tabi tutulduğunu söylemek mümkündür. Fakat yapının minaresinin üslup özelliklerine baktığımızda bizi 16.yüzyıla götürmesi, minarenin Antakya'da ilk inşası 16. yüzyıla tarihlenen Kürt Fakih Cami Minaresinde olduğu gibi cepheyi belirleyen bir unsur olması da yapının 1712 yılından önceye taşıyabileceğimizi destekler niteliktedir.

Cami planına baktığımızda harim kısmı kare planlı, üst örtüsü de tek kubbe ile kapatılmış. Kuzey cephe de üç gözden oluşan son cemaat yeri ile tamamlanmaktadır. Harim kısmında kubbeye geçiş pandantifler ile sağlanmaktadır. Mihrap ve minberde iki renki taş işçiliği ve mukarnas bezeme kullanılmış olup mermer malzemeden yapılmışlardır (Çiz.29).

2.MİNARENİN İNCELENMESİ

2.1.TARİHÇESİ :

1712 tarihli vakfiyesinin bulunması ve mimari özelliklerinin 16. yüzyıl özelliği göstermesi sebebiyle yapının ilk inşasının 16. yüzyıla tarihlendirilebileceğini göstermekteydi. Minareye yöneldiğimizde üzerinde inşa tarihini belirten herhangi bir kitabeye rastlanmamıştır. Fakat camide olduğu gibi mimari özelliğine ve tezyinatına bakarak bir tarihlendirme yapmak mümkündür.

Minarenin silindirik gövdesi, şerefe altında kullanılan iki renkli taş uygulaması ve yine şerefe altında kullanılan mukarnas bezemesi ile camide olduğu gibi minareyi de 16 ve 17. yüzyıla tarihlendirmemiz mümkündür. Günümüze gelene kadar farklı dönemlerde caminin yanı sıra minarenin de onarımı yapıldı. Son onarımı da 2007 yılında Hatay Vakıflar Bölge Müdürlüğü tarafından gerçekleştirildi (HVBM Arşivi,2007). 19 ve 20. yüzyılda çekilen fotoğraflarında da günümüzdeki görüntüsü ile aynı olduğu açık bir şekilde kendisi gösterir (Fot.53).

2.2.TANIMI:

İhsaniye Cami Minaresi, yapının güney batısında, avluya geçişi sağlayan ve aynı zamanda ana caddeye bakan taçkapının batı kısmında yükselmektedir. Tamamen kesme taştan inşa edilmiştir. Zeminde -0.23 m kot farkı ile başlar, yüksekliği toplamda 21.59 m boyutlarında olup kaidesi ile cami beden duvarının bütünleştiği bir eserdir. Ayrıca boyutunun cami boyutundan 6.84 m daha uzun olduğu görülür. Kare kaideli, silindirik gövdeli konik külahlı bir minare örneğidir (Çiz.30) (Fot.54).

Minareye ilk olarak avlu zemininden, devamında ise taçkapının üzerinden caminin beden duvarı boyunca yükselen basamaklar vasıtası ile ulaşılmaktadır. Zeminden yükselenler 0.27 x 0.62 m boyutlarında 6 taş basamak, taçkapının üzerinden yükselenler ise 0.27 x 0.81 m ölçüsünde 23 taş basamaktan ibarettir. Bunların yanı sıra merdiven basamakları boyunca devam eden taraçalar (sekiler) bulunur. Genişlikleri 0.74 m iken, yükseklikleri ortalama 0.40 m ile 0.91 m arasında değişkenlik gösteren taraçalar, minareye ulaşımı sağlayan basamakların görüntüsünü ana caddeden kapatarak yapının dışardan görünüşünü estetik olarak düzeltme yoluna gitmiştir.

Kaide : Yapının güneybatı cephesinde, kapı ile beden duvarı arasında gizlenen yüksek boyutlu, 1.99 x 1.99 m ölçüsündeki kare formlu kaide (kürsü) uygulaması karşımıza çıkmaktadır. 6.15 m yüksekliğe sahip kaidenin cephelerini caminin beden duvarı kısmen kapatmış bir vaziyettedir (Çiz.31).

Pabuç : Kaideden, 0.41 m yüksekliğindeki prizmatik üçgenlerden oluşan pabuçluğu ile gövdeye geçişi sağlamaktadır (Fot.55).

Gövde : Şerefe altına kadar 5.88 m yüksekliğinde 1.98 m çapında olan silindirik formlu gövdenin boyu oldukça kısa tutulmuştur (Çiz.31) (Fot.56). Üzerinde 0.53 m yüksekliğe sahip iki renki taştan işlenmiş organik formlu bir süsleme kuşağına yer verilmiştir (Çiz.33) (Fot.57). Batı cephesinde merkezde yer alan 6 kollu yıldız etrafında şekillenen birbirine geçmeli geometrik kompozisyonlu madalyon yer alır (Çiz.34) (Fot.58). Kuzey cepheye açılan aydınlatma (mazgal) penceresi minare

içerisinden 0.16 m genişliğe sahipken dışarıya doğru daralarak devam eder ve genişliği 0.9 m ye kadar düşmektedir. Yüksekliği de 0.44 m olarak ölçülmüştür.

Şerefe : Gövdenin ardından sade ve ince tasarlanan bir bilezik ile daha hareketli bir görünüme sahip olan şerefe altlığına geçilmektedir. Gövdeden 0.37 m kadar çıkıntı yapan şerefe kısmı 1.68 m yüksekliğinde, mukarnaslarla bezeli şerefe altlığına sahiptir. Oldukça muntazam tasarlanan mukarnaslar üstten tek sırası yüzeysel geçilirken diğer sıralar daha detaylı bir şekilde işlenerek alt kısımda sarkıtlaştırma yoluna gidilmiştir (Fot.59). Farklı geometrik şekiller ve motifler kullanılarak (Altıgen,yıldız, baklava dilimi vs) ajur tekniği ile dekore edilen şerefe korkuluğu 0.93 m yüksekliğinde 2.91 m çapında olup ince bir silme ile sonlandırılmıştır (Çiz.36) (Fot.60).

Petek : Silindirik formlu petek 3.47 m yüksekliğinde 1.75 m çapındadır. Gövdeden daha ince bir boyutta tasarlanmıştır. Üzerinde petek bölümüne yerleştirilen madalyonda merkezde 6 yapraklı çiçek motifinin kolları altıgen oluşturacak şekilde altı adet yay ile birleştirilmiştir. Yapraklar arasında da küçük üçgenler vasıtasıyla 6 kollu yıldız oluşmuştur (Çiz.35). Madalyonun üst kısmına yerleştirilen kabara üzerinde de yıldız şekilli desenler bulunmaktadır. Üzerine açılan sivri kemerli şerefe kapısı 1.73 m olarak ölçülmektedir (Fot.61).

Külâh ve Alem : Yapı elemanının üst örtüsünü şekillendiren pramidal külâh ve alem birlikte 4.415 m yüksekliğinde olup külâh kurşun kaplama yapılmıştır. Alem üç bölümden oluşur. Aşağıdan yukarıya sırasıyla alt bilezik, armut, üst bilezik ve hilalden oluşmaktadır (Fot.62).

İç Tasarım : Minareye giriş, taçkapının üst kotuna kadar yükselen merdiven basamaklarının ardından gövdenin doğu cephesine açılan 0.69 x 1.76 m yüksekliğinde dikdörtgen formlu bir kapı ile sağlanmaktadır (Fot.63). Kapıya 0.15 m genişliğinde, 0.62 m uzunluğunda ve 0.08 m yüksekliğinde bir eşik ile ulaşılır (Fot.64). Minarenin içerisi silindirik formludur ve merdiven basamakları girişin sağından başlar (Fot.65). Merkezde 0.25 m çapında olan silindirik çekirdeğin etrafında şekillenen helezonik merdivenler toplamda 31 basamak olup 0.23 x 0.60 m olarak ölçülmektedir (Fot.66). Basamaklar şerefe zemininde son bulur. Minarenin

batı cephesinden petek üzerine açılan şerefe kapısı 0.64 x 1.60 m ölçülerine sahiptir. Gövde iç çap ölçüsü 1.40 m dir.

Malzeme ve Teknik : Yapı elemanı genel olarak düzgün kesme taş malzeme ile inşa edilmiştir. Kûlah kurşun kaplamadır. Gövdedeki duvar kalınlığına bakıldığında 0.30 m olarak belirlenirken peteğin daha ince tutulduğu 0.20 m duvar kalınlığı ölçüsünden anlaşılmaktadır.

3.1.7.SARIMIYE CAMİ MİNARESİ

KATALOG NO:7

ÇİZİM: 37-42

FOTOĞRAF: 67-78

İNCELENME TARİHİ: 2021

TARİH : **Minareli taçkapı üzerindeki 1718 tarihli onarım kitabesine göre tarihlendirilir.**

1.GENEL BİLGİLER

Sarımiye Cami, Antakya'da Kurtuluş Caddesi , Zenginler Mahallesi'ndeki Kutlu Sokakta yer almaktadır. Meyilli bir arazi üzerine inşa edilen yamuk planlı bir avlunun güneydoğu cephesinde cami, kuzeybatı cephesinin köşesinde tek hücreden ibaret bir medresesi, güneybatı köşesine yapıdan bağımsız tasarlanmış minareli taçkapısı, kuzeybatı yönünde de yedi odadan oluşan yeni bir imam odası yer almaktadır.

Caminin ilk inşa tarihini öğrenebileceğimiz bir kitabesi veya bir belgesi mevcut değildir. Yapıya ait olan iki kitabe onarım kitabesidir. Kitabeler yapının minareli taçkapısı üzerinde konumlandırılmıştır.

Caminin ilk inşasından günümüze gelene dek birçok isim değişikliği yaşadığı bilinmektedir. Sermaye Cami-Süveyka Cami (Vgm), son olarak Sarımiye Cami (Şancı,2006,151) adını almış olup günümüzde halen Sarımiye Cami isimiyle anılmaktadır. Ayrıca 1258 (1842), 1247-1267 (1831-1850) yıllarına tarihlenen evkaf defterinde de caminin ismi Sarımiyye Cami olarak kayda geçmektedir (Kara,2005, 91).

Minareli taçkapıdan kesme taş döşeli avluya geçit verilmiştir. Avlunun güneydoğusundaki caminin harim kısmı doğu ve batı yönlerden gömme ayaklara, orta bölümde de tek sütuna bindirilerek kemerler vasıtasıyla birbirine bağlanmış, mihrap duvarına paralel iki sahından oluşan bir plan düzeni ortaya çıkarılmıştır. Harim kısmına girişi sağlayan bölüm de burada bulunan imam odasının alt kısmıdır.

Güney duvarın bir bölümü önceden dükkanlar ile kapatılmış iken 2003 yılında yenileme yapılarak eski görünümüne kavuşturulmuştur (Çiz.37).

2.MİNARENİN İNCELENMESİ

2.1.TARİHÇESİ

Caminin ilk inşa tarihi hususunda bir kitabe tesbit edilememiştir. Herhangi bir vakfiyesi ya da arşiv kaydı da mevcut değildir. Sadece camiye ait olan ve minare üzerine yerleştirilen iki onarım kitabesi bulunmaktaydı.

Minareli Taçkapı Üzerinde Yer Alan Kitabe Şu Şekildedir:

Şükür ta'mir-i Cami Rahman (?) mukadder

olup bin yüz otuz birde mükerrer

İlahi Sarımı (Sayar mı) Hacı Halil'den)

kabul kıl oldu itmami müyesser (Fot.67)

Kitabede H.1131/ M.1718 yılında Hacı Halil tarafından gerçekleştirildiği bilgisine yer verilmiştir. Bu kitabe yapıya ait olan en erken tarihli kitabe olup böylelikle caminin ve minarenin de 1718 yılından önce inşa edilmiş olabileceği netlik kazanmaktadır.

Minarenin Giriş Kapısı Üzerindeki Kitabe Şu Şekildedir:

Maşallah Sene 1200 (1786)

Minareli taçkapıda işlenen mukarnas bezemelerini Antakya yapıları içerisindeki Mahremiye cami minaresinde, gövdeye geçişte kullanılan mukarnas detayı ise 16. yüzyılda varlığı bilinen Şeyh Ali Cami ve Şeyh Ahmet Kuseyri Cami, Nakip Cami Minareleri'nin mukarnas detayları da büyük benzerlik göstermektedir. Minareli taçkapı özelliği Suriye etkisinin de var olduğunu göstermekte olup bunun bir örnekleri ile Eyyübi dönemine tarihlenen Halep Sultaniye Medrese ve Camisi'nin Taçkapısı'nda (1469) (Şancı, 2021, 33) karşılaşılmışken Anadolu'daki örneği de

16.yy sonuna tarihlenen Kilis Muallak (Hasan Bey) Camisi'nde (16.yy) (Dündar,1999,150) karşımıza çıkmaktadır.

Kitabelerinden anlaşılacağı üzere 1718 ve 1786 yıllarında birer onarıma tabi tutulmuş olup 1718 yılından önce mevcut durumda olduğunu belirtilmiştir. Camiye ait olan ve yüksek oranda özgünlüğünü koruyabilen tek yer olan minarenin, formu ve tezyinatından yola çıkılarak yapılan değerlendirmeler neticesinde ilk inşası, yüksek muhtemel 16.yüzyıla tarihlendirilmekte olup onarım kitabesi de bunu destekler niteliktedir. Tarihi konusunda bilgi edinemediğimiz eski bir fotoğrafında minarenin daha kısa boyutta olduğu gözlemlenmiştir. Zaman içerisinde geçirdiği onarımların devamında 1998 de başlayan bir diğer restorasyonu da 2004 de tamamlanmıştır (HVBM Arşivi, 2004).

2.2.TANIMI

Minare, caminin güneybatı köşesinde yapıdan bağımsız bir şekilde inşa edilmiştir. Minareli taçkapı özelliğinde olan yapı elemanı kare kaideli, çokgen gövdeli, şemsiye şerefeli bir minare örneğidir (Çiz.38). Meyilli arazi üzerinde konumlandırıldığından zemininde -2.13 m kot farkı ortaya çıkmaktadır. Güney cepheden bakıldığında kot farkı olmaksızın 19.20 m yüksekliğinde kesme taş malzeme ile inşa edilmiştir (Fot.68).

Kaide: Kare plandan ibaret kaidesi ortalama 3.15 x 3.15 m ölçülerinden oluşmaktadır (Çiz.39). Caminin avlusuna geçit veren bir eyvanlı taçkapı niteliği taşımaktadır (Fot.69). Taçkapının yüksekliği kot farkı sebebiyle 3.61 m olarak hesaplanmıştır. Kaidenin güney cephesini giriş açıklığı belirlerken, doğu cephesi caminin avlusuna, batı cephesi yol tarafına bakar vaziyettedir. Kuzey cephesi de avluya geçiş sağlayan açıklığın olduğu kısımdır. Ayrıca kaidenin doğu ve batı cephelerinin sağır bırakılması dikkati çeker (Çiz.40).

Güney cephede, tezyini unsurların yoğun görüldüğü taçkapının basık sivri kemerden oluşan yüzeyi iki sıradan ibaret aşamalı olarak devam eden bir süsleme detayına sahiptir. İlk sırada istiridye motifinin işlendiği bir bezeme ile döşenmişken ikinci sırada daha çok baklava dilimini anımsatan bir mukarnas kullanımı söz konusudur (Çiz.41)(Fot.70). Minarenin güney ve güneydoğu cephelerinin birleştiği köşeye yerleştirilen köşe pahı zeminden 2.77 m yükseliğe kadar çıkarılmıştır. Köşe

pahını sınırlandıran detayda 0.18 m yüksekliğe sahip dört sıradan ibaret mukarnas kullanımı dikkati çeker (Fot.71).

Güney cephede 1.75 m genişliğindeki niş'in içinde iki taraftan sivri kemerin içine doğru girinti oluşturan 0.50 x 1.07 m ölçülerinde taş malzemedan yapılmış sekiler bulunmaktadır. Sekilerin ardından 1.00 x 1.96 m ölçülerinde düz atkı taşlı kapı açıklığı kendini gösterir. Üst kısmına yerleştirilen 1.10 x 1.01 m boyutlarında sivri kemer alınlığa sahip sülüs yazılı kitabeyi çevreleyen kuşatma kemeri zaman içerisinde biraz silik bir görünüme bürünmüş olup çevresinden yaprak motifini andıran bitkisel süsleme detayı ile geçilmiştir. Kitabenin alt kısmına sağ ve sol köşesine, çarkıfelek motifli kabara uygulaması görülmektedir. Kaidenin cephesinde uygulanan mukarnas detayının benzeri niş'in doğu ve batı cephe yüzeyine kademeli olarak devam eden ve üç sıra halinde işlenen altta istiridye, üstte mukarnas motifi arasına tek sıradan oluşan içbükey tarzda tezyini unsur şeklinde eklenmiştir.

Kapı açıklığının ardından 1.87 m uzunluğundaki giriş eyvanına geçilir. Eyvan tonoz örtü sitemine sahiptir ve burada avluya geçişi sağlayan üç adet taş basamağa yer verilmiştir. Kapı açıklığında eyvanın içerisinden sivri kemerli alınlık kullanımı dikkati çeker.

Pabuç: Kaideden gövdeye geçiş 2.01 m yüksekliğinde pahlanarak yükselen ve üzerinde mukarnas tezyinatının işlendiği pabuçluk vasıtasıyla sağlanmaktadır. Badem şeklinde düzenlenmiş, altta tek sıradan başlayıp kademeli şekilde artarak devam eden mukarnas dizisi hakimdir. Toplamda 10 sıradan oluşan tezyinatın son iki sırası yapı elemanının gövdesinin çepeçevre saran içbükey tarzda mukarnas ile bezelidir (Fot.72).

Gövde: Pabuçluğun ardından gelen bölümü, alt sınırı 0.15 m ölçüsünde oval silme şekilli bir alt bilezik ile başlayan 9.29 m uzunluğunda, 0.05 m kalınlığındaki üst bileziğin sınır oluşturduğu çokgen formlu bir gövde belirler. Gövde, 24'gen bir formdan oluşmaktadır. Üzerinde güney, doğu ve batı cephelere açılan üç adet aydınlatma penceresi yer alır. Mazgal pencereler içten 0.49 m, dıştan 0.22 m genişliğindedir (Fot.73). Oval şekilli üst bileziğin sınır oluşturduğu gövdeye hareketlilik katan tek unsur üç sıradan oluşan, gövdeyi çepeçevre saran renkli taş süsleme olmuştur. Tezyinat üç sıradan ibaret, ortada baklava dilimi motifinin alttan ve üstten düz yerleştirilmiş renkli taş bezeme ile geçilmesinden oluşmaktadır (Fot.74).

Şerefe: Mukarnas motiflerinin işlendiği 1.20 m ölçüsündeki şerefe altı ile toplamda 1.77 m yüksekliğe sahip şerefeye geçiş sağlanır. Şeref altı oylumlar ve sarkıtlaştırılmış mukarnas motifleri ile zengin bir görünüme kavuşturulmuştur. Şerefe korkuluğu 1.11 m yüksekliğinde olup ahşap malzmeden yapılmış baklava dilimi motifleri ile bezenmiştir. Saçaklı şemsiye tarzındaki şerefe örtüsünü taşıyan ahşap dikmeler 0.68 m boyundadır (Fot.75).

Petek: Minarede petek kısmı bulunmamaktadır (Çiz.42).

Külâh ve Alem: Şemsiye örtülü külâh eteği 0.45 m yüksekliğe sahiptir ve içten ahşap çatı üstten çinko kaplamadır. Pramidal formlu külâh ise 2.80 m yüksekliğinde olup kurşun kaplamadır. Alem üç bölümlü olup orijinal değildir.

İç Tasarım: Derin bir niş içerisine alınmış ahşap giriş kapısı ve tonoz örtülü eyvanın ardından minarenin kuzey cephesinden, batı yönde 0.20 x 0.82 m ölçülerindeki 14 orijinal yonutaş merdiven basamakları çıkılarak minarenin asıl giriş kapısına ulaşılmaktadır.

Minare giriş kapısı 0.80 x 1.58 m ölçülerine sahip olup ahşap malzemedendir. Kapının önünde yer alan giriş sahanlığı 1.05 x 1.54 m boyutlarında olup dikdörtgen formludur. Minare içeriden silindirik karakterlidir ve 1.40 m çap ölçüsünden ibarettir (Fot.76). Silindirik formlu 0.26 m çapındaki çekirdeği helezonik bir şekilde dolanan 59 taş basamak yer alır (Fot.77). Basamaklar girişin sağ tarafından başlar şerefe tababında son bulur (Fot.78). Taş basamaklar ortalama 0.22 x 0.66 m ölçülerindedir. Gövdenin iç çap ölçüsü 1.40 m'dir.

Malzeme ve Teknik : Minare genel olarak kesme taştan malzemedен inşa edilmiştir. Şerefe ahşaptan olup saçaklı şemsiye örtü de içten ahşap dıştan çinko kaplamadır. Şerefeden çatıya yükselen seren de ahşaptandır. Ayrıca pramidal külâhın yapımında da çinko malzeme kullanılmıştır. Gövde duvar kalınlığı 0.66 m olarak belirlenmiştir.

3.1.8.ŞEYH MUHAMMED CAMİ MİNARESİ

KATALOG NO:8

ÇİZİM: 43-46

FOTOĞRAF:79-88

İNCELENME TARİHİ: 2021

TARİH: **Minareli taçkapı'nın kavsarası içerisindeki 1718 tarihli kitabeye göre tarihlendirilir.**

1.GENEL BİLGİLER

Şeyh Muhammed Cami Hatay'ın merkez ilçesi Antakya'da Kurtuluş Caddesi'nin dörtayak bölümünde yer almaktadır. Yapı, minareli taçkapıdan doğrudan merdiven basamakları çıkılarak ulaşılan balkon şeklinde, yamuk planlı avlu etrafında şekillenmektedir. Avlunun içinde, alt kısımda fırın üzerinde yükselen bir cami, güneybatıdaki köşede bir minareli taçkapısı yer almaktadır. Minare içerisine giriş de bu avluya çıkılarak sağlanır.

Caminin ilk inşası hakkında herhangi bir kitabe veya bir arşiv kaydı mevcut değildir. Sadece minareli taçkapı'nın kavsarası içerisinde bir kitabeye yer verilmiş olup bu kitabe hakkında ayrıntılı bilgi de minareyi incelerken bahsedilecektir.

Cami, avlu içinde yer alan enine yerleştirilmiş bir harimden meydana gelmektedir. Önceden tek katlı, semer çatılı bir yapı iken günümüzde iki kata çıkarılmış, alt kata fırın yerleştirilirken üst kata ise cami konumlandırılmıştır. Tavan düz tahta kaplıdır. Avluya girişi sağlayan minareli taçkapısı günümüzde basamaklarla doğrudan üst kattaki cami balkonuna ulaşım sağlamaktadır (Çiz.43).

2.MİNARENİN İNCELENMESİ

2.1.TARİHÇESİ

Camiye ait olan ait tek kitabe minareli taçkapının kavsarası içerisine yerleştirilmiştir. Kitabe, altı mısradan oluşur fakat sadece H.1131/M.1718 tarihi

okunabilmektedir (Şancı, 2006,592) (Fot.79). Mevcut kitabenin bir inşa kitabesi olup olmadığı bilinmemektedir. Ancak yapı elemanının H.1131-M.1718 tarihinde mevcut olduğunu net bir şekilde belirler. Minarenin 1932 de bir onarım geçirdiğini de Yahyazade Asaf Adalının yazmış olduğu tarih şiirinden öğrenmekteyiz (Nakip, 20012, 293).

Şiirde yazılanlar şu şekildedir:

Hüsn-i istikmaline etti ehali ihtimam
Mashar-ı güfran ola ya bu hayrın gani
Asafa cevherle yaz tecdidine tarihini
Şimdi görsünler ne zıba Şeyh Muhammed Camii

Minarenin 19 ve 20. yüzyıllarda onarım geçirdiğini kanıtlayan bir diğer unsur da minarenin üslubunun Affan Ertuğrul Cami (1895) minaresi ile olan benzerliğindedir. Ayrıca taçkapının basık kemerli kapının kilit taşı üzerine yerleştirilen ayyıldız motifi de 20.yüzyılda geçirdiği onarıma işaret eder (Şancı, 2006, 592). Son onarımını da 2006 yılında Hatay Vakıflar Bölge Müdürlüğü tarafından gerçekleştirilmiştir.

2.2.TANIMI

Şeyh Muhammed Cami Minaresi, caminin kuzeybatı köşesinde, yapıya geçişi sağlayan kapının üzerinde yükselen minareli taçkapı niteliğinde bir eserdir. Tamamen kesme taştan inşa edilen yapı elemanı zeminden alemin başlangıç noktasına kadar 18.95 m yükseklikten oluşur. Kare kaideli silindirik gövdeli konik külahlı minare örneğidir (Çiz.44) (Fot.80).

Kaide: Caminin büyük oranda orijinalliğini koruyarak günümüze gelen tek yeri olan ve aynı zamanda minarenin de kaide kısmını oluşturan minareli taçkapısı, kare planlı olup 3.31 x 3.31 m ölçülerinden oluşmaktadır (Çiz.45). Yüksekliği 4.03 m olarak belirlenmiştir. Kaidenin kuzeybatı cephesi giriş kapısının olduğu kısımdır. Sivri kemerli bir eyvan şeklinde cepheye açılan kavsarasında dışarıdan ikinci bir kemer uygulmasının silmeler vasıtası ile oluşturulması neticesinde cepheye hareketlilik kazandırıldığı görülmektedir. Kemerini takip eden üç sıra silme sağ ve sol tarafa doğru

devam ederek cephede bir kademelenme meydana getirilmiştir. Kavsaranın içerisine yarım daire kemerin hemen üzerine 0.29 x 0.42 m ölçülerine sahip kitabe yerleştirilmiştir. Dikdörtgen formlu basık kemerli giriş açıklığı 1.13 x 2.43 m boyutlarındadır ve kilit taşına da ayıldızlı motif kabartılarak işlenmiştir (Çiz.46) (Fot.81). Açıklıktan girilerek tonoz örtülü eyvan (Fot.82) ile kapatılmış olan minareli taçkapının cami avlusuna geçişi sağlayan merdivenler ile üst kata çıkılmaktadır (Fot.83).

Papuç: Kapı kütlesi ile ortak olan minare kaidesinden yapı elemanının gövdesine geçişte, 1.24 m yüksekliğinde pah uygulaması söz konusudur. Pabuçluğu sonlandıran 0.19 yüksekliğinde bir alt bileziktir. Pabuçluk ile cami avlusu aynı seviyededir (Fot.84).

Gövde: Kısa silindirik formlu kesme taş gövde, yüksekliği 6.92 m olarak ölçülürken çapı 2.04 m olarak belirlenmiştir. Üzerinde yer alan iki aydınlatma penceresi 0.70 x 1.60 m boyutlarındadır. Gövde duvar kalınlığı 0.30 m olarak belirlenmiştir (Fot.85).

Şerefe: Gövdeden, 0.35 m kadar çıkıntı oluşturan şerefe altlığı ile toplamda 1.84 m yüksekliğinde 2.74 m çapında şerefe bölümüne geçiş sağlanır. Dört sıra halinde genişleyerek devam eden içbükey korniş ile hareketlilik kazandırılan şerefe altlığı, 0.72 m yükseklikten oluşur. Şerefe korkuluğu orijinal olmayıp 1.12 m yüksekliğinde tamamen taş malzemeden inşa edilmiştir. Önceleri demir korkuluk ile çevrelenen minare şerefesi günümüzde taş malzeme ile yapılmış geometrik motiflerle bezeli bir şerefe korkuluğu şeklinde karşımıza çıkmaktadır (Fot.86).

Petek: Şerefe tabanından itibaren yükselen boyu 2.60 m olarak ölçülen kesme taş malzemeli silindirik petek, gövdeden daha ince tutulmuş olup duvar kalınlığı 0.16 m'dir. Çapı 1.63 m olarak belirlenmiştir

Külâh ve Alem: Pramidal formlu kurşun kaplama külâh oldukça yüksek tutularak 3.04 m yüksekliğe kadar çıkarılmıştır. Pirinç alem 1.10 m yüksekliğindedir. Biri büyük diğeri küçük tasarlanan iki küpten ve bir de hiladen meydana gelmektedir.

İç Tasarım: Minareye giriş, tonoz örtülü eyvanın içinden geçilerek ulaşılan 23 mermer basamak ile balkon şeklindeki avlunun batısında yer alan giriş kapısından sağlanmaktadır. (Fot.87). Avlu ile minarenin pabuçluk bölümü bütünleşmiş bir vaziyettedir. Giriş kapısına güneybatı cepheden biri 0.12 x 0.70 m ölçülerinde olan tek basamak, diğeri de yine 0.70 uzunlukta, 0.12 m yükseklikte ve 0.19 m genişlikte olan

bir eşik vasıtasıyla minare içerisine giriş sağlanır. Her iki basamağın papuçlukta kullanılan pahın üst seviyesinden başladığı gözlemlenmiştir. Ahşap giriş kapısı 0.70 x 1.60 m ölçülerine sahiptir. Minarenin içerisinde toplamda 40 basamak yer alır. 0.25 m çapında, silindirik formlu çekirdeği dolaşan merdiven basamakları girişin sağından başlamaktadır. Helezonik şekilde düzenlenen basamakların ölçüsü 0.21 x 0.60 m'den ibarettir. İçeriden de silindirik formlu olan yapı elemanının şerefe tabanına, son basamaktan itibaren direkt olarak ulaşılır (Fot.88). Şerefe çıkış kapı açıklığının yüksekliği 0.45 x 2.41 m kadar olup dikdörtgen formdadır. Gövde iç çap ölçüsü 1.48 m 'dir.

Malzeme ve Teknik: Genel olarak düzgün kesme taş malzeme ile inşa edilen yapının konik külahı kurşun kaplama alem de pirinç malzemelidir. Gövde duvar kalınlığı 0.30 m olarak ölçülmüştür

3.1.9.MAHREMİYE CAMİ MİNARESİ

KATALOG NO:9

ÇİZİM: 47-52

FOTOĞRAF: 89-97

İNCELEME TARİHİ: 2021

TARİHİ: **Minare, camiden bahseden 1720 tarihli vakfiyeye göre tarihlendirilmektedir.**

1.GENEL BİLGİLER

Mahremiye Cami, Hatay'ın merkez ilçesi Antakya'da Uzun Çarşı Caddesi'nin kuzey kenarında, Akbaba Mahallesinde yer almaktadır (Nakip, 2012, 210). Kurtuluş Caddesi ile Uzunçarşı Caddesi'nin kesiştiği köşeye yakın bir konumdadır. Cami ile beraber bir medresesi, imam odası, şadırvanı bulunur. Düzensiz ve kapalı iç avlu etrafından şekillenen yapılardan güneydoğuda cami, doğuda tek hücreli bir medrese veya imam odası kuzeyde tuvaletler batıda ise komşu yapılar ve defne hanı, ortada da dikdörtgen planlı şadırvanı yer alır.

Yapının avlusuna iki giriş kapısı bulunmakta olup uzun çarşı tarafındaki güney kapısı harimin güneybatısındaki minareli taçkapı olup burası aynı zamanda ana giriş kapısı olarak hizmet vermektedir.

Yapı üzerinde herhangi bir kitabenin bulunmaması dolayısıyla banisi ve ilk inşa tarihi hususunda bir bilgi edinilememiştir. Ancak camiden bahseden bir vakfiye bulunmaktadır. Mevcut olan bu vakfiye Hatay Vakıflar Bölge Müdürlüğü Arşivi'nde olup en eski tarihli bir belge niteliği taşımaktadır. Vakfiye,“Müftü El Hac Mehmet Efendi Bin El Hac Ali Efendi ve Rûfekasının H.1132/M.1720 tarihli onarımı” şeklinde olup yapının onarımına işaret etmekte ve ilk inşa tarihini vermese de caminin bu tarihten önce de mevcut durumda olduğunu kanıtlar niteliktedir. Vakfiyenin vermiş

olduğu 1720 tarihli onarımın haricinde yapı üzerinde gerçekleştirilen bir diğer onarımını 1872 depreminden sonra tahrip olduğunda yaşamışken son olarak da 2013 yılında bir restorasyona tabi tutulmuştur (HVBM Arşivi, 2013). Caminin adının nereden geldiği bilinmemektedir. ”Mahrumiye” veya “Mahrem” adı zikrediliyor olması dışarıya kapalı veya i avluya giden bir plandan ibaret olması, ulaşımı zor bir konumda olması sebebiyle veya on dört metreden oluşan bir tünel ile geçilerek avluya geçiliyor olmasından dolayı bu ismi aldığı düşünülmektedir.

Mahremiye cami harim ve son cemaat yerinden ibarettir. Son cemaat yeri kuzeyde bulunurken, güneybatısında yer alan minaresi avluya geçişi sağlayan taçkapı üzerinde yükselen bir minareli taçkapı örneğidir. Harim, ortada iki adet dairesel kolonu taşıyan ayak ile doğu ve batıda da duvar payelerinin kullanıldığı mihrap duvarına paralel düzenlenen iki sahindan oluşmaktadır (iz.47).

2.MİNARENİN İNCELENMESİ

2.1 TARİHÇESİ

Minare üzerinde herhangi bir kitabe tesbit edilememiştir. Vakfiyeye göre H. 1120 M. 1720 yılından önce cami ile birlikte mevcut olduğu düşünülmektedir. Ayrıca minareli taçkapı özelliği ve prizmatik üçgen kullanımı ve kavsara kemeri tezyinatı sebebiyle ilk inşasını 16. yüzyıla da gtrebileceğimiz bir eserdir. Antakyada 1872 yılında gerçekleştirilen depremden camisi etkilenerek bir onarım geçirmiş ancak minarenin vaziyeti konusunda bir bilgiye ulaşılamamıştır. Bir diğer onarımını da cami ile birlikte 2013 yılında geçirmiştir.

2.2.TANIMI

Mahremiye Cami Minaresi, Uzunçarşı Caddesine bakan yönde, caminin güneybatı cephesine yerleştirilmiştir. Farklı düzenlenen minare kaidesi, caminin kapalı tasarlanan i avlusuna tünel tarzında bir geçitle yön veren minareli taçkapı niteliği taşımakla birlikte aynı zamanda yapı elemanının kaidesi olup caminin güneybatı cephesindeki beden duvarına birleşik bir vaziyette düzenlenmişken pabuçluktan itibaren olan kısmı beden duvarından ayrı tasarlanmıştır. Minare kare kaideli, kısa çokgen gövdeli, saçaklı şemsiye şerefeli minareler grubunda bir eserdir (iz.48). Arazinin düzensizliğinden dolayı zeminde -0.35 m lik bir kot farkı ortaya çıkmaktadır.

Kesme taş malzemededen inşa edilmiş yapı, kot farkı olmaksızın 15.81 m boyutlarındadır (Fot.89).

Kaide: Güney cephesi 3.30 m genişliğe sahip olan kaide -35 m kot farkı ile beraber 4.47 m lik bir yükseklikten oluşur (Çiz.49). Kaidenin her cephesinin açık bir vaziyette olduğunu söyleyemeyiz. Güney cephesi giriş açıklığıdır. Doğu cephesi caminin beden duvarı, batı cephesi yanında yer alan bir dükkanın beden duvar ile kaynaşmışken kuzey cephesi içe tonoz örtüye geçiş veren giriş açıklığı ile geçilmektedir. Güney yönünde asıl giriş cephesi olup yüzeyindeki sivri kemeri çerçeveleyen iki sıra halinde düzenlenmiş süslemenin yer aldığı ikinci kemer tezyini unsur olarak dikkat çekmektedir. İki süsleme unsuru da kemeri üstten sınırladığı gibi alt bitiş noktasından da yine iki sıra halinde sınırlamış durumdadır. Sivri kemeri takip eden ilk kısmında 27 adetten oluşan istiridye formunda süsleme unsuruna yer verilirken ikinci sırada ise mukarnasvari tezyinat kullanımı söz konusudur (Çiz.50) Sivri kemerin içi tonoz ile geçilmiş durumdadır

1.83 x 3.58 m ölçüsündeki giriş açıklığının zemininden başlayıp iç kısma doğru iki taraftan da 1.09 m kadar girinti oluşturarak devam eden, sokağa bakan yönünde kalın bördür ile geçilmiş dikdörtgen formlu, 0.36 x 0.60 m ölçülerinde sekiler yer alır.Sekilerin ardı, uzun koridor şeklindeki tonoz örtülü kısma girişi sağlayan 1.13 x 2.20 m ölçülerindeki düz atkı taşlı ahşap kapı açıklığı ile belirlenmiştir (Fot.90).

Pabuç: Kaide görevi gören kubik taçkapı kütesinden sonra 0.40 m yükseklikteki alt papuçluğa ulaşılmaktadır. Papuçlukta prizmatik üçgen uygulaması hakimdir. Prizmatik üçgenlerden kuzeydoğuda olanı mevcut bulunmamaktadır. Ayrıca sadece güney cephede karşımıza çıkan ve üçgenlerin uygulandığı 0.76 m ölçüsünde ikinci bir pabuç (üst papuç) kısmı yer almaktadır (Fot.91)

Gövde: Kısa, kalın ve çokgen formlu gövde, 4.79 m yükseklik, 2.75 m de çap ölçüsünden oluşur. Üzerinde herhangi bir tezyini unsur veya aydınlatma penceresine rastlanmamış, üstten de bir korniş ile son verilmiştir (Çiz.51) (Fot.92)

Şerefe: Gövdeden 0.18 m çıkıntı yapan dışbükey kornişin uygulandığı 0.21 m yükseklikten ibaret şerefe altlığından saçaklı konik külahın örttüğü çokgen karakterli ahşap şerefeye ulaşılmaktadır. 2.57 m çap ölçüsüne sahip bu kısımda ahşap korkuluk

1.08 m yüksekliğindedir. Şerefenin üzerini kapatan içten ahşap mazleme ile geçilen şemsiye örtü, 12 adet ahşap dikme ile taşınmakta ve bunların arası da yine ahşap korkuluk ile geçilmektedir (Çiz.52) (Fot.93)

Petek: Yapı elemanında petek bölümü bulunmamaktadır.

Külâh ve Alem: Saçaklı şemsiye tarzındaki şemsiye çatı örtüsü külaha kadar 0.72 m yüksekliğe sahiptir. Örtünün uç kısımlarının dizilen ahşap saçaklar ile düzenlendiği görülür. Pramidal külâh ise 2.39 m uzunluğundadır ve kurşun kaplamadır. Alem 1.34 m yükseliğe sahiptir. Bakır malzeme kullanılan bu kısım bir bilezik, iki armut ve bir hilalden oluşmaktadır.

İç Tasarım: Minare girişine ulaşım ilk olarak yapının avlusuna geçmekle başlamaktadır. Minareli taçkapının düz atkı taşı kapı açıklığı ile tonoz örtülü eyvan şeklinde düzenlenen bir tünel(koridor) ile avluya geçiş sağlanmaktadır Bu tünel taçkapının 0.31 m yüksekliğinde 0.23 m genişliğinde olan taş basamakla çıkılarak ulaşılan, ahşap giriş kapısından itibaren başlamaktadır. Tünel toplamda 14.00 m uzunluğa sahiptir. Giriş kısmı ile çıkış kısmı arasında genişlik farkı ortaya çıkmaktadır. Girişi 1.18 m genişliğe sahip iken çıkış bölümünde bu ölçü 1.95 m ye yükselmektedir. Beşik tonozunun üzengi yüksekliği 1.98 m olup tonoz tepesi 2.37 m dir. Tünelin ardından 0.28 x 1.62 m ölçüsünde olan 9 taş basamak ile avluya ulaşılmaktadır (Fot.94).

Asıl giriş, yapının son cemaat yerinden geçilerek harimin batısından verilen bir açıklık ile güvdenin kuzey cephesine açılmış bir kapı vasıtasıyla sağlanmaktadır. 0.11 x 0.70 m ölçüsünde eşik mesafesinin ardından yüksekliği 1.51 m genişliği ise 0.69 m ölçüsündeki ahşap giriş kapısı ile minare içerisine giriş sağlanır (Fot.95). Ayrıca kapının açıldığı kısım minarenin papuçluk bölümüne denk gelmektedir. Yapı elemanının gövdesi içerden 1.64 m çap ölçüsünden oluşmaktadır. Girişin sağından başlayarak ilerleyen ve 0.31 m çapındaki silindirik formlu çekirdeği takip eden 28 taş merdiven basamağı, helezonik şekilde düzenlenmiştir (Fot.96). Basamakların uzunluğu ortalama 0.66 m olup yüksekliği ise 0.20 m dir. Çekirdeğin bitiminden itibaren üzerinde yükselen ve örtü sitemine destek sağlayan seren, ahşap malzemedendir (Fot.97).

Malzeme ve Teknik: Genel olarak beyaz kesme taş kullanımı söz konusu olan yapıda ahşap malzeme şerefedeki korkuluklarda ve dikmelerde karşımıza çıkmaktadır. Saçaklı örtü ve pramidal külâh kurşun kaplama iken alem de pirinç malzemedir. İçten silindirik düzenlenen minare gövdesinin duvar kalınlığı 0.46 m olarak belirlenmiştir

3.1.10.NAKİP CAMİ MİNARESİ

KATALOG NO:10

ÇİZİM: 53-57

FOTOĞRAF:98-108

İNCELENME TARİHİ: 2021

TARİHİ: **Minarede kitabe mevcut olmayıp 1762 tarihli vakfiyeye göre tarihlendirilir.**

1.GENEL BİLGİLER

Antakya’da yer alan yapı Ulu Cami Mahallesi, Kırk Asırlık Türk Yurdu Caddesi ile Kabaltı Sokağın kesişme nokatasında konumlandırılmıştır. Dikdörtgen bir alan üzerine oturtulan manzumenin, avlusu etrafından şekillenen bir kütüphanesi bir de medresesi mevcuttur. Manzume niteliğindeki bu yapılara kuzeybatı cepheye açılan kapı ile ulaşılmaktadır. Avlunun güneydoğusuna cami, kuzeyine iki katlı medresesi, kuzeybatısında yine medresesi ve köşeye de yapıdan ayrı olan minaresi yerleştirilmiştir. Kütüphane doğu cephede olup günümüzde hela (Eroğlu, 1999, 6) olarak kullanılmaktadır.

Yapının ilk inşasını belirten bir kitabeye rastlanmamıştır. Ancak bir vakfiyesinin mevcut olduğu bilgisine ulaşılmıştır. Adana Beylerbeyi Şahin Ahmet Paşa’nın 10 Muharrem 1176 tarihli vakfiyesinde yazılanlara göre; *Medine-i Mezbure Antakya’da Vaki Nakip Camii demekle ma’ruf es Seyid Mehmed Efendi’nin bina eylediği cami şerfin hatibine...*” şeklindeki tabire göre caminin banisinin Seyyid Mehmet Efendi olduğunu anlamak mümkündür. Vakfiyeye göre yapının 1762 yılından önce mevcut olduğu kanısına varılmaktadır. Caminin günümüze gelene dek birçok onarıma tabi tutulduğu mevcut durumundan anlaşılmaktadır. Onarımlarından birini 1992 yılında geçirdiği bilinirken diğer onarımı da 2015 (HVBM Arşivi, 2015) yılında geçirdiği veriler arasındadır.

Nakip cami, manzumenin bir parçası olarak avlunun güneydoğusundaki kible yönüne, iki sokağın kesiştiği köşeye yerleştirilmiştir. Mihraba paralel olarak dizayn edilmiş, iki sahnalı bir plandan oluşmaktadır. Harime altı adet merdiven basamağı ile ulaşılmaktadır. Doğu ve Batı yönlerden gömme ayak, orta kısımda devşirme başlığın kullanıldığı mermer sütuna oturtularak sivri kemerler vasıtasıyla iki sahına bölünmüş vaziyettedir. Örtü sistemi kırma çatıdır (Çiz.53).

2.MİNARENİN İNCELENMESİ

2.1.TARİHÇESİ

Manzumeye ait herhangi bir kitabenin olmadığını ve mevcut olan bir vakfiyeye göre yapının 1762 yılı ve öncesine tarihlendirilebileceğimizi belirtmiştik. Ancak daha önceye de gidebileceğini dikkate alarak, pabuçlukta kullanılan mukarnas detaylarının Antakya yapılarından 15. yüzyıl sonu ve 16. yüzyıl başlarına tarihlenen Şeyh Ahmet Kusayri Cami Minaresi ve Sarımiye Cami Minaresi'nde kullanılan mukarnas bezeme detayı ile benzer olduğu Nakip Cami Minaresi'nin de ilk inşasının 16.yüzyıla inebileceği düşünülmektedir. Fakat eldeki verilere göre camide olduğu gibi minarenin de 1762 yıtarıhli vakfiyeye göre tarihlendirilmektedir. Zamanla tahrip olduğu, 1992 ve 2015 yıllarında gerçekleştirilen onarımlarda minarenin de elden geçirildiği bilinmektedir (HVBM Arşivi, 2005). Eski bir fotoğrafında da şemsiye şerefeli olduğu görülür (Fot.98).

2.2.TANIMI

Nakip Cami Minaresi, caminin kuzeybatı köşesinde yapıdan bağımsız bir şekilde iki mekanın arasında yer almaktadır. Sokak tarafına yönelen yapı elemanı kare kaideli, kısa, kalın ve silindirik gövdeli, şemsiye şerefeli bir minare örneğidir (Çiz.54). Zeminden başlayıp şemsiye örtünün bitiş noktasına kadar 13.66 m olup malzeme kullanımı ağırlıklı olarak kesme taştır (Fot.99).

Kaide: Kare planlı kaide 2.21 x 2.21 m ölçülerinden meydana gemektedir (Çiz.55). Zeminden bağlayıp pabuçluğa kadar olan yüksekliği 2.72 m olarak belirlenmiştir. Kesme taş kaidenin üç cephesi sokağa bakarken diğer cephe külliye elemanlarının içinde kaldığından dolayı sokak ile bir ilişkisi bulunmamaktadır. Sokağa yönelen

cephelerden ikisinin arasında 1.98 m yüksekliğine kadar köşe pahı kullanımı dikkati çeker (Fot.100).

Pabuç: Kaideden gövdeye, mukarnas tezyinatın öne çıktığı bir uygulama ile 1.52 m yükseklikten oluşan pabuçluk vasıtasıyla geçilmektedir. Muntazam düzenlenen tezyinat, altta tek sıra halinde mukarnas dizisi ile başlayıp son sırada dört adet mukarnas kullanılarak bitirilmiştir. Pabuçluktan 0.22 m ölçüsüne sahip kalın bir silme içerisine tek sıra halinde dizilen mukarnas bezeme ile de gövde bölümüne geçilmektedir (Fot.101).

Gövde: Silindirik formlu gövde; kısa ve kalın tasarlanışı, 6.25 m yüksekliği ve 2.13 m çap ölçüsü ile kendini gösterir. Üzerindeki hareketliği sağlayan tek unsur aydınlatma penceresine yer verilmesidir (Çiz.56) (Fot.102).

Şerefe: İki kademededen oluşan kalın dışbükey kornişin kullanıldığı şerefe altı, gövdeden 0.47 m kadar çıkıntı yaparak şerefe kırmına geçit vermektedir. 1.61 m yüksekliğinde 2.44 m çapındaki şerefe korkuluğu on adet ahşap dikmeden oluşur (Çiz.57). Dikmelerin arası ahşap şerefe korkuluklarının diziminden meydana gelmektedir (Fot.103).

Petek: Petek kısmı bulunmamaktadır.

Külâh ve Alem: Şerefeyi üstten kapatan külâh eteği içten ahşap çatı dıştan kurşun kaplama olup şerefe korkuluğundan 0.50 m kadar çıkıntı oluşturarak 0.87 m'ye kadar yükselir. (Fot.104).Minarelerde gördüğümüz külâh kısmına bu yapıda rastlanmamıştır. Aynı zamanda alem de mevcut değildir

İç Tasarım: Minareye giriş, caminin avlusunda yer elan ve eyvanlı medrese bölümüne açılan, yüksekliği 1.52 m genişliği ise 0.73 m olan basık kemerli kapıdan sağlanmaktadır. Kapıya ortalama 0.20 x 0.95 m uzunluğunda yükseklikleri değişkenlik gösteren üç taş basamak ile çıkılır.(Fot.105). Yapı elemanı dışarıdan olduğu gibi içeriden de silindirik formdandır. Çıkış basamaklarının önündeki sahanlık 0.80 x 0.94 m ölçülerinden oluşur. Yine 0.24 m çapında olan silindirik çekirdeğin etrafında şekillenen 47 taş basamak bulunur (Fot.107). Basamaklar girişin sağ tarafından başlar. Genişlikleri 0.62 m, yükseklikleri 0.23 m olup çekirdeği

helezonik bir şekilde dolanır Şerefe tabanında son bulur (Fot.108). Gövdenin iç çapı 1.57 m olarak belirlenmiştir.

Malzeme ve Teknik: Minare kaidesi ve gövdesi tamamen kesme taştan inşa edilmiş olup şerefesi tamamen ahşap malzemelidir. Şemsiye örtü kurşun kaplamadır. Gövde duvar kalınlığı 0.34 m'dir.

3.1.11. ULU CAMİ MİNARESİ

KATOLOG NO:11

ÇİZİM :58-69

FOTOĞRAF :109-125

İNCELEME TARİHİ : 2021

TARİHİ:Minare, üzerindeki kitabeye göre 1791 yılına tarihlendirilmektedir.

1.GENEL BİLGİLER

Hatay'ın merkez ilçesi Antakya'da bulunan eser, Asi nehrinin doğusunda, Osmanlı zamanında, Medine (Köprü) kapısı olarak adlandırılan kent girişinin güneydoğusunda yer alır (Temiz, 2011, 771). Ulu Cami, içerisinde medrese, imaret, iki adet türbe, bir yazlık cami, şadırvan, çeşme, hazire ve dükkanlar gibi farklı zamanlarda inşa edilen yapıları bünyesinde barındıran külliye tarzında inşa edilmiş yapılardan oluşmaktadır.

Düzensiz bir plana sahip avluya doğu ve batı yönlerden açılan birer taçkapı ile giriş yapılmaktadır. Avlunun ortasında şadırvan, güneyinde cami bulunur. Avlunun doğu kapısı ile caminin kuzey duvarı arasında birinci kısım medrese hücreleri, kuzeyinde de ikinci kısım medrese hücreleri, avlunun kuzeyinde medrese odasına bitişik yapılan gösterişli minaresi, caminin güneybatısında ise yazlık camisi yer alırken bu iki mekanın arasından geçilerek de imaretin konumlandırıldığı ikinci bir avlu ve hazire alanına girilmektedir. Türbelerden biri imaretin batısında diğeri caminin kible duvarına bitişiktir. Caminin dışında doğu duvara bitişik bir de çeşmesi yer alır.

Caminin ilk inşasını kesin olarak belirten bir kitabeye rastlanmamıştır. Vakfiyesi de mevcut değildir. En eski tarihli kitabesi minare cephesine yerleştirilen ve M.1271 yılına tarihlenen ve Memlûklü dönemine tekabül eden kitabesidir. Bu kitabeden minare incelemesi kısmında bahsedilecektir.

Hatay'da ilk caminin M.638 yılında yapıldığı bilinmektedir. Bununla ilgili bir yorumda ilk caminin Habibi Neccar Cami veya Ulu Cami'nin bulunduğu konuma sonradan inşa edilen bir yapı olabileceği muhtemel olarak görülmektedir (Tekin, 2006,54,55). Ulu Cami'nin 1550 yılına tarihlenen Evkaf defterinde Cami'ül-Kebir adıyla zikredildiği bilinmektedir (Çakar, 2015,14). Bu da yapının bu tarihlerde mevcut olduğunun bir kanıtıdır. İlk inşası hakkında kesin bir veri olmasada caminin sahnalı, tonoz örtülü plan düzeninde bizi çok önceki döneme götürmektedir. Kentte bir cami inşa ettirdiği belirtilen Baybars'ın adının geçtiği bir kitabenin Habib Neccar Cami'sinde bulunduğu bilindiğine göre söz konusu eserin M.1271 tarihli kitabeye dayanarak da Ulu Cami olma ihtimali üzerinde durulmakta ise de kesin bir veri elde edilememektedir (Şancı, 2006, 45). Kitabelere göre cami de içinde olmak üzere külliye elemanları 1848-1849 (Kara, 2004, 71,72),1873-1874 yıllarında birçok onarıma tabi tutulmuştur. Külliyedeki yapıların bilinen son onarımlarına bakıldığında 1986 ve 2002 tarihlerinde Hatay Vakıflar Bölge Müdürlüğü tarafından gerçekleştirildiği bilinir (Temiz, 2011, 774, 775).

Kesme taş malzeme ile inşa edilmiş cami, doğu batı doğrultusunda uzanan enine dikdörtgen planlı, mihrap duvarına paralel iki sahnalı bir plan düzeninden oluşur. Harimdeki iki sıra halinde devam eden ön dört çapraz tonoz örtü, bir bağımsız paye ve beş adet sütun üzerinde yükselmektedir. Batıdaki ve kıbledeki cephe duvarına dışarıdan payandalar kullanılarak destek verilmiştir. Çapraz tonozların üzeri de kırma çatı ile kapatılmıştır (Temiz, 2019,622). Günümüzde caminin bir son cemaat mahalli bulunmamaktadır (Çiz.58).

2. MİNARENİN İNCELENMESİ

2.1. TARİHÇESİ

Minare, Ulu Cami'nin kuzeydoğusunda camiden ayrı fakat medreseye bitişik inşa edilmiştir. Minarenin gövdesinde üç adet kitabe bulunmaktadır. Yapının ilk inşasından kesin olarak bahseden bir kitabe mevcut değildir. Ancak bu üç kitabe arasında minarenin gövdesine yerleştirilen satranç usulü kitabe en eski kitabe olup yapının tarihlendirilmesi açısından oldukça dikkat çekicidir.

Kitabe on altı kareye bölünmüş ve bir pano içerisinde kabartma şeklinde yazılmıştır. İfade edilenler şöyledir:

1. sırada; *ti, ye, ha, mim*

2.sırada; *ha, mim, ti, ye*

3.sırada; *mim, ha, ye, ti*

4.sırada; *ye, ti, mim, ha*

Sıralanan harflerin rakamsal karşılığı şöyledir:

1.Sıra; 9, 10, 8, 40

2.Sıra; 8, 40, 9, 10

3.Sıra; 40, 8, 10, 9

4.Sıra;10, 9, 40, 8 (Fot.109)

Ebced hesabına göre okunan kitabede her sıra 67 sayısını gösterir ve burada 10 adet 67 sayısı bulunmaktadır. 10 ile çarpıldığında H. 670 tarihi ortaya çıkmakta ki bu da M. 1271 tarihini vermektedir. Kısaca minare gövdesinde yer alan bu kitabesine göre yapının H. 670/M. 1271 tarihinde inşa edildiği düşünülmektedir (Şancı, 2006, 43). Aynı zamanda 1271 tarihi Memlüklü Sultan I. Baybars'ın kenti ele geçirdiği döneme denk gelir (Temiz, 2019,622). Yapının ilk inşası 1271-1272 yıllarında gerçekleştirilmiş olmalıdır. Fakat İlk inşası farklı bir döneme indirgenmiş olsa dahi günümüzdeki eser ince gövdesi ve pramidal külahı ile Osmanlı minarelerine benzer konumda olduğu için bir Osmanlı eseri niteliği taşır.

Minarenin onarımlarını gösteren dört adet kitabesi bulunmaktadır. Bunlardan biri minarenin giriş kapısı üzerinde bulunmakta ve şu ifadeleri içermektedir:

Huda bezl veledi lutf-i lehumani

..... *çün nakşihani*

Nice ..... hayr ehlinin imdad eyle

..... *sena* .....

..... *tarihini*

okusun ol gice gündüz .....

Sene 1117 (M. 1705) (Fot.110)

Kitabe, yapı elemanının 1705 yılında geçirdiği bir onarımından bahseder. Gövde üzerinde yer alan ikinci kitabede “*Maşallah Sene 1206*” tarihi olup minarenin 1791 tarihinde tekrardan bir onarım gördüğünü gösterir. İlk inşasının H.670/M.1271 yılına tarihlendirildiği yapı elemanının günümüzdeki halinin Osmanlı dönemine tarihlenen bir eser olduğu anlaşılmaktadır. Hatay Vakıflar Bölge Müdürlüğü Arşivinde yer alan ve 19. yüzyıla tarihlenen bir gravürde günümüzdeki yapı ile benzer durumda olduğu gözlemlenmiştir (Fot.111).

2.2.TANIMI

Minare, caminin kuzeyinde yer alan medresenin doğusunda yapıya bitişik bir vaziyette inşa edilmiştir. Kare kaideli çokgen gövdeli konik külahlı minareler grubundandır (Çiz.59). Tamamen kesme taştan inşa edilen yapı elemanının yüksekliği toplamda 34.69 m olup zeminde -0.09 m kot farklı ile başlamaktadır (Fot.112).

Kaide : Kare planlı kaide 3.28 x 3.28 m ölçülerinden oluşmaktadır (Çiz.60). Zeminden kaynaklı kot farklı sebebiyle de yüksekliği 5.42 m kadar uzanmaktadır. Yüksekliğiyle gösterişli bir forma sahip olmakla birlikte yoğun tezyinatı ile muntazam tezyinatı ile de vurgulanması sağlanmıştır (Çiz.61) (Fot.113). Minarenin camiye bakan güney cephesinde, basık kemerli giriş kapısı üzerinde, yarım daire çerçeve içinde, 0.58 m yüksekliğinde, palmetlerin seçilebildiği soyut tarzda bitkisel bezeme yer almaktadır (Çiz.62) (Fot.114). Bu tezyinatın üst kısmına yerleştirilen 0.37 x 1.20 m ölçülerindeki dikdörtgen formlu onarım kitabesi, iki sıradan oluşan profilli silme ile geçilmektedir. Sülüs yazıdan ibaret dikdörtgen çerçeveli kitabe, iki sıradan oluşan altı kartuş içerisinde yer alır. Ayrıca bu cephede kapı kemerinin üst kısmında bir adet palmet yerleştirilmiştir.

Cephede, minare giriş kapısını, süsleme detayını ve kartuş içerisine alınan onarım kitabesini içine alarak çepeçerçe saran boyuna dikdörtgen formlu, küçük boyutta kare dişlerden oluşan tek sıra bordür kuşatmaktadır. Dişli bordürün üst kısmına doğru sağ ve sol köşelerde dişlerden biraraya getirilerek oluşturulan 0.18 x 0.18 m boyutlarında olan ve dişlerden oluşan kare formda süsleme detayına (Fot.115) dişli bordürün alt kısmında da yine dişlerden oluşan ve dışarıya doğru kıvrılarak

dairesel bir forma bürünen tezyini unsurlara yer verildiği görülür. İlaveten yine bordürün biraz üzerinde, ortada, iç kısmı kabara, etrafı da kesik dairelerden oluşan geçmeli madalyon bulunmaktadır (Çiz.63) (Fot.116).

Pabuç : Gösterişli kaidenin ardından 0.20 m yüksekliğindeki silmeler vasıtasıyla daha dar tutulmuş pabuçluk bölümüne geçilir. Papuçluk gövdenin alt kısmını sınırlayan silmelere kadar 1.94 m yüksekliğe sahiptir. Üzerinde altı sıradan oluşan ve yükseldikçe genişleyen yüzeysel olarak tasarlanmış ters mukarnaslara yer verildiği görülür. Gövdeye geçişin sağlandığı kısımda kullanılan silme kuşaklarından bir tanesi de geniş tutularak mukarnas işlenmiştir (Çiz.64) (Fot.117).

Gövde : Papuçluğu sınırlandıran 0.20 m yüksekliğinde ince bir silme ile gövde kısmına geçilmektedir. 24 kenardan ibaret olan çokgen planlı gövde 14.80 m yüksekliğinde (Çiz.65). (Fot.118) olup üzerine, farklı yerlerine kitabeleri ve kare çerçeve içerisine alınmış geometrik bezeme panoları yerleştirilmiştir (Fot.119) (Fot.120) Gövdenin güney, doğu ve batı cephelerine iki, kuzey cepheye ise bir adet mazgal formunda aydınlatma penceresi yerleştirilmiştir. Pencerelelerin boyutları ortalama 0.36 x 0.16 m ile 0.26 x 0.37 m arasında değişkenlik göstermektedir. Güneyde yer alan giriş cephesindeki mazgal pencereleri düğümlü geçme şeklinde bir kuşak çevrelerken diğer cephelerdekiler daha sade bırakılmıştır Devamında gövdeyi sınırlandıran 0.16 m ölçüsündeki silmenin altında, iki renki taşlarla işlenmiş bir süsleme kuşağı karşımıza çıkmaktadır (Çiz.66) (Fot.121). Süsleme detayının Memlüklü saltanat sembolü kadehlerini (Temiz, 2011,774) anımsattığı düşünülmektedir.

Şerefe : Gövdeden 0.52 m kadar çıkıntı yaparak şerefeye geçişi sağlayan şerefe altlığı şerefe tabanına kadar 1.17 m yükseklikten oluşmaktadır (Çiz.67). Üzerinde dört sıradan oluşan ve her sırada da farklılaşan mukarnas bezme dikkati çeker. İlk sırada yüzeysel geçilen mukarnas tezyinatının ikinci sırada oldukça belirgin bir şekilde işlendiği farkedilir ki bu detay belirli bir düzen halinde işlenerek adeta bir istiridye formunu anımsatmaktadır. Üçüncü ve dördüncü sıralarda ise daha ufak boyutlu ve yüzeyselle yakın işlendiği farkedilir. Şerefe korkuluğu taş mazlemelidir ve 0.94 m yükseklikten oluşmaktadır. 3.94 m genişliğe sahip dairesel formlu korkuluk

palmet motifini andıran kafes şeklinde işlenmiş detaylar ibarettir (Çiz.68) (Fot.122)

Petek : Şerefe tabanından itibaren, 4.41 m yüksekliğindeki dairesel planlı petek gövdeye göre daha dar tutulmuştur. 2.19 m genişlikten oluşmaktadır. Güney cephede, şerefeye çıkışı sağlayan 1.74 x 0.61 m ölçülerinden oluşan ahşap şerefe kapısı yer alır. Gövdede olduğu gibi petek üzerinde de siyah renkli taştan oluşan bir süsleme detayı yer almakta ve bunun üzerinde yer alan tek kuşaktan ibaret mukarnas tezyinatı ile de külaha geçilmektedir (Çiz.69) (Fot.123).

Külâh ve Alem : Kurşun kaplamalı pramidal formlu külâhı 4.76 m boyutundadır. 1.73 m yüksekliğindeki alem bronzdur ve üç adet küp ve bir ayyıldızdan oluşur.

İç Tasarım : Minareye giriş güney cepheye açılan 1.84 m yüksekliğinde 0.72 m genişliğinde ahşap giriş kapısı ile sağlanmaktadır (Fot.124). Kapı üzerine yerleştirilen yarım daire formlu basık kemer de 1.34 x 0.53 m olarak hesaplanmıştır. Basık kemerli giriş kapısının önünde 0.52 x 0.20 m ölçüsündeki yarım daire tek basamak sistemi görülmekteydi. Fakat bir onarımla bu yarım daire basamak kaldırılarak yeri boş bırakılmış sadece 0.17 m genişliğindeki eşik mesafesiyle minare içerisine giriş sağlanmıştır. Merkezde yer alan 0.26 m ölçüsündeki silindirik formlu çekirdek etrafında şerefeye kadar ulaşan toplamda 105 adet taş basamak yer almaktadır (Fot.125). Helezonik basamaklar ortalama 0.22 x 0.72 m ölçülerinde olup girişin sağından başlar ve şerefe tabanında son bulur. Kaide ve gövdenin aynı iç çap ölçüsüne sahip olup 1.75 m den oluşmaktadır. Takip eden petek de 1.73 m dir.

Malzeme ve Teknik : Minarede ağırlıklı olarak kesme taş kullanımı söz konusudur. Ahşap, minare giriş kapısında karşımıza çıkarken kurşun, pramidal külâhta pirinç, ise alem de kullanılmıştır. Kaide duvar kalınlığı 0.82 m, Papuç kalınlık 0.62 m, gövde kalınlık 0.56 m, Petek ise 0.23 m'dir.

3.1.12.SOFULAR CAMİ MİNARESİ

KATALOG NO:12

ÇİZİM:70-73

FOTOĞRAF:126-136

İNCELENME TARİHİ: 2021

TARİHİ : Minare üzerinde kitabe mevcut olmayıp 1800'lü yıllarda Evkaf defterinde geçen Sofular Cami adı'na göre tarihlendirilir.

1.GENEL BİLGİLER

Sofular cami, Antakya'nın İplikpazarı mahallesi'nde Gümüşlü sokak ile Barbaros Sokağın kesişme noktasında konumlandırılmış, külliye niteliği taşıyan ve bir avlu etrafında şekillendirilen yapılar topluluğundan meydana gelmektedir. Düzensiz bir arazi üzerine kurulmuş olan mekanda, avlunun kuzeyinde cami yer alırken caminin kuzeyinde minaresi, minarenin hemen yanında doğu cephesine bitişik olan bir mekan ve doğudaki bu mekandan geçilerek ulaşılan birinci ve ardından ikinci türbe, minarenin güney cephesinde çokgen planlı şadırvan, ve güneydoğu cephede sokağa yönelen bir çeşme yer almaktadır.

Caminin ilk inşa tarihini kesin olarak belirten bir kitabe mevcut değildir. Bir'i yenilenen caminin kible duvarı üzerinde, ikisi de bağımsız tasarlanan minarenin şerefe altlığında olmak üzere toplamda üç adet kitabe mevcuttur. Caminin kible duvarındaki kitabe dini içeriğin yer aldığı bir kitabedir. Şerefe altlığında yer alan sekizgen pano içerisindeki kitabe okunamamış diğer iki kitabe de herhangi bir tarih ibaresine yer vermeyen sadece dini içeriğe sahip bir kitabe özelliği taşımaktadır.

Sofular cami adınının 1831, 1842 ve 1850 yıllarına tarihlenen Evkaf Defterlerinde geçtiği bilinmektedir (Kara,2005, 91). Buradan hareketle yapının en erken 1800 lü yıllarda mevcut olduğunu söylemek mümkündür. Ayrıca Antakya'da gerçekleşen ve

oldukça yıkıcı olan 1872 depreminden önce yapının sağlam durumda olduğu da kesinlik arz etmektedir.

Düzensiz bir arazi üzerinde konumlandırılan avlunun kuzeydoğu yönündeki köşesine yerleştirilen cami, dikdörtgen bir alan üzerine kurulmuştur. Mihrap duvarına paralel tasarlanmış iki sahnalı, üst örtüsü de kırma çatı ile kapatılmış bir plan düzeninden oluşmaktadır. Harime ulaşılmasını sağlayan giriş yönü yapıda görülen ancak hiçbir Antakya yapısında görülmeyen en ilginç uygulamadır. Caminin güneybatı yönünden mihrap çıkıntısının da hemen yakınından, köşeye açılan giriş kapısından harim kısmına geçilmektedir. Harim, kible yönüne verilmiştir (Çiz.70).

2.MİNARENİN İNCELENMESİ

2.1.TARİHÇESİ:

Minarenin ilk inşa tarihini gösteren bir kitabesi mevcut değildir. Üzerinde yer alan iki kitabeden gövde üzerinde pano şeklindeki kitabenin içerisindeki yazı okunamamış, şerefenin altına yerleştirilen kitabenin de dini içeriğe sahip olduğu anlaşılmıştır (Fot.126).

Minarede şerefenin altına yerleştirilen kitabe şöyledir:

Lailahe illallah Muhammeden resulullah

Anlamı:

Allahtan başka ilah yoktur, (Hz.) Muhammed Allah'ın elçisidir (Fot.127)

Minare de aynı ibadet kısmında olduğu gibi 1872 yılından sonra gerçekleşen büyük depremden nasibini alıp büyük tahribata uğradığı düşünülmektedir. Ayrıca bu büyük depremde hasar gören caminin eski yapının kalıntıları üzerine yeniden inşa edildiği bilgisine yer verilmiştir (Şancı,2006, 64).

Minare hakkında sunulan bir yorumda, minare gövdesi üzerindeki kitabenin çokgen pano şeklinde tasarlanarak bunun üç bölüme ayrılması ve yazının da bunun içerisine yazılması tekniği 13. yüzyıl Memlûklü üslubunu yansıttığı bilgisine rastlanmıştır. Buradan hareketle ilk inşasının 14.yüzyıl başlarına tarihlendirilebileceği düşünülmektedir (Şancı,2006,63). Günümüzdeki eserin

prizmatik üçgenler vasıtasıyla geçilen kalın sekizgen formlu gövde özelliği değerlendirildiğinde Antakya'daki yakın örnekleri içerisinde Şekercik Cami, Kiremitli Cami ve Kantara Cami Minareleri ile benzerliği, bu tarihlendirmeye yardımcı olabilecek nitelikte olup ilk inşasının 14. yüzyıla tarihlendirilebileceği düşünülmektedir. Ancak sonraki inşası Evkaf defterinde geçen Sofular Cami ismine göre 1800 lü yıllarda gerçekleştirilmiş olmalıdır.

Yapı elemanı zaman içerisinde çeşitli onarımlara tabi tutulmuş en önemli onarımını da minarenin şerefe bölümünde gerçekleştirmiş olmalıdır. Minare içerisinde yer alan merdivenlerle çıkılarak ulaşılan şerefe bölümünde, çıkış kapısının bulunduğu kısımda bir uyumsuzluk hakimdir. Antakya geleneksel minarelerinde genel olarak basamaklar aynı düzeyde devam ederek şerefe tabanına kadar yükselir. Minare basamakları şerefe tabanına ulaşmadan son verilmiş olup buradan itibaren üst üste yerleştirilen daha kısa ve kalın boyutta taş basamak eklenerek geçiş verilmektedir. Ayrıca kaş kemerli kapı detayı bize petek ile gövde kısmı arasında da bir uyumsuzluk hakim olduğunu göstermektedir. Antakya minarelerinde gözlemlenen kalın, kısa çokgen gövdeli bir minarenin şerefeye çıkış kapısındaki kemer formu bölgede alışlagelmişin dışında bir uygulama olduğu düşünülmektedir. Böyle bir uygulama ile yapı elemanının şerefe kısmının yenilenerek geniş çaplı bir onarım geçirdiğine işaret etmektedir. Buradan hareketle yapının aslında şemsiye şerefeli bir minare örneği olduğu, onarımla petek ve külah bölümünün eklenerek çıkış kapısının açıldığı kanaatindeyiz.

2.2.TANIMI

Minare, caminin güneydoğu köşesinde türbenin hemen yakınında yapılardan bağımsız bir şekilde inşa edilmiştir. Kare kaideli, çokgen gövdeli, konik külah ve tek şerefeli minarelere bir örnektir (Çiz.71).Tamamen kesme taştan inşa edilen yapı elemanı engebeli bir arazi üzerinde olduğundan -0.34 m kotu üzerinde yükselir. Zeminden başlayıp külahın bitimine kadar 16.65 m yüksekliğe sahiptir (Fot.128).

Kaide: Kare planlı kaide kot farkı ile birlikte 5.78 m yükseklikten oluşmaktadır. Hantal bir görüntü sergileyen kısım, dışarıdan gözlemlendiğinde üç cephesine de daha çok merdiven basamaklarının ve korkuluklarının hareketlilik kazandırdığı

görülür.Batı cephesi açık bırakılmıştır. Güney cepheye yerleştirilen iki adet dairesel formlu dekoratif taşlar ayrı bir detaydır (Çiz.72).

Pabuç: Kaideden gövdeye geçiş unsuru olarak 0.72 m yüksekliğinde keskin görünümlü prizmatik üçgenler kullanılarak gövdeye geçiş yumuşatılmıştır (Fot.129).

Gövde: Gövdenin alt sınırını kaidenin bitiş noktası oluştururken üstten de şerefe altında yer alan profilli silme ile son bulmaktadır. 3.11 m yükseklik, 2.56 m çap ölçüsünden oluşan gövde ,geometrik karakterli (sekizgen) kısa ve kalın düzenden meydana gelir. Üzerinde, şerefe altlığının alt kısmında güney ve batı cephelerde olmak üzere iki adet kitabeye rastlanmıştır. Kitabelerden batıda yer alan çokgen formlu bir pano içersinde üç bölüme ayrılmış bir vaziyette tasarlanırken güneye yerleştirilen 29 x 92 m ölçüsünde dikdörtgen bir forma sahiptir. Ayrıca gövde üzerinde bir adet 0.18 x 0.35 m ölçülerinde dikdörtgen şekilli aydınlatma penceresine yer verilmiştir (Fot.130).

Şerefe: Gövdeden 0.28 m kadar çıkıntı yaparak geçilen şerefe, tek sıradan ibaret 0.21 m yüksekliğinde profilli silmeden oluşan ve gövdeyi çepeçevre saran şerefe altlığına sahiptir. Şerefe, toplamda 1.17 m yükseklikten oluşmaktadır. Korkuluk, sekizgen planlı olup 0.96 m yüksekliğinin yanında 3.17 m de çap ölçüsüne sahiptir (Çiz.73). Tamamen taş malzemeden inşa edilmiş korkulukta, alt alta iki sıra halinde dizayn edilmiş baklava dilimini andıran orijinal olmayan süsleme detayı kullanımı söz konusudur (Fot.131).

Petek: Şerefenin dolanma alanından itibaren başlayıp 3.81 m yüksekliğe kadar yükselen petek, 0.25 x 2.16 m boyutlarındaki petek kornişi ile son bulur. Silindirik formudur ve 2.06 m çap ölçüsünden oluşur. Şerefeye ulaşımı sağlayan gösterişli kemer formuna sahip çıkış kapısı, petek üzerinde yapının batı cephesine açılmıştır (Çiz.73) (Fot.132).

Külâh ve Alem: Peteğin üzerini örten konik taş külâh 3.67 m yüksekliğe sahiptir. Onarımından önce alem'i bulunmayan yapı elemanına üç adet küpten ve bir ay yıldızdan oluşan 1.28 m yükseklikte bakır malzemeli bir alem eklenmiştir (Fot.133).

İç Tasarım: Yüzeyden bakıldığında güdük bir minare görüntüsü sergilemekte olan yapı elemanının, batı cephesinden başlayan ve güney ve doğu cephelerini de çevreleyen merdiven basamakları ile caminin dam seviyesine denk gelen giriş kapısına ulaşılmaktadır. Batı cephede beş adet, güney cephede dokuz adet, doğu cephede ise on adet olarak belirlenen, ortalama 0.21 x 0.65 m ölçülerinden ibaret taş basamaklar ile minare giriş kapısına çıkılmaktadır (Fot.134). Giriş kapısı gövde üzerinden kuzey cepheye açılmıştır. Bu cephenin bir kısmına bitişik farklı bir yapı mevcut bulunduğundan dolayı dışarıdan gözlemlendiğinde düzensiz bir görüntü sergiler. 0.65 x 0.99 m boyutlarındaki giriş kapısı demirdendir. Minare içerisinde silindirik karakterli 0.25 m çap ölçüsünde olan çekirdeği helezonik bir şekilde dolanan 30 taş basamak yer almaktadır (Fot.135) 0.65 m genişliğinde 0.25 m yüksekliğindeki basamaklar girişin sağından başlar, şerefe tabanına geçiş veren kısa boyutlu taş basamakların alt kısmında son bulur. Minare içerisinden basamaklar vasıtasıyla çıkılan şerefeye kısa ve kalın formda iki taş basamak ile şerefe tabanına geçiş sağlanmaktadır (Fot.136). Kaş kemer düzeninin kullanıldığı dikdörtgen formlu kapının yüksekliği 1.75 m olarak belirlenmişken genişliği 0.47 m'dir. Minare gövdesi içeriden 1.55 m çap ölçüsüne sahiptir.

Malzeme ve Teknik: Taş malzeme kullanımı kaide, gövde, şerefe ve külah da kullanılmıştır. Ahşap sadece dikdörtgen formlu giriş kapılarını karşılamaya yarar. Alem bakır malzemlidir. Gövde duvar kalınlığı 0.50 m olarak belirlenmiştir.

3.1.13. HABİB-İ NECCAR CAMİ MİNARESİ

KATALOG NO:13

ÇİZİM: 74-80

FOTOĞRAF:137-146

İNCELENME TARİHİ: 2021

TARİH : **Minare üzerinde kitabe bulunmadığından 1829 yılındaki onarım bilgisine göre tarihlendirilmiştir.**

1.GENEL BİLGİLER

Habibi Neccar Cami Hatay'ın merkez ilçesi Antakya'da Kurtuluş Caddesi ile Kemalpaşa Caddesi'nin kesişme noktasında, uzun çarşı arasında yer almaktadır (Anonim,2011,117). Bir avlu içerisinde şekillenen ve asıl girişi gösterişli bir taçkapı ile doğudan verilen külliye tarzında inşa edilmiş bir eserdir. Düzensiz şekilde tasarlanan avlunun güney cephesini dikdörtgen bir alan üzerine oturtulmuş cami, kuzeyini medrese ile şadırvanı, doğusunu ise türbesi ve birkaç bağlı hücresi çevrelemektedir.

Külliyeinin çeşitli yerlerinde sekiz kitabesi mevcuttur. Fakat söz konusu yapıların ilk inşa tarihini kesin olarak belirten bir kitabeye rastlanmamıştır. Antakya'da inşa edilen ilk caminin müslümanların fethinin ardından M.638 yılında yapıldığı kabul edilmektedir (Tekin,2006,53). Farklı yayınlarda belirtilenlere göre Habib Neccar Cami ve Türbesini de H. 1319 M.1901-1902 yıllarına tarihlenen Halep Vilayet Salnamesi'nde yazılanlara göre H.12 yılında (Temiz, 2013, 33) Ebu Ubeydet'ül-Cerrah (Tekin, 2006, 54) ve Halid bin Velid (Temiz, 2013, 33) kentin fethini gerçekleştirerek yaptırdığı bilinmektedir (Tekin, 2006, 54).

Antakya'nın fethini gerçekleştiren Sultan Baybars'ın 1268 senesinde kenti yıkarak yeni baştan imar ettirdiği ve şehirde mevcut bulunan bir kiliseyi de yok ederek onun

yerine bir cami yaptırdığı bilinir. Ancak bu caminin Antakya yapıları içerisinde hangi yapı olduğu kesin anlamda belli değildir (Temiz, 2013, 35).

Caminin kuzeyindeki medresenin avluya bakan yönünde yer alan, daha eski yapılardan kaldığı veya daha sonraki bir inşa yada onarım sırasında buraya yerleştirildiği anlaşılan siyah renki, sert bir taş üzerine kazınmış Arapça yazılı kitabe yer alır.

Medrese cephesindeki bu kitabe şöyledir :

1 ..... *fi şehri Ramazanu'l-Muazzam .... Bi-darra*

2 *el-mileli'z-zahirüyyü'l-beka hüsn-i fakr bi-darra izzet ala yerdi'l-cinanü'l-a'la'lmu'alla*

3 *ale's-seddi yed inni a'za'llahu bi-darra i'tikal netaleyn sübhan nazimeh*

4 .... *Et-te'vilihi battal fe-lillahi nazari'l-arzi sa'y me'a bi-.....*(Şancı,2006,16)
(Fot.137).

Kitabe içinde Memlüklü Sultanı Baybars'ın lakabı olduğu söylenen "**El Melik'üz Zahir**" ifadesi yer almaktadır (Nakip, 2012, 138). Bu bilgiye dayanarak caminin mevcut bulunduğu konumun, Memlüklü egemenliğinin boy gösterdiği zamandan bu yana bir cami yeri olduğunu söylemek mümkündür

Memlüklü devrinde, İbni Batuta Seyahatnamesinde zikredilen “Habib Neccar” ismi, adının geçtiği ilk kaynak kabul edilmektedir (Tekin, 2006, 56). İbn Batuta'nın yanı sıra Evliya Çelebi de yani 14 ve 16. yüzyılların bu iki önemli seyyahı Habib'ün Neccar Külliyesi ile alakalı bize birtakım bilgiler sunmaktadır (Temiz, 2013, 35) Evliya Çelebi “*Mübarek vücudu kale içinde göklere doğru uzanmış bir yalçın kaya üzere bir mesire yeri mağara türbede gömülüdür. Timur bakıp taptaze buldu., derler. Kendilerinin şehit olmasından beri mübarek kabri üzere gece gündüz asla kandili sönmemiştir. Tekke dervişleri kandilini yakmaktadırlar*” (Kahraman , Dağlı 2012, 78) şeklinde külliye bahsederken İbn Batuta (1304-1369) Seyahatnamesinde geçenlere göre de seyyah Antakya'dan "*Şehirde Habib Neccar'ın kabri var...Yanı başındaki tekkede gelip geçen yolculara ve gariplere yemek ikram edilir....*" şeklinde bahsetmektedir. Böylelikle o dönemlerde Habib Neccar Külliyesinin bir tekke kuruluşunda olduğunu söyleyebiliriz (Temiz, 2013, 35).

Medrese cephesinde yer alan “**El-Melikü’z-Zâhir**” lakabına göre ve bugün cami olarak hizmet veren yapının o dönemin ünlü seyyahları tarafından tekke olarak da anılmasını da göz önünde bulundurarak yapının 1268-1271 yıllarında Sultan Baybars tarafından ilk olarak tekke statüsünde yaptırılıp sonradan cami olarak kullanılmış olabileceği düşünülmektedir. Bu bilgiye ek olarak cami planının tekke statüsünde bir yapının plan şeması ile benzer olması ve bu konuda Antakya’da 16. yüzyıla tarihlendirilen Seyh Ali Cami, Ahmet Kusayri Cami ile benzer olması, Ekim 1721 yılına tarihlenen bir fermanla Habib Neccar Tekkesinden de cami olarak bahsetmesi bu bilgiyi güçlendirmektedir (HVBM Arşivi, 2005).

Cami ve minaresi defalarca yenilenmek durumunda kalan yapı elemanı (Nakip, 2012,139) 1829, 1848 ve 1863 yıllarında onarımlar geçirmiştir (Şancı,2006, 19). Devamında, 1991-1992, 2003, 2007 yıllarında Hatay Vakıflar Bölge Müdürlüğü tarafından restorasyonu gerçekleştirilmiştir

Külliyenin taş malzemeli avlunun güneyinde yer alan cami, mihrap önü kubbeli yapılar grubundadır. Dikdörtgen bir zemin üzerinde oturtulmuş yapının mihrap önü kubbesi tek sahnin ile kesilir. Minaresi cami ile türbe arasında bitişik tasarlanmıştır (Kafadenk 1987, 23). Doğuda hazire bölümü yer alır (Şancı, 2006, 13). Kuzey cephede yer alan son cemaat yeri kesme taştan inşa edilerek altı sivri kemerin oluşturduğu revak sistemi ve 5 sütunlu mukarnas başlıklı üzeri ahşap malzeme örtülüdür (Çiz.74).

2.MİNARENİN İNCELENMESİ

2.1.TARİHÇESİ

Minare üzerinde inşa tarihi belirten herhangi bir kitabe bulunmadığından bu konuda kesin bir kanıya varmak oldukça güçtür. Sadece, minare üzerinde tarihsiz bir şekilde **Ma’sallah** ibaresi yer almaktadır.

Ocak 1829 yılında minarenin onarım geçirdiğini bildiren Şeriyye Sicilinde; tamirat, kullanılan malzeme ve yapılan masraf ile ilgili verilen bilgi metni şu şekildedir. (Tekin, 2006, 59) *Medine-i Antakya’da vaki Hazret-i Habib’in Neccar*

aleyhi'rrahmetül- melikü'l- ğaffar cami-i şerifinin minaresi kurşunu bundan akdem li-kazai'llah-i teâlâ vukubulan zelzele-i azimeden münhedim oldukda mezkûr kurşun ma'rifeti şer-i şerif ve mütevellisi tarafından mültezimleri ve erbab-ı vukuf ma'rifetiyle cami-i şerifin harem-i şerifinde vaki kubbeye sarf olunub fazla kalanı Attarlar şeyhi Melek efendiye4 fûruht olunup 656,5 guruşa baliğ olan esmani cami-i şerifte imam olan es-Seyyid el-hac Tahir efendiye teslim ve mumâileyh efendi dahi cami-i şerifin ehem-i'l-lüzum olan masarrif-i zaruriyesine sarf eylediği mahalleri defteridir ki ber-vech-i ati beyan olunur. Hurrira hâza'd-defter fi'l-yevmi'l-hamis min şehr-i şa'banü'l-muazzam sene hamse ve erbain ve mieteyn ve elf (1245 yılı 5 şaban)

Cami hakkında verilen bilgiler neticesinde yapının bir parçası olan minare de cami ile birlikte yapılmış olmalıdır. Günümüzdeki eser bir Osmanlı dönemi eseridir ve minaresi de Osmanlı dönemi izlerini yansıtmaktadır. Minarenin 1829 da onarım geçirdiği belirten şerhiye siciline göre de yapının ilk inşası bu tarihten önceye gitmektedir. 1968 yılına ait bir fotoğrafta günümüzdeki yapı ile benzer durumdadır (HVBM Arşivi,2007) (Fot.138).

2.2.TANIMI

Minare, caminin kuzeydoğusunda, türbenin güneybatı köşesine bitişik bir şekilde inşa edilmiştir. Avluya doğru çıkıntı yapan yapı elemanı kare kaideli, çokgen gövdeli, şemsiye şerefeli minareler grubundadır (Çiz.75). Zeminde, -0.51 m kotundan başlayan yapı elemanı alemin başlangıç noktasına kadar 23.71 m uzunluğundadır (Fot.139).

Kaide : Kesme taştan inşa edilen yapı elemanının kaidesi kare plandır ve -0.51 m kot farkı ile birlikte gövdenin başlangıcına kadar 4.81 m yüksekliğe sahiptir. Kaidenin güney cephesini türbe girişi kapatırken doğu cephesi caddeye bakmaktadır. Kuzey ve batı cepheleri de avluya bakmaktadır. Batı cephesi minare girişinin yer aldığı kısımdır (Çiz.76) (Fot. 140). Tezyinatın yoğunlaştığı bu cephede ahşap kapının kemerinin üzerinde dikdörtgen formdan oluşan 0.23 x 0.35 m ölçülerine sahip bir kitabe çerçevesi yer almaktadır. İçerisi boş olan bu kitabe çerçevesini çevreleyen iki sıra bordür üçüncü sırada zar görünümlü dişler ile nihayetlendirilmiştir (Çiz.76) Çerçevenin üst kısmına çıkıldığında ise Barok üslubunu yansıtan bitkisel motifli bir

süsleme unsuru karşımıza çıkar (Çiz77) (Fot.141). Akantusların ve palmetlerin yer aldığı uzun şerit şeklindeki bu tezyinatda motifler birbirine bitişik dekore edilmiş ve nöbetleşe düzenlenerek de cepheye hareketlilik kazandırılmıştır.

Papuç : Kaideden çokgen planlı gövdeye geçiş 1.20 m yüksekliğinde olan mukarnas süsleme ile bezenmiş pabuçluk vasıtasıyla sağlanmıştır. Devam eden 0.35 m ölçüsündeki silme de gövdenin başlangıç noktasını oluşturmaktadır (Fot.142).

Gövde : Çokgen formlu gövde 12.09 m uzunluğunda 24'gen bir plan düzeninden oluşmaktadır. Oldukça kalın tutulan gösterişli bir forma sahip gövdenin üzerinde her cephede olmak üzere toplamda 5 adet pencere açıklıklarına yer verilmiştir. Pencerelerin ölçüleri ortalama 0.16 x 0.30 m ile 0.19 x 0.31 m arasında değişkenlik göstermektedir. Ayrıca gövdenin kuzey cephesine yerleştirilen “Maşallah” ibaresinin yer aldığı tarihsiz kitabe 0.28 x 0.19 m ölçülerine sahiptir. Gövde bir silme ile son bulmaktadır (Çiz.79) (Fot. 143).

Şerefe : Şerefe, gövdeden 0.39 m çıkıntı yapan dışbükey bir silmeden ibaret şerefe altlığına sahiptir. Dairesel planlı şerefe 3.02 m çap, 1.94 m yükseklikten oluşmaktadır (Çiz.80) (Fot.144).

Petek: Minarede petek bölümü bulunmamaktadır.

Külâh ve Alem : Ahşap dikmelerin taşıdığı, bölgesel özellik arz eden saçaklı şemsiye tarzında düzenlenmiş, şerefenin üzerini kapatan örtü sistemine aynı zamanda külâh eteği de denilmektedir. Kurşun kaplamalı konik formlu külâh saçaklı örtü ile birlikte 3.44 m yükseklikten oluşur. Külâhın üzerinde sonradan ilave edilen hilal ve yıldız şeklinde tasarlanmış 0.26 m uzunluğunda alem yer alır.

İç Tasarım : Yapı elemanının batı cephesinde, 0.10 x 0.29 m ölçülerinde olan tek basamak ile dikdörtgen formlu 0.72 x 1.22 m boyutlarındaki basık kemerli ahşap malzemeli minare giriş kapısına ulaşılmaktadır. Basamaklar girişin sağından başlamaktadır. (Fot.145). Merkezde yer alan 0.23 m ölçüsündeki silindirik formlu çekirdek etrafında devam eden toplamda 86 adet taş malzemeli merdiven basamakları bulunur. (Fot. 146). Helezonik bir tarzda şekillenen bu merdivenler 0.32 x 0.70 m ölçülerinde olup şerefe tabanına kadar devam eder. Minare kaidesi içten 1.72 m çap ölçüsünde iken gövdede incelerek 1.63 m ye düşmektedir.

Malzeme ve Teknik : Kaide ve gövde dışarıdan ve içeriden kesme taş malzemeli iken şerefenin üst örtüsünü taşıyan direklerde ve minare giriş kapısında ahşap kullanımı söz konusudur. Saçaklı şemsiye örtüsü ve külahı kurşun kaplamalıdır. Minarede ağırlıklı olarak taş malzeme kullanılmıştır. Duvar kalınlığı kaidede 0.80, gövdede 0.70 m olarak hesaplanmıştır.

3.1.14.ŞEKERCİK CAMİ MİNARESİ

KATALOG NO:14

ÇİZİM: 81-85

FOTOĞRAF:147-158

İNCELENME TARİHİ: 2021

TARİHİ: Minare'nin kitabesi bulunmadığından yanında yer alan 1869 tarihli çeşme kitabesine göre tarihlendirilir.

1.GENEL BİLGİLER:

Hatay Antakya'da, Duttıbi Mahallesi Ömerağa sokakta, Şekercik sokak girişinin tam karşısında avlu içerisinde yer almaktadır. Avlu içerisinde konumlandırılan yapıya Ömerağa sokak tarafında yer alan sivri kemerli, kavsaralı minareli taçkapı ile giriş sağlanır. Avlunun kuzeyinde cami, doğusunda bir oda, güneyinde bahçe, güneybatısında abdest alma yerleri ve minaresi bulunmaktadır. Eski yapıdan sadece minareli taçkapısı ve bunun yanında bulunan çeşmesi günümüze ulaşmıştır. Camisi orijinal olayıp yakın bir zamanda tamamen yenilenmiştir.

Caminin ilk inşası husunda herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır. Elimizde sadece yapıya ait olan ve H.1286-M 1869 tarihi okunabilen, çeşmenin kitabesi mevcuttur (Şancı, 2006, 588). Kesme taştan yapılan cami tek mekandan oluşmaktadır (Çiz.81).

2.MİNARENİN İNCELENMESİ

2.1.TARİHÇESİ

Minare üzerinde tarihlendirmeye yardımcı olabilecek herhangi bir kitabe bulunmamaktadır. Sadece, minarenin bitişiğinde yer alan çeşmenin kitabesi mevcuttur. Kitabede de H.1286 M.1869 tarihi yer alır (Fot.147). Buradan hareketle yapı elemanının 1896 dan önce mevcut durumda olabileceğini söylemek mümkündür.

Kiremitli Cami Minaresinin H.1260 yılına tarihlenen ikinci onarımında, karşımıza çıkan yıldız formlu pencere detayının burada da görülüyor olmasının yapının tarihlendirmesinde yardımcı olabileceğini ve yapıyı en geç 1869 yılına tarihlendirmemiz gerektiği bazı yorumlar arasındadır (Şancı, 2006, 588). 19.yüzyıla tarihlenen fotoğraftan günümüzdeki görünümüne benzerdir (Fot.148).Yapının bilinen bir onarımını 2008 yılında gerçekleştirmiştir. Restorasyonla minarenin ahşap giriş kapısı değiştirilmiş, geç dönemde eklenen çatı saç kapla örtüsü kurşun ile değiştirilmiştir. Ayrıca yine geç dönemde eklenen beton parapet ahşap malzeme ile değiştirilmiştir. Bir diğer onarımı da 2014 yılında tamamlanmıştır (HVBM Arşivi, 2014).

2.2.TANIMI

Avlunun güneybatı yönüne yerleştirilen minare, sivri kemerden oluşan derin bir eyvan şeklinde açılarak avluya geçişi sağlayan bir minareli taçkapı örneğidir. Taçkapının üzerinde yükselen minare kareye yakın, kısa çokgen gövdeli, şemsiye şerefeli bir minare örneğidir (Çiz.82). Eğimli bir arazi üzerinde konumlandırıldığından -2.80 m bir kot farkı belirlemektedir. Kesme taş mazlemeden inşa edilen minarenin yüksekliği kot farkı olmaksızın 8.32 m olarak hesaplanmıştır (Fot.149).

Kaide: Kaide görevi gören taçkapı, 2.99 x 3.14 m ölçüsünde kareye yakın bir plan düzeninden oluşur. Üç cepheden de kaideyi nihayetlendiren korniş sistemi kalınlıkları değişen ortalama 0.07 m olarak belirlenen silmelerden meydana gelmiştir. Silmeler, doğu cepheye açılan minare giriş kapısı sebebiyle kullanılmamıştır (Fot.150). Cephelerinin yükseklik ölçüleri kot farkı sebebiyle değişkenlik göstermektedir. Güney cephenin yüksekliği -2.80 ölçüsündeki kot farkı ile birlikte 3.97 m olup sivri kemerli nişi de sokağa açılmaktadır. Batı cephede -2.77 m kot farkı dolayısıyla 3.94 m yükseklik ortaya çıkmaktadır. Güney ve Batı cephe duvarının birleşiminde belli bir seviyeye kadar köşe pahı kullanımı söz konusudur (Fot.151). Bu uygulamanın benzeri Kiremitli cami ve Kantara Cami Minarelerinin kaidelerinde de karşımıza çıkmaktadır.

Zeminden yüksekliği 0.16 m olan bir eşikten çıkılarak 1.22 x 1.89 m ölçülere sahip sivri kemerli bir niş içerisinde yer alan ahşap giriş kapısından 1.26 m genişliğinde 2.55 m derinliğinde olan beşik tonoz örtülü eyvan vasıtasıyla avluya geçiş sağlanmaktadır. Nişin içindeki alınlık sivri kemer formludur. Kuzey cepheye yönelen tonoz örtülü

eyvan, 1.26 m genişlik, 2.35 m yükseklikteki açıklık ve 0.30 m kalınlığa sahip sivri kemer ile avluya açılır (Fot.152). Taçkapının ardından yedi basamak ile yapının avlusuna çıkılmaktadır. Avlunun güneybatısındaki minarenin giriş kısmına da bu basamaklardan geçilerek ulaşılır. Doğu cepheyi yapı elemanına bitişik olan çeşme gövdesi kapatması sebebiyle cephenin üst kısmında daha çok gövde üzerine açılan gösterişli giriş kapısı dikkati çeker. Cephenin zemini ile papuçluk kısmındaki prizmatik üçgenler yakın seviyede olduğundan zemin ile arasında 1.15 m mesafe bulunur.

Pabuç: Kornişin ardından 0.81 m yüksekliğindeki prizmatik üçgenler ile düzenlenen papuçluk kısmı minarenin gövdesine geçişi sağlamaktadır (Fot.153).

Gövde: Özgün taş minare gövdesi, 4.54 m yüksekliğinde 2.66 m çapında kısa boyutlu, kalın ve çokgen (sekizgen formlu) karakterlidir (Çiz.83) (Çiz.84) Üzerinde, güney, batı ve kuzey cephelere olmak üzere açılan üç aydınlatma penceresi, gövde cephelerine hareketlilik kazandıran niteliktedir (Fot.153). Güney ve batı cephelerdekiler 0.25 x 0.28 m boyutunda yıldız formlu pencere (Fot.154) düzenindeyken kuzey cephede, 0.21 x 0.36 m ölçüsünde olan dikdörtgen formlu pencere uygulaması yer alır. Gövde üzerinde en dikkat çekici kısım doğu cephesine açılan yüzeyden taşkın tasarlanmış bir minareye giriş kısmına sahip olmasıdır

Şerefe: Çokgen formlu gövdeden 0.08 m çıkıntı yaparak ahşap malzemeli şemsiyeli şerefe kısmına geçilmektedir. Şerefe altlığı 0.35 m yüksekliğinde ilk sırada ince, düz, ikinci sırada kalın dışbükey ve son sırada kalın düz silme ile geçilir. Orijinal olmayan çokgen formlu şerefe geç döneminde eklenmiş olup 1.90 m yükseklik 2.66 m çap ölçüsünden oluşur. Üzerinde yükselen sekiz ahşap dikmenin arasında ahşap korkulukları yerini almıştır (Çiz.85) (Fot.155).

Petek: Minarede petek kısmı bulunmamaktadır.

Külâh ve Alem: Külâh eteği olan şemsiye örtünün çatısı içten ahşap dıştan da saç kaplama olarak inşa edilmiş olup geçirdiği onarımla dıştan kurşun kaplama yapılmıştır. Sekizgen formlu şemsiye örtü 0.36 m boyutundadır. Üzerinde Külâh mevcut olmayıp, saç alem orijinal değildir (Fot:156).

İç Tasarım: Minareye, gövdenin doğu cephesine açılan 0.30 x 0.67 m ölçülerinde dört adet taş basamak ile ulaşılmaktadır. Dikdörtgen formlu ahşap kapı 1.75 m boyunda 0.75 m genişliğindedir. Kapı dışarıya taşkın sivri Kapı girişi içeri doğru 0.44 m kadar da girinti oluşturmaktadır (Fot.157). Minare içten silindirik formludur. 0.31 m ölçüsündeki silindirik karakterli çekirdek etrafında 24 merdiven basamağı bulunur (Fot.158). Helezonik şekilde devam eden basamaklar girişin sağından başlar son basamak şerefe tabanı ile aynı seviyededir. Basamakların uzunlukları ortalama 0.70 m iken, yükseklikleri de 0.25 m kadardır. Gövde iç çap 1.70 m 'dir.

Malzeme ve Teknik: Özgün sarı renkte kesme taş malzeme ile yapılan minarenin şerefe bölümü ahşap olup orijinal değildir. Şemsiye örtü kurşun kaplamadır. Gövde duvar kalınlığı 0.44 m'dir.

3.1.15.MEYDAN CAMİ MİNARESİ

KATOLOG NO:15

ÇİZİM : 86-90

FOTOĞRAF: 159-170

İNCELEME TARİHİ: 2021

TARİHİ: **Minareli taçkapı'nın alınlığına yerleştirilen 1886 tarihli kitabeye göre tarihlendirilir.**

1.GENEL BİLGİLER

Meydan Cami, Hatay'ın merkez ilçesi Antakya'da, Meydan Mahallesinde Meydan Hamamı Sokakta, Zahir Çarşısı'nda yer almaktadır. Zahir Meydanı'nda bulunduğundan Meydan Cami adını aldığı bilinir (Nakip, 2012, 214). Orijinalinde külliye'nin bir parçası olarak tasarlanan cami ile birlikte medresesi, muvakkitehanesi ve bir de şadırvanı bulunmaktaydı. Günümüzde L planlı bir avlunun etrafında şekillenen yapılardan avlunun güneyince cami, kuzeyinde beş, kuzey batısında bir, güneydoğusunda üç medrese hücre, yine kuzeybatıda imam odası, kuzeydoğusunda tek hücreden ibaret olan muvakkithane (günümüzde kitap satış bürosu) ve helalar, ortasında da şadırvanı yer almaktadır. Üç taraftan dükkanlar ile çevrili olan yapı topluluğunun avlusuna geçiş de doğudan ve batıdan olmak üzere iki kapı ile sağlanmaktadır. Doğuda yer alan minareli taçkapı özelliği gösterir.

Meydan camisi'nin tarihlendirmesi hususunda bilgi veren üç kitabesi mevcuttur. Kitabelerden biri harim girişinde, biri minareli taçkapıda diğeri de şadırvanda bulunmaktadır. Harim girişindeki kitabe'de 1878 onarım tarihi yer alır (Şancı, 2006, 100).

1550 tarihli evkaf defterine göre Antakya'da mevcut bulunan mescitler arasında Meydan Mescidi'nin (Meydan Cami) de bulunduğu dair kayıtlar mevcuttur (Çakar, 2015,14). Bir yayında da Meydan Mahallesi isminin 1526 yılında, 1550 yılı

öncesi kayıtlarında (Gül, 2009,1037) bulunuyor olması bizi külliye'nin tarihlendirilmesi konusunda daha eski bir tarihe taşıyor olabilir. Elde edilen veriler incelendiğinde 1550 li yıllarda meydan cami adına rastlanması yapının ilk inşa tarihinin 1550 li yıllara ve öncesine taşınabilmesi mümkündür. İlerleyen dönemlerde farklı tarihlerde onarımlar geçirerek bugünkü görünüşünü de 1878 yılından sonra geçirdiği onarımlarla kazanmıştır.

Dikdörtgen planlı cami, mihrap duvarına paralel üç sahından oluşan önünde son cemaat mahalı bulunan üzeri kırma çatı ile kapatılmış bir plan düzeninde oluşmaktadır. Üst örtüsü ahşaptan olup sekiz adet kemer vasıtasıyla birbirine bağlanmış altı adet sütun tarafından taşınır. Kuzey cephe'deki son cemaat yeri kemerlerle birbirine bağlanarak sekiz bölüme ayrılmıştır (Eroğlu, 1999, 3) (Çiz.86).

2.MİNARENİN İNCELENMESİ

2.1.TARİHÇESİ

Külliye'nin bir parçası olan caminin tarihlendirmesini kayıtlarda geçenlere göre 1550 yılı ve öncesine taşıyabileceğimizi belirtmiştik. Minarenin tarihlendirmesini de yapı elmanının üzerinde yükseldiği taçkapısının üzerine yerleştirilen kitabeden öğrenebiliriz.

Minareli taçkapı üzerinde bulunan kitabesi şu şekildedir:

1 Fena oldu minare mevkisine doğrusu âlâ

2 Zehi inşa bula, yad-ı nam-ı Hazreti Mevlâ

3 Yazup bu mısra 'i Sun 'i didi bünyâdına târîh

4 Minare Cami Meydana oldu Habbeza ziba

Sene 1303 (1886). (Fot:159)

Anlamı

1 Bulunduğu yerden minare yok oldu, yıkıldı; ki, yukarıya doğru uzanmıştı.

2 Hazreti Mevla'nın (Allah'ın) ismini anan bu minare güzel bir şekilde yapılsın.

3 Bu mısrayı tarihçi Sun 'i yazıp, minarenin tekrar yapılmasına yani dikilişine tarih düşürdü.

4 Meydan Camii'nin minaresi ne kadar da zarif, ne kadar da şirin oldu.

Kitabede minarenin 1886 yılında yeniden yapıldığı bilgisine yer verilmiştir. İlk inşasını veren bir kayıt yoktur. Caminin ilk aşamada mescit niteliğinde bir yapı olarak inşa edildiği ancak minarenin olup olmadığı belli değildir. ilerleyen dönemlerde külliyeye genişledikçe minarenin eklendiği düşünülmektedir. Kitabede yapının yok olduğu bilgisine yer verilmesi depreme maruz kalmış olabileceğini ve böylelikle ilk inşasından bir çok özelliğini kaybedip 1886 yılında tekrardan aslına uygun bir vaziyette inşa edilmiş olabileceğini düşündürmektedir.

2.2. TANIMI

Minare, caminin kuzeydoğusunda camiden de bağımsız bir vaziyette, avluya doğudan geçişi sağlayan eyvanlı taçkapının üzerinde yükselmektedir (Fot.160) Eyvanlı taçkapı üzerinde yerleştirilmiş kare kaideli, çokgen gövdeli, şemsiye şerefeli ve pramidal külahlı bir minare örneğidir (Çiz.87) Kesme taştan inşa edilmiş, zeminde -0.35 m kot farkı bulunan, 19.57 m boyutuna sahip bir minare örneğidir (Fot.161).

Kaide : Minare, 3.51 x 3.51 m ölçülerine sahip olan ve aynı zamanda eyvanlı taçkapı görevi gören kare planlı kaideye sahiptir (Çiz.88) (Fot.162). Kaidenin yüksekliği kot farkı ile birlikte 5.65 m olarak belirlenmiştir. Sivri kemer ile dışarıya açılan, dışarıdan da bir silmenin sınırlandırdığı eyvan, ortadan bir kapı vasıtasıyla ayrılmış olup üzeri beşik tonoz ile kapatılmıştır. Basık kemerin kullanıldığı 1.29 x 2.23 m ölçülerindeki bu kapı, minareli taçkapının avlu cephesindeki derin eyvana geçit vermektedir.

Kaidenin doğu cephesine açılan tonoz uygulaması üç taraftan da dışbükey silmeler ile hareketlendirilmiş, kapının iki yanında yer alan 0.34 m yükseklikteki sekiler, eyvan derinliği kadar oturtularak kaval silmeler vasıtasıyla da çerçeve içerisine alınmıştır. Bu cephede 0.54 x 0.54 m ölçüsünde olan ve çerçeve içerisine alınan minare kitabesi sivri kemer içerisine yerleştirilmiştir. Kaidenin batı cephesi, sivri kemer ile avluya açılırken tonoz içerisinden de 0.60 m yüksekliğe sahip sivri kemerli alınlık kullanılmış, alınlığın altında da yine kaidenin dışarıya geçit veren kapının 0.26 x 1.41 m ölçüsündeki yarım daire şekilli kemeri dikkati çeker.

Eyvanlı taçkapının güneyinde uzanan taş merdiven basamakları ile taçkapı üzerinde yükselen minareye ulaşılmaktadır. Yüksekliği 0.23 m ,uzunluğu 0.70 m genişliği ise 0.27 m olan 16 taş basamak avlu zemininden başlar yapı elemanının giriş kısmına kadar devam eder. Basamakların ardından minare kaidesinin batı cephesinde 0.17 x 0.61 m ölçülerine sahip konsolların taşıdığı, genişliği 2.05 m olarak belirlenen balkon benzeri bir giriş sahanlığı yer alır. Dikdörtgen çerçeveden oluşan pencereler yapı elemanının kapısının iki tarafına yerleştirilerek burada farklı bir cephe düzeni oluşturulmaya çalışılmıştır.

Pabuç : Kubik planlı kaideden gövdeye geçişte 1.97 m yüksekliğinde dışbükey pahtan oluşan papuçluk bölümü yer alır. Pabuçluğun batı cephesine minareye girişi kapının açılması dikkati çeker. 0.27 m yüksekliğinde ince silmeler gövde ile papuçluk kısmını bağlar vaziyettedir (Fot.163).

Gövde : 4.99 m yüksekliğinde, 2.54 m çapındaki çokgen planlı gövde 0.27 m yükseklikte alt bilezik ile başlayıp şerefe altında yer alan korniş ile sınırlandırılmıştır. Kısa ve kalın tasarlanan gövdenin üzerinde 0.29 x 0.10 m ölçülerinde iki aydınlatma penceresi bulunur. Bunun dışında gövdeye hareketlilik katan herhangi bir unsur bulunmamaktadır (Çiz.89) (Fot.163).

Şerefe : Gövdeden 0.63 m çıkıntı yaparak ilerleyen, 0.22 m yükseklikteki korniş vasıtasıyla şerefe bölümüne geçiş sağlanır. Şerefe toplamda 2.01 m yükseklikten oluşur (Fot.164). Korkuluk geometrik işlemeli olup ahşaptandır. 1.06 m yükseklikteki ahşap korkuluk, 2.68 m çap ölçüsünden oluşmaktadır. Şemsiye örtüyü taşıyan ahşap dikmeler 0.95 m uzunluğundadır (Çiz.90) (Fot.165).

Külâh ve Alem : Külâh eteği içeriden ahşap dışarıdan kurşun kaplamalı olup kurşun kaplama pramidal külâh ile birlikte 3.47 m yükseklikten oluşmaktadır.1.34 m olan bakır malzemeli alem üç bölümlüdür.

İç Tasarım : Yapı elemanının güney cephesine yerleştirilen 20 merdiven basamakları ile çıkılarak ulaşılan, papuçluk kısmının batı cephesine açılan minare giriş kapısına ulaşılır (Fot.166). Kapı önünde 0.47 m 1.08 m ölçüsünde dikdörtgen bir dış sahanlık bulunur. Dikdörtgen şeklindeki kapı 0.72 x 1.82 m den oluşmaktadır. Kapı girişinin iç kısmında, basamakların önünde 0.85 x 0.104 m ölçülerinde dikdörtgen formlu iç giriş sahanlığı bulunur (Fot.167). Minare içeriden silindirik karakterlidir. Merkezinde yer alan 0.23 m çekirdek de silindirik formlu

olup etrafında 31 basamak yer alır (Fot.168). Basamaklar girişin sağından başlayarak helezonik bir şekilde ilerler (Fot.169). Basamaklar ortalama 0.22 x 64 m boyutlarında olup şerefe tabanında son bulur (Fot.170). Kısa formu gövde 1.60 m çap ölçüsünde iken pabuç, 1.82 m'dir.

Malzeme ve Teknik : Minarede genel anlamda kesme taş malzeme kullanımı söz konusudur. Şerefe tamamen ahşap malzemeledir. Kurşun külahta karşımıza çıkarken alem bakır malzemeledir.Gövde duvar kalınlığı 0.47 m'dir.Papuç kalınlığı da 0.99 m'dir.

3.1.16.AFFAN CAMİ MİNARESİ

KATOLOG NO:16

ÇİZİM : 91-95

FOTOĞRAF:171-181

İNCELEME TARİHİ: 2021

TARİHİ: **Minare, caminin harim girişinde yer alan 1895 tarihli kitabeye göre tarihlendirilir.**

1.GENEL BİLGİLER

Camii, Affan mevkinde, Fevzipaşa Mahallesi, Anafartalar Caddesi, Akıncılar sokakta yer almaktadır. Diğer adı da Ertuğrul Cami olarak bilinmektedir (Nakip, 2012, 34). Üç taraftan da sokak ile sınırlandırılan avluya doğu ve batıdan açılan iki kapı ile girşi sağlanmaktadır. Avlunun güneyine yerleştirilen cami dikdörtgen bir alan üzerine oturtulmuştur. Kuzey avlu duvarının batısında bir çeşmesi yer alırken yapıdan bağımsız inşa edilen minaresi avlunun kuzeyine yerleştirilmiştir. Günümüzde minarenin bitişiğine bir de hela eklenmiştir.

Yapının inşa tarihi hususunda bilgi veren iki adet kitabesi bulunmaktadır. Kitabelerden biri harim giriş kapısı üzerinde yer alırken diğeri minarenin giriş kapısının üzerine yerleştirilmiştir.

Harim giriş kapısı üzerinde yer alan iki satırlık kitabe şu şekildedir:

1 Abdulhamid'in tuğrası

2 Kıl du'a şah-ı Hamid'e ki odur

3 Her zaman sa'i her hayr ami'l

4 Yazdı Hame ..... tarihin

5 Geliniz şu Cami'-i Ertuğrula gel(?)

Sene 1313 (M.1895) (Şancı, 2006, 252,253) (Fot.171).

Kitabede yapının 1895 yılında Sultan Abdulhamid tarafından inşa edildiği bilgisine ulaşılmıştır.

Cami dikdörtgen bir alan üzerinde konumlandırılmış olup tek mekandan oluşan bir plan düzenine sahiptir. Günümüzde üzeri alaturka ve alafranga kiremit kaplıdır. Sonradan eklenen bir son cemaat mahali yer alır. Tamamen kesme taştan yapılmış olup kuzey cephesinin ortasında harim giriş kapısı, yanlarında da pencere düzeni yer alır. Harim içerisindeki mihrap ve minber sadedir.

2. MİNARENİN İNCELENMESİ

2.1. TARİHÇESİ

Yapının inşası hakkında bahsettiğimiz ikinci kitabe de minarenin girişi kapısı üzerinde yer alır. Kitabede yazılanlar şu şekildedir:

1 La ilahe illallah

2 Muhammedun Resulullah

1313 (1895) (Fot.172)

Allah başka ilah yoktur, (Hz.) Muhammed Allah'ın elçisidir. İncelediğimiz her iki kitabeden de yapının M. 1895 yılında inşa edildiği anlaşılmaktadır. Yapı elemanının onarımı konusunda bir bilgiye ulaşamadık. Ancak 2006 tarihli bir yayında yapının şerefe korkuluklarının demirden olduğu belirtilmekte, onarımla günümüzdeki taş malzemeli şeklini aldığı görülmektedir (Şancı,2006,252). Buradan hareketle minarenin 2006 yılından itibaren bir onarım geçirdiğini söylemek mümkündür (Çiz.91).

2.2. TANIMI

Affan cami minaresi avlunun kuzeyinde camiden ayrı bir konumda yer almaktadır. Tamamen kesme taştan inşa edilen yapı elemanının zemininde -1.54 m kot farkı ortaya çıkmaktadır. Minarenin toplam yüksekliği alemin biriş noktasına kadar 16.44 m dir. Kare kaideli silindirik gövdeli, pramidal külahlı minare örneğidir (Çiz.92) (Fot.173).

Kaide : 1.91 x 1.91 m ölçülere sahip olan kare planlı (Çiz.93) yüksek tutulmuş iki basamak ile çıkılan minare kaidesi -1.54 kot farkı ile birlikte 2.98 m yükseklikten oluşmaktadır. Ayrıca 1.90 m de çap ölçüsüne sahiptir. Çıkış basamakları ortalama 0.24

m yükseklikte iken genişlikleri ortalama 0.32 m, uzunlukları 0.45 m olarak ölçülandırılmıştır. Ahşap giriş kapısının üzeri yarım daire formlu kemerle geçilirken kemerin üzerine de dikdörtgen formlu kitabe yerleştirilmiştir (Çiz.94) (Fot.174).

Pabuç : Kare planlı kaideden gövdeye geçişte kullanılan dışbükey pah 0.55 m yüksekliğindedir. Kalın tutulmuş bilezik üst sınırını oluşturmaktadır (Fot.175).

Gövde : Silindirik planlı gövde, 0.14 m ölçüsündeki alt bilezik ile başlar 7.92 m yüksekliğe çıkarak şerefe altlığında son bulur. Kaide ile aynı çap ölçüsüne sahip gövdenin üzerinde dört aydınlatma penceresine yer verilmiştir. Ortalama 0.15 x 0.27 m boyutlarındaki dikdörtgen formlu pencerelerin güney cephe hariç diğer yönlerin her birinde uygulandığı görülür. Yapı elemanının kesme taştan yapılmış kargir ince yonu taş duvarında belli bir seviyeden sonra geç dönem eklenmiş taş örgüsü net bir şekilde kendini göstermektedir. Gövdenin üst sınırı da yine 0.10 m ölçüsünde olan, alt bilezikten daha ince bir üst bilezik belirlemektedir (Fot.176).

Şerefe : Gövdeden 0.39 m çıkıntı yapan 0.51 m yüksekliğinde şerefe altlığına sahiptir. Dışbükey kornişin kademeli olarak kullanıldığı şerefe altlığı sade bir görüntü sergiler. Şerefe tabanında yer alan tek sıra halinde dizilmiş dış sırası ile cepheye hareketlilik kazandırılmıştır. Dairesel planlı taş malzemeli şerefe korkuluğu, 2.94 m çap ölçüsünde ve 1.18 m yüksekliğindedir. Taş korkuluk bitkisel tezyinat ile düzenlenmiş. Yakın zamanda yenilenen şerefede, korkulukları demir malzemeli iken günümüzde geometrik motiflerin kullanıldığı taş bir şerefeye dönüştürülmüştür (Çiz.95) (Fot.177).

Petek : Silindirik formlu petek şerefe tabından itibaren 3.01 m yükseklikten oluşur. Gövdeye göre daha ince düzenlenen taş petek 1.59 m çap ölçüsüne sahiptir. Gövdesi üzerine açılan 1.66 m yükseklikteki kapı ile şerefeye ulaşılmaktadır. Üzerinde iki adet dikdörtgen formlu 0.15 x 0.15 m ölçüsünde aydınlatma penceresine ve güney cepheye açılmış 0.50 x 1.64 m ölçüsünde şerefe kapısına yer verilmiştir.

Külâh ve Alem : Pramidal düzenden oluşan kurşun kaplamalı külâh 2.32 m yüksekliğe sahiptir. Alem, boyutları farklı iki küp ve bir ay dan oluşmaktadır. Yüksekliği 1.10 m olup bakır malzemedan inşa edilmiştir (Fot.178).

İç Tasarım : Minareye giriş yapı elmanın güney cephesine açılan ve iki basamakla çıkılan 0.72 x 1.55 m ölçülerinden ibaret dikdörtgen formlu ahşap kapı ile sağlanır.

Girişte 0.78 x 0.74 m ölçülü bir sahanlık bulunur (Fot.179). 0.20 m ölçüsündeki silindirik formlu çekirdek etrafında şekillenen toplamda 47 taş basamak bulunmaktadır. Girişin sağ tarafından başlayan taş basamaklar ortalama 0.27 x 0.50 m ölçülerinde olup helezonik tarzda (Fot.180) devam eder şerefe tabanında son bulur (Fot.181). Minarenin kaidesi içeriden 1.15 m,gövdesi ise 1.20 m çap ölçüsüne sahiptir.

Malzeme ve Teknik : Yapı elemanı tamamen kesme taştan inşa edilmiştir. Kûlah Kurşun kaplama alem pirinç malzemedendir. Kaide ve gövde duvar kalınlığı 0.35, petek ise 0.20 m'dir.

3.1.17.ORHANLI CAMİ MİNARESİ

KATALOG NO:17

ÇİZİM: 96-100

FOTOĞRAF: 182-191

İNCELENME TARİHİ: 2021

TARİHİ:Minare, camideki 1895 tarihli kitabeye göre terihlendirilmektedir.

1.GENEL BİLGİLER

Antakyada yer alan Orhanlı Cami, Orhanlı mahallesi, Kubilay sokak ile Barbaros mahallesi Güngör Sokağın birleşme noktasında köşeye konumlandırılmıştır. Yapıya İki sokaktan ulaşıldığı gibi aynı şekilde avluya giriş de iki kapıdan sağlanmaktadır. Caminin güneybatı cephesinde yer alan Kubilay sokaktan çift kanatlı kapı ile avluya ulaşım sağlanırken kuzeybatıdaki güngör sokaktaki tek kanatlı kapıdan da yine avluya geçiş verilmektedir. Genel itibariyle taş malzeme kullanımının öne çıktığı eserde, asıl avlu girişi daha çok kubilay sokaktaki çift kanatlı kapıdan sağlanmaktadır (Anonim, 2011, 127).

Cami genel anlamda yenilenmiş bir vaziyettedir. Günümüze ulaşmayı başaran tek bölüm, caminin güneydoğu köşesine yerleştirilen minaresi ve kezey cephedeki harim giriş kapısı üzerindeki kitabesidir. Kitabe yapının inşa tarihi ve banisinden bahseden tek kitabedir.

Kitabede yazılanlar şu şekildedir:

*Kıldı bu mescid-î meydanı Şehin Şah-ı Hâmid
Ki odur devr-i hurşid.....Osmaniye
İtdi hamiyet bu tarih eyler arz-ı şükrân*

Oldu zibâ bina cami-i Orhaniye 1313(Fot.182)

Belirtilenlere göre cami, 1895 yılında Sultan Abdulhamit Han tarafından inşa ettirilmiştir. Kitabenin üst kısmında bir de Sultan Abdulhamit Han'ın tuğrası yer almaktadır

Harim girişinin kuzey cepheden verildiği yapının plan düzenine bakıldığında eski yapıdaki kare formlu hariminden ve ahşap kirişlerin, oluklu kiremitlerin kapladığı çatı örtüsünden eser kalmamıştır. Tamamiyle yenilenmiş basitçe bir mahalle mescidi görünümüne bürünmüştür (Çiz.96) 2008 yılında geniş çaplı bir onarım geçirmiştir (HVBM Arşivi, 2004).

2.MİNARENİN İNCELENMESİ

2.1.TARİHÇESİ

Minare, Orhanlı Camisi'nin harim giriş kapısındaki kitabe dışında orijinal kalan tek bölümüdür. Minarenin batı cephesindeki ahşap giriş kapısı üzerinde ve güneydoğu cephesinde olmak üzere iki kitabe mevcuttur (Fot.183). Güneydoğu cephesinde yer alan kitabe süslemeleri yakın tarihli özellik teşkil eder. Tezyinatın arasında H. 1340 tarihi yazılıdır ki bu da kitabenin orijinal olmadığına işaret etmektedir (Fot.184). Harim giriş kapısı üzerindeki kitabede de belirtildiği üzere minare de 1895 yılında Abdulhamit han tarafından inşa ettirilmiş olmalıdır.

Minarenin 2000 yılında Fahri öksüz tarafından onarımı gerçekleştirilmiştir (Nakip , 2012, 233) . Ayrıca 2008 yıllarında da Hatay Vakıflar Bölge Müdürlüğü tarafından restore edilerek cami ile birlikte onarım geçiren yapı elemanı şerefe kotundan itibaren üzerinin yeniden yapıldığı bilgisine ulaşılmıştır. 0.8 m x 0.10 cm eninde olan ahşap merteklerin üst kısımlarına kurşun kaplama ilave edilerek çatı örtüsü ile bütünleşmesi sağlanmış. Alem pirinç kaplama yapılmış gövdesindeki taş malzeme uygun temizleme yöntemleri ile arındırılmıştır. 20.yüzyıla ait fotoğrafta günümüzdeki durumu ile benzerdir (Fot.185).

2.2. TANIMI

Minare, caminin güneydoğu köşesinde yapıdan bağımsız olarak inşa edilmiş olup günümüzde cami ile arasında bir dükkan yerleştirildiği görülür. Kare kaideli, kısa silindirik gövdeli, şemsiye şerefeli minareler grubundandır (Çiz.97). Minare zemini -0.33 m kot farkı ile başlayıp şemsiye şerefe örtüsünün külahına kadar toplam yüksekliği 9.73 m'dir (Fot.186).

Kaide : Kare planlı kaide, 2.04 m x 2.04 m ölçülerinden oluşmaktadır (Çiz.98). Arazideki eğiminden kaynaklanan -0.33 m kot farkı sebebiyle kaide 2.42 m yüksekliğe erişmektedir. Güney, Kuzey ve Doğu cepheleri açık bırakılmışken batı cepheye yerleştirilen dükkan kaidenin bu cephesini kapatır vaziyettedir. Güney cephede minareye çıkışı sağlayan dikdörtgen formlu üç basamak ile çıkılarak ulaşılan yarım daire biçimli kemerle geçilmiş ahşap giriş kapısı yer alır. Kuzey cephe sade bir görüntü sergilerken doğu cepheye papuçluk kısmına kitabe yerleştirilmiştir. Kuzeybatı cephesinin köşesi kaide boyunca yükselen süsleme detayı ile şekillendirilmiştir. Kaidenin doğu cephesinde kitabe içinde birbirine geçmeli geometrik motiflerden oluşan madalyonlar yer almaktadır (Çiz.99) (Fot.187).

Pabuç : Pabuçluk bölümü 0.78 m yükseklikte olup dört köşede de pahlanarak geçilmiştir. Pabuçluğun güney cephesine minare giriş kapısının kemerinin üzerine 0.20 m x 0.46 m ölçüsünde olan dikdörtgen formlu orijinal olmayan bir kitabe yer alırken doğu cephesinde aynı şekilde 0.33 m x 1.32 m ölçülerinde geç dönem özelliği gösteren kendi içinde dört bölüme ayrılmış kitabe ve ayrıca bunun da üzerinde yine dikdörtgen formlu çerçeve içerisine alınmış başka bir kitabelere rastlanır (Fot.188).

Gövde : Kısa, silindirik formlu gövde 4.26 m yükseklikten oluşmaktadır. Pabuçluğun ardından 0.26 m yükseklikten sonra 0.15 m ölçüsünden ibaret ince bir alt bileziğe yer verilmiştir. Dışbükey silme ile son bulan gövde üzerinde güney ve batı cephelerde olmak üzere 0.14 m x 0.40 m ölçülerinde dikdörtgen formlu iki adet aydınlatma penceresine yer verilmiştir.

Şerefe : Gövdeden 0.20 m çıkıntı yaparak devam eden 0.29 m yüksekliğindeki şerefe altlığı dışbükey silmeler vasıtasıyla şerefeye ulaşımı sağlar. Şemsiye örtüye kadar 2.17 m boyutundadır ve 2.16 m çap ölçüsüne sahiptir. Ahşap dikmeler ile çevrelenmiş şerefe korkuluğu çokgenformludur (Çiz.100) (Fot.189).

Petek: Minarede petek mevcut değildir.

Külâh ve Alem : Şerefenin üzerini örten külâh eteği 0.14 m yükseklikteki kurşun kaplama külâh ise 0.88 m olup alem, saç malzemedен yapılmıştır.

İç Tasarım : Güney cephede üç basamak vasıtasıyla çıkılarak ulaşılan ve minareye geçişi sağlayan 0.71 m x 1.54 m ölçülerinde ahşap giriş kapısı bulunur (Fot.190). Minare içersisinde 0.17 m silindirik formlu çekirdek etrafında yükselen 27 taş merdiven basamağı yer alır. 21 x 50 m ölçüsündeki basamaklar, girişin sağından başlar ve helezonik bir şekilde devam ederek şerefe tabanında son bulur (Fot.191). Kaide ve kısa boyutlu gövde içten 1.20 m çap ölçüsündedir.

Malzeme ve Teknik : Minare açık renkli kesme taş malzeme ile inşa edilmiştir. Şerefe korkulukları ve şemsiye örtüsü orijinalinde ahşap iken günümüzde de orijinaline uygun bir şekilde yapılmıştır. Külâh ve alemde saç malzeme kullanımı söz konusudur. Kaide ve gövdenin duvar kalınlığı aynı ölçüde 0.32 m'den oluşmaktadır.

3.1.18. OSMANİYE CAMİ MİNARESİ

KATALOG NO:18

ÇİZİM: 101-105

FOTOĞRAF:192-198

İNCELENME: 2021

TARİHİ: **Minare üzerinde kitabe bulunmayıp 1895 tarihli cami kitabesine göre tarihlendirilmektedir.**

1.GENEL BİLGİLER

Osmaniye cami, Antakya'da Sofular Mahallesiindeki Barbaros Sokak ile Turgut Reis Sokağın kesiştiği köşede yer almaktadır. Kuzeybatı köşesinde camiden bağımsız düzenlenen minaresi yer alırken batı cephesinde bir dükkan ve Turgut Reis Sokaktan ulaşılan, geç dönemde inşa edilmiş bir abdesthane mekanına sahiptir.

Caminin harim giriş kapısı üzerine yerleştirilen dört satırlık kitabe, bir inşa kitabesi olup yapının ne zaman ve kim tarafından yapıldığına dair bilgi veren ve orijinal şekliyle günümüze kadar gelebilmiş yapıya ait tek kitabedir.

Kitabede Yazılanlar Şu Şekildedir:

1. *Abdülhamid'in tuğrası*
2. *Bani-î cami o şehin şah kim*
3. *Zâtıdır Rahmına Rahmaniye*
4. *Oldu tarih misali el- hak*
5. *Pek metin cami Osmaniyye*
6. *Sene 1313 (1895) (Fot.192)*

Kitabede caminin 1895 yılında Abdulhamit Han tarafından inşa ettirildiği caminin adı ile birlikte açık bir şekilde belirtilmektedir. Abdulhamit Han'ın tuğrası da kitabenin hemen üzerinde yer alır (Şancı, 2006, 596).

Düzensiz bir arazi üzerinde şekillendirilen eserin avlu kısmı mevcut değildir. Cami kare formlu plandan oluşmaktadır. Harim kısmına sivri kemerli bir kapı ile geçiş sağlanır. Mihrap orijinal değildir. Camininin orijinal planından pek birşey kalmamıştır. Üst örtü sistemi düz beton damlı iken restore edildiği sırada çatı ve kiremit örtü ile kapatılarak eski görünümüne kavuşturulmaya çalışılmıştır (Çiz.101).

2.MİNARENİN İNCELENMESİ

2.1.TARİHÇESİ

Minareninde cami ile birlikte 1895 yılında Abdulhamit Han zamanında inşa edildiği bilinmektedir. Bu kısım caminin yüksek oranda orijinal kalarak günümüze ulaşmayı başaran tek bölümüdür. Minarenin giriş kapısının üzerinde bir kitabe boşluğu mevcuttur ki burada bir kitabenin varlığı konusunda herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır. Bir kitabe mevcutmuydu, vardı da başka bir yere mi taşındı bilinmemektedir.

Günümüze gelene kadar birçok onarım geçiren yapı elemanı son olarak 2008 yılında Hatay Vakıflar Bölge Müdürlüğü tarafından bir onarım geçirmiştir. 20.yüzyıla tarihlenen eski bir fotoğrafında şerefenin özgün halinin ahşap korkuluk ve ahşap dikmelerden ibaret olduğu görülmektedir. Ancak şemsiye ötrüsünün devamının olmadığı anlaşılmaktadır. Bu kısım yüksek muhtemel daha önceki onarımında yenilenmiş olup 2008 yılındaki onarımda da demir parmaklıklarından anlaşılacağı üzere tekrar yinelenmek durumunda kaldığı görülmektedir (HVBM Arşivi, 2008).

2.2. TANIMI

Minare caminin kuzeybatı köşesinde yapıdan bağımsız olarak inşa edilmiştir. Caminin beden duvarı ile arasında 71.2 m mesafe bulunmaktadır. Kare kaideli, kısa silindirik gövdeli şemsiye şerefeli minareler grubundandır (Çiz.102). Kesme taş

malzemenin kullanıldığı minarenin zemininde -1.51 m kot farkı olup külaha kadar 9.22 m boyutlarında inşa edilmiştir (Fot.193).

Kaide : Kare planlı kesme taş kaide 1.96 m x 1.96 m ölçülerindedir (Çiz.103). Yüksekliği -1.51 m kot farkı ile birlikte 2.59 m yükseklikten oluşur. Güney cephesinin bir kısmını abdesthane kapatırken, doğu ve batı cepheler açık bir vaziyettedir. Kuzey cephede minareye giriş kapısı yer alır. Ayrıca bu cephede minareye çıkışı sağlayan üç adet de merdiven basamağı bulunur (Fot.194)

Papuç : Kare planlı kubik kaideden sonraki papuçluk bölümünde 0.79 m yükseklikten oluşan dışbükey pah kullanılmıştır (Fot.195).

Gövde : Kısa silindirik planlı gövde 4.85 m uzunluğundadır. 2.01 m çap ölçüsüne sahip olup dışbükey pah'ın ardından devam eden gövde üzerinde, 0.27 m yükseklikten sonra 0.15 m ölçüsünde düzenlenen ince bir alt bileziğe yer verilmiştir. Bileziğin hemen altında 0.31 m x 0.27 m ölçülerinde hakkında herhangi bir bilgiye ulaşamadığımız kitabe açıklığına benzer bir boşluk bulunmaktadır. Kalın dışbükey bilezik ile son bulan gövdenin üzerinde bir de 0.15 m x 0.30 m ölçülerinde iki adet aydınlatma penceresine yer verilmiştir (Çiz.104) (Fot.196) .

Şerefe : Gövdeden 0.22 m çıkıntı yapan şerefe altlığı 0.29 m yüksekliğe çıkararak üst bilezik üzerindeki yerini almıştır. Şerefe altlığı dışbükey silme ile geçilmiştir. Sekiz ahşap direk üzerine oturtularak çokgen bir form kazanan şerefe, şemsiye örtü sistemine kadar 2.17 m yükseklikten oluşur. Çapı 2.11 m olup ahşap orkulukların boyları ise 1.09 m olarak belirlenmiştir. Ahşap direkleri yenilenmiş durumdadır (Çiz.105) (Fot.197).

Petek: Minarede petek bölümü bulunmamaktadır.

Külâh ve Alem : Şerefesinin üzerini örten şemsiye tarzındaki örtü sistemi külaha kadar 0.14 m olup kurşun kaplamalıdır. Alemde de kurşun malzeme kullanılmıştır.

İç Tasarım : Minareye giriş kuzey cepheye açılan 0.72 m x 1.34 m ölçülerinde dikdörtgen formlu demir malzemeli kapı ile sağlanır. Kapıya üç merdiven basamağı ile ulaşılır. Bu basamaklardan ikisi 0.20 x 0.73 m ölçülerinde iken ilk basamak biraz

daha düzensiz ve kaba bir görüntü sergilemektedir. Üç basamağın ardından kapının alt seviyesinden 0.45 m kadar yüksekliğin ardından kapıya ulaşım sağlanır. Merkezinde yer alan 0.17 m ölçüsündeki silindirik çekirdeği dolanan 27 taş basamak yer alır. Helezonik basamaklar girşin sağından başlamaktadır. Basamaklar ortalama 20 x 53 m ölçülere sahiptir. Kaide ve gövdenin çap ölçüsü aynıdır ve 1.25 m den oluşmaktadır (Fot.198).

Malzeme ve Teknik : Malzeme olarak kesme taş kullanımı ağırlıklıdır. Ahşap malzeme şerefe korkuluklarında ve minare giriş kapısında kullanılmıştır. Kurşun kaplama şerefe örtü sisteminde ve alemde görülür. Kaide ve gövde duvar kalınlığı 0.33 m olarak belirlenmiştir.

3.1.19.AHMEDİYE CAMİ MİNARESİ

KATALOG NO:19

ÇİZİM: 106-109

FOTOĞRAF:199-208

İNCELENME TARİHİ: 2021

TARİH :Minare üzerindeki yer alan 1941 tarihli kitabeye göre tarihlendirilir.

1.GENEL BİLGİLER

Ahmediye cami, Antakya'da Yeni Cami Mahallesi Pazar Sokakta yer almaktadır. Ayrıca, Kunduracılar çarşısı isminin verildiği mekanda bulunan Ahmediye Hanı'nın da içinde konumlandırılmıştır (Nakip, 2012, 36). Avlu içerisine yerleştirilen ve tek mekandan oluşan caminin yine bu avluda yer alan bir şadırvanı,18. yüzyılın ortasına tarihlendirilen ve 26 talebesiyle birlikte günümüze ulaşmayı başaramayan bir medresesi (Kara,2004, 73) ve içinde konumlandırıldığı, 1940 lı zamanlarda uğraşının kerestecilik olduğu esnafının işgalinde olduğu bir hanı bulunmaktadır. Ahmediye Hanı günümüzde bir işhanı olarak hizmet vermektedir (Nakip, 2012, 36).

Yapıya ait iki kitabe mevcuttur. Kitabelerden biri caminin harim giriş kapısının batı kısmına açılmış olan iki pencerenin üst kısmında yer alırken diğeri de minarenin giriş kapısının üzerindedir.

Cami penceresinin üzerindeki kitabe şu şekildedir :

Bismillahirrahmanirrahim

Allah Muhammed itmam buldu cami '-i mir Ahmed

sene1258 (1842) (Şancı, 2006, 231).

Kitabede belirtilenler caminin H. 1258 / M. 1842 yılında tamamlanmış olduğunu ifade etmektedir. Kitabesi dışında yapı hakkında herhangi bir arşiv kaydı mevcut bulunmamaktadır. Bu sebeple sunulmuş olan farklı tarihlendirmeler söz konusu

olmuştur. Bir yorumda 1658 tarihinde İshakzade Hacı Ahmet Efendi tarafından inşa ettirilmiş olduğu verilen bilgiler arasındadır (Nakip, 2012, 36). Ayrıca Hatay Vakıflar Bölge Müdürlüğü'nün arşiv kayıtlarında da 1337/1918 miladi tarihi yer alır ki bu verilerin kesinliğini kanıtlayabilecek bir başka kitabe ya da bir belge mevcut değildir. Kanaatimizce elimizdeki tek somut veri olan 1842 tarihli kitabesi en azından yapının bu tarihlerde inşa edilmiş olabileceği mümkün olabilmektedir. Yapının günümüze ulaşana kadar birçok onarım geçirdiği bugünkü görünüşünde açık bir şekilde kendini göstermektedir. 1842 yılında yapıldığını düşündüğümüz yapının 1998 ve 2003 ve 2006 yılları arasında bir onarım geçirdiği Hatay Vakıflar Bölge Müdürlüğü kayıtlarında yer almaktadır.

Plan olarak dikdörtgen bir alan üzerine doğu batı doğrultusunda yerleştirilmiş kible duvarına paralel tasarlanmış yapıda orta kısımda çatıyı taşıyan kemerlerin oluşturduğu iki sütunun, mekanı iki sahına bölmelerinden oluşmaktadır. Üzeri de kırma çatı ve alaturka kiremit kaplıdır. Minare de caminin güneybatı yönünde olup yapıdan bağımsız inşa edilmiştir (Çiz.106).

2. MİNARENİN İNCELENMESİ

2.1. TARİHÇESİ

Camide olduğu gibi minarenin de giriş kapısı üzerinde bir kitabe mevcuttur.

Kitabe Şu Şekildedir :

Bismillahirrahmanirrahim

İnnema ya'muru mesacid'allahi men âmene Billahi ve'l-yevmi'l-ahiri ve ekâmu'ssalâte

ve âtu'z-zekâte ve lem yahşa illallah feasa ulâike en yekûmu mine'lmuhtedine

1384

Anlamı:

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla

Allah'ın mescitlerini ancak Allah'a ve ahiret gününe iman eden, namazı dosdoğru

kılan, zekatı veren ve Allah'tan başkasından korkmayan kimseler imar eder. İşte

doğru yola ermişlerden olmaları umulanlar bunlardır 1941 (Tevbe, 9.18) (Fot.199)

Kitabeye göre minare, 1941 yılında inşa edilmiştir (Şancı, 2006, 232). Özgün bir minare değildir. 1842 yılında inşa ettirilen yapıda yüksek muhtemel bir minare mevcuttu. Fakat zamanla farklı sebeplerden dolayı hasar görmüş olabileceği (deprem vs) yada gördüğü tahribatla özgünlüğünü büyük oranda yitirip farklı tasarlanarak yeniden inşa ettirilmiş olabileceği düşünülebilir. Farklı tarihlerde de onarım geçirdiğini söylemek mümkündür. 1998 yılında gerçekleştirilen restorasyon çalışması 2003 yılında tamamlanmış. Bir diğeri de 2006 yılında gerçekleştirilmiştir (HVBM Arşivi, 2006).

2.2. TANIMI

Caminin güneybatı köşesine yerleştirilen minare, yapıdan bağımsız bir şekilde inşa edilmiştir. Zeminde -1.45 m kot farkı ile başlamaktadır. 19.19 m boyutlarında, kare planlı silindirik gövdeli pramidal külahlı minareler grubundandır (Çiz.107) ve Kesme taş malzeme ile inşa edilmiş olup klasik bir minare özelliği yansıtır (Fot.200).

Kaide : Kare planlı kaide 2.04 m x 2.04 m ölçülerinden oluşmaktadır (Çiz.108).Zemindeki -1.45 m kot farkı ile birlikte 1.81 m uzunluğundadır. Yapıdan bağımsız inşa edilen minarenin kuzey cephesinin bir kısmının görüntüsünü caminin beden duvarı kapatırken diğer cepheler açık bırakılmıştır. Kaidenin batı cephesinde biri 0.17 m diğeri de 0.9 m kalınlığında olup uzunlukları da farklı olan iki yarım daire formlu basık kemer ile devam eden bir giriş kapısı yer alır. Yarım daire kemerlerin üzerinde yerini alan dikdörtgen formlu kitabesi 0.36 m x 0.42 m ölçülere sahiptir. Kitabe, 0.10 m ölçüsünde dikdörtgen bir çerçevenin içerisine yerleştirilmiştir. Kaide üstten 0.18 m yükseklikten oluşan içbükey sillme ile sınırlandırılmıştır (Fot.201).

Pabuç : Kaideden alt papuçluğa geçiş 0.95 m ölçüsünde prizmatik üçgenler ile sağlanır. 0.5'er m şeklinde düzenlenen çokgen karakterli iki ince silme ile de papuçluğa ulaşılır. Papuçluk bölümü 0.58 m uzunluğundadır. Çokgen formlu papuçluk iki farklı bölümden oluşur. Yine çokgen devam eden ve 0.34 m kalınlığında olan bölüm alt kısmı nitelerken üzerinde de yine çokgen zemin üzerine 0.24 m ölçüsünde olan ve yarım daire şeklinde olup papuçluğu çepeçevre saran bir geomertik süsleme kuşağına yer verilmiştir (Fot.202).

Gövde : Gövdeye 0.20 m kalınlığında silindirik karakterli bir içbükey silme ile geçiş verilmiştir. Silindirik formlu gövde boyutu 7.03 m olup 1.81 m de çap ölçüsünden oluşur. Normal bir gövde uzunluğuna sahip bu kısmın üzerinde aynı cepheden açılmış üç aydınlatma penceresi yer alır. Şerefe altlığından siyah renkli tek sıra halinde düzenlenmiş ince bir şerit ile geçilmiş. Şeritin üst kısmında da 0.7 m lik ince bir üst bilezik kendini gösterir (Fot.203).

Şerefe : Gövdeden 0.51 m çıkıntı yaparak devam eden şerefe altlığı ile şerefe bölümüne ulaşılmaktadır. Şerefe altlığı 1.33 m yükseklikten oluşurken alttan çepeçevre saran 0.18 m ölçüsünde siyah renkli malzeme ile yapılmış bitkisel karakterli tezyinatda başlangıç noktasını oluşturmaktadır. Devamında beş sıradan oluşan geometrik üslubun görüldüğü mukarnasvari süsleme detayı belirli bir düzende yapılarak şerefeye geçiş sağlanmaktadır. Şerefe, 2.86 m çap ölçüsüne sahiptir. Yonutaş malzeme kullanılarak inşa edilen 0.95 m ölçüsündeki dairesel formlu korkulukta, alt ve üstte baklava dilimi şeklinde ortada dairesel karakterli olmak üzere üç sıradan oluşan ve belirli bir düzen halinde devam eden bir süsleme unsuru yer alır (Çiz.109) (Fot.204).

Petek : Şerefe tabanından başlayan silindirik petek, 3.20 m yükseklikten oluşur. Gövdeye göre ince tutulan bu kısımda şerefeye ulaşmayı sağlayan 0.49 m x 1.53 m ölçüsünde kaş kemerli kapı açıklığı ve bir adet pencere boşluğuna yer verilmiştir (Fot.205).

Külâh ve Alem : Peteği sınırlandıran 0.10 m lik petek kornişi ile 3.23 m uzunluğundaki pramidal külâha geçiş verilmiştir. Külâh üzerinde de ufak çaplı bir pencere boşluğu yer alır. Bir küp ve hilalden oluşan kurşun kaplama alem,0.66 m ölçüsündedir (Fot.206).

İç Tasarım :

Güney cepheye yerleştirilen taş malzemeli basık kemerli 0.73 m x 1.70 m ölçülerindeki kapı ile minare içerisine giriş sağlanır. Sahanlık 0.77 x 0.73 m den oluşmaktadır (Fot.207). 22 x 55 m boyutundaki taş merdiven toplamda 77 basamak olup 0.17 m ölçüsünde silindirik formlu çekirdek etrafında helezonik şekilde

yükselmektedir. Şerefeye kadar 63 basamak yer alırken merdiven devam etmekte olup 14 basamak daha eklenerek 77 ye çıkarılmıştır (Fot.208). Basamaklar girişin sağından başlar. Ölçüleri 0.22 x 0.55 m'dir. Gövdenin iç çap ölçüsü 1.29 m, petek ise 1.27 m olup daha ince düzenlenmiştir.

Malzeme ve Teknik : Malzeme kullanımı tamamıyla taştır. Sadece alem kurşun kaplama yapılmıştır. Üzerinde yer alan süsleme detayları orijinal olmayıp dönem özelliğini yansıtmaması açısından taklit niteliği taşımaktadır. Gövde duvar kalınlığı 0.27 m, Petek yine ince olup 0.21 m den oluşur.

3.1.20.HALİL AĞA CAMİ MİNARESİ

KATALOG NO:20

ÇİZİM: 110-113

FOTOĞRAF:209-220

İNCELENME TARİHİ: 2021

TARİH:Minare üzerindeki kitabeye göre 1968 yılına tarihlendirilir

1.GENEL BİLGİLER

Cami, Oğuzlar Caddesi, Kuyulu Mahallesinde yer almaktadır. Bir avlu etrafından şekillenen cami ve caminin kuzeydoğusuna yerleştirilen bir minare yer alır. Günümüzde cami ve minare tamamen yenilenmiş durumdadır

Camiye ait olan tek kitabe yapının kuzey cephesine yerleştirilmiştir (Şancı, 2006, 586). Kitabede yazılanlar şöyledir:

Emere(?) ...Mekan Medeni Halil Ağa

Yapub bu câmi ..... eyledi inşâ

....Şiarî (?) didi tarihin

Zehi hûb ve mükemmel câmi oldu ..e'alâ

Sene 1142 (Fot.209)

Kitbede belirtilenlere göre cami, H. 1142 / M. 1729 yılında Halil Ağa tarafından inşa edilmiştir.Yapı elemanı 1958 ve 1992 yıllarında onarımlar geçirdiği bilinmektedir (Şancı, 2006, 586). Cami ve minare tamamen yenilenmiştir (Çiz.110).

2.MİNARENİN İNCELENMESİ

2.1.TARİHÇESİ

Minarenin kaidesi üzerinde kare formlu bir kitabe yer alır. Kitabede 1968 tarihi yazılıdır. Camide gerçekleştirilen onarımların 1958 ve 1992 yıllarında yapıldığını

bildiğimize göre bu tarih 1958 de geçirmiş olduğu onarıma işaret eder. Orijinalliğinden bir eser kalmayan yapı elemanı son şeklini de bu tarihten sonra almış olmalıdır.

2.2.TANIMI

Caminin kuzeydoğusunda yer alan minare, yapıdan çok az bir mesafe ile bağımsız şekilde düzenlenmiştir. Zaminden alemin başlangıcına kadar 25.68 m yükseklikten oluşan kare kaideli, silindirik gövdeli, tek şerefeli, konik külahlı minare örneğidir (Çiz.111) (Fot.210).

Kaide: Kare planlı kaide 2.00 x 2.00 m ölçüden oluşmaktadır (Çiz.112). Yükseliği 3.35 m olarak belirlenmiş olup yapıdan bağımsız tasarlandığından dolayı dört cephesi de açık durumdadır. Güney ve batı cephesi camiye bakarken, doğu cephesi yol tarafına kuzey cephesi avluya bakar vaziyettedir. Kuzey cephe diğerlerine oranla daha hareketli olup minareye çıkışı sağlayan kapı bu cephede yer alır. Dikdörtgen formlu kapı açıklığı 61 x 1.74 m ölçülerinden oluşur. Kapı açıklığına 52 x 1.60 m boyutundan oluşan dikdörtgen bir platform ile ulaşılmaktadır (Fot.211). Açıklığın üzerindeki yarım daire formlu basık kemer 0.25 m kalınlıktadır. Basık kemerin üzerine yerleştirilen dairesel formlu içerisi geometrik süsleme ile geçilen madalyon dikkati çeker (Fot.212). Kaide üzerindeki kare kesitli 0.40 x 0.40 m ölçülerindeki kitabenin onarım esnasında buraya yerleştirildiği düşünülmektedir.

Pabuç: Kaideden pabuçluğa, 0.27 m yükseklikten oluşan içbükey silmelerin oluşturduğu bir kuşak ile geçiş sağlanmaktadır. Pabuçluk bu yapıda iki bölümden oluşur. Kaideden sonra gelen ve pahlanarak geçilen alt pabuç, 1.15 m yükseliğe sahiptir. Üzerinde kuzey cepheye açılan dikdörtgen formlu pencere detayı bulunmaktadır. Alt pabuçluk ile 0.24 m ölçüsündeki düz şekilli silme vasıtasıyla üst pabuçluğa geçiş sağlanır. Soğanvari şekilden oluşan üst pabuç, 1.08 m yükseklikte olup 0.29 m den oluşan bir bilezik ile nihayetlendirildiği görülür (Fot.213).

Gövde: Soğanvari pabuçluktan geçilen gövde, 10.05 m yükseklik, 1.90 m çap ölçüsünden oluşmaktadır (Fot.214). Üzerinde güneybatı cepheye açılmış dört aydınlatma penceresi yer alır. Pencerele dikdörtgen formlu, 0.15 x 0.33 m ölçülerindedir. Belirli bir seviyeden sonra siyah renkte bir kuşak gövdeyi çepeçevre

sarar durumdadır. Üstten 0.08 m bilezik ile sınırlandırılmıştır. Gövdeyi sınırlandıran bilezik ile şeref altlığı arasında 0.40 m yüksekliğinden oluşan geometrik karakterli tezyini unsura yer verilmiştir (Fot.215).

Şerefe: Gövdeden 0.43 m kadar çıkıntı yapan şerefe altlığı ile toplamda 2.17 m ölçüden oluşan taş şerefe bölümüne geçilmektedir. Şerefe altlığı da 1.37 m yükseklikten ibrettir. Şerefe altını ay ve yıldızın oluşu bir kuşak çevreler. Burada uygulanan tezyinat orijinal değildir. 2.78 m çap ölçüsündeki silindirik şerefenin korkuluğu 0.10 x 0.80 m ölçüsüne sahiptir (Çiz.113) (Fot.216).

Petek: Silindirik formlu petek, 3.90 m boyutundadır. 1.76 m çap ölçüsündeki kısım gövdeden daha ince düzenlenmiştir. 0.52 x 2.00 m ölçüsünde kaş kemerle düzenlenmiş dikdörtgen karakterli kapı, şerefeye geçiş sağlar (Fot.217).

Külâh ve Alem: Konik külâh, 3.50 m yüksekliğinde taş malzemedden inşa edilmiştir. 1.17 m yükseklikteki alem pirinç malzemelidir (Fot.218).

İç Tasarım: Minareye, kaidenin kuzey cephesine açılan dikdörtgen formlu kapı ilşe giriş sağlanmaktadır. Ahşap kapıya 0.35 m yüksekliğinde bir eşik ile ulaşılır. Kapı, 0.66 x 1.62 m ölçülerinde dikdörtgen formludur (Fot.219). İçerisinde 0.23 m çapında silindirik çekirdeği helezonik tarzda çevreleyen toplamda 97 taş merdiven basamağı bulunmaktadır. Şerefeye kadar 80 basamak yer alırken şerefeden itibaren 17 basamak daha eklenmiştir (Fot.220). Girişin sağından başlayan basamaklar 0.20 x 0.60 m ölçüsünde dikdörtgen şekildedir. Gövde ve petek iç çapı 1.31 m olarak belirlenmiştir.

Malzeme ve Teknik: Yapı elemanı tamamen kesme taştan inşa edilmiştir. Alem pirinç malzemedir. Gövde duvar kalınlığı 0.38 m iken petek duvar kalınlığı 0.24 m olarak belirlenmiştir.

3.2. HATAY İLÇELERİNDEKİ MİNARELER

3.2.1.YAYLADAĞI KASIM BEY CAMİ MİNARESİ

KATALOG NO: 1

ÇİZİM: 114-118

FOTOĞRAF:221-227

İNCELENME TARİHİ:2021

TARİHİ : **Minare üzerinde kitabe mevcut olmayıp 16.yüzyıla tarihlenen cami'ye göre tarihlendirilir.**

1.GENEL BİLGİLER

Kasım Bey Cami, Hatay ilinin Yayladağı ilçe merkezinde Çamaltı Mahallesinde yer almaktadır. Yapının bulunduğu konum eski dönemlerde Antakya kazasının Cabel-i Akra nahiyesinin, Ordu (Çakar,2015,43) adını verdikleri yerleşim merkezi adını taşımaktaydı. Günümüzde Yayladağı adı verilmiş olup söz konusu mahallede yer alan yapı da güneyden Fevzi Çakmak Caddesi, kuzeyden Selçuk Sokak ile çevrili olup batıdan Ptt Sokak, doğudan da Aşık Sokak arasında konumlandırılmıştır. Bir avlu içerisindeki mekanı: cami, minare, şadırvan, bir ek yapı ve tuvaletler çevrelemektedir.

Caminin kuzey cephesinde sıralar halinde dizilmiş kitabeler mevcuttur. Fakat bu kitabeler onarım kitabesi niteliğinde olup caminin ilk inşa tarihini veren kitabesi veya inşasını belirten bir belgesi mevcut değildir. Yapının inşa tarihi hakkında bazı düşünceler öne sürülmektedir. Hatay Vakıflar Bölge Müdürlüğü Arşivinde, Abbasiler döneminde Avar türklerininin savcılar aşireti reisi olan Kasım Bey'in M.11.yy sonu ve 12.yy başında, bölgeyi bizanslıların elinden alarak buradaki bir kiliseyi camiye çevirerek yapıya kendi adını verdiği belirtilmekte ve neticesinde bu caminin 12. yüzyıla tarihlenen, Kasım Bey'in yaptırdığı bahsi geçen yapı olduğu düşünülmektedir. Başka bir yayında da bu düşünceleri destekler nitelikte, aynı aşiret

reisinin bu yapıyı yaptırdığına dair bilgilere yer verildiği görülür. (Bilgin, 2006, 169). Ancak bu düşünceyi destekler nitelikte kesin bir veri mevcut bulunmamaktadır.

Caminin, Dulkadirli Beyi Alaüddevenin oğlu olan Kasım Bey tarafından 1509 yılında yaptırmış olabileceği de bazı görüşler arasındadır (Şancı, 2006, 529). Bu düşünceyi destekler nitelikte olan 1550 tarihli Evkaf defterinde belirtilenlere göre, bu caminin giderleri için bir vakıf kurulduğu ve gelirlerinin de Kozviran, Keseb, Helkin ve Çakçak adlı dört köyden sağlandığı bilinmektedir (Çakar, 2015,30). Buradan hareketle Kasım Bey cami hakkında kesin bir tarihlendirme yapılmasada elde edilen veriler ışığında ilk inşasını 16.yüzyıla tarihlendirmek mümkün görülmektedir. Kitabelerine göre de bahsi geçen 1806, 1825, 1911, 1934 tarihleride yapının geçirmiş olduğu onarımların tarihleridir (Şancı, 2006, 529-530).

Caminin ana mekanı enine dikdörtgen planlı, mihrap duvarına paralel üç sahından oluşan bir plan düzenine sahiptir. Günümüzde üzeri ahşap çatalı bir tavan ile kapatılmış olup dışarıdan kiremit kaplı beşik çatılıdır. Güney cephesindeki mihrap çıkıntısı adeta bir payanda niteliği taşımaktadır (Bilgin, 2006, 169). Mekanda, ortada iki sıra halinde düzenlenmiş ikişer adet sekizgen formlu ayak yer alırken yan duvarlarında dörtgen kesitli ikişer ayak, ön kısmında yine dörtgen formlu, dışlarla daraltılmış gömme ayak ile geçilerek her sırada üçer sivri kemerlerle birbirine bağlanmaktadır (Çiz.114).

2.MİNARENİN İNCELENMESİ

2.1.TARİHÇESİ

Minare ile ilgili ilk yapıldığı döneme dair herhangi bir kitabe yada bir belgeye ulaşılamamıştır. Camide olduğu gibi minarenin de ilk inşasını 16. yüzyıla tarihlendirilebilmektedir (Çakar, 2015, 30). Minarenin prizmatik düzenlenen pabuç kısmı ve çokgen gövdesi de bunu destekler niteliktedir.

Minarede görülen izlerden minare şerefesinin onarım görüp yenilendiği ve korkuluklarında değişikliğe maruz kaldığı net bir şekilde kendisini göstermektedir. Sekizgen formlu, taş şerefeli ve ahşap külahlı bir yapı olan minarenin yöre halkının anlatımına dayanarak 90 'lı yıllarda taşlarının sökülüp yeni baştan inşa edildiği

söylenmektedir. Ayrıca külah kısmının üzeri de kurşun kaplama yapıldığı düşünülmektedir. 2006 yılında (HVBM Arşivi, 2006) yapılan restorasyon çalışmalarında uygulanan niteliksiz derzlerde değişikliğe gidilerek horosan harcı ile derzleme yapılmıştır. Bugüne kadar geçirdiği onarımlarla varlığını devam ettirmiş, özgünlüğünden ne kadar ödün vermişse de kısmen de olsa döneminin özelliklerini yansıtmayı başarabilmiştir.

2.2.TANIMI

Minare, caminin kuzey batısında yapıdan bağımsız bir şekilde inşa edilmiş, batı avlu duvarı ile de yakın bir mesafede konumlandırılmıştır. Kaidesi, camiye paralel bir şekildedir. Avlu kapısının kuzeyinde yer alan yapı elemanı kare kaideli, çokgen gövdeli, taş şerefe ve şemsiye örtülü minareler grubundadır (Çiz.115). Yapı elemanı aynı camide olduğu gibi eğimli bir arazi üzerine oturtulduğundan dolayı zeminde en -3.04 m kot farkı ortaya çıkmaktadır. Kot farkı olmaksızın alem'in başlangıç noktasına kadar toplamda 10.19 m ölçüsünden oluşur (Fot.221).

Kaide: Kare plandan ibaret kaidesi 2.40 x 2.40 m ölçülerinden oluşmaktadır (Çiz.116). Eğimden kaynaklı, zeminde ortaya çıkan 3.046 m kot farkı sebebiyle 4.73 m yüksekliğe erişmektedir. Yapı elemanı camiden bağımsız tasarlandığından dört cephesi de açık bir vaziyettedir. Eğimden dolayı zeminin bir platform şeklinde yükselmesi, avlu zemininin yüksekliği ve bunların sonucunda oluşan kot farkından kaynaklı olarak kaide ölçüsünde birtakım farklılıklar da görülmekte ve bu farklılık cephelerde de kendini göstermektedir.

Yapı elemanının doğu cephesi en önemli cephe olup minareye giriş bu cepheden sağlanmakta ve ortalama 0.27 x 1.00 m ölçülerinde olan dört merdiven basamağı ile minarenin oturtulduğu kalın platform üzerine ulaşılır. Dikdörtgen formdan oluşan platform 1.32 x 2.28 m'lik bir ölçüye sahiptir. Yüksekliği 1.30 m'dir.

Pabuç: Kare planlı kaideden gövdeye geçişi sağlayan pabuç, 0.72 m yüksekliğinde keskin görünümlü düz üçgen pah'dan oluşmaktadır (Fot.222).

Gövde: Üçgen pah'ın ardından direkt olarak geçilen, oldukça da kısa tutulmuş gövde 3.96 m yükseklik ve 2.64 m çap ölçüsünden oluşmaktadır. Üzerine 0.15 x 0.33 m

ölçüsünde dört mazgal pencereye yerleştirilmiştir. İlaveten doğu cephede giriş kapısının yarım daire formlu kemerinin üst kısmında yer alan kilit taşı üzerinde de bir rozet bulunmaktadır. Rozetin üzerinde de minik parçaları bulunan ve çini olduğu sanılan (Şancı, 2006, 527) dairesel formlu bir parçaya yer verilmiştir (Çiz.117) (Fot.223).

Şerefe: Gövdeyi sınırlandıran, toplamda 0.34 m yüksekliğe sahip alt sıradaki kalın formlu kaval silme üstteki ince ve daha çok düz hatlı bir silmeden oluşan şerefe altlığı ile gövdeden 0.17 m kadar çıkıntı yapan şerefe kısmına ulaşılır. Kesme taş malzemeden yapılan sekizgen formlu şerefe, toplamda 1.93 m yükseklik 2.64 m çap ölçüsüne sahiptir. Şerefenin taş yüzeyinde herhangi bir tezyini unsur görülmemiştir. Şerefenin üzerinde yükselen 0.07.5 x 1.20 m ölçülerindeki Sekiz adet ahşap dikmelerin arasına ahşap korkuluk eklenmiştir. Orijinal olmayan korkuluklar 0.40 m uzunluğa sahiptir (Çiz.118) (Fot.224).

Petek: Minarede alışlagelmişin dışında bir petek uygulaması ile karşılaşılmış, üzeri şemsiye örtü ile kapatılmıştır. İçerden bakıldığında şerefe tabanı ile şemsiye örtü sistemi arasında kalan silindirik formlu kısa boyutlu petek, 1.75 m yükseklik, 1.40 m de çap ölçüsünden oluşmaktadır.

Külâh ve Alem: Taş şerefenin üzeri şemsiye tarzı denilen örtü sistemi ile kapatılmıştır. Ahşap dikmelerle oturtulmuş dışarıya doğru eğimli, ahşap merteklerin üzeri de saç kaplamadır. Saç örtüden taş malzemeli konik külâhın bitiş noktasına kadar 1.53 m yüksekliğe sahiptir. Alem üç bölümden oluşur. İki küp, bir armut ve ayyıldız ile de sonlandırılmıştır

İç Tasarım: Giriş, minarenin doğu cephesinde basamaklarla çıkılarak ulaşılan platformun üst kısmında kaide üzerine açılan kapı ile sağlanır. Basık kemerli kapı, platformdan 0.26 x 0.69 m ölçünde dikdörtgen bir basamak ve bir eşik mesafesi kadar yukardadır. Taş kemerin üstten sınırladığı dikdörtgen formlu ahşap kapı, 0.70 x 1.60 m yüksekliğindedir. Kapının basık kemerinin papuçluk ile aynı seviyede olduğu görülmektedir (Fot.225). Minare içerisinde merkezde 0.25 m çapında olan silindirik çekirdeğin etrafında yükselen 25 basamak yer alır (Fot.226). Girişin sağından başlayan basamaklar helezonik şekilde devam ederek şerefe tabanında son

bulur (Fot.227). Ortalama ölçüleri 0.25 x 0.62 m olan basamaklar taş malzemelidir. İçeriden silindirik formlu olan minare gövdesi 1.38 m çap ölçüsünden oluşmaktadır. Çatı kapısı en sondaki basamaktan başlar.

Malzeme ve Teknik: Minare düzgün kesme taş malzeme ile inşa edilmiştir. Şerefe korkuluklarında kullanılan ahşap malzeme yenilenmiştir. Külâh kurşun kaplamadır. Gövde duvar kalınlığı 0.57 m'dir.

3.2.2.ŞEYH AHMET KUSEYRİ CAMİ MİNARESİ

KATALOG NO: 2

ÇİZİM: 119-123

FOTOĞRAF:228-236

İNCELENME TARİHİ: 2021

TARİHİ: **Minare, üslup özelliklerine bakılarak 16.yüzyıla tarihlendirilmektedir.**

1.GENEL BİLGİLER

Şeyh Ahmed Kuseyri Cami, Hatay'ın Yayladağı ilçesine bağlı Şenköy yerleşiminde, Antakya'ya 23. km mesafede yer almaktadır (Sarı, 2002,5). Düzensiz bir arazi üzerine kurulan ve avlu içinde şekillenen külliye tarzında inşa edilmiş yapılar içinde cami, türbe, hazire ve halvethane bulunmaktadır. Batı cephenin güney kısmında yer alan caminin kuzeyinde yüksekçe bir konumda türbesi, kuzeydoğusunda, türbenin de doğu ve batı yönlerinde farklı yüksekliklerde hazire, avlunun batısında halvethane yer alır. Zaviye yapısı mevcut olmayıp doğuda yer alan yapının zaviye olduğu düşünülmektedir. Yapıların beden duvarının dışarısında kalan yerleri duvar ile çevrelenmiştir (Temiz,2014, 734).

Günümüzde varlığını devam ettiren Şenköy'deki bu caminin ve türbenin de Şeyh Abdurrahmanın (Şeyh Abdo) (Sılay,1989,46) oğlu Şeyh Ahmet Kuseyri tarafından yaptırıldığı bilinir (Temiz, 2014, 733). Asıl ismi Ahmet bin Abdurrahman olup 1546 da yaşadığı bölgede vefat etmiş, caminin ilk inşasını da bu tarihler içerisinde yaptırmış olabileceği düşünülmektedir (Arı, 2011,377). Şeyh Ahmet Kuseyrinin doğduğu ve yaşadığı yer olan Şenköy'ün adına Osmanlılar döneminde Zernebo / Zeryol denilmektedir. Karye-i Zernebo maruf-ı zeryol ifadesi de tahrir defterindeki kayıtlarda yer alır (Gündüz-Çoruh,2018,109). Şeyhköyü olarak da kayıtlara geçmekle birlikte halk dilinde de Şihköy olarak söylendiği son olarak da Şenköy ismi

ile değiştirildiği bilinmektedir (Temiz, 2014, 734). Külliye'nin adı da burada doğmuş, büyümüş olan Şeyh Ahmet Kuseyri'den gelir.

Şeyh Ahmet Kuseyri külliye'nin çeşitli yerlerinde birçok kitabe bulunmaktadır. Bunlardan bir kısmı camiye ait olan kitabeler olup harim giriş kapısı üzerindeki birinci kitabe 1714 yılının tarihinin yazılı olduğu onarım kitabesi (Şancı, 2006, 417), ikinci kitabe de yine 1714 yılına tarihlenen bir onarım kitabesidir (Temiz, 2014,735. Caminin ilk inşasını kesin olarak belirten herhangi bir belge yada bir inşa kitabesi mevcut değildir. Sadece, Ahmet Kuseyri Türbesi'nin birbirinin aynısı olan iki kitabesi vardır ki külliye elemanları içerisinde yer alan en erken tarihli kitabelerdir. Kitabe şu şekildedir:

1 El fatiha

2 İla ruhiş-şeyh Ahmet el-Kusayri

3 Hicri 904 – 968 (Temiz,2014,737) (Fot.228)

Anlamı :Şeyh Ahmet Kuseyri (1498-99/1560-61)'nin ruhuna bir Fatiha

Şeyh Ahmet Kuseyri'nin 1498 de doğup 1560 da vefat ettiğini türbede yer alan bu kitabeden öğrenmekteyiz.

Caminin ilk varlığı konusunda yapılan araştırmalar neticesinde, bir yayında, “Osmanlı arşiv belgelerinde” belirtilenlere göre 16. yüzyılda Kuseyr Nahiyesinde Zernebu köyünde mevcut bulunan vakıflar arasında yer alan “Şeyh Abdi ile Zernebo Mezcid ve Zaviyesi Vakfi” şeklindeki ifadeyle zaviyenin yanında mescidin de varlığının mevcut olduğu bilgisine rastlanmıştır (Temiz,2014,734). Günümüzde külliye dahil diyebileceğimiz bir zaviye yapısı mevcut değildir. Örnek verdiğimiz yayında cami ile zaviye yapısının birlikte zikredildiğini görmekteyiz. Buradan hareketle zaviye ile caminin birlikte kullanılmış olabileceği düşünölmektedir. Yine aynı yayında caminin ilk inşasını yaptıranın köye ilk yerleşenlerden olan Şeyh Abdurrahman olduğu ve devamında şeyh Ahmet Kuseyri'nin de camide bırakım genişletmeler yaptırdığı ve zaman içerisinde de türbeyi inşa ettiğinden söz edilmektedir (Temiz,2014, 738).

Bir yayında Kuseyr Nahiyesi'nin Zernebu/Zeryol köyünde 1536 yılında 7 hanenin olduğunu ve 1 de imamın bulunduğu bilgisine ulaşılmıştır (Gül, 2009, 1058). Ayrıca yine kuseyr nahiyesinin Zeryol köyünde 1550 yıllarında bir zaviyenin varlığından söz edilmektedir (Çakar,2015,14). Sunulan bilgilerden hareketle 1536 yılında Ahmet Kuseyrinin ikamet ettiği bilinen bu köyde de zaviye ve caminin 15. yüzyılın sonları ve 16. yüzyılın başlarında inşa edilmiş olabileceği yüksek muhtemeldir.

Doğu-Batı doğrultusunda enine dikdörtgen planlı mihrap önü kubbeli yapılardan olup ortada yer alan kolonların bölmesiyle İki sahınlı bir plan düzeni ortaya çıkarılmıştır. Mihrap önü kubbesinin yanında sahin düzeninin örtü sistemi çapraz tonozlardan oluşmaktadır. Harim, güneyden duvara oturan, orta kısımda kare kesitli dört bağımsız ayak, doğu ve batıdaki duvarda birer, kuzeyde ise ikisinin köşelerde konumlandırıldığı altı gömme ayaklara sahiptir. (Temiz, 2014, 735) (Çiz.119).

2.MİNARENİN İNCELENMESİ

2.1.TARİHÇESİ

Camide olduğu gibi minarenin de ilk inşa tarihini veren bir kitabesi mevcut değildir. Gövde üzerinde kare çerçeve içerisine alınmış iki satırdan oluşan bir tarih kitabesi yer alır. Ancak, kitabede birinci satırda “Onarım 1957”, ikinci satırda Osmanlıca harflerle “Tamir 1957” ifadesi yer almaktadır.

Minarenin tezyinatından yola çıkılarak bir değerlendirme yapıldığında, kaideden gövdeye geçişte kullanılan ters mukarnasların Antakya'da, 16. yüzyıl ve öncesine tarihlendirilen Nakip Cami Minaresi, Şeyh Ali Cami Minaresi ve Sarımiye Cami Minaresi ile büyük benzerlik içerisinde olduğu görülür. Böylelikle minareyi de cami ile birlikte 16. yüzyıl ve ortalarına tarihlendirmek mümkün görülmektedir.

Minare üzerine yapılan araştırmalar neticesinde Hatay Vakıflar Bölge Müdürlüğü arşivinden elde edilen bilgiler incelendiğinde yapı elemanının, Antakya minarelerinde sık karşılaşılan kısa gövdeli, şemsiye şerefeli minareler grubunda bir yapı olduğu anlaşılmıştır. Yüksek muhtemel 1957 de geçirdiği onarımla yapı uzatılmış, konik külah eklenmiş ve orijinal halinden birçok kayba uğramıştır

2.2.TANIMI

Minare, harimin kuzeydoğu köşesine son cemaat mekanının da doğusunda yapıya bitişik bir şekilde inşa edilmiştir. Kesme taş malzemeden inşa edilen yapı elamanı, kare kaideli çokgen gövdeli konik külahlı bir minare örneğidir (Çiz.120). Eğimli bir arazi üzerinde konumlandığından zeminde oluşan kot farkı -0.59 m olarak belirlenmiştir. Yüksekliği toplamda 22.48 m ölçüsündedir (Fot.229).

Kaide: Kare plandan oluşan kaide 2.35 x 2.35 m ölçüden ibarettir (Çiz.121). Cami ile bitişik bir konumda olduğundan her cephesi farklı düzenlenmiştir. Kuzeydoğu cephe, avluyu çevreleyen beden duvarı ile birleşmiş bir vaziyette olduğundan adeta cami ile duvar arasına sıkıştırılmış gibi bir görüntü sergilerken güney cepheden de caminin beden duvarı kaidenin belli bir kısmını kapatmış durumdadır. Batı cepheyi yine caminin beden duvarı örterken kuzey cephesi minareye giriş açıklığının olduğu kısımdır. Kaide zeminde ortaya çıkan -0.59 m kot farkı ile beraber toplamda 3.58 m yükseklikten oluşmaktadır. Kaidenin bitiş noktasına yakın bir seviyede pabuçluğun alt kısmında 0.54 m genişliğinde 0.41 m yüksekliğinde dikdörtgen formlu, içerisi boş bırakılan bir çerçeve yer alır. Bu ayrıntının dışında kaide oldukça sade bir görüntü sergiler (Çiz.122) (For.230).

Pabuç: Kaideden gövdeye geçiş, prizmatik üçgenlerin üzerine işlenen yüseysel ters mukarnaslar ile sağlanmaktadır. Gövdeye kadar 1.04 m yüksekliğinde beş sıradan oluşan mukarnas dizisi aşağıdan yukarıya doğru kademelenerek yükselir. Güney cephede kaide ve gövde arasına açılan 0.48 x 0.73 m ölçülerinde, dikdörtgen formdan oluşan boşluk, pencere açıklığını anımsatsa da burası caminin çatısına ulaşımı sağlayan kapı açıklığı niteliği taşır (Fot.231).

Gövde: Çokgen (16'gen) formlu gövde, şerefe altlığına kadar 10.68 m yüksekliğe sahiptir. 2.30 m çap ölçüsünün belirlendiği gövdenin üzerinde üç aydınlatma penceresine yer verildiği görülür. Dikdörtgen formlu pencereler güney cephede 0.19 x 0.30 m ölçüsünde iken, kuzey cephedekilerden altta yer alan 0.15 x 0.30 m, üstteki de 0.17 x 0.40 m'dir. Pencereler haricinde, gövde üzerinde sadece, doğu cepheye yerleştirilen ve sonradan eklenen kitabesi bulunmaktadır (Fot.232).

Şerefe: Gövdeden 0.36 m çıkıntı yapan şerefe altlığı ile toplamda 1.55 m yükseklikten ve 3.02 m çap ölçüsünden ibaret olan şerefe bölümüne geçiş sağlanır. Şerefe altlığı 0.66 m yüksekliğinde, üç sıradan oluşan dış bükey korniş ile şekillendirilmiştir. 0.88 m yükseliğindeki şerefe korkuluğu gövdede olduğu gibi taş malzemelidir ve yüzeyine geometrik motifler işlenmiştir (Çiz.123) (Fot.233).

Petek : Silindirik formu petek şerefe tabanından itibaren 2.63 m kadar yükselmektedir. 1.75 m çap ölçüsüne sahiptir. Güney cephesinde şerefeye ulaşımı sağlayan 0.50 x 1.70 m boyutlarında taş malzemeli, dilimli kemerden oluşan bir çıkış kapısı yer almaktadır.

Külâh ve Alem: Peteğin üzerini örten konik formu külâk 3.30 m yükseklikten oluşur. Alem armut, bilezik ve hilâden oluşur. 1.18 m olup metal malzemedendir yapılmıştır (Fot.234).

İç Tasarım: Minareye giriş kaidenin kuzey cephesine açılan kapı ile sağlanır. Kapının üzeri 0.28 m boyutunda yarım daire formu basık kemer ile geçilmektedir. Ahşap kapıya zeminden 0.12 m çıkılarak ulaşılır (Fot.235). 0.61 x 1.55 m ölçülerinde dikdörtgen formu kapıdan girildiğinde helezonik şekilde devam eden taş merdiven basamakları ile karşılaşılır. Merkezde yer alan 0.22 m çapında silindirik formu çekirdek etrafında şekillenen merdivenlerde toplamda 90 basamak yer alır. 0.24 x 0.60 m ölçülerindeki taş basamaklar, girişin sağ tarafından başlamaktadır (Fot.236). Yapı elemanı kaidesi ve gövdesi 1.43 m iç çap ölçüsüne sahiptir.

Malzeme ve Teknik: Düzgün kesme taş kullanımı söz konusu olan yapıda, giriş kapısı ahşap, minare alemi de sonradan kurşun kaplama yapılmıştır. Gövde duvar kalınlığı 0.42 m'dir.

3.2.3.BELEN KANUNİ SULTAN SÜLEYMAN CAMİ MİNARESİ

KATALOG NO: 3

ÇİZİM: 124-126

FOTOĞRAF:237-244

İNCELEME TARİHİ: 2021

TARİHİ: **Minare üzerinde kitabe bulunmayıp 1553 yılına tarihlenen camiye göre tarihlendirilir**

1.GENEL BİLGİLER

Kanuni Sultan Süleyman Cami, Hatay'a bağlı bir ilçe merkezi konumunda olan Belen'de yer almaktadır. Belen, Amanos dağlarının geçiş noktasında, Antakya-İskenderun yolunun üzerinde, iki tepenin arasında yer alan ve geçidin denize yönelen kısmında şekillenen bir yerleşim yeridir (Biçer, 2019, 14).

Cami aslında menzil külliyesinin bir parçasıdır. Külliye: Kervansaray, Cami, Hamam ve İmaret(Halaçoğlu, 1992,403) bölümlerinden oluşur. İmaretin bazı belgelerde adı geçmekte fakat günümüzde bir mevcudiyeti bulunmamaktadır. Eskiden Halep yolu (Eroğlu vd, 2012, 118) olarak adlandırılan güzergahın hemen güney kısmında hamam, hamamın doğusunda cami, yolun kuzey kısmında da kervansaray bulunmaktadır (Eroğlu vd, 2012, 118) .

Külliyeinin her bölümünün kendisine ait bir inşa kitabesi bulunur. Caminin inşa kitabesi de harime girişi sağlayan basık kemerli kapının üzerine yerleştirilmiştir.

Cami kitabesinin orijinal hali şu şekildedir:

امر بعمار هذا الجامع المبارك السلطان الاعظم و خاقان المعظم مالك ملوك الامم
السلطان سليمان خان ابن السلطان سليم خان خلد الله ملكه ٩١٧

Emera bi- imâri haze'l-câmi'ül – mübârek es-Sultânü'l-a'zâm ve Hâkanü'l Muazzam maliki mulukü'l-ümem es-Sultan Süleyman Han bin es-Sultan Selim Han – Halledallahü mülkehü 917 (916) ?/1510-11? (Müderrişoğlu,1993, 434) (Fot.237).

Anlamı

Bu mübarek caminin yapılmasını en büyük sultan ve haşmetli hakan insanların ve padişahların padişahı Sultan Selim Han oğlu Sultan Süleyman Han- Allah hükümdarlığını daim etsin emretti. tarih H. 916-917?/1510-11?

Başka bir yayından elde edilen tarihlendirme kitabesi ise şu şekildedir:

fi-tarihi fi şehri zi'l-ka'de min şuhûri sene sittine ve tis'amie. (H. 960, M. 1553 yılı Ekim ayı) (Şancı,2006,439)

Kitabeye göre caminin ilk inşası Kanuni Sultan Süleyman tarafından gerçekleştirilmiştir. Kitabenin içeriğinde yer alan inşa tarihi hakkında faydalanılan iki yayında da farklı tarihlendirmeler söz konusudur. Birinde yapının inşasının H.916 / M 1510 yılında yapıldığı, diğesinde de külliyenin bir diğeri elemanı olan Kervansaraydan sonra H. 960 / M 1553 yılında inşa edildiği ve İskenderun Antakya ulaşımının 1551 tarihinde (Şancı,2006,439) Belen yolunun kullanıma açılması ve güvenliğinin sağlanması da düşünülerek handan sonra inşa edildiği belirtilmektedir. Kannatimizce de han'dan sonra 1553 tarihinde inşa edilmiş olmalıdır.

Cami, ters T planlı (Zaviyeli, Tabhaneli) şeklinde adlandırılan plan özelliğini yansıtmaktadır. Kuzey güney doğrultusunda inşa edilmiş caminin kare mekanında pandantif geçiş ögesinin tercih edildiği bir ana kubbe ve üç taraftan da beşik tonoz ile kapatılmış eyvanlar ile çevrili bir harim bölümü, kuzey yönde sonradan eklendiği belirtilen doğu-batı doğrultusunda düzenlenmiş dikdörtgen planlı bir son cemaat yeri, doğu cepheye ilerleyen zamanlardan eklenen bir bölüm ve kible cephesinde yer alan hazire kısmından meydana gelmektedir (Çiz.124).

2.MİNARENİN İNCELENMESİ

2.1.TARİHÇESİ:

Minarenin, yapı ile birlikte 1553 yılında inşa edilmiş olduğu düşünülmektedir. Günümüze gelene kadar orijinal özelliğini yüksek oranda kaybetmiş, 1864 ve 1872 yıllarında meydana gelen yıkıcı depremlerle belen yüksek oranda tahribata uğramış (Eroğlu, Babuçoğlu, Köçer, 2012, 119) olup yapı topluluğu ile birlikte minarenin de bu depremin yıkıcı etkisinden nasibini aldığı düşünülmektedir. L.F. Cassas'ın 1795 ve 1823 arasında tarillenen Belen garvüründe minarenin yüksek oranda ayakta olduğu görülmektedir (Cassas, 1795, 6) (Fot.238).

1890-1900 yılına tarihlenen bir fotoğrafında (Müderrişoğlu, 1994, 262) bölgenin özelliğini yansıtan şemsiye şerefeli minareler grubunda olan bir yapı elemanı olduğu görülür (Fot.239). 1990 (Müderrişoğlu, 1994, 257) yılına gelindiğinde geçirdiği onarımlar sebebiyle şemsiyeli şerefenin örtüsünün kaldırılıp şerefe korkuluklarının da basitçe bir demir parmaklık yapıldığı bunun dışında petek ile pramidal külahın kaldığı, tamamen de restorasyon yapılıyor adı altında beyaza boyandığı bir minare ile karşılaşılmıştır (Fot.240). Günümüze gelindiğinde ise asli özelliğine uygun görünebilmesi açısından ona uygun bir restorasyon geçirdiği fotoğraflarından anlaşılmaktadır.

1972 yılına tarihlenen bir röleve planında minarenin şerefe altı ince bir silme ile başlayıp kalın dışbükey bir silme ve şerefe tabanında da yine ince bir silme ile son bulurken bu görüntü 20.yüzyıldaki onarımla tamamen değiştirilmiştir. Onarımlarla orijinal özelliğinden birçok kez kayba maruz bırakılan eserin galerili şerefe kısmının da günümüze ulaşmamış olması 20. yüzyılda geçirdiği onarımla açıklanmaktadır (Müderrişoğlu, 1993, 449). Bugünkü basit şerefe düzenini o yüzyıllarda almış olmalıdır. Ayrıca 2007 yılında da cami ile birlikte Hatay Vakıflar Bölge Müdürlüğü tarafından bir onarım daha geçirmiş olup bugünkü şeklini almıştır

2.2.TANIMI:

Minare, caminin harim bölümünün kuzey batısında yer alan ve yapının beden duvarı içerisinde yükselen bir minare örneğidir. Kısa silindirik gövde, ahşap korkuluklu ve şemsiye örtülü şerefe (orijinal değil) ve pramidal külah özelliklerini yansıtmaktadır (Çiz.125). Kesme taştan inşa edilen eser toplamda külahın bitiş noktasına kadar 15.45 m boyutlarında inşa edilmiştir (Fot.241).

Kaide: Yapı elemanının, harim bölümünün kuzey duvarının içerisinde bir açıklığın üzerinde yükselmesi sebebiyle belirli bir kaide kısmı mevcut değildir (Çiz.126). İçeriden, merdiven basamakları normal bir minare düzeneğindeki gibi devam ederken dışarıdan bakıldığında doğrudan yapı üzerinden yükselen bir gövde görüntüsü sergiler.

Pabuç: Minarede pabuç bölümü bulunmamaktadır.

Gövde: Şerefe altlığı da dahil olmak üzere 6.63 m ölçülerinde olan gövde, kısa ve silindirik bir forma sahiptir. Bir yayında gövdenin çokgen tasarlandığı belirtilirken herhangi bir fotoğrafında böyle bir uygulama ile karşılaşılmamıştır (Müderrişoğlu, 1994,250).

Şerefe: Gövdeden 0.40 m kadar çıkıntı yapan, kademeli olarak devan eden ve dört sıradan oluşan şerefe altı kalın dışbükey silmeler ile şerefe bölümüne geçiş vermektedir.Yapı elemanının şerefeden yukrısının orijinal olmadığı fakat yöresel düzeye uygun inşa edildiği net bir şekilde farkedilmektedir.Şerefe tabanındaki dışbükey silmenin üzerinde bir de sekiz dikmenin altına yerleştirilmiş dışarıya doğru çıkıntı verilen birer geometrik unsur göze çarpar. Şerefe, ahşap dikmelerin arsına yerleştirilen ahşap korkuluk şeklinde düzenlenmiş, sekiz ahşap dikmenin üzeri de şemsiyeli örtü ile kapatılmıştır (Fot.242).

Petek: Taş malzemenin kullanıldığı petek 2.05 m ölçüsünde olup silindirik formudur ve kısa boyutludur. Güney cephesinde şerefeye geçişi sağlayan bir kapı açıklığı yer alır.

Külâh ve Alem: Peteğın üzerını kapatan 2.75 m yüksekliğindeki pramidal külâhın yanında bir de şerefenin üzerını kapatan ve külâh eteği denilen şemsiye örtü uygulaması hakimdir. Böyle bir uygulama ile Yayladağı Kasım Bey Cami Minaresinde de karşılaşılmıştır. Alem orijinal olmayıp üç küp bir de ayyıldızın kullanıldığı tepelik bölümünden ibarettir (Fot.243).

İç Tasarım: Minareye giriş caminin harim kısmının kuzey cephesinden yer verilen bir açıklık vasıtasıyla sağlanmaktadır. 0.82 x 1.75 m ölçülerinde dikdörtgen planlı kapı ile girilen yapı elamanının içindeki 54 merdiven basamağı bulunur. Taş malzmeden inşa edilen basamaklar, 0.26 m çapında silindirik formlu çekirdek etrafında helezonik şekilde ilerler (Fot.244). Ölçüleri 0.25 x 0.65 m olan basamaklar, girişin sağından başlayıp şerefe tabanında nihayetlendirilmiştir. Peteğın gövdesi üzerine açılan dikdörtgen formlu 1.60 m yüksekliğindeki dikdörtgen bir kapı ile de şerefe kısmına ulaşılır. Gövde iç çapı 1.54 m'dir.

Malzeme ve Teknik: Gövde, şerefe tabanı ve petekte kesme taştan oluşurken Ahşap, şerefe korkuluklarında kullanılmıştır fakat orijinal değildir. Pramidal külâh kurşun kaplamadır. Gövde duvar kalınlığı 0.25 m iken petek duvar kalınlığı 0.15 m'dir.

3.2.4.PAYAS II. SELİM CAMİ MİNARESİ

KATALOG NO: 4

ÇİZİM: 127-129

FOTOĞRAF:245-254

İNCELENME TARİHİ:2021

TARİHİ : Minare üzerinde kitabe bulunmayıp 1574 tarihli camiye göre tarihlendirilir.

1.GENEL BİLGİLER

Cami, Hatay ilinin Payas ilçesinde, denizden 700 m kadar iç kısımda Karacami Mahallesinde yer alan kalenin hemen yakınında, inşa edilmiştir (Temiz,2004,13).

Arasta etrafında şekillenen: Kervansaray, medrese, hamam, imaret, tabhane ve sıbyan mektebi gibi yapılar topluluğundan oluşmuş geniş programlı ve muntazam tasarlanmış bir menzil külliyesinin içerisinde bir de camisi bulunmaktadır. Arastanın doğu cephesinde han, imaret ve tabhane bulunurken, batı cephesinde hamam, cami, medrese ve sıbyan mektebi yer alır (Kahraman, Dağlı, 2006, 61).

Külliye hakkında tarih veren ilk kaynak arastadan kervansaray bölümüne geçişi sağlayan iki renkli mermerden yapılmış, gösterişli taçkapının üzerine yerleştirilen ve talik hat ile yazılan beş satırlık kitabedir (Müderrişoğlu, 1993,580,581). Kitabede yazılanlar şöyledir:

1 *Âsâf-ı Sultan Selim ibn-i Süleymân zaman ol semti fahr-î âlem-i sâhib halk-ı hasen*
2 *Anlayub bu dehri faninin fenasın rayeti bi=bekadır gördibu dar-ibevvar pür-mihen*
3 *Yapdı bu hanı rızâyı Hakk için vakf eyledi menzil-i ukbâyı âbâd eyledi irkenceden*
4 *Hak kabul ide aceb bî-misl olupdur hak bu kim kıla insana nasib itmez bu hayrı zü'l minen*
5 *Vakf-ı sâhibi eser târih idüb didi: hân vakf-ı ebna-i sebil ittim bunu lillahi ben*
982

Anlamı

1 Alemin kendisiyle övündüğü ve güzel ahlak sahibi zamanın Süleyman'ın oğlu Sultan Selim'in veziri

2 Bu fani dünyanın geçici olduğunu ve bayrağının daimi olmadığını ve bu dünyanın mihnetlerle bir cehemmen olduğunu görerek

3 Allah rızası için bu hanı yapıp vakfetti ve böylece daha dünyada iken ahiretini abad eyledi

4 Allah bu emsalsiz hayrı kabul ede, doğrusu bu ki böyle hayrı herkese nasip etmez

5 Bu eserin sahibi terih düşürüp dedi: Ben Allah rızası için bu hanı yolculara vakfettim.

982 H. / 1574 M.

1574 tarihi kervansaray'ın inşa tarihidir. Caminin inşa tarihini bildiren bir kitabesi mevcut değildir. (Şancı, 2006, 465). Harim giriş kapısı üzerindeki mermer kitabeliğinin içerisi boş bırakılmıştır.

II. Sultan Selim'in emri ile Sokullu Mehmet Paşa tarafından Mimar Sinan'a (Temiz,2014,14) bir menzil külliyesi yaptırdığı bilinmektedir. H. 981 M. 1574 tarihli bir vakfiyede külliyenin diğer elemanlarının yanında caminin de adı geçtiği belirtilir (Müderrişoğlu, 1993, 581). İnşa kitabesi bulunmayan cami, bu vakfiyeden hareketle 16. yüzyılın üçüncü çeyreğine tarihlendirilmektedir. Caminin ilk onarımının 1865 yılında yapıldığı (Müderrişoğlu, 1993, 599) İlaveten külliye yapılarının 1960 yılından itibaren birçok onarıma tabi tutulduğu bilinmektedir (Temiz, 2004,16). Hatay Vakıflar Bölge Müdürlüğü'nin başlattığı onarım 1982 yılında camide gerçekleşmiştir. 2006 ve 2021 yılında da birer onarım daha geçirdiği kayıtlarda mevcuttur (HVBM Arşivi, 2022).

Sokullu Cami olarak da adlandırılan eser, Haçvari (Kuran,1988, 204) yani Erken Devir camilerinde görülen ters T planlı (Zaviyeli) camiler grubundandır. 7 bölümden oluşan son cemaat yeri vardır. Güney batısında, köşede minaresi yer alır. Ana mekan, ortada bir kubbenin örttüğü, pandantiflerin geçiş ögesi olarak kullanıldığı, dört taraftan da eyvanımsı nişlerle genişletilerek eyvanların üzerinin çapraz tonoz ile kapatıldığı bir alandan oluşmaktadır. Ön tarafta iki yandan küçük kubbeciklerle desteklenmiştir (Aslanapa, 1988, 114) (Çiz.127).

2.MİNARENİN İNCELENMESİ

2.1.TARİHÇESİ

Minarenin inşa tarihini gösteren bir kitabesi veya bir belgesi mevcut değildir. Kervansaray'ın kitabesinden ve H.981 M. 1574 tarihinde düzenlenen vakfiyeden yola çıkarak cami ile birlikte M. 1574 ve sonrasına tarihlendirmek mümkündür.

Külliye yapıları ile birlikte camininin bir elemanı olan minarenin onarımı konusunda herhangi bir belgeye ulaşamamıştır. 1982 ve 2006 yıllarında Hatay Vakıflar Bölge Müdürlüğü'nün yapmış olduğu restorasyonda minarenin onarımı konusunda da bilgi sahibi olamıyoruz. Sadece 1993 tarihli bir yayında yakın tarihlerde onarım gördüğü bilgisine yer verilmiştir (Müderrişoğlu, 1993,627). 1988 yılında minarenin şerefeden yukarısının olmadığı bilgisine ulaşılmış (Aslanapa, 1988,114), 1982 yılının ardından 1988 ve 2006 yılları arasındaki bir dönemde onarım geçirmiş olacak ki şerefeden yukarısı yenilenmiştir. Son onarımını da 2022 yılında Hatay Vakıflar Bölge Müdürlüğü tarafından yapı elemanı üzerinde temizleme yapılarak gerçekleştirilmiştir

2.2.TANIMI

Minare, caminin kuzey batısında, son cemaat mekanı ile caminin arasındaki köşe noktasında camiye bitişik bir şekilde inşa edilmiştir. Kare kaideli, silindirik gövdeli, konik külahlı bir minare örneğidir (Çiz.128). Cami, yüksek bir zemin üzerine oturtulduğundan zemine +8.61 m yükseklikte bir kot farkı ortaya çıkmaktadır. Bugünkü haliyle kot farkı da dahil edildiğinde toplamda 33.34 m yüksekliğe erişmektedir (Fot.245).

Kaide: Camiye bitişik bir vaziyette inşa edilen minarenin güney ve batı cephesi boş bırakılmışken, kuzey cephesindeki son cemaat yeri mekanında minareye girişi sağlayan kapı açıklığı yer alırken batı cephesini de caminin beden duvarı kapatır durumdadır. Caminin kuzeyinde, batı cephenin duvarı boyunca yükselen kare planlı kaide, 2.60 x 2.60 m ölçülerinden oluşmaktadır (Çiz.129). Zeminde + 8.61 m ölçüsünde bir kot farkı bulunur. Cami ile birlikte kaidenin zemini de ince boyutlarda 0.14 m ve 0.34 m yükseklikten oluşan iki katman halinde devam eden platform

üzerine oturtulmuştur. Boyu oldukça yüksek tutulan kaidenin platformdan itibaren olan yüksekliği papuçluğa kadar 7.65 m boyutlarındadır. Arazinin yüksekliğinden kaynaklı zeminde oluşan kot farkı +8.61 m olarak belirlenmiştir. Kaidenin, 0.98 m yüksekliğinin ardından minare üzerinde başlayıp cami beden duvarında da devam eden 0.15 m ölçüsünde kademeli bir şekilde düzenlenen ince silmeler dikkati çeker. Güney cepheye açılan 0.18 x 0.66 m ölçüsündeki aydınlatma penceresi dikdörtgen formdadır

Pabuç: Kare planlı kaideden gövdeye geçiş, 1.16 m yüksekliğinde mukarnas bezemeli papuçluk vasıtasıyla sağlanır. Mukarnas sadece minarenin güney batı cephesinde net bir şekilde kendisini gösterir. Diğer cephelerin papuçluk kısımlarını cami benden duvarı ve son cemaat mekanı kapatmış durumdadır. Zaman içerisinde, bezemelerin deforme olduğu fark edilmektedir (Fot.246).

Gövde: Mukarnas bezemeden başlayıp 0.20 m yükseklikte tek sıradan oluşan ve gövdeyi çepeçevre saran ince üst bilezik ile sınırlandırılan gövde, 4.73 m yükseklik 3.00 m çap ölçüsünde silindirik formdadır. İhtişamlı kaideye göre daha kısa düzenlenmiştir. Sade bir görüntü sergilenen gövdenin kuzey cephesinde 0.18 x 0.66 m ölçüsünde dikdörtgen formlu aydınlatma penceresine yer verilmiştir (Fot.247).

Şerefe: Gövdeyi sınırlandıran üst bilezikten, 0.37 m çıkıntı yapan şerefe altlığı ile toplamda 2.34 m yüksekliğe ve 3.71 m çap ölçüsüne sahip şerefe kısmına geçilmektedir. 1.20 m yükseklikten oluşan şerefe altlığı sade bir görüntü sergiler. Silindirik karakterli şerefe korkuluğu 1.14 m yükseliğinde gösterişsiz, düz şekilli taş malzemeli bir yapıdadır (Fot.248).

Petek: Silindirik formlu petek 4.77 m yüksekliğindedir. Üstten 0.10 m ölçüsünde petek kornişi ile nihayetlenir. Güney cephesinde şerefeye ulaşımı sağlayan çıkış kapısı yer alır. Kapı, 0.60 x 1.48 m boyutlarında dikdörtgen formlu olup demir malzemeli kapı ile geçilmiştir. Kapı kemeri taş kemer niteliği taşır.

Külâh ve Alem: Kurşun kaplama pramidal külâh, 3.87 m boyutundadır. Üzerinde herhangi bir unsur mevcut değildir. Alem, İki daire ve iki armut'un kullanıldığı dört bölümden oluşmaktadır. Toplamda 1.33 m ölçüye sahiptir (Fot.249).

İç Tasarım: Minareye giriş caminin kuzey cephe duvarına aynı zamanda da son cemaat mekanının bulunduğu kısma açılan bir kapı ile sağlanır. Dikdörtgen formlu kapı toplamda 1.62 x 2.60 m ölçülerinden ibarettir. Üzerindeki yarım daire şekilli 0.54 x 1.52 m boyutlarındaki basık kemer, iki renkli malzeme kullanımının öne çıktığı diğer örneklerdendir. Girişi sağlayan ahşap kapıya 0.24 x 0.75 m olan bir eşik mesafesi ile ulaşılır. Kapı açıklığı 0.75 x 1.75 m ölçülerinde dikdörtgen formludur (Fot.250). Minare içerisinde girişin sol tarafına 0.74 x 1.93 m ölçüsünde dikdörtgen formlu bir giriş açıklığı verilerek cami içerisindeki kadınlar mahfiline geçiş verilmektedir (Fot.251). Girişteki 1.15 m mesafeden sonra sağ taraftan başlayan minare merdivenleri toplamda 81 basamaktan oluşmaktadır. 0.26 m çap ölçüsündeki çekirdek etrafında şekillenen basamaklar şerefeye kadar 62 iken devamında 19 taş basamak peteğin bir kısmında son bulur (Fot.252). Helezonik bir şekilde düzenlenen taş basamaklar ortalama 23 x 0.76 m ölçüsünde dikdörtgen şekillidir (Fot.253). Çekirdek üzerinde yükselen sereni bulunmamaktadır (Fot.254) Yapı elemanının gövdesi içeriden 1.76 m çap ölçüsüne sahiptir.

Malzeme ve Teknik: Kullanılan malzeme genel anlamda kesme taştır. Minare giriş kapısı üzerinde iki renkli taş malzeme kullanımı söz konusudur. Kurşun kaplama pramidal külahta kullanılmıştır. Gövde kalınlığı 0.57 m olarak belirlenmiştir. Petek kalınlığı ise 0.25 m olarak belirlenmiştir.

3.2.5.İSKENDERUN KAPTANPAŞA CAMİ MİNARESİ

KATALOG NO: 5

ÇİZİM: 130-132

FOTOĞRAF:255-261

İNCELENME TARİHİ:2021

TARİHİ: **Minare üzerinde kitabe mevcut olmayıp 1863 yılına tarihlenen camiye göre tarihlendirilir.**

1.GENEL BİLGİLER

Kaptanpaşa Cami Hatay'ın ilçesi İskenderun'da, Ulu Cami Caddesinde yer alır. Caminin ilk inşasının ahşaptan, minaresinin de taştan inşa edildiği bilinmektedir. Günümüzde ahşap yapıdan bir eser kalmamış, tamamen yenilenerek betoranme bir cami yapılmıştır. Orijinalliğini koruyarak günümüze ulaşmayı başaran tek elemanı taş minaresi olmuştur.

Camiye ait herhangi bir kitabe yada bir belge mevcut değildir. 1864 yılında Kaptan Mehmet Paşa tarafından yaptırıldığı bilinmektedir (Anonim,2011,119). Ayrıca Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğünde de H. 1280 / M. 1863 tarihi yazılıdır (Şancı, 2006,632).

2.MİNARENİN İNCELENMESİ

2.1.TARİHÇESİ

Minarede, aynı camide olduğu gibi Kaptan Mehmet Paşa tarafından 1863 yılında inşa edilmiş olup yapının orijinal kalabilen tek kısmıdır. Minarenin geçirdiği onarımlar hakkında bilgi edinilememiştir.

2.2.TANIMI

Kaptanpaşa Cami Minaresi günümüzde yenilenen caminin güneydoğusunda yapıya bitişik bir vaziyette inşa edilmiştir. Kare kaideli, silindirik gövdeli, tek şerefeli, konik külahlı minareler grubundandır (Çiz.130). Tamamen iki renkli taştan inşa edilen eserin zemininde -0.65 m lik bir kot farkı ortaya çıkmaktadır.Zeminden alemin bitişine kadar toplamda 19.40 m yükseklikten oluşur (Fot.255).

Kaide: Normalinden çok daha kısa tutulan çokgen planlı kaide, 2.50 x 2.50 m olarak ölçülmüş,-0.65 m kot farkı ile birlikte de 1.26 m yüksekliğe çıkarılmıştır (Çiz.131). Hatay minareleri içerisinde çokgen kaideye sahip tek minare özelliği taşımaktadır. Kaideyi üstten nihayetlendiren düz silme 0.20 m ölçüden oluşur. Kaidenin kuzey, güney ve doğu cephesi açık bırakılmışken batı cephesi caminin beden duvarıyla bitişik vaziyette olup harimin içerisinde yer alan ve minare içerisi ile bağlantıyı sağlayan bölümün bir kısmıdır. Gövde üzerinde de devam eden bağlantılı kısım üzerinde güney cephede yer alan dört adet ince boyutlu basamak kullanımı dikkati çeker (Fot.256).

Pabuç: Papuç kısmı bulunmamaktadır.

Gövde: Kaideyi sınırlandıran silmenin ardından direkt olarak gövdeye geçiş sağlanmıştır. 2.00 m çap ölçüsünde oluşan silindirik formu gövde, 11.11 m yüksekliğinde olup minarenin en ihtişamlı kısmıdır. Gövdenin +5.90 m kotundan itibaren 0.65 m yükseltilerek gövdeyi ikiye bölen kalın bir bilezik yer alırken 0.10 m yükseklikte ince bir bilezik ile son verilmiştir. İki renkli taş işçiliği ile öne çıkan bir görüntü sergileyen gövde üzerinde klasik formda aydınlatma penceresi mevcut olmayıp dairesel şekilli küçük boyutlu 3 pencereye yer verilmiştir.

Şerefe: Gövdeyi üstten sınırlandıran zarif formu bileziğin ardından gövdeden 0.70 m çıkıntı yaparak devam eden 0.85 m yükseklikteki şerefe altlığı oldukça sade bir görüntü sergilemektedir. 3.50 m çap ölçüsünden oluşan silindirik şerefenin toplam yüksekliği 1.60 m olarak belirlenmiş, 0.90 m yükseklikteki demir korkulukları yenilenmiştir (Çiz.132) (Fot.257).

Petek: Silindirik şekilli petek, şerefe zemininden başlayıp, üstten sınırlandıran 0.15 m ölçüsündeki petek kornişine kadar 3.05 m yükseklikten oluşur. 2.00 m çap ölçüsündeki kısım, gövde ile uyumludur. Gövdede olduğu gibi petekte de iki dairesel şekilli pencere boşlukları yer alır. Şerefeye çıkış kapısı petek üzerinde yapı elemanının güney cephesine açılmıştır. 56 x 1.96 m boyutlarındaki dikdörtgen formu kapı, ahşaptandır. Gövdede olduğu gibi iki renkli taş işçiliği petekte de kendini gösterir (Fot.257).

Külâh ve Alem: İki renkli taş malzemeli konik külâh, 2.60 m yüksekliğindedir. Gövde ve petekte karşılaşılan dairesel formu pencere boşlukları üç adet olarak külâhta da karşımıza çıkmaktadır. Boyutları değişen iki bilezik ve bir adet armuttan oluşan 0.70 m yüksekliğindeki aleme, hilal ile son verilmiştir (Fot.257).

İç Tasarım: Minareye giriş caminin harim duvarına içerden açılan bir kapı ile sağlanmaktadır (Fot.258). Minarenin alt gövdesinin batı cephesine yönelen giriş kapısı ve cami duvarının da doğu cephesine açılan bir kapı açıklığı ile bir bağlantı kurularak camiden minarenin içerisine geçilmektedir. Cami ve minare arasındaki giriş mesafesi de duvar vasıtasıyla kapatılarak estetik bir görüntü yaratılmaya çalışılmıştır. Giriş kapısından hareketle şunu belirtebiliriz ki minarenin orijinalliğini bozmamak adına tamamen yenilenen caminin minare ile uyumlu bir hale getirildiği harim içerisinden verilen ve içeriden bakıldığında pencere detayı gibi görünen giriş kapısından anlaşılmaktadır.

Harimin pencere yüksekliği boyutunda, 0.85 m x 1.26 m ölçüsünde bir mesafe ile minare giriş kapısına ulaşılmaktadır. Ahşap kapı, 1.06 x 2.11 m boyutlarındadır. Ahşap kapıdan 0.24 m'lik bir eşik mesafesi ile ortalama ölçüleri 25 x 60 m olan 5 basamak karşımıza çıkar. Bu basamaklar ile minareye çıkışı sağlayan merdiven basamakları arasında 60 x 113 m'lik bir mesafe bulunmaktadır (Fot.259). Yapı elemanının içerisinde şerefeye ulaşımı sağlayan toplamda 42 taş basamak 0.18 m çap ölçüsünde silindirik karakterli çekirdek etrafında şekillenmektedir. Girişin sağından başlayan dikdörtgen formu basamaklar ortalama 24 x 57 m ölçülerinde oluşur (Fot.260). Şerefe tabanına kadar helezonik tarzda devam etmektedir (Fot.261). Şerefe tabanına geçit veren ahşap giriş kapısı 56 m genişliğinde 1.96 m yüksekliğindedir.

İçerden silindirik formlu olan minarenin çap ölçüsü kaide ve petekte 1.38 m'dir. Yapı içerisinde küha destek olan seren ahşaptandır.

Malzeme ve Teknik: Malzeme genel anlamda iki reklı taş malzeme üzerinde yoğunlaşmaktadır. Ahşap kapılar orijinal değildir. Kaide ve gövde duvar kalınlığı 0.30 m'dir.

3.2.6.ALTINÖZÜ FADIKLI KÖYÜ CAMİ MİNARESİ

KATALOG NO:6

ÇİZİM: 133-136

FOTOĞRAF:262-268

İNCELENME TARİHİ:2021

TARİHİ:Minare, kaidesi üzerine yerleştirilen 1876 tarihli kitabeye göre
tarihlenir

1.GENEL BİLGİLER

Hatay'ın güneydoğusuna yerleşen ilçelerinden birisi olan Altınözünde, yüzölçümü küçük olan ilçe merkezinde inşa edilmiş olan Fadikli cami, Fadikli adı verilen mahallenin ismi ile anılmaktadır. Kuseyr adı verilen nahiyede (bucak) Fatikiye Karyesi (köy) olarak geçmektedir (Tatar,1998,115). Bir avlu içerisinde şekillenen caminin avlusuna giriş doğu ve kuzey yönlerden açılmış iki kapı ile sağlanmaktadır. Doğudaki kapıya birkaç merdiven basamağı ile ulaşılır ve kapının hemen yanında avlunun kuzeydoğu yönünde camiden bağımsız gösterişli minare yükselmektedir. Dikdörtgen bir alan üzerine oturtulan cami, avlunun güney cephesinde konumlandırılmıştır.

Caminin farklı kısımlarına yerleştirilen, toplamda 3 kitabe mevcuttur. Kitabelerden harim giriş kapısı üzerindeki ve mihrabın alınlığına yerleştirilen kitabedeki 1929 tarihili onarım kitabeleridir. Ayrıca Minare üzerindeki kitabe de onarıma işaret eder (Şancı, 2006, 512).

Yapının mevcut bulunan bu kitabeleri dışında ilk inşa tarihi ve banisini bildiren herhangi bir kitabesi yada belgesi mevcut değildir. Fadikli adının aslında 16. yüzyıla tarihlenen evkaf kayıtlarında da geçtiği bilinmektedir. Hatta bu evkaf defterinde

Hatay'ın kırsal yerleşimlerinden olan ve eskiden kuseyr nahiyesi olarak adlandırılan Altınözünde, Fatikiye adında bir mescidin mevcut olduğu bilgisine ile de karşılaşmıştır. Böyle bir mescidin varlığı yine bu defterde kayıtlı olan Fatikiye köyünde Fatikiye mescidi vakfının mevcudiyeti ile de kesinlik kazanmaktadır. (Çakar, 2015, 14). Kanaatimizce bugünkü Fadikli Cami'nin 16. yüzyıla tarihlenen Fatikiye Mescidi olabilmesi mümkün olabilir. Çünkü caminin plan özelliğine bakıldığında da M.12. yüzyıldan bu yana Güneydoğu Anadolu'da kullanılan bir plan düzenine sahip olması da düşüncüyü destekler niteliktedir.

Dikdörtgen plandan oluşan cami, mihrap duvarına paralel iki sahınlı plan düzenine sahip bir harim ve önünde bir son cemaat yerinden oluşur. Basık kemerli kapıdan girilerek ulaşılan harim, kenarlardan gömme payelere, ortadan köşeleri mukarnas pahlı başlıklara sahip sütunlarla taşınan çapraz tonozlar ile örtülmüştür. Plan düzeni zaman içerisinde eklenen yapılar ile deforme olmuştur. Son cemaat mahali harimin kuzeyinde, avlununsa güneyinde yer alır (Çiz.133).

2.MİNARENİN İNCELENMESİ

2.1.TARİHÇESİ

Minarenin kaidesi üzerinde dikdörtgen formlu bir kitabe yer almaktadır. Kitabede yazılanlar şu şekildedir:

*În kul tarihu 's-sabâ yevmen ila ardi 'l-haram
belliğ selâmî ravdaten fihâ 'n-nebiyyü 'l-muhteremin
sâhib 'ül-hayrat el-hac Mustafa ibn
Abdurrahman aleyhi (Fot.262)*

Kitabeye göre yapı elemanının 1876 yılında Abdurrahman oğlu Mustafa tarafından onarımı yapıldığı bilinmektedir. Camide olduğu gibi minarenin de ilk inşaat tarihini gösteren herhangi bir kitabesi yada yazılı belgesi mevcut değildir. Tarihçede de belirtmiş olunulan 1872 yılındaki Hatay depreminde, yapı elemanı da zarar görmüş olacak ki hemen ardından onarıma tabi tutulmuş olduğu düşünülmektedir. 1929 yılında bir onarım daha geçirdiğini harim kapısı ve mihrap üzerine yerleştirilen

kitabelerden anlıyoruz. Ayrıca 2008 yılında da Hatay Vakıflar Bölge Müdürlüğü tarafından son onarımı gerçekleştirilmiştir (HVBM Arşivi, 2008).

Minarenin tamamen orijinal olmayışını cephesinde gördüğümüz dönemsel farklılıklardan anlıyoruz. Üzerindeki derz izleri yapının ne denli onarım geçirdiğini açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Kare kaide ile sekizgen formlu gövde kısmında aynı blok taşlar kullanılmış fakat bir noktadan sonra derz hizasında farklılıkların kendini göstermesi minareye bazı dokunuşların yapıldığını göstermektedir. Ayrıca çokgen gövdenin ardından gelen dairesel formlu bölümde görülen melzeme ve teknik farklılığı (Gövdeden itibaren yükselen kısımlarında açık renkte kireç taşı bloklar ve çimento harç kullanımı söz konusudur) minarenin ikinci defa geçirmiş olduğu onarımın bir sonucu olarak görülmektedir.

2.2.TANIMI

Fadikli Cami Minaresi, caminin kuzeydoğu yönünde, ana giriş kapısının hemen yanında, avlu duvarına bitişik, yapıdan bağımsız olarak inşa edilmiştir. Kare kaideli, sekizgen gövdeli, konik külahlı minareler grubundandır (Çiz.134). Tamamen kesme taş malzemeden yapılmış yapı elemanının zemininden kaynaklı -1.99 m'lik bir kot farkı ortaya ortaya çıkmaktadır. Kot farkı dahil edilmedenki toplam yüksekliği alem'in bitişi noktasına kadar 18.30 m olarak belirlenmiştir. Minarenin doğu cepheden yani sokak zemininden yüksekliği yine alem'e kadar 18.70 m'dir. Sokak kotu, avluya göre daha aşağı bir seviyede kaldığından dolayı yükseklik bu cephede daha fazladır. Dolayısıyla bu kot farkı, yapı elemanının yanında yer alan ve avluya geçişi sağlayan basık kemerli ana giriş kapısına da etki ederek alçakta kalmasına sebebiyet vermekle birlikte bunun gerektirdiği üç betonarme merdiven basamağının da kapı önüne dahil edilmesini sağlamıştır (Fot.263).

Kaide: 1.95 x 1.95 m ölçülerinde kare plandan oluşur (Çiz.135). Geçiş ögesine kadar olan yüksekliği 2.00 m olarak belirlenmiştir. Güney yönden avlu duvarına bitişik olan kaide, kuzey yönden de avlu girişi kapısına bitişiktir. Doğudan sokak tarafına bakarken batıdan ise cami avlusuna yönelir. Doğu cephesine dikdörtgen formlu minare giriş kapısı yerleştirilmiştir (Fot.264).

Pabuç: Kaidenin ardından çokgen gövdeye geçiş, prizmatik türk üçgeni ile sağlanmaktadır. 0.36 m yükseklikteki üçgenler her cephede hissedilir. Üçgenler köşelerdeki çokgenlerin ortasına denk gelecek şekilde tasarlanmış olup tam hizasında, minare giriş kapısının üst kısmında da gövde üzerine yerleştirilmiş dikdörtgen formlu beyaz renk taş blok üzerine yazılmış bir kitabe yer alır (Fot.265).

Gövde: 8.99 m ölçüsündeki sekizgen gövde 1.91 m çapında, gösterişli bir görüntü sergiler. Gövde, koyu renkte kesme taş malzemedir ve üzerine iki adet aydınlanma penceresi de açılmıştır. Ayrıca gövdenin bazı kısımlarında deforme olduğu da görülmektedir. Çokgen gövdenin devamında, şerefe altlığı ile arasında, toplamda 1.26 m uzunluğunda 1.80 m çapında olan dairevi bir bölüm bulunur. 0.46 m ve 0.72 m yükseklikteki bu kısımları 0.08 m ölçüsünde ince bir üst bilezik kesmektedir. Görünüşte gövde devamı gibi görünen fakat gövdeden oldukça farklı renk tonuna sahip olup gövdeye göre de kesme taş malzemenin boyutundaki değişkenlikten dolayı da zamanında yapı üzerinde uygulanan bir onarıma işaret etmektedir (Fot.266).

Şerefe: Gövdeden 0.44 m çıkıntı yaparak ilerleyen şerefe, toplamda 1.62 m yüksekliğinde 2.67 m çapındadır. Kademelenerek devam eden şerefe altlığı, 0.72 m yükseklikte silmeler ile düzenlenmiştir. Şerefenin balkon yüksekliği 0.89 m olup tamamen taş malzeme ile kaplanmış bir şerefe korkuluğuna sahiptir (Çiz.136) (Fot.267)

Petek: 2.72 m yüksekliğinde, 1.55 m çapındadır. Dairesel formlu petek, gövdeye ve şerefe altına nazaran daha ince tutulmuştur. Petek ile külahın arasına yerleştirilen 0.08 m yükseklikteki petek kornişi oldukça ince tutulmuştur.

Külah ve Alem: Konik tarzdaki taş külah 2.90 m ölçülerinden oluşur. 0.62 m yükseklikteki alem ise prinç malzemedir olup iki küp bir hilalden oluşur.

İç Tasarım: Minareye giriş batı cephede yer alan, dikdörtgen formlu ve basık kemerli, 0.70 x 1.70 m ölçülerinde olan ve tek kanattan oluşan bir kapı ile sağlanmaktadır. Girişin hemen önüne çok fazla bir etkisi olduğunu düşünülmemen bir basamak yapılmıştır. Minare merdivenleri girişin sağından başlayarak helezonik

tarzda düzenlenmişlerdir. Silindirik formlu 0.20 m çapındaki çekirdek etrafında şekillenen toplamda 70 taş basamaktan yer alır. Şerefe tabanına kadar 51 olan bu basamaklara şerefeden itibaren petek kısmında devam eden 19 basamak daha eklenmiştir. Basamaklar 0.20 x0.55 m öllerinde olup çekirdeğin etrafını helezonik şekilde dolandır. Minarenin kaide ve göve iç çapı da 1.34 m'den oluşur (Fot.268)

Malzeme ve Teknik: Genel anlamda kesme taş malzeme kullanımı ile öne çıkan yapı elemanında, ahşap sadece giriş kapısında karşımıza çıkar. Gövde ve petek duvar kalınlığı 0.28 m olarak belirlenmiştir.

3.2.7.SAMANDAĞ EBU'L FÜTUH CAMİ MİNARESİ

KATALOG NO:7

ÇİZİM: 137-140

FOTOĞRAF:269-274

İNCELENME TARİHİ:2021

TARİHİ : **Minare üzerinde kitabe mevcut olmayıp 1895 tarihli camiye göre tarihlendirilir.**

1.GENEL BİLGİLER

Hatay ili Samandağı ilçesi Alevışık Mahallesinde yer alan Ebu'l Fütuh cami, eğimli bir arazi üzerine inşa edilmiş mütevazi bir eserdir. Dikdörtgen şeklindeki avlu içersinde bir cami, hizmet ve müştemilat yapıları bulunmaktaydı. Müştemilat son onarımda yıkılmıştır. Minaresi yapının kuzeybatı köşesine yerleştirilmiş. Ayrıca kuzeydoğusunda sonradan dahil edilen (1960) bir minaresi daha bulunmaktaydı. Restorasyon esnasında betonarme minare yıkılmış orijinal minare tamamlanmıştır.

Cami, H. 1313 M.1895 yılında II. Abdulhamid Han tarafından inşa ettirilmiştir. Kitabesi kuzey cephede giriş kapısı üzerine yerleştirilmiştir. Enine dikdörtgen planlı cami moloz taş kargir duvarlı, asma çatılı bir camidir. Çatısı dışarıdan alaturka kiremit kaplıdır. Son cemaat yeri bulunmamaktadır. Kuzeybatısında moloz taştan yapılan minaresi yer alır. Harime giriş kuzeyde yer alan basık kemerli kapı ile sağlanmaktadır. Ana mekan kareye yakın dikdörtgen planlı kuzey güney eğimlidir (Çiz.137).

2.MİNARENİN İNCELENMESİ

2.1.TARİHÇESİ

Cami H. 1313 M. 1895 yılında yapıldığına göre eski minaresi de bu tarihlerde yapılmış olmalıdır. Minare günümüzde orijinallliğini büyük oranda kaybetmiş durumdadır. 1960 yılında bir onarım geçirdiği Vakıflar Genel Müdürlüğü kayıtlarında mevcuttur. 2007 yılında cami ile birlikte son onarıma tabi tutulmuş ve yüksek muhtemel bugünkü görünümünü de o zamanlarda almıştır. 2007'deki restorasyonda gerçekleştirilen onarımların verileri incelendiğinde minarenin eski bir fotoğrafında şerefeden yukarısının olmadığı görülmüştür (Fot.269). Bu nedendir ki nasıl olduğu konusunda bilgi sahibi olamıyoruz.. Sadece, restorasyon aşamasında dönemine uygun bir uygulamaya gidildiği görülmektedir.

Yapı elemanının gövdesi incelendiğinde aynı, camide olduğu gibi moloz taştan örülmüş, dışta, altta, saman katkılı çamur sıva (katkı sıva ile kaplandığı eski fotoğrafından da anlaşılmaktadır. Ancak onarımla dıştan tamamen iki katman halinde kireç esaslı sıva ile sıvanmış ve plastik boya ile de boyarak minarenin orijinal görüntüsü tamamen yok edilmiştir.

2.2.TANIMI

Minare, caminin kuzeybatı köşesinde yapıya bitişik bir vaziyette inşa edilmiştir. Orijinalinde moloz taş malzeme kullanımı söz konusudur. Oldukça küçük ebatlarda bir minaredir ve kare kaideli, güdük, silindirik gövdeli, ahşap şemsiye şerefeli minarelere örnektir (Çiz.138). Caminin eğimli bir arazi üzerine inşa edildiği minarenin ölçülendirmesinde ortaya çıkan kot farkından anlaşılmaktadır. Yapı elemanının yüksekliği kot farkı olmaksızın alemin bitiş noktasına kadar toplamda 10.97 m olarak belirlenmiştir (Fot.270).

Kaide: Kare planlı kaide 1.63 x 1.63 m ölçülerindedir (Çiz.139). -1.25 m kot farkı da dahil olmak üzere 3.59 m yüksekliğe sahiptir. Cami içerisinden girişi bulunmayan yapı elemanının şerefesine çıkış yüksek bir merdiven basamağı ile sağlanmış olup kaide ve basamakların birleşimi neticesinde güney cephede kaidenin görüntüsü

kapanmıştır. Kuzey ve batı cepheleri açık bırakılmışken doğu cephesi de caminin beden duvarı ile birleşmiş durumdadır.

Pabuç: Kare planlı kaideden gövdeye köşeleri pahlanarak geçilen bir papuçluk kullanıldığı görülür. Pabuçluk ile aynı hizada, minarenin kuzey cephesinde, dışarıya doğru çıkıntı yapan yarım daire şeklinde bir bölüm bulunur. Burası yüksek muhtemel minare gövdesinin bir parçasıdır. Eski fotoğraflarında böyle bir uygulama mevcut değildi. Restorasyon esnasında gövdeyi güçlendirmek adına böyle bir uygulamaya gidilmiş olmalıdır.

Gövde: Şerefe alt sınırında yer alan silmeye kadar 3.37 m yüksekliğinde olan gövde 1.64 m çap ölçüsünde kısa ve silindirik formudur. Üzerinde herhangi bir tezyini unsur veya aydınlatma penceresi mevcut değildir. En önemli özelliği minare içerisine girişin gövdeden sağlanmasıdır. Gövde, şerefe altında 0.15 m yüksekliğinde olan tek sıra halinde devam eden bir kaval silme ile son bulur (Fot.271).

Şerefe: Gövdeden 0.06 m çıkıntı yapan şerefe altlığı ile 1.75 m yükseklikten ibaret şerefeye ulaşmaktadır. Şemsiye tarzındaki bu bölüm 1.75 m çap ölçüsünden meydana gelir. Orijinalinde tamamen ahşaptan yapılan şerefe, tahribata uğradığından günümüzde orijinaline uygun restore edilmiştir. 0.70 m ölçüsündeki silindirik formlu şerefe korkuluklarının ahşap dikmeleri 0.10 x 0.15 m ölçülerindedir (Çiz.140) (Fot.272).

Külâh ve Alem: 0.24 m ölçüsündeki şerefe örtüsü şemsiye tarzında, alttan ahşap üstten kurşun kaplamalıdır. Örtünün üzerinde yükselen konik formlu, kurşun kaplamalı külâh 2.53 m yüksekliğindedir. Alem 0.73 m yüksekliğinde, iki bölümden oluşur. İki küp ve bir ayyıldız ile nihayetlendirilmiştir.

İç Tasarım: Minareye giriş güney cephede gövdenin içerisine açılan bir kapı ile sağlanır. Gövdenin, dikdörtgen formlu yarım daire kemerli giriş kapısına ortalama 0.23 x 0.80 m ölçülerinde olan 13 taş basamaklarla, zeminden 2.95 m mesafeden sonra da 0.22 x 0.33 m boyutlarında küçük boyutlu ilave dört taş basamakla ulaşılır (Fot.273). Giriş kapısı 52 x 148 m ölçülerinde dikdörtgen formlu basık kemerli olup herhangi bir özelliği olmayıp özensizce yerleştirildiği görülür (Fot.274). Minare

içerisinde yer alan 0.25 m çap ölçüsündeki çekirdeğin etrafında helezonik şekilde devam eden 14 taş basamak bulunur. 0.23 x 0.65 m ölçülerindeki basamaklar girişin sağından başlar, son basamak şerefe tabanında son bulur. Gövde iç çapı 1.61 m'dir.

Malzeme ve Teknik: Orijinalinde moloz taş olduğu eski fotoğraflarından anlaşılmaktadır. Günümüzde betonarme bir minareye dönüştürülen yapı elemanında ahşap, şerefe korkulukları, dikmeler ve şemsiye örtüde kullanılmış fakat orijinal değildir. Kurşun, örtü sistemi ve konik külahta karşımıza çıkmaktadır. Gövde duvar kalınlığıda 0.19 m olarak ölçülmüştür.

3.2.8.REYHANLI YENİŞEHİR CAMİ MİNARESİ

KATALOG NO:8

ÇİZİM: 141-145

FOTOĞRAF: 275-280

İNCELENME TARİHİ:2021

TARİHİ:Minare üzerinde kitabe bulunmayıp 1899 yılında camide gerçekleştirilen onarım kitabesine göre tarihlendirilmektedir

1. GENEL BİLGİLER

Cami, Hatay'ın Reyhanlı ilçesinde Yenişehir Mahallesinde yer alır. Önceleri, Aşağı Cami ismi ile de anılmıştır (Atasoy, 2012,161). Dikdörtgen formlu, bahçeli bir alan içerisinde konumlandırılan yapıya doğudan ve batıdan olmak üzere iki kapı ile giriş sağlanır. Bahçeli alanın güneyinde cami, kuzeyinde imam odası, kuzeydoğusunda depo ve caminin batısında da uzunca bir su kanalı bulunur.

Camiye ait iki kitabe mevcuttur. Bu kitabelerden biri onarım kitabesi diğeri de dini içeriğin yazılı olduğu bir kitabe niteliğindedir.

Harim girişi üzerindeki kitabede şu şekildedir:

1 *Emînü'l-hüseyn ve's-sâhibü'l-vefâi*

2 *Li'l-farzı ve ... mißtâhu câmiun sehâ*

3 *İnnemâ kad nâle miâde men benâ kezâ*

4 *Ye'muru'l-lâhu beyten fi'l-cinâni ferah*

5 *Fe-hîne nâru'l-hamâli li'l-müşeyyedi errih*

6 *Emera tâliğ ... el-'izz ve feteh 1317 / M. 1899(Şancı, 2006,521) (Fot.275)*

Anlamı:

Hüseyin'in emini farz edasında sadık ve vefakâr olan,

Sehâ toplantılarının anahtarı,

Böyle bir bina yapmanın, muhakkak miadına şerefine nail olur.

Allah ona cennetinde ferahlı köşk kurar.

Böyle bir bina yapan cehennem ateşinden kurtulur, müsterih olur.

Aziz ve Fettah olan Allah'ın tali emridir.

Kitabede, 1899 yılında camide bir yenileme olduğu konusunda bilgilere yer verilmiştir. Caminin ilk inşası konusunda herhangi bir belge yada kitabeye ulaşılamamıştır. Hatay Vakıflar Bölge Müdürlüğü'nün arşivinde inşa tarihini harim girişindeki kitabeye dayanarak 1899 olarak belirlemektedir. Mevcut kitabesinin de onarım kitabesi olması dolayısıyla kesin bir tarihlendirme yapabilmek oldukça güçtür. Sadece 1899 yılından önce inşa edildiğini belirtmek gerekir. 2003-2004 ve 2008 yıllarında da onarımlar geçirdiği kayıtlarda mevcuttur (HVBM Arşivi, 2008).

Cami, enine dikdörtgen planlı olup beş bölümlü son cemaat mahalinden oluşmaktadır. Son cemaat yeri altı taş sütun üzerine sundurma şeklinde kirişlemeli ahşap çatı ile kapatılmıştır. Harimin kuzeydoğusunda, son cemaat yerinin doğusunda cami beden duvarına ve son cemaat yerine bitişik inşa edilmiş minaresi yer alır. Mihrap nişi sivri kemerli düz kavsaralı olup kilit taşında S kıvrımlarına rastlanır (Çiz.141).

2.MİNARENİN İNCELENMESİ**2.1.TARİHÇESİ**

Minarenin ilk inşa tarihi bilinmemektedir. Caminin 1899 yılında yenilendiğini onarım kitabesinden öğrenmiştik. Minarenin ilk onarımı da bu yıllarda yapılmış olmasından yola çıkarak yapı elemanının bu tarihten önceye gittiği bilinmektedir. İlk inşa edilen yapıdan günümüze gelmeyi başarabilen, belirli bir kısmı da olsa orijinal

kalabilen tek yerin minare olduğu bu izlerle açıklanabilmektedir. Minarede kullanılan kaba yonu taş Erken dönem özelliği gösterse de kesin bir tarihlendirme yapılamamaktadır.

Yapı elemanı üzerinde orijinal kalan kısımlar mevcuttur. Gövde'de, bilezikten sonra farklılaşan taş sırası, yapı elemanının orijinal malzemesi üzerinden köklü bir onarıma tabi tutulduğunu açıklar nitelikte olup özellikle de boyunun yükseltilmiş olabileceğini düşündürmektedir. 1944 yılında da onarılan minarenin, bir yayında geçenlere göre, 2003 yılında geçirdiği onarımla yerinden sökülen kaide üzerindeki kaplamaların 2004 yılında üzerinin sıva ile kaplanarak yok edildiği bilgisine de rastlanmıştır (Şancı, 2006, 521). 2008 yılına geldiğinde de taş şerefe kısmı tamamen onarılıp yerine ahşap korkuluklu bir şerefe yapıldı.

Geç dönemde son cemaat yerinin doğu kısmının kapatılarak odaya çevrildiği ve minarenin giriş kapısının da bu mekanın içinde kaldığı bilinmektedir. Bu kısım 2008 deki onarımla kaldırılarak yapı elemanının giriş cephesi açıklığa kavuşturulmuştur. Orijinalde kaba yonutaş kullanımı söz konusu iken onarımlara kesme taş eklemeleri yapılmıştır.

2.2.TANIMI

Caminin kuzeydoğu köşesinde, son cemaat yerininin de doğusunda yer alan minare, yapıya bitişik inşa edilmiştir. Arazi eğiminden kaynaklı minarenin zemininde -1.44 m kot farkı ortaya çıkmaktadır. Kot farkı olmadan ölçülen yüksekliği şerefenin bitiş noktasına kadar 12.68 m olup kare kaideli, kısa silindirik gövdeli, şemsiye şerefeli bir minare örneğidir (Çiz.142) (Fot.276).

Kaide: Zeminden kaynaklı -1.44 m kot farkı ile birlikte 4.91 m yükseklikten oluşmaktadır. Minare ile cami arasında organik bir bağ olduğu yapı elemanının, caminin kuzeybatısından içeriye doğru taşıntı yapmasından anlaşılır. Harimin batısından duvara dik tasarlanarak, bir kısmı düz, bir kısmı da yarım daire şeklinde yükselip kuzey duvar ile birleştirilerek bir girinti oluşturur. Harim bölümünün de içerisine taşıntı yaparak bir bütünlük arz etmektedir. Bir kısmı caminin içerisinde kalan kaideye dışarıdan bakıldığında batı cephesinin çok az taşıntıyla caminin kuzey

duvarının içerisinde bırakıldığı görülür (Çiz.143). Güney cephesi minarenin harim bölümüne bakarken doğu cepheside harim bölümü ile son cemaat mahalinin arasında uzanmaktadır. Kuzey cephesinde çift kanatlı ahşap giriş kapısı yer alır.

Papuç: Minarede, gövdeye geçişi sağlayan belirli bir pabuçluk mevcut değildir. Kaidenin güney ve batı cepheleri caminin beden duvarı içerisinde kaldığından dolayı gövde geçiş unsuru bulunmamakta olup geçiş kaideden direkt olarak sağlanır. Avluya bakan doğu cephesi de kaidedeki dik kenarlardan doğrudan gövdeye ulaşılmaktadır. Ancak kuzey cephede kaideden 0.47 m kadar yükselen, dört sıradan ibaret çıkıntılı silme kullanımı dikkati çeker.

Gövde: Kısa ve silindirik formlu gövde, 5.76 m yükseklikten oluşurken, 2.51 m de çap ölçüsüne sahiptir. Ortasına denk gelen kısımda beş sıradan ibaret 0.25 m yükseklikte ince boyutlu silmelerin oluşturduğu bilezik gövdeyi çepeçevre sarmaktadır. Gövdenin +8.12 m kotundan sonra farklılaşan malzeme yapı üzerinde uygulanan onarıma işaret etmektedir. Güney cephede gövde üzerinde bir kısım görüntüsünü çatının örttüğü 0.52 x 0.80 m ölçüsünde dikdörtgen formlu bir pencere düzeni bulunur. Burası caminin çatısına ulaşımı sağlayan bir çıkış kapısı niteliği taşımaktadır. Üzerinde sadece bir adet aydınlatma penceresi yer almaktadır. Dikdörtgen formlu mazgal pencere düzeni bulunur (Çiz.144) (Fot.277).

Şerefe: Gövdeden 0.27 m çıkıntı yapan şeref altlığı ile 2.02 m yüksekliğinde 3.06 m çap ölçüsünde olan şerefe kısmına geçilmektedir. Yenileme esnasında şerefenin tamamı da bu uygulamaya tabi tutulmuştur. Şerefe altı dışbükey korniş ile çevrelenmiş, toplam yüksekliği de 0.39 m olarak belirlenmiştir. Restorasyon esnasında bu silmelerin orijinaline uygun olarak yapıldığı bilinmektedir. Orijinal olmayan betonarme şerefe korkulukları günümüzde yenilenerek ahşap malzeme ile inşa edilmiş olup 0.90 m yüksekliğindedir. Üzeri şemsiye örtü ile kapatılan kısım, içten ahşap çatı şeklinde düzenlenmiştir (Çiz.145) (Fot.278).

Petek: Minarede petek bölümü bulunmamaktadır.

Külâh ve Alem: 1.12 m yüksekliğindeki ahşap dikmelerin ve ortadan kalın bir serenin taşıdığı 12'gen formlu şemsiye örtü 0.57 m yüksekliğindedir. Üzerinde

yükselen konik külah da 0.90 m olarak belirlenmiştir. Minarenin ortasındaki seren onarımdan önce betonarme iken ahşaba dnştirlmştir. Alem orijinal değildir.

İç Tasarım: Minareye giriş, caminin kuzeyinde yer alan son cemaat yerinin doğusundaki kaidenin kuzey cephesine açılan çift kanatlı 0.84 x 1.15 m ölçülerine sahip yarım daire kemerli ahşap bir kapı ile sağlanmaktadır (Fot.279). Merkezinde yer alan silindirik karakterli çekirdek 0.20 m çap lsndedir. Çekirdeğin etrafında helezonik şekilde devam eden ve şerefe tabanında nihayetlenen merdivenler toplamda 44 taş basamaktan oluşmaktadır. (Fot.280). Ortalama 0.25 x 0.66 m ölçülerindeki basamaklar girişin solundan başlamaktadır. Yapı elelmanının gövdesi içeriden 1.50 m çap ölçüsünden oluşur.

Malzeme ve Teknik: Malzeme, orijinal olarak belirttiğimiz kısımlarda kaba yonu taş iken diğer kısımlarda kesme taş kullanımı söz konusudur. Ahşap, giriş kapısında ve şerefede kullanılmıştır. şerefe korkulukları betonarmeden, restorasyonla ahşaba çevrilmiş, örtü sistemi de kurşun kaplama yapılmıştır. Alem sa malzemelidir. Gövde duvar kalınlığına baktığımızda Kaidesi ile aynı olup 0.49 m den oluşur.

4. OSMANLI DÖNEMİ HATAY MİNARELERİ GENEL ÖZELLİKLERİ

Anadolu'nun güneyinde yer alan Hatay, yüzyıllar boyunca birçok uygarlığın hedefinde olan tarihi ve kültürel değerini her daim korumuş olan bir kenttir. Etkileşime açık bir konumda olan şehir, kendi kültürel değerlerinin yanı sıra çevresinden de etkilenerek farklı kültürleri bünyesinde taşımaktadır. Kentte inşa edilen cami ve mescitlerin ayrılmaz bir parçası olan minareler, bu yapıların birer sembolü niteliğinde eserlerdir. Çalışma konumuzu teşkil eden Osmanlı Dönemi Hatay Minareleri de kentin önemli mimari unsurları olarak karşımıza çıkmaktadır. Hatay'ın merkez ilçesi Antakya'da ve ilçeleri olan Yayladağı, Reyhanlı, Altınözü, Belen, Samandağı, İskenderun ve Payas'ta inşa edilen 28 minare çalışma alanımız içerisine girmiştir. Minarelerden 20'si merkez ilçe Antakya'da yer alırken, 2'si Yayladağı ilçesinde, 1'i Reyhanlı ilçesinde, 1'Altınözü ilçesinde, 1'i Belen ilçesinde, 1'i İskenderun ilçesinde, 1'i Payas ilçesinde ve 1'i de Samandağı ilçesinde yer almaktadır. İlçelerdeki minareler genel olarak ilçe merkezlerinde konumlandırılmışken, Yayladağı ilçesindeki minarelerden 1'i Yayladağı ilçesinde Şenköy'de yer almaktadır.

Değerlendirme yapılırken minareler; konum, form, minare elemanlarının biçimsel özellikleri, yapı malzemesi ve süsleme olmak üzere beş ana başlık altında ele alınmıştır.

4.1.Minarelerin Konumu ve Yeri

Klasik Osmanlı döneminden önce minarelerin ait oldukları cami, medrese, mescit, türbe gibi yapılar ile beraber planlanan minarelerin yapı ile organik bağlantısı değişik konumlar sergilemektedir. Bu örneklerde İslam mimarisin'de camilerin üzerine yapılan minareler (Fustat'daki Amr Cami Minaresi), caminin önüne ayrı olarak yapılan minareler (Samarra Ulu Cami Minaresi ve İbn Tolun Cami Minaresi), Camilerin hemen yanına veya kenarına yapılan anıtsal minareler şeklindedir (Ülgen,1996,6). İslam Mimarisi'nde bazı yapılarda kaideye ihtiyaç duyulmadığı Eyyübiler'de girişin üzerinde yükselen minarelerin yanı sıra dam seviyesinden itibaren başlayan örnekler

de mevcut olduğu bilinmektedir. Memlûklerde de bazı minarelerin kaideleri beden duvarı veya girişin üzerinde bir kütle şeklinde devam eder (Asfour, 1997,256).

Selçuklu Mimarisi'nde giriş cephesinde konumlandırılan, taçkapının iki kenarında yer alan minare şeması Osmanlı mimarisine gelindiğinde değişiklik göstermektedir. Ana kütle giriş cephesinde çift minare uygulaması var olmakla birlikte konum olarak farklılıklar ortaya koymakta olup çift minare uygulaması Osmanlı mimarisinde ana kütle köşelerinde yerini almıştır. Osmanlı'nın Erken dönemlerinde cami girişinin sağında, solunda ya da iki köşesinde konumlandırılan minareler, Edirne Üç Şerefeli Cami Minaresi'nde ikisi avlu köşesine, ikisi de cami kütesinin köşelerine yerleştirilen dört minare ile birlikte değişiklik göstermiştir. Erken Osmanlı döneminin devamında gelen Klasik Osmanlı döneminde farklı boyutlar kazanmıştır. Konum arayışının Osmanlı döneminde uzun süre devam ettiği bilinmektedir. Erken Osmanlı döneminde cami girişinin soluna yerleştirilen minare, Klasik Osmanlı döneminde azalarak zamanla ortadan kalkmıştır (Ülgen, 1996, 238,239).

Mimar Sinan'dan önceki dönemlerde yeri kesin olarak belli olmayan minareler, Sinan ile birlikte kesinlik kazanarak caminin kuzey duvarının iki köşesine bir, iki ve üç şerefeli olarak inşa edilmişlerdir. Böylelikle Minare konumu asıl şeklini Osmanlı döneminde 16.yüzyıl'da Mimar Sinan zamanında almıştır (Kılavuz, 2005, 57).

Osmanlı Dönemi Hatay Minareleri'nin de konumları değişiklik göstermektedir. Bölgedeki camilerin minarelerinde üç farklı konumda düzenlenmiş minareler mevcuttur. Bunlar içerisinde Yapıdan ayrı olan minarelerin yanı sıra ana yapıya bitişik düzenlenenler ve giriş cephesi üzerinde taç kapı'ya bitişik tasarlanan minareler karşımıza çıkmaktadır.

4.1.1. Yapıdan Ayrı Olan Minareler

Kataloga dahil edilen 28 minareden 11'i camiden bağımsız bir şekilde düzenlenmiştir. Merkez ilçe Antakya'daki yapılardan Ulu Cami Minaresi, camiye 11.82 m mesafede yapının kuzey cephesinde yer almaktadır. Camiden ayrıdır ancak medresenin de batı cephesine bitişik durumdadır. Nakip Cami Minaresi, 11.35 m uzaklıkta caminin kuzeybatısında köşede yer alır. Ulu Cami'de olduğu gibi bu yapı

elemanı da camiden ayrı fakat medreseye ve avlu duvarına bitişik durumdadır. Affan Cami minaresi, 5.32 m'lik bir uzaklıkta olup orijinalinde yapıdan tamamen bağımsız inşa edilmiştir. Caminin kuzeyinde yer alan yapı elemanının kuzey cephesine sonradan bir hela eklenmiştir. Orhanlı Cami Minaresi'nin yapı ile arasında 4.71 m mesafe bulunmakta olup caminin güneydoğu köşesinde konumlandırılmıştır. Güney ve batı cephesi cami avlusuna bakarken doğu ve kuzey cephesi yol'a bakmaktadır.

Kiremitli Cami Minaresi, caminin batısında köşe noktasında, 2.07 m uzaklıkta bulunmaktadır. Cami ile arasındaki mesafeye avlu giriş kapısı yerleştirilmiştir. Sofular Cami Minaresi, caminin yaklaşık 2.00 m güneydoğusunda yer alır. Osmaniye Cami Minaresi, camiye 0.71 m'lik bir mesafede olup kuzeybatı köşesine yerleştirilmiştir. Cami ile arasında az mesafenin bulunduğu Ahmediye Cami Minaresi, yapıya 0.30 m'lik bir uzaklıkta güneybatı cephede yer alır. Halil Ağa Cami Minaresi, yapının kuzeydoğusunda 0.25 m mesafede bulunmaktadır. İlçelerdeki örneklerine bakıldığında Altınözü Fadikli Cami Minaresi, caminin kuzeydoğu cephesinde 9.51 m uzaklıkta taçkapının yanında yer almaktadır. Güney, Kuzey ve Batı cephesi cami avlusuna, Doğu cephesi yol'a bakmaktadır. Yayladağı Kasım Bey Cami Minaresi, camiye 6.83 m mesafede kuzaybatıda giriş kapısının yakınında yer alır. Bütün cepheleri cami avlusuna bakmaktadır.

4.1.2.Ana Yapıya Bitişik Minareler

Katalog içerisindeki 10 minare ana yapının beden duvarına bitişik inşa edilmiştir. Minarelerden 3'ü Antakya'da yer alırken 7'si ilçelerde bulunan minare örnekleridir. Antakya'daki yapılardan Şeyh Ali Cami Minaresi, girişin soluna yani harimin kuzeydoğu köşesine, son cemaat mekanının doğusuna bitişik durumda olup kaidesi harimin beden duvarı boyunca yükselir. Yeni Cami Minaresi, harim girişinin sağ tarafında yani kuzeybatı köşesinde, son cemaat yerinin de güneyinde yapının beden duvarı boyunca yükselen kaidesi ile bitişik inşa edilmiştir. Habibi Neccar Cami Minaresi, harimin kuzeydoğusunda, son cemaat mekanının kuzeydoğu ucu ile yanında yer alan türbenin güneybatı köşesine bitişik inşa edilmiştir. Bu yapılar haricinde İhsaniye Cami Minaresi'nin caminin beden duvarı üzerinde yükselmesinin yanı sıra

taçkapıya da bitişik olması neticesinde taçkapıya bitişik minareler grubu içerisinde incelenmiştir.

İlçelerdeki örneklerinden Payas II. Selim Cami Minaresi, harimin kuzeybatı köşesi ile son cemaat yerinin güneybatısına bitişik inşa edilmiş, yapının beden duvarı boyunca da yükseltilmiştir. Aynı uygulama Edirne Muradiye Camii'nde (1426) de harimin kuzeybatı köşesinde yer alır (Ülgen, 1996, 237) Reyhanlı Yenişehir Cami Minaresi, caminin kuzeydoğu köşesine bitişik durumdadır. Bunun bir örneğini Bursa Orhan Cami minaresinde (1339) de görmekteyiz (Ülgen, 1996, 237). Yayladağı Şenköy Şeyh Ahmet Kuseyri Cami Minaresi, yapının kuzeydoğu köşesi ve son cemaat mekanı ile bitişiktir. İskenderun Kaptanpaşa Cami Minaresi'nin kaidesi ile yenilenen caminin doğu beden duvarı birleştirilmiştir. Bu birleşim aynı zamanda minare içerisine ulaşımı da kolaylaştırır. Samandağı Ebu'l Fütuh Cami Minaresi, yapının kuzeybatı köşesinde bitişik durumdadır. Belen Kanuni Sultan Süleyman Cami Minaresi, sözü edilen yapılardan farklı bir durumdadır. Harimin kuzeybatısında son cemaat yeri ile harim arasında beden duvarının üzerinde yükselmektedir. Buna benzer bir uygulama ile 1573 yılına tarihlenen ve bir mimar Sinan eseri olan Kasımpaşa Piyale Paşa Cami Minaresinde de karşılaşılmıştır (Ülgen,1993,315).

Klasik Osmanlı döneminde caminin ana kütesi ile birleşen minare örneklerine bakıldığında Zincirlikuyu Atik Ali Paşa Cami Minaresi (1500), Tophane Kılıç Ali Paşa Cami Minaresi (1580), Nişancı Mehmet Paşa Cami Minaresi (1588), cami kütesinin sağ tarafına bitişik düzenlenen yapı elemanları olduğu görülmektedir (Ülgen, 1993,293).

4.1.3. Taçkapıya Bitişik Minareler

Tek minareden oluşan taç kapılara sahip yapılarda taç kapı ve minarenin birleşim biçimleri farklılık arz eder. Minare gövdesinin giriş kapısı üzerine yerleştirildiği örneklerin yanı sıra giriş kapısının hemen yanında taçkapı ile bitişik olarak ele alınan örnekler de bulunmaktadır (Şancı, 2021,17). Araştırma konumuzu teşkil eden eserler içerisinde, taçkapı üzerinde tek minare olarak yükselen örneklerin yanı sıra taçkapıya bitişik inşa edilen minareler ile de karşılaşılmıştır.

Çalışılan minareler içerisinde 6'sı taçkapı üzerinde yükselen birer minareli taçkapı niteliğinde eserler iken 2'si de taçkapı'ya bitişik düzenlenen örneklerdir. Bu minarelerin tamamı merkez ilçe olan Antakya'da yer almaktadır. Kantara Cami Minaresi, caminin batı cephesinde yer almakta olup kaide bölümü, 1906 yılında çeşmeye dönüştürülmüş olsa dahi orijinalinde minaresi taçkapı üzerinde yükselmektedir. Aynı zamanda caminin duvarına da bitişik düzenlenmiştir. Mahremiye Cami Minaresi'nin kare planlı kaidesi taçkapıdan oluşan ve yapının güneybatı cephesine bitişik inşa edilen bir minareli taçkapı örneğidir. Şekercik Cami Minaresi, güneybatı yönde tek minareli taçkapı üzerinde yükselirken aynı zamanda avlu duvarı ile de ilişkilendirilmiştir. Şeyh Muhammed Cami Minaresi, yenilenen caminin kuzeybatı köşesinde taçkapının üzerine inşa edilmesinin yanı sıra taçkapısı, eyvan türünde düzenlenmiştir.

Sarımiye Cami Minaresi, caminin güneybatısında camiden ayrı bir vaziyette avlu duvarı ile bitişik durumda olup taçkapı üzerinde yükselen bir minareli taçkapı örneğidir. Meydan Cami Minaresi, caminin kuzeydoğusunda, camiden ayrı, avlu giriş kapısı üzerine inşa edilen bir eserdir. Gaziantep Tekke Cami Minaresi (1820) (Kılavuz, 2005, 261) avlu giriş eyvanı üzerinde yükselen özelliği ile bu minareli taçkapıların bir örneği niteliğindedir. Ayrıca Suriye minareleri ile benzerlik içerisinde olan Hatay Minareleri, Eyyübi dönemine tarihlenen El Mara Yu'şa Bin Non Mescidi Minaresi (1207) (Asfour,1997,79) ve Memlûklü dönemine tarihlendirilen Halep El Zeki Cami Minaresi (1513) (Asfour, 1997, 121), giriş kapısı üzerinde yükselmekte olup bir minareli taçkapı niteliğindeki özellikleri ile Osmanlı Dönemi Hatay Minareleri ile benzer durumdadır. Halep'te Memlûklü dönemine tarihlendirilen Sultaniye Medrese ve Cami'nin (1469) medrese avlusuna açılan tek minareli taçkapısı Anadolu dışındaki benzer örneklerinden birisidir (Şancı, 2021, 33).

Taçkapı'ya bitişik düzenlenen minarelerden olan Kürt Fakih Cami Minaresi, avlunun batı duvarının kuzey köşesine, yanında yer alan taçkapı ile bitişik inşa edilmiştir. Kare planlı kaide taçkapı ile aynı yükseklikte tutulmuş, aralarında da derz izlerinin olmayışı aynı zamanda inşa edilmiş olabileceğini göstermektedir. Avlu girişinin güney cepheden verildiği İhsaniye Cami Minaresi, caminin güneybatı köşesinde beden duvarı üzerinde yükselmesinin yanı sıra taçkapı'ya da bitişik olarak inşa edilmiştir. Bu uygulamanın Suriye'deki örneklerinden biri olan Halep Altınboğa

Cami minaresi (1317) (Şancı, 2021, 23) tek minareden oluşan ve taçkapının yanına yerleştirilen bir örneğidir. Bir diğer örnek de Ramazanoğulları Beyliği eseri olan Adana Ulu Cami Minaresi'nde (1508) karşımıza çıkar. Minare, caminin doğu girişinin kuzeyinde taçkapıya bitişik olarak yükselmektedir (Şancı, 2021,25).

4.2. Minare'nin Formu

4.2.1. Silindirik Formlu Minareler

Çalışılan minareler içerisinde 14'ü silindirik formu düzenlenen eserlerdir. Minarelerden 9'u merkez ilçe Antakya'da yer alırken 5'i diğer ilçelerde bulunmaktadır. Antakya Şeyh Ali Cami Minaresi ve Halil Ağa Cami Minaresi yüksek boyutlu olup silindirik karakterlidir. Şeyh Muhammed Cami Minaresi, Ahmediye Cami Minaresi, Affan Cami Minaresi, İhsaniye Cami Minaresi diğer örnekler arasındadır. Orhaniye Cami Minaresi, Osmaniye Cami Minaresi, Nakip Cami Minaresi kısa ve silindirik tarzda olan örneklerdir. Diğer ilçelerdeki minarelerden Payas II.Selim Cami Minaresi, Reyhanlı Yenişehir Cami Minaresi, Samandağ Ebul Fütuh Cami Minaresi, Belen Kanuni Sultan Süleyman Cami Minaresi, İskenderun Kaptanpaşa Cami Minaresi silindirik formun hakim olduğu eserlerdir. Anadolu dışından olan Tabka Abu Hureyre Minaresi (12.yy) (Asfour, 1997,63) silindirik gövdeden oluşan Zengi mimari özelliğini yansıtan önemli bir eserdir. Anadolu'daki örnekleri oldukça fazla olan silindirik formu minareler Osmanlı döneminin karakteristik özelliğini yansıtmaktadır.

İlk inşası memlûklü dönemine tarihlenen Gaziantep Ali Nacar Cami Minaresi (14.yüzyılın ikinci yarısı) (Altın,2015,515) kare kaideye sahip olmasının yanında üzerinde yükselen gövdesinin de silindirik formdan oluştuğu gözlemlenmiştir.

4.2.2. Çokgen Formlu Minareler

Erken dönem Osmanlı Mimarisinde minarelerin formları Selçuklu devamı niteliğindedir. Osmanlı mimarisinde gövdenin formu silindirik veya çokgenden oluşmaktadır (Ülgen,1996, 252). Osmanlı Dönemi Hatay Minareleri'ndeki eserler içerisinde yer alan çokgen formu 14 minareden 11'i merkez ilçe Antakya'da

bulunmakta, 3'ü de diğer ilçelerinde yer almaktadır. Antakya'daki çokgen formlu eserlerden ihtişamlı olanları Ulu Cami Minaresi, Habibi Neccar Cami Minaresi ve Yeni Cami Minaresi, Sarımiye Cami Minaresi'dir. Kantara Cami Minaresi, Kiremitli Cami Minaresi, Şekercik Cami Minaresi, Sofular Cami Minaresi, Kürt Fakih Cami Minaresi, Mahremiye Cami Minaresi, Meydan Cami Minaresi kısa boyutlu çokgen formlu örneklerdir. İlçedeki örneklerine bakıldığında Yayladağı Şenköy Şeyh Ahmet Kuseyri Cami Minaresi çokgen formludur. Altınözü Fadikli Cami Minaresi ve Yayladağı Kasım Bey Cami Minaresi çokgen formu ile öne çıkan diğer eserlerdir. Çokgen karakteri yapı elemanları incelenen eserler içerisinde azımsanmayacak dereceye sahiplerdir. Genel olarak Suriye etkisinde kalan bu form düzeni Eyyübi döneminde inşa edilmiş Şam El Cedid Minaresi'ne (1181) (Asfour,1997,71) sekizgen gövde uygulaması ile benzer durumdadır. Aynı şekilde Memlûklü dönemi eseri olan Halep Bahsita El Ömeri Cami Minaresi'nin (1350) (Asfour,1997,140) sekizgen gövdesi bu yapı elemanları ile benzerlik içerisindedir.

4.3.Minare Elemanlarının Biçimsel Özellikleri

Kaide

Suriye'ye has özellik olan kare formun kullanıldığı dört köşeli kaideler Anadolu dışında daha çok Emeviler ile başlayıp Zengi, Eyyübi ve Memlûklü eserlerinde gövde değişkenlik gösterse de devam eder. Kare planlı kaide Anadolu'daki yapılarda da uygulanmış olup güney etkisinde kalan Hatay, Şanlıurfa, Gaziantep, Kilis Adana, Malatya, Adıyaman illerindeki eserlerde de uygulanmıştır.

Çalışılan 28 minare içerisinde 27'si kare kaide üzerinde yükselirken, İskenderun Kaptanpaşa Camisi'nin orijinal minaresi çokgen kaide üzerinde yükselmektedir. Bazı kaideler ait olduğu yapının beden duvarı boyunca yükselirken bazıları kısa tutulmuştur. Şeyh Ali Cami Minaresi, Yeni Cami Minaresi ve Payas II.Selim Cami Minaresi caminin beden duvarı ile aynı seviyede düzenlenmiştir. Bunun benzer bir örneği de kaidesinin caminin beden duvarı boyunca yükseldiği Diyarbakır Siverek Ulu Cami Minaresi'nde uygulanmıştır (Klavuz, 2005, 384). Kantara Cami Minaresi,

Kiremitli Cami Minaresi, İskenderun Kaptanpaşa Cami Minareleri'nin kaideleri kısa boyutta düzenlenmiştir

Minarelerin iç kısmına ulaşmak, minarenin cami ile olan ilişkisi ve konumuna bağlı olarak değişkenlik göstermektedir. İster yapıya bitişik ister yapıdan ayrı olsun normal düzende bir kaideye sahip olan örneklerde minare içerisine giriş genellikle kaideden açılan bir kapı ile sağlanır. Kaidenin kapı açıklığı olduğu örneklerde ya pabuç bölümünden yada kaideden giriş sağlanmış kaidenin mevcut olmadığı örneklerde harim içerisinden giriş sağlanmıştır.

Kaideden verilen giriş kapı açıklığı; Habib-i Neccar Cami Minare kaidesinin batı cephesinde, Ulu Cami Minaresi'nde güney cephede, Şeyh Ali Cami Minaresi'nde doğu cephede, Orhanlı Cami Minaresi'nde güney cephede, Osmaniye Cami Minaresi'nde kuzey cephede, Ahmediye Cami Minaresi'nde güney cephede, Affan Cami Minaresi'nde güney cephede, Yeni Cami Minaresi'nde kuzey cephede, Nakip Cami Minaresi'nde batı cephede Halil Ağa Cami Minaresi'nde kuzey cephede, Payas II.Selim Cami Minaresi'nde kuzey cephede, Reyhanlı Yenişehir Cami Minaresi'nde kuzey cephede, Şenköy Şeyh Ahmet Kuseyri Cami Minaresi'nde kuzey cephede, Altınözü Fadikli Cami Minaresinde batı cepheden verilmiştir.

Kaidenin aynı zamanda taçkapı niteliği taşıdığı minarelere bakıldığında Meydan Cami Minaresi'nin pabuç bölümünün batı cephesinden, Mahremiye Cami Minaresi'nin gövdesinin kuzey cephesinden, Sarımiye Cami Minaresi'nin pabuç ve gövde arasından kuzey cepheden, Şeyh Muhammed Cami Minaresi'nin gövdesinden güney cepheden, Şekercik Cami Minaresi'nin de gövdesinden doğu cepheden sağlanmaktadır. Kaidenin aynı zamanda giriş kapısı olduğu yapılardan olan silindirik gövdeli tek şerefeli Şanlıurfa Kadioğlu Cami Minaresi (1844) bu tipteki yapı elamanlarının Anadolu'daki benzer bir örneğidir (Kalvuz, 2005,351). Bir diğer minare olan Belen Kanuni Sultan Süleyman Cami Minaresi'nin görülebilir bir kaidesi bulunmayıp minareye giriş, harimin içinden kuzey duvarından açılan bir kapı ile sağlanmıştır. Kaptanpaşa Cami Minaresi'nin girişi de kaidesi bulunmasına rağmen yenilenen caminin harim kısmının duvar yüzeyine açılan kapı ile minareye çıkılmaktadır.

Pabuç:

Emevi döneminde pabuç kullanımı mevcut değildir. Zengi mimarisi de Emevilerin bıraktığı izleri devam ettirmiştir. Eyyübi mimarisinde pahlı ve prizmatik üçgen kullanılmış, Memlüklerde prizmatik üçgen ve pahlı pabuç kullanılmıştır (Asfour, 1997, 71). Anadolu'da Selçuklu minareleri ile birlikte Türk minare mimarisine dahil edilen pabuç, kaide ile gövde arasındaki dengeyi sağlayan önemli bir mimari bir elemandır.

Erken Osmanlı dönemi minarelerinde, kaide köşelerinin üçgen pahlarla oluşturulan pabuçların kullanıldığı bilinmektedir (Klavuz,2005,427). Sonraları Osmanlı Mimarisinin Klasik döneminde bu pabuç yerine bundan geliştiği düşünülen prizmatik üçgenli pabuçlar İznik Yeşil Cami minaresi ile ortaya çıkmış ve gelişerek daha sonra Edirne Üç Şerefeli Cami Minaresi'nde (1437) de kullanılmıştır (Uysal,1994,2559).

Osmanlı Dönemi Hatay Minareleri'nde de pabuç kısmından gövdeye geçerken farklı geçiş öğeleri kullanıldığı görülmektedir. Pabuçluk; köşeleri pahlı prizmatik üçgen, mukarnas, soğanvari pabuç, dışbükey pah, çokgen pabuç şeklinde düzenlenmiştir.

Çalışılan minarelerde geniş kullanım alanı oluşturan pabuçluk geçiş unsuru pahlı ve mukarnaslı geçiş unsurlarının yanı sıra prizmatik üçgenden yana da olmuştur. Kantara Cami Minaresi, Şekercik Cami Minaresi, Sofular Cami Minaresi, Kürt Fakih Cami Minaresi, Mahremiye Cami Minaresi, İhsaniye Cami Minaresi, Altınözü Fadikli Cami Minaresi prizmatik üçgenin görüldüğü minareler olup bu yapılarda pabuçluk her cephede uygulanmasına rağmen kendini gösteremediği örnekleri de mevcuttur. Örneğin Kantara Cami Minaresi'nin güneydoğu cephesi yapı ile birleştiğinden buradaki prizmatik üçgen fark edilmemektedir. Ayrıca İhsaniye Cami Minaresi'nde, Kürt Fakih Cami Minaresi'nde de yerleştirildiği konumu ile ilişkisinden dolayı aynı uygulama ile karşılaşmıştır.

Mukarnas tezyinatın öne çıktığı yapılardan Habib-i Neccar Cami Minaresi (Ters Mukarnas), Ulu Cami Minaresi (Ters Mukarnas) Yeni Cami Minaresi, Nakip Cami Minaresi ve Payas II.Selim Cami Minaresi pabuçlukta mukarnas detayının öne çıkarıldığı yapı elemanlarıdır. Aynı zamanda Şeyh Ahmet Kuseyri Cami Minaresi ve Sarımiye Cami Minaresi prizmatik üçgen üzerine işlenen mukarnaslı pabuç detayı ile şekillendirilmiştir. Dışbükey pah uygulamasının görüldüğü minareler; Meydan Cami

Minaresi, Orhanlı Cami Minaresi, Osmaniye Cami Minaresi, Affan Cami Minaresi, Şeyh Muhammed Cami Minaresi, Samandağı Ebul Fütuh Cami Minaresi ve Yayladağı Kasım Bey Cami Minaresi'dir.

Bazı minarelerde pabuç uygulaması mevcut bulunmayıp, direkt olarak kaideden veya cami beden duvarından yükselen örnekler de karşımıza çıkmaktadır. İskenderun Kaptanpaşa Cami Minaresi çokgen kaidesinden yükselirken Reyhanlı Yenişehir Cami Minaresi'nin gövdesi direkt cami beden duvarının üzerinden devam eder. Gövdenin kaide üzerinde direkt olarak yükseldiği benzer minare Gaziantep İhsan Bey Camisi'nde (18.yy sonu) (Altın, 2015, 260) karşımıza çıkmaktadır. Belen Kanuni Sultan Süleyman Cami Minaresi yapının beden duvarı içerisinde yükseldiğinden burada da pabuçluğa yer verilmemiştir. Osmanlı Dönemi Hatay Minareleri arasında çift pabuçluğa yer verilen örnekler de mevcuttur. Bunlardan Şeyh Ali Cami Minaresi'nin alt pabuçluğu mukarnas, üst pabuçluğu soğanvari pabuçluk şeklinde düzenlenirken, Ahmediye Cami Minaresi ve Kiremitli Cami Minaresi'nde alt pabuç prizmatik türk üçgeni, üst pabuç çokgen formlu biçimindedir. Halil Ağa Cami Minaresi'nde de yine alt pabuç pahlı olarak geçilirken üst pabuç soğanvari şeklinde düzenlenmiştir.

Emevilerde Şam El-Cedid Cami Minaresi'nin (1181) (Asfour,1997,71) gövdesine geçişinde prizmatik üçgen görülmektedir. Memlûklülerde Halep Mihmandar Cami Minaresi'nin (13.yy) (Asfour, 1997,115) kare kaidesinden silindirik gövdeye geçişi prizmatik üçgenli pabuçluk ile sağlanırken Şam Şahım Cami Minaresi'nin (1368) (Asfour, 1997,151) kare planlı kaidesi üzerinde pahlı pabuç yer almaktadır.

Gövde

Anadolu Öncesi Türk Mimarisinde sekizgen gövdeli minare bulunmamaktadır. Çokgen minarelerin ilk örnekleri 1125 yılında Ani Manuçehr Cami Minaresi'nde uygulandığı bilinir (Kılavuz, 2005, 433). Urfa Ulu Cami Minaresi (XII. yüzyılın 3.çeyreği) de sekizgen formda taş malzemeden inşa edilmiş ilk örneklerden sayılmaktadır. Konya Hatuniye Mescidi Minaresi (1230) de sekizgen fakat tuğla malzemeden yapılan erken tarihli örneklerdendir (Başar,2013,252). Sekizgen gövdeli minareler daha çok Anadolu dışında Suriye ve Kuzey Afrika bölgesinde uygulanmıştır. Eyyübi ve Memlûklerin Anadolu'da ve Anadolu dışında inşa ettikleri

sekizgen gövdeli minareleri bunlara örnektir. Memlükler döneminde Suriye ve Mısır'da sekizgen gövdeli minarelerde artış olduğu bilinmektedir (Kılavuz, 2005, 433).

Osmanlı Dönemi Hatay Minareleri'nin gövde biçimleri silindirik veya çokgen formlu şeklidir. Mevcut durumlarına göre düzenlenen minarelerden 13'ü çokgen, 15'i silindirik gövdelidir. Hatay bölgesinde çokgen gövdeli minareler, 8'gen, 16'gen ve 24'gen şeklinde üç kısımdan meydana gelmektedir.

Merkez ilçe Antakya'daki minareler içerisinde Kiremitli Cami Minaresi, Kantara Cami Minaresi, Şekercik Cami Minaresi, Sofular Cami Minaresi ve Kürt Fakih Cami Minaresi sekizgen minare formunda ve aynı zamanda kısa boyutta düzenlenmiş minarelerdir. Yayladağı Kasım Bey Cami Minaresi kısa boyutlu sekizgen, Altınözü Fadikli Cami Minaresi daha yüksek boyutlarda sekizgen forma sahip minarelerdir. Antakya'da yoğunlaşan 16'gen minareler toplamda iki adetten oluşur. Bunlar 16'gen'in kısa boyutlarda düzenlendiği Meydan Cami Minaresi ve Mahremiye Cami Minareleri'dir. Çokgen gövdeli minareler Osmanlı Dönemi Hatay Minareleri içerisinde en çok 24'gen olarak inşa edilmişlerdir. Habib-i Neccar Cami Minaresi, Ulu Cami Minaresi, Yeni Cami Minaresi ve Sarımiye Cami Minaresi 24'gen formdan oluşan eserlerdir.

Suriye'de sekizgen formlu ilk minareler Eyyübi dönemine tarihlenen kare kaideli sekizgen gövdeli Şam El Cedid Minaresi (1181) (Asfour,1997,70), kare kaidesi, gövdeye geçişte kullanılan üçgen pahlı papuçluğu ve sekizgen formlu gövdesi ile adeta Hatay'daki çokgen minareler ile büyük benzerlik içerisinde olan Al Mara Yu'sa bin Non Mescidi Minaresi (1207) (Asfour, 1997,79) ve kare kaideli, kısa sekizgen gövdeli Hama Meskene (Balis) Minaresi'dir (1210) (Asfour, 1997,84). Anadolu'daki diğer örneklerine bakıldığında Memlüklülerin Urfa'da bıraktığı yapılardan Şanlıurfa Hasan Padişah Cami minaresi'nin (14.yy'ın ikinci yarısı), (Kılavuz,2005,311) gövdesi de sekizgen düzenlenmiştir. Osmanlı döneminden de Mardin Reyhaniye Cami minaresi'nin (1758) (Kılavuz, 2005,269) gövdesi sekizgendir.

Anadoluda, gelişen tiplerden birisi olan silindirik gövdeli minare, XII.yy yüzyılın ikinci yarısından itibaren Doğu ve Orta Anadolu'da inşa edilen ve çok sayıda örnekleri bulunan silindirik gövdeli minarelerdir. Bu formun oluşumunda Orta Asya, Türkistan ve İran etkileri olduğu bilinmektedir (Sündüs, 2018, 19). Türkistanda, Karahanlılar ile

başlayan silindirik gövdeli minare Selçuklularda da devam etmiştir. Selçuklu minarelerinde yuvarlak gövdelerin en geniş yeri ile en dar yeri arasındaki farkın Karahanlı minarelerine nazaran biraz daha azaldığı, minare gövdesinin bütününde incelmanın biraz daha seçilir hale geldiği bilinmektedir (Cezar, 1977,167).

Silindirik form, Osmanlı döneminin de karakteristik özelliği haline gelerek geniş bir uygulama alanı bulmuştur. Çalışılan Osmanlı Dönemi Hatay Minareleri içinde 15'i silindirik formlu gövde şeklinde inşa edilmiştir. Silindirik formun yükseklikle bulunduğu yapılar içerisinde Şeyh Ali Cami Minaresi, Halil Ağa Cami Minaresi, İhsaniye Cami Minaresi, Ahmediye Cami Minaresi ve Affan Cami Minaresi yer almaktadır. Orhanlı Cami Minaresi, Osmaniye Cami Minaresi, Nakip Cami Minaresi, Şeyh Muhammed Cami Minaresi de silindirik formlu gövdenin yanında kısa tutulmuş olan örneklerdir. Eyyübi dönemine tarihlenen ve günümüze ulaşmayan Hasankeyf Cami Minaresi'nin gövdesi'nin silindirik olduğu bilinmektedir. Hasankeyf Sultan Süleyman Cami Minaresi'nde silindirik fakat gövde dört köşe yatay kuşaklara ayrılır şekildedir (Kılavuz, 2005,436). Payas II.Selim Cami Minaresi ve Kaptanpaşa Cami Minaresi yüksek tutulan silindirik formlu gövdeye sahiptir. Belen Kanuni Sultan Süleyman Cami Minaresi, Samandağ Ebu'l Fütuh Cami Minaresi ve Reyhanlı Yenişehir Cami Minaresi ilçelerde bulunan silindirik formlu gövdenin hakim olduğu diğer yapı elemanlarıdır.

Minare gövdeleri, genellikle bir bilezik veya ince bir kaval silme ile başlayıp, serefenin altında ikinci bir kaval silme ya da bilezik ile sonlanmaktadır. Bilezik kullanımı bazı yapılarda alt ve üst bilezik birlikte kullanılmışken bazılarında sadece alt veya sadece üstteki sınırlandırmada kendini göstermektedir. Birkaç yapıda da bileziklerle beraber gövde üzerinde tek sıradan oluşan kuşak şeklinde iki renki malzemeli tezyini unsur dikkati çeker. Bunun en güzel örnekleri Sarımiye Cami Minaresinde görülürken Alt bilezikli ve üstten tezyinatlî örnek de Ulu Cami Minaresinde görülmektedir. Gövdenin oldukça sade bırakıldığı sadece pencere detaylarına yer verildiği eserler içinde Kürt Fakih Cami Minaresi, Mahremiye Cami Minaresi, Sofular Cami Minaresi, Habib-i Neccar Cami Minaresi ve Nakip Cami Minareleri yer alır. Bu minareler daha çok çokgen ve silindirik oluşları ile öne çıkmaktadırlar.

Gövdenin üzerinde minarenin rüzgâra karşı iç basıncını dengeleyen, içerdeki hava sirkülasyonunu sağlayan, minareyi yıkılmalara karşı korumayı ve iç mekânı aydınlatmayı amaçlayan ve genellikle de mazgal pencere şeklinde düzenlenen açıklıklara yer verilmiştir. Bu açıklıklar Kiremitli Cami Minaresi ve Şekercik Cami Minaresinde farklı seyrederek alışlagelmişin dışında olan yıldız formlu pencereler de kullanılmıştır. Gövde üzerine açılan pencere detayları Memlûklü etkisinde olup daha çok Suriye ve Mısır'da yoğun olarak kullanılan ayrı bir detaydır. Burada kullanılan yıldız formlu pencere detayı ile Anadolu'da Memlûklü dönemine tarihlenen Şanlıurfa Hasan Padişah Cami Minaresi'nin (14.yy'ın ikinci yarısı) gövdesinde de karşılaşılmıştır (Klavuz, 2005,310).

Reyhanlı Yenişehir Cami Minaresi'nin gövdesi tek sıradan oluşan ince bir bilezik ile ortadan ikiye bölünür vaziyettedir. Aynı uygulama Memlûklü dönemine tarihlendirilen Gaziantep Burç Köyü Cami Minaresinde (1434) (Klavuz, 2005,206) de karşımıza çıkmaktadır.

Şerefe

Minarenin görevini yerine getimesini sağlayan şerefe bölümü, gövdeden çıkıntı yaparak geçişi sağlayan şerefe altlığı, ezan okunduğu sırada müezzinin dolaşmasına imkan veren Şerefe Tabanı (Şerefe Balkon) ve müezzinin dolanma alanının dışardan çevreleyen şerefe korkuluğu şeklinde üç bölümden oluşmaktadır.

Güneyde hakimiyet kurmuş Zengi, Eyyübi, Memlûklü etkisi altında gelişen Türk Mimarisi'nde görülen saçaklı şemsiye şerefeli minare (Kapalı şerefe) örnekleri Hatay'daki minarelerin de büyük çoğunluğuna etki etmiş durumdadır. Bir kısmı Eyyübi ve Memlûklü etkisinde saçaklı şemsiye örtülü (Kapalı şerefeli) şerefe özelliğindedir

Kapalı şerefeli minareler aynı zamanda "Çardak tipi" olarak da adlandırılmaktadır. Bu tipteki minarelerde külah, şerefe ve petek kısmının üzerini örter (Sündüs, 2018,27). Diğer gruptaki minareler Anadolu'da inşa edilen ve özellikle de Osmanlı döneminde sıkça karşılaşılan uzun, silindirik gövdeli açık şerefeli minare özelliği sergilemektedir.

Şerefe altlığı Osmanlı Dönemi Hatay minareleri'nde farklı tezyini unsurların kullanımı ile düzenlenmişlerdir. Bu tezyini unsurlar mukarnas, dışbükey korniş,

silmeler ve dış süslemesinden oluşmaktadır. Minarelerden, Ulu Cami Minaresi şerefe altlığında dört sıradan ibaret yüzeysel ve belirgin işlenen mukarnas bezeme ile geçilmiştir. Aynı şekilde İhsaniye Cami Minaresi'nde muntazam tasarlanan mukarnaslar üstten tek sırası yüzeysel geçilirken diğer sıralar daha detaylı bir şekilde işlenerek alt kısımda sarkıtlaştırma yoluna gidilmiştir. Şeyh Ali Cami Minaresi'nin şerefe altlığında mukarnas ve dış sırası birlikte kullanılmıştır. Sarımiye Cami Minaresi'nde oylumlar ve sarkıtlaştırılmış mukarnas motifleri ile zengin bir görünüme bürünmüştür. Ahmediye Cami Minaresi'nde günümüzde mukarnasvari şerefe altlığı hakim olup tamamen yenilenmiş durumdadır.

Mukarnas bezemenin Anadolu'daki benzer örneklerine bakıldığında Dulkadirli mimari örneği olan Kahramanmaraş Elbistan Ulu Cami Minaresi (1507) şerefe altlığındaki sarkıtlı mukarnas bezeme ile benzer durumdadır (Gündoğdu, 2005, 777). Osmanlı mimarisinin zirve yaptığı klasik dönemde karşılaşılan mukarnas bezemeli şerefe altlığı örneklerine İstanbul Süleymaniye Cami (1557), Edirne Selimiye Cami (1574), İstanbul Sultan Ahmet Cami (1617) ve Sivas Kale Camisinde (1580) rastlanmaktadır (Ülgen, 1993,196-199).

Minarelerin bir kısmı içbükey ve dışbükey kornişin kullanıldığı şerefe altlığı ile düzenlenmiştir. Habib-i Neccar Cami Minaresi, Nakip Cami Minaresi Kiremitli Cami Minaresi, Mahremiye Cami Minaresi, Meydan Cami Minaresi, Sofular Cami Minaresi Şekercik Cami Minaresi, Osmaniye Cami Minaresi, Orhaniye Cami Minaresi, Affan Cami Minaresi, Kürt Fakih Cami Minaresi, Yeni Cami Minaresi, Reyhanlı Yenişehir Cami Minaresi, Şenköy Şeyh Ahmet Kuseyri Cami Minaresi Yayladağı Şeyh Kasım Cami Minaresi, Altınözü Fadikli Cami Minaresi, Samandağı Şeyh Kasım Cami Minaresi ve Belen Kanuni Sultan Süleyman Cami Minaresi'nde gövdeden çıkıntı yaparak ilerleyen şerefe altlığında dışbükey korniş kullanımı söz konudur. Kantara Cami Minaresinde tek sıradan oluşan dışbükey korniş üzerine yüzeysel mukarnas işlenmiştir. Payas II.Selim Cami Minaresinin şeref altlığı düz çıkıntı şeklinde iken Şeyh Muhammed Cami Minaresi ve Kaptanpaşa Cami Minaresi'nde kalın içbükey korniş şeklindedir. Halil Ağa Cami Minaresi'nin şerefe altı orijinal değildir.

Gövdenin şekli ve malzemesi yönünden farklılıkları bulunan minarelerin şerefeleri çokgen formlu olabildikleri gibi büyük çoğunluğu da silindirik formdan

oluşmaktadır. Malzeme olarak da değişkenlik gösteren yapı elemanlarıdır. Sofular Cami Minaresi ve Yayladağı Kasım Bey Cami Minaresi'nin sekizgen gövdesi üzerinde yerini alan şerefenin çokgen formda taş kullanımı ile bulunduğu örnekte, Kiremitli Cami Minaresi, Kürt Fakih Cami Minaresi ve Şekercik Cami Minaresi'nde sekizgen gövdenin üzerinde çokgen şerife formunun ahşap ile kullanımı söz konusudur.

Silindirik şerefeli minareler en yaygın kullanımı ile öne çıkmaktadır. Şerefelerin taş ve ahşap malzeme ile öne çıktığı yapı elemanlarında:Ulu Cami Minaresi ve Yayladağı Şenköy Şeyh Ahmet Kuseyri Cami Minaresi'nin çokgen gövdesi üzerinde silindirik formlu taş şerife yükselirken, Şeyh Ali Cami Minaresi, Affan Cami Minaresi, Ahmediye Cami Minaresi, Şeyh Muhammed Cami Minaresi, Halil Ağa Cami Minaresi, İhsaniye Cami Minaresi, Nakip Cami Minaresi, Payas II.Selim Cami Minaresi, Altınözü Fadikli Cami Minaresi'nin silindirik formlu gövdesi üzerinde silindirik karakterli taş şerife kullanılmıştır. Tek bir yapı elemanı vardır ki o da şerefesinin demir korkuluklar ile geçildiği İskenderun Kaptanpaşa Cami Minaresidir.

Silindirik şeklindeki şerefelerin ahşap ile bulunduğu yapılar arasında da ihtişamlı çokgen gövde üzerinde konumlanan eserler arasında Habib-i Neccar Cami Minaresi, Yeni Cami Minaresi, Sarımiye Cami Minaresi yer alırken kısa ve geniş boyutta çokgen gövde üzerinde yükselen silindirik şerife örnekleri Kantara Cami Minaresi, Mehremiye Cami Minaresi, Meydan Cami Minaresi'nde karşımıza çıkarken Orhanlı Cami Minaresi, Osmaniye Cami Minaresi, Reyhanlı Yenişehir Cami Minaresi, Samandağ Ebu'l fütuh Cami Minaresi, Belen Kanuni Sultan Süleyman Cami Minaresi kısa silindirik gövdeyi üstten kapatan silindirik formlu ahşap şerife niteliği taşımaktadır.

Minare şerefelerinin korkuluklarında genel olarak ahşap ve taş malzeme üzerine işlenen geometrik formlar kullanılmıştır. Orijinal olmayan korkulukları aslına uygun şekilde yenileme yoluna gitmeye çalışılmıştır.

Osmanlı Dönemi Hatay Minareleri genel olarak tek şerefeden oluşan minarelerdir. Şeyh Ali Cami Minaresi'nde gerçekleştirilen ve ne zaman eklendiği bilinmeyen ikinci şerefesinin 2001 yılında yapılan restorasyonla yıkılarak orijinal haline dönüşmesi sağlandığı bilinmektedir. Çift şerefenin tek şerifeye göre daha

maliyetli olması ya da kentin deprem bölgesi üzerinde bulunması neticesinde zaman zaman şehirdeki yapılara etki etmiş olmasından kaynaklı tek şerefe uygulamasına gidilmiş olmalıdır.

Petek

Minarelerin bazılarında petek kullanımı söz konusu iken bazılarında mevcut değildir. Hatay'ın geleneksel yapı elemanı olan şemsiye şerefe özelliğindeki kapalı şerefeli minarelerinde genel olarak petek kullanılmamıştır. Fakat petek kullanımında farklılık yaratan iki yapı mevcuttur. Yayladağı Şeyh Kasım Bey Cami Minaresi'nde şemsiye şerefeli minarenin külah çatı örtüsünün altında petek kullanımı dikkati çekmektedir. Aynı özellik Belen Kanuni Sultan Süleyman Cami Minaresi'nde de uygulanmıştır. Bu özellik bize Suriye minarelerini anımsatır. Memlûklü etkisinde gelen minare örneklerinde şerefe altında petek uygulamasına gidilmiştir. Bunun Anadolu'daki örnekleri daha çok Güneydoğu Anadolu'da inşa edilmiş yapılarda karşımıza çıkmaktadır. Hatay'daki bu örnekler bizi Zengi Eyyübi ve Memlûklü etkisinde kalan Güneydoğu Anadolu'da bölgesinde yaygın kullanım alanı bulan ve özellikle de Gaziantep Camilerinde karşılaştığımız şemsiye şerefeli ve petekli minarelere götürmektedir. Yapı elemanlarının peteklerinin ahşaptan çokgen formlu kullanılanlarının yanında bahsi geçen uygulamanın örnekleri: Gaziantep Bostancı Cami minaresi (1739) (Kalvuz,2005, 227 ve baldaken tarzlı peteği farklı olsada şerefe örtüsünün saçaklı örtü ile kapatılması ile oluşturulan Gaziantep Tahtani Cami minaresi (1804) benzer niteliktedir (Klavuz,2005,252).

Osmanlı'da silindirik gövdeli minarelerde silindirik petek kullanılmıştır. Aynı uygulama ile incelediğimiz yapı elemanları olan Hatay Minareleri'nde de karşılaşılmıştır. Bu minarelerde az da olsa çokgen gövde üzerinde silindirik petek kullanımı söz konusudur. Minarelerden Ulu Cami Minaresi'nde çokgen gövde üzerinde silindirik petek yükselirken, Şeyh Muhamed Cami Minaresi, Şeyh Ali Cami Minaresi, Affan Cami Minaresi, Ahmediye Cami Minaresi, İhsaniye Cami Minaresi, Halil Ağa Cami Minaresi, Payas II.Selim Cami Minaresi, Altınözü Fadikli Cami Minaresi, Şeyh Ahmet Kuseyri Cami Minaresi ve İskenderun Kaptanpaşa Cami Minaresi'nde silindirik taş malzemeli şerefeden yükselen, gövdeden daha ince düzenlenmiş silindirik petek düzeni hakimdir. Sofular Cami Minaresi çokgen formlu taş şerefe üzerinde silindirik petek şeklinde düzenlenmiştir. Bu yapılar haricindeki

diğer minarelerin tamamının şerefesi şemsiye tarzında saçaklı örtü ile kapalı olup petek bölümünün mevcut bulunmadığı eserlerdir.

İncelenen minarelerin petek kısımları genel olarak gövdeden daha kısa ve ince tasarlanan, üzerinde herhangi bir tezyini unsura yer verilmediği eserlerdir. Sadece iki yapıda uygulanan petek üzerine açılmış pencere düzeni ve bir yapıda dikkati çeken petek kornişi ve altında uygulanan tezyini unurdur. İskenderun İskenderun Kaptanpaşa Cami Minaresi'nin peteği üzerinde dairesel formlu küçük boyutta pencere düzenine yer verilmişken, Affan Cami Minaresi'nin peteğinde dikdörtgen formlu pencere düzeni hakimdir. Ulu Cami Minaresi'nin petek kornişi ve alt kısmında uygulanan mukarnas bezeme ve iki renkli malzemeli taş süsleme Osmanlı Dönemi Hatay Minareleri içerisinde bir tek bu yapının petek bölümünde uygulanmıştır.

Külâh

Külâh, minarenin çatısı olan ve ortasında yekpare ağaçtan serin bulunan, ahşaptan iskelet üzerine kurşun levhalar kaplanarak inşa edilen mimari unsurdur Külâh aynı zamanda minarenin iç kısmını hava tesirlerine karşı koruyan kısımdır (Eyice, 1963,35). Taş konik külâhların daha çok Osmanlı'nın son dönemlerinde 19.yüzyıldan sonra yapılan yapılarda karşımıza çıktığı bilinmektedir (Anonim, 1992,s.14).

Çalışılan eserlerden şemsiye şerefeli minarelerin (kapalı şerefeli) külâhları madenden inşa edildikleri gibi genellikle de piramidal form düzeninden oluşmaktadırlar. Bu yapılar arasında yer alan Habib-i Neccar Cami Minaresi, Kantara Cami Minaresi, Kiremitli Cami Minaresi, Mahremiye Cami Minaresi, Meydan Cami Minaresi, Orhaniye Cami Minaresi, Osmaniye Cami Minaresi, Belen Kanuni Sultan Süleyman Cami Minaresi, Reyhanlı Yenişehir Cami Minaresi'nde kurşun kaplamalı pramidal külâh şeklinde yapılmışken, Yeni Cami Minaresi'nin pramidal külâhı bakır, Sarımiye Cami Minaresi'nin pramidal külâhı saç malzemedendir. Konik külâh bir tek yenilenmiş olan Ebul Fütuh Cami Minaresi'nin külâhında karşımıza çıkmaktadır. Şemsiye şerefeli minareler olan Şekercik Cami Minaresi, Nakip Cami Minaresi ve Kürt Fakih Cami Minaresi'nin külâh çatı örtüsünün üzerinde yükselen pramidal külâhı mevcut bulunmamakta olup yüksek muhtemel onarımlar esnasında ortadan kaldırılmıştır.

Peteğin de varlığı ile üzerleri genellikle taş konik külah ile kapatılmış minareler ile Şeyh Ali Cami Minaresi, Sofular Cami Minaresi, Ahmediye Cami Minaresi, Halil Ağa Cami Minaresi, İskenderun Kaptanpaşa Cami Minaresi, Altınözü Fadikli Cami Minaresi, Şenköy Şeyh Ahmet Kuseyri Cami Minaresi'nde karşılaşılmış olup silindirik formlu taş külah detayı, şemsiye şerefeye sahip Kasım Bey Camisi'nde şemsiye örtü ile birlikte kullanılması ayrı bir detaydır. Peteğin üzerini örten pramidal külah bazı yapılarda kurşun kaplama şeklinde düzenlenmiştir. Bu yapı elemanları Affan Cami Minaresi, İhsaniye Cami Minaresi, Şeyh Muhammed Cami Minaresi, Ulu Cami Minaresi ve Payas II. Selim Cami Minaresi'nde uygulanmıştır.

Alem

Minarenin en üstündeki alem kısmı bir bitiş elemanı olarak daha çok Osmanlı yapıların da görülmektedir. Yapı malzemesi genellikle madenden olan alemler Hatay minareleri'nde orijinal şekliyle günümüze ulaşan olmamıştır. Genellikle pirinç ve bakırdan yapılan alemler, iki ile dört bölüm arasında değişen ve armut, küp ve hilal bölümlerinde oluşan örneklerdir.

İç Tasarım

Minarenin bölümlerinden biri olan ve işlevini gerçekleştirebilmesi için şerefeye çıkışı sağlayan merdivene sahip olan iç tasarım, Hatay Minareleri'nde de yapı elemanlarının bir bölümüdür.

Minarelere giriş, genel olarak kaide kısmına açılan bir kapı ile sağlanmaktadır. Yapıların bazılarında pabuç veya gövdeden sağlandığı da olmuştur. Yapı elemanının konumuna göre giriş kapısının yönü de değişkenlik göstermektedir. Minare merdivenleri genel olarak kesme taştan yapılmıştır. Minarelerde genel olarak iç planın şekillenmesinde etkili olan kısım gövde olduğu çokgen formlu gövdelerde çokgen formlu iç plan düzeni aranmaktadır. Fakat çalışılan minarelerin tamamında iç plan dairesel olarak düzenlenmiştir. Minarelerin iç çapı genel olarak aynı düzeyde yükselmektedir. Sacede kaidesinin kalın tasarlandığı yapı elemanlarında farklılar ortaya çıkmaktadır. Meydan Cami Minaresi ve Habib Neccar Cami Minaresi buna örnektir. Yapı elemanlarının tamamında basamaklar, silindirik formlu çekirdek etrafında helezonik şekilde merdiveni dolanarak şerefeye ulaşmaktadır. Basamaklar minarelerin tamamında girişin sağ tarafından başlar.

Basamakların boyutları yapı elemanının iç planının genişliğine göre değişkenlik göstermektedir. Dar iç çaplı yapılarda basamaklar daha dar tutulmuşken, geniş çaplı yapılarda geniş tutulmuştur. Örneğin 1.64 m lik gövde iç çapına sahip Kantara Cami Minaresi'nin basamakları 23 x 72 m boyuttan oluşmaktadır. 1.20 m gövde iç çap ölçüsündeki Affan Cami Minaresi'nin basamakları da 27 x 50 m ölçülere sahiptir. Basamakların geneline baktığımızda genişlikleri 0.50-0.72 m, yükseklikleri 0.20-0.32 m 'dir. Silindirik formlu çekirdeğin boyutları da farklılık göstermekte olup ölçüleri 0.17-0.31 m arasında değişmektedir.

Bazı minarelerin basamakları şerefeyi geçip peteğin belli bir seviyesine kadar devam etmektedir. Peteği güçlendirmek adına yapılmış bu uygulama Halil Ağa Cami Minaresi, Payas II. Selim Cami Minaresi, Altınözü Fadikli Cami Minaresi, Ahmediye Cami Minaresi Şeyh Ali Cami Minaresi'nde uygulanmışken Ulu Cami Minaresi'nde ve Şeyh Ahmet Kuseyri Cami Minaresi'nde çok az sayıda karşımıza çıkmaktadır. Minarelerde şerefe çıkış kapıları 0.52-1.06 m genişlik, 1.00-2.11 m yükseklik ölçüleri arasında değişmektedir. Kapı kemerleri genel olarak basık kemer formu ile geçilmiş, az da olsa yarım daire kemer kullanımı da dahil edilmiştir. Şerefe çıkış kapıları genel olarak kible yönüne açılır.

Petek kullanımının olduğu minarelerde şerefe kapıları genel olarak kaş kemer, kırık kemer ve basık kemer şeklinde üç çeşit kemer sistemi ile düzenlenmiştir. Ahmediye Cami Minaresi, Sofular Cami Minaresi, Halil Ağa Cami Minaresi, Payas II. Selim Cami Minaresi, Şeyh Ahmet Kuseyri Cami Minaresi'nde kaş kemerli şerefe kapısı uygulanmıştır. Affan Cami Minaresi, Şeyh Ali Cami Minaresi, Şeyh Muhammed Cami Minaresi, Fadikli Cami Minaresi, Belen Kanuni Sultan Süleyman Cami Minaresi, İskenderun Kaptanpaşa Cami Minaresi basık kemer kullanımı ile öne çıkarken İhsaniye Cami Minaresi ve Ulu Cami Minaresi'nde kırık formda kemer kullanılmıştır. Kasım Bey Cami Minaresi'nde de kemer düz form ile geçilmiştir. İncelenen minareler içerisinde bir kısım minarenin şemsiye şerefesinin içinde petek kısmı bulunmadığından çıkış kapısına ihtiyaç duyulmadan minare iç basamağından direkt olarak şerefe tabanına ulaşılmıştır.

Duvar kalınlıkları kısa, çokgen formlu minarelerde ve yüksek boyutlu çokgen minarelerde değişkenlik göstermektedir. Kısa, çokgen ve silindirik gövdeli minarelerde kaide duvar kalınlığı 0.32 m ile 0.50 m arasında değişirken gövde

kalınlığı da 0.33 m ile 0.60 m arasında değişmektedir. Uzun çokgen gövdeye sahip minarelerde ise kaide kalınlığı 0.49-0.82 m arasında, gövde kalınlığı da 0.42-0.70 m ölçüleri arasında değişmektedir. Silindirik formlu minarelerin silindirik petekleri genel olarak ince tasarlanmış olup 0.15-0.25 m arasındadır. Çokgen formlu ve yüksek boyutlu Habib Neccar Cami Minaresi'nde kaide kalınlığı 0.80 m, gövde duvar kalınlığı ise 0.70 m olup minareler içerisinde kalınlığı fazla olan yapı elemanlarındandır. Ayrıca Ulu Cami Minaresi'nin kaidesi 0.82 m olarak belirlenmişken gövdesi daha ince olup 0.56 m ye düşmektedir. Kısa çokgen gövdeli Kiremitli Cami Minaresi'nde kaide 0.50 m iken gövde daha ince olup 0.39 m ye düşmektedir. Yüksek boyutlu Kaptanpaşa Cami Minaresi'nde kaide ve gövde kalınlığı aynı olup 0.30 m den oluşmaktadır. Aynı şekilde Reyhanlı Yenişehir Cami Minaresi'nde de kaide ve gövde kalınlığı 0.49 m'dir. Silindirik Formlu Altınözü Fadikli Cami Minaresi'nde de kaide ve gövde kalınlığı 0.28 m'dir.

Osmanlı Dönemi Hatay Minareleri'nde iç tasarım genel olarak sade bırakılmıştır. Dış cephelerde ise uygulanan mazgal formlu pencere düzenlerinin farklı tipteki kemerleri cephelere hareketlilik kazandırmıştır. Genel olarak kaş kemer, sivri kemer, yarım daire kemer, kırık kemerle geçilen yapıların düz formlu pencere, yıldız formlu pencere ve dairesel formlu pencere şekilleri bulunmaktadır. Kaş kemer uygulaması en çok tercih edilen kemer formudur. Ahmediye Cami Minaresi, Habib-i Neccar Cami Minaresi, Halil Ağa Cami Minaresi, Meydan Cami Minaresi, Orhanlı Cami Minaresi, Osmaniye Cami Minaresi, Sarımiye Cami Minaresi, Sofular Cami Minaresi, Payas II.Selim Cami Minaresi kaş kemerli pencere düzeninden oluşan yapı elemanlarıdır. Affan Cami Minaresi, Yeni Cami Minaresi, Altınözü Fadikli Cami Minaresi, Belen Kanuni Sultan Süleyman Cami Minaresi, Reyhanlı Yenişehir Cami Minaresi, Şeyh Muhammed Cami Minaresinde ise düz formda olan pencere düzeni dikkati çekmektedir.

Şeyh Ali Cami Minaresi ve Yayladağı Kasım Bey Cami Minaresi'nde düz formlu pencere ve yarım daire kemerli pencere düzeni hakimken, Ulu Cami Minaresi ve Şeyh Ahmet Kuseyri Cami Minaresi'nde düz formlu pencere düzeninin yanında kırık kemerli pencerelere de yer verilmiştir. Şekercik Cami Minaresinde yıldız formlu pencere, Kiremitli Cami Minaresinde de Yıldız formlu ve kaş kemerli pencere düzeni hakimdir. İskenderun Kaptanpaşa Cami Minaresi'nde de tek örnek

olan dairesel pencerelere yer verilmiştir. İncelenen eserler içerisinde kısa gövdeli şemsiye şerefeli minare örneklerinden Kantara Cami Minaresi, Kürt Fakih Cami Minaresi, Mahremiye Cami Minaresi ve Samandağ Eb'ul Fütuh Cami Minaresinde pencere düzeni uygulanmamıştır.

4.4.Yapı Malzemesi

Çalışılan minareler genel olarak kesme taştan inşa edilmiş yanında ahşap malzemeye de yer verilmiştir. Tuğla malzeme kullanımı hiçbir yapıda mevcut değildir. Kesme taş genel yapı malzemesidir. Ahşap malzeme kapılarda, şerefe korkuluklarında, şerefe örtüsünün çatısında kullanılmıştır.

Kesme Taş

Mimari unsurların vazgeçilmeyen yapı malzemesi kabul edilen taş, özellikle dayanıklılığı ve taşıyıcı özelliğinin fazla olmasının yanı sıra doğada bol miktarda bulunuyor olması kullanım alanında oldukça genişlik sağlamaktadır. Bölgedeki coğrafi ve jeolojik şartların etkisi ile genel yapı malzemesi taştan yana olmuştur. Hatay'daki minareler genellikle düzgün kesme taştan inşa edilmişlerdir.

Minarelerin kaide, papuç, gövde, petek kısımları tamamen taş malzemeden olup şerefe kısmında taş'ın yanında ahşap da kullanılmıştır. Şeyh Ali Cami Minaresi, Sofular Cami Minaresi, Ahmediye Cami Minaresi, Halil Ağa Cami Minaresi, Şeyh Ahmet Kuseyri Cami Minaresi Altınözü Fadikli Cami Minaresi, İskenderun Kaptanpaşa Cami Minaresi kaideden başlayıp alemin başlangıç noktasına kadar tamamen taş malzemeden inşa edilen yapılardır. Büyük çoğunluğu taştan olup külah kısmı kurşun kaplama olan yapılar da Ulu Cami Minaresi, Affan Cami Minaresi, Şeyh Muhammed Cami Minaresi, Payas II.Selim Cami Minaresi, İhsaniye Cami Minaresidir. Belen Kanuni Sultan Süleyman Cami Minaresi ve Kasım Bey Cami Minaresi'nde petek de taş malzemeli olup yanında ahşap kullanımı hakimdir.

Suriye ve Zengi Mimarisinde sıkça karşılaşılan renkli taş işçiliği Eyyübi ve Memlûklülerin aracılığı ile Mısıra geçmiş ve Akdeniz karakterine bürünmüştür. Bu özelliği ile Suriye, Halep ve Şam bölgesindeki Osmanlı eserlerinde de uygulanmaya devam edilmiştir (Kılavuz,2005,497).

Kaide, gövde ve şerefe altlığı tamamen taş malzemeden inşa edilen şemsiye şerefeli minarelerden Habib-i Neccar Cami Minaresi, Kantara Cami Minaresi, Kiremitli Cami Minaresi, Mahremiye Cami Minaresi, Meydan Cami Minaresi, Orhaniye Cami Minaresi, Osmaniye Cami Minaresi, Şekercik Cami Minaresi, Nakip Cami Minaresi ve Kürt Fakih Cami, Yenişehir Cami Minaresi Yeni Cami Minaresi, Sarımiye Cami Minaresi'nin şerefe kısımları ahşaptandır.

Ahşap

Osmanlı Mimarisi'nde XVI.yüzyıldan itibaren minarelerde ahşap sikeletli ve dıştan kurşun kaplamalı külahlar kullanılmaya başlanmıştır (Kılavuz, 2005,505). Hatay bölgesinde Osmanlı dönemi özelliğini yansıtan taş külahların yanı sıra ahşap iskelete sahip üzeri kurşun kaplamalı külahlar görülmeye başlanmıştır. Anadolu'da özellikle bu tip minareler Diyarbakır'da Osmanlı dönemine tarihlenen minarelerde karşımıza çıkmaktadır.

İncelenen Osmanlı Dönemi Hatay Minareleri'nde taş kullanımı nasıl yaygın ise şemsiye şerefeli minarelerde taş ile birlikte ahşap kullanımı da büyük önem taşımaktadır. Minarelerin şerefe korkulukları ve saçakları ahşap malzeme ile inşa edilmiştir. Külahın eteğinden itibaren başlayan ve dışarıya doğru uzanan ahşap malzemeli saçaklar şerefnin kenar kısımlarından ahşap direklere oturtulmuştur. Ahşap direklerin arası da tamamen açık bırakılmayıp bazı yapı elemanlarında ahşabın farklı dekore edilmesi ile geçilmiş bazılarında da düz korkuluk şeklinde uygulanmıştır. Ahşap saçakları koruyan üst kısım da saç veya kurşun kaplama yapılmıştır. Bu tipteki yapı elemanlar içerisinde Habib Neccar Cami Minaresi'nin şerefe ve saçaklı külahı ahşaptan olup dairesel formudur. Diğer örnekler olan Kantara Cami Minaresi, Kiremitli Cami Minaresi, Mahremiye Cami Minaresi, Meydan Cami Minaresi, Orhaniye Cami Minaresi, Osmaniye Cami Minaresi, Şekercik Cami Minaresi, Nakip Cami Minaresi ve Kürt Fakih Cami, Yenişehir Cami Minaresi Yeni Cami Minaresi, Sarımiye Cami Minaresi, Yayladağı Kasım Bey Cami Minaresi, Belen Kanuni Sultan Süleyman Cami Minaresi'nde karşımıza çıkmaktadır. Samandağ Ebul Fütuh Cami Minaresi'nin şerefe külahı silindirik formudur.

Ahşap saçakların bir kısmı düz şekilli düzenlenirken bir kısmı şerefeden dışarıya taşkın ve uç kısımları ahşabın tezyini unsur ile birleştiği örneklerdir. Papuç ve şerefe altlığından sonra en hareketli kısım bu saçaklar olmuştur. Habib-i Neccar Cami

Minaresi, Kanrata Cami Minaresi, Mahremiye Cami Minaresi, Meydan Cami Minaresi, Sarımiye Cami Minaresi, Yeni Cami Minaresi bunun en güzel örnekleridir.

Ahşap şerefe korkulukları her yapı elemanında aynı değildir. Düz, sade olabildikleri gibi hareketli olup geometrik düzenden oluşanları da mevcuttur. Habibi-i Neccar Cami Minaresi, Meydan Cami Minaresi, Yeni Cami Minaresi kafes şeklinde geometrik desenden oluşan korkuluğa sahiptir. Kantara Cami Minaresi'nde düz ve geometrik tezyinat hakim iken, Sarımiye Cami Minaresi'nin şeref korkuluğu kafes şeklinde fakat palmet motiflerinin andıran tezyini unsur ile geçilmektedir.

Kurşun

İncelenen minareler içerisinde kurşun genel olarak bazı yapıların külah kısımlarında kullanılmıştır. Peteğin üzerini kapatan bu kurşun kaplama Affan Cami Minaresi, İhsaniye Cami Minaresi, Şeyh Muhammed Cami Minaresi, Ulu Cami Minaresi ve Sokullu Mehmet Paşa Cami Minaresi'nde kendini göstermektedir. Şemiye şerefeli minarelerin bir kısmında külah eteği de dahil tamamen kurşun kaplamadan yapılmıştır. Bunun en güzel örnekleri kurşun kaplamanın pramidal form şeklinde düzenlendiği; Habib-i Neccar Cami Minaresi, Kantara Cami Minaresi, Kiremitli Cami Minaresi, Mahremiye Cami Minaresi, Meydan Cami Minaresi, Orhaniye Cami Minaresi, Osmaniye Cami Minaresi, Reyhanlı Yenişehir Cami Minaresi, Belen Kanuni Sultan Süleyman Cami Minaresi, Samandağ Ebul Fütuh Cami Minaresi'nde uygulanmıştır. Ayrıca pramidal külahlı bir başka yapı elemanı olan Sarımiye Cami Minaresi'nde külah saç kaplama iken, Yeni Cami Minaresi'nde bakır malzeme ile karşımıza çıkmaktadır. Şekercik Cami Minaresi, Nakip Cami Minaresi ve Kürt Fakih Cami Minaresi'nde sadece külah eteği mevcut bulunmakta olup o da kurşun kaplama yapılmıştır.

4.5.Süsleme

Osmanlı Dönemi Hatay minareleri'nde süsleme unsurları genel olarak kaide, papuç, gövde, şerefe altlığı, şerefede kullanılmıştır. Tezyinat genellikle beş ana başlık altında incelenmektedir. Bunlar Bitkisel Süsleme, Geometrik Süsleme, Yazılı süsleme, Mukarnas Süsleme ve Kitabeler şeklinde

4.5.1.Bitkisel Süsleme

Bitkisel süsleme incelenen eserler içerisinde stilize palmet, akantus ve palmet şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Habib-i Neccar Cami Minaresi'nin kaidesinde tek sıradan oluşan akantuslar kullanılmıştır. Yine kaidede giriş kapısının üzerinde kemer içinde bir adet palmet motifi dikkati çekmektedir. Kantara cami Minaresi'nin kaidesinde stilize edilmiş palmet motifi yer almaktadır. Palmetin benzer uygulaması Şanlıurfa Hüseyin Paşa Cami Minaresi'nin (1729) gövdesinde tek sıra halinde işlenmiştir (Kılavuz, 2005, 330). Sarımiye Cami Minaresi'nin kaide nişinin içerisinde yer alan alınlıktaki kitabenin çevresinin dolanan yaprak motifi incelenen minareler içerisinde bir tek bu yapıda karşımıza çıkmaktadır

Bitkisel düzende karşılaşılan bir diğer özellik minare cephelerinde renkli taş süslemenin yer almasıdır. Bu uygulama genel olarak stilize edilen palmet şeklinde kullanılmıştır. Ahmediye Cami Minaresi'nin şerefe altında bu uygulama yer almaktadır. Yeni Cami Minaresi'nin gövdesi üzerinde tek şerit halinde siyah renkte stilize edilmiş palmet motifi yerini almıştır. Ayrıca kaide kapısının üst kısmında da yine tek sıra şeklinde irileştirilmiş kabartmalı stilize palmet motifi kullanılmıştır.

4.5.2. Geometrik Süsleme

Çalışılan eserler içerisinde geometrik süsleme daha yoğun bir şekilde kullanılmıştır. Bitkisel süslemede olduğu gibi renkli taş kullanımı geometrik süslemede de aynı şekilde kullanılmıştır. Ahmediye Cami Minaresi'nde gövde üzerinde düz siyah kuşak şeklinde düzenlenirken Meydan Cami Minaresi'nde minare giriş kapısının üç cephesinin her birinde dikdörtgen formda siyah kesme taş şekli ile karşımıza çıkmaktadır. Kantara Cami Minaresi'nde gövde üzerinde tek sıradan oluşan siyah şerit, Sarımiye Cami Minaresi'nde üç sıra halinde gövdeyi çepeçevre saran renkli taş tezyinat sıralarından birinde baklava dilimi şeklindedir. Ulu cami Minaresi'nin gövdesi üzerinde üç sıradan oluşan geometrik düzende renkli taş süsleme yer alır. Petekte kullanılan tek sırada ibaret renkli taş tezyinat incelenen eserler içerisinde petekte renkli taş süslemenin yer aldığı tek örnektir. Halil Ağa Cami Minaresi'nin gövdesi üzerinde tek sıradan oluşan siyah kuşak, şerefe altında geometrik şekilde düzenlenmiştir.

İhsaniye Cami Minaresi'nin şerefe altında renkli taş tezyinat geometrik karakterlidir. Payas II.Selim Cami Minaresi'nin giriş kapsındaki yarım daire kemer iki renkli taş uygulması ile incelenen minareler içinde tek örnektir.

Geometrik tezyinatın bir diğer unsuru olan diş şekilli süsleme, incelenen minareler içerisinde karşılaşılan bir diğer süsleme unsurudur. Ulu Cami Minaresi'nin kaidesinde, dikdörtgen formlu giriş kapısının çevresini üç yönden kuşatan diş sırası kapının üst kısmında kıvrılarak dikdörtgen şekle dönüşürken, alt kısımda dairesel karaktere bürünmektedir. Aynı uygulama Yeni Cami Minaresi'nde de uygulanmıştır. Caminin kaidesindeki dikdörtgen formlu giriş kapısını çevreleyen dişler, burada alt ve üst kısımda kare şeklinde düzenlenmiştir. Habib Neccar Cami Minaresi'nin kaidesine yerleştirilen boş kitabenin çerçevesi dilerden oluşmaktadır. Şeyh Ali Cami Minaresi'nin şeref altında tek sıra halinde işlenirken, Affan Cami Minaresi'nin şerefe altında da tek sıradan oluşmaktadır. Orhaniye Cami Minaresi'nin kaide köşesinde burmalı şekilden oluşan geometrik tezyinat incelenen eserler içerisinde bir tek bu yapıda uygulanmış, Anadolu'da da özellikle Şanlıurfa yapılarının minarelerinde sıkça karşılaşılmış olup Şanlıurfa Arabi Cami Minaresi'nin (1743) şerefe altlığında buna bezer bir tezyinat ile karşılaşılmıştır (Kalvuz, 2005,337).

Geometrik tezyinatın öne çıkarıldığı bir diğer unsur da yapı elemanlarının farklı kısımlarına yerleştirilen taş rozet ve kabarlardır. Süsleme sanatında dairesel karakterli oluşturulan ve büyük çoğunlukla da yüzeysel olarak işlenen tezyini unsurlara madalyon (Rozet) adı verilmektedir. Madalyona benzer fakat formu yarım daire şeklinde yüzeyden çıkıntılı düzenlenen şekiller de kabara olarak isimlendirilmektedirler (Yaman,vd,2019,128).

Selçuklular zamanında büyük rağbet görmüş madalyonlar kullanıldığı yerde sonsuzluk hissi uyandıran özelliğe sahiptirler. Ayrıca Eyyübi döneminde sıkça karşılaşılan unsur olup Osmanlı döneminde de kullanılmaya devam edilmiştir.

İncelenen eserler içersinde dört minarenin farklı bölümlerinde geometrik karakterli madalyon (rozet) örnekleri yer alırken, minarelerden iki tanesinde de geometrik motifli kabara kullanımı söz konusudur. İhsaniye Cami Minaresi'nin batı cephesine gövdesi üzerine yerleştirilen merkezde yer alan altı kollu yıldız etrafında şekillenen birbirine geçmeli geometrik kompozisyonlu madalyon Eyyübi dönemine tarihlenen Hasankeyf Er-Rızk Cami Minaresi'nin (1409) papuç kısmında kullanılan

merkezdeki on iki kollu yıldız etrafında şekillenen geometrik geçmeli madalyon ile benzerlik içerisindedir (Kılavuz, 2005,102). İhsaniye Cami Minaresi'nin petek bölümüne yerleştirilen madalyonda merkezde altı yapraklı çiçek motifinin kolları altıgen oluşturacak şekilde altı adet yay ile birleştirilmiştir. Yapraklar arasında da küçük üçgenler vasıtasıyla altı kollu yıldız oluşmuştur. Böyle bir uygulama ile Gaziantep Dülük Köyü Cami Minaresi'nde (18.yy) de karşılaşılmıştır (Kılavuz, 2005,233). Orhaniye cami Minmaresi'nin kaidesinin üst kısmında kitabe çerçevesi içerisinde yine geometrik tezyinatlı iki madalyona yer verildiği görülür. Kiremitli Cami Minaresi'nin giriş kapısının üst kısmında da sade yıldız motifli madalyon yer alır.

Halil Ağa Cami Minaresi'nin kaidesinde kemer üzerindeki dairesel pano içerisine işlenen geometrik kompozisyonlu madalyon dikkati çeker. Ulu Cami Minaresi'nin kaidesinde kemer uygulamasının üst kısmında dikati çeken madalyon, diğer örneklere göre farklı tasarlanmıştır. Dairesel formlu çerçeve içerisinde girintili şekilde düzenlenmiş geometrik formlu kabara motifinin dıştan geometrik kompozisyonlu tezyini unsur ile geçilerek farklılık yarattığı görülmektedir. Ulu Cami Mainaresi'nin gövdesi üzerine yerleştirilen iki farklı tezyinatta dikdörtgen pano içerisinde geometrik düzenden oluşan süsleme unsuru ile şekillenmiştir. Geç dönem özelliği gösteren panolardan biri yıldız formunda iken diğerinde antik özellik gösteren ve Osmanlının geç dönemlerinde sıkça karşılaştığımız korint düzenin dikdörtgen pano içerisinde dört adetten oluşması ile şekillenmiştir.

Yüzeysel olarak işlenmiş, dairesel formlu çerçeve içerisine yerleştirilen çarkıfelek motifli madalyon, Kantara Cami Minaresi'nin gövdesi üzerinde yerini almıştır. Benzer uygulama Gaziantep Dülük Köyü Cami Minaresi'nin gövdesi üzerinde de karşılaşılmıştır (Kılavuz, 2005,233).

Madalyonlardan farklı olarak yüzeyden oldukça çıkıtlı tasarlanan kabalar Osmanlı Dönemi Hatay minareleri'nde kullanım alanına dahil edilen tezyini unsur olup incelenen eserler içersinde Ulu Cami Minaresi'nde madalyon içinde farklı düzende kullanılmışken, Sarımiye Cami Minaresi'nin kaidesindeki niş içerisine yerleştirilen kitabe çerçevesini sağ ve sol alt köşelerinde kendine has kullanımı ile karşılaşılmıştır. Kabalar yüzeyden taşkın bir vaziyette olup çarkıfelek motifinin işlendiği geometrik unsur şekilde düzenlenmiştir. İncelenen eserler içerisinde sadece

İhsaniye Cami Minaresi'nin petek bölümünde yer alan yıldız formlarının hakim olduğu kabara uygulaması, Sarımiye Cami Minaresi'nde kullanılan kabarıya göre daha gösterişli ve büyük boyutludur.

4.5.3.Yazılı Süsleme

Süsleme unsurları içinde az da olsa yazılı süsleme de yer almaktadır. Bunlar genel olarak "Maşallah" ibaresinin yazılı olduğu pano şeklinde kendini gösterir. Bu örnekler Habib-i Neccar Cami Minaresinin gövdesinde, Sarımiye Cami Minaresi'nin gövdesi üzerinde, "Maşallah" yazısı yer alırken Ulu Cami Minmaresi'nde gövde üzerinde "Maşallah 1206" yazılıdır. Sofular Cami Minaresi'nde gövde üzerinde dikdögen ve çokgen formlu pano içinde dini ifadelere yer verilen yazılı süsleme unsuru yer alır.

4.5.4.Mukarnas

Türk ve İslam mimarisinin önemli elemanlarından birisi olan, petekler dizisi ya da hücreler halinde istiflenmiş gibi bir görüntü sergileyen mukarnas, bulunduğu yerde hem taşıyıcı hem de süsleyici işlevleri bulunan statik ve plastik görevleri olan diğer fonlara göre farklı bir özellik teşkil etmektedir. Kısaca her durumda kullanım alanına göre genel üsluba katılımı oldukça zengindir. Osmanlı Mimarlığında 15.yüzyıldan sonra gelişerek sarkıt formunda kullanıldığı, püskül yada damla (Sarkıt) şeklinde de zenginleştiği bilinmektedir (Mülayim,2020,126-128).

Mukarnas bezeme, incelenen eserler içerisinde papuç, şerefe altlığı ve bazı yapı elemanlarının kaidelerininin köşe pahlarında karşımıza çıkmaktadır. Nakip Cami Minaresi, Payas II.Selim Cami Minaresi, Habib-i Neccar Cami Minaresi, Yeni Cami Minaresi Şeyh Ahmet Kuseyri Cami Minaresi'nde sıralar halinde kademeli bir şekilde yüzeysel işlenen mukarnaslar bu yapıların sadece papuç kısımlarında uygulanmıştır.

Ulu Cami Minaresi'nin papuç kısmında yüzeysel düzenlenirken, şerefe altlığında daha hareketli tarza bürünen mukarnaslar, diğer yapı elemanlarında görülmeyen bir özelliği olan petekte tek sıra yüzeysel mukarnas kullanımı ile öne çıkmaktadır. İhsaniye Cami Minaresi'nde şeref altlığında kullanılan mukarnaslar sarkıtlştırılmış şekildedir. Kantara Cami Minaresi'nin şeref altında en sadec şekliyle tek sıradan ibarettir. Şeyh Ali Cami Minaresi'nin papuç kısmındaki mukarnaslar daha yüzeysel

iken şerefe altında daha hareketli ve belirgindir. Ahmediye Cami Minaresi'nin şerefe altlığı mukarnasvaridir. İncelenen eserler içerisinde muntazam şekliyle kendisini gösteren Sarımiye Cami mukarnas bezemeleri pabuç kısmında ters mukarnas şeklinde işlenirken, şerefe altında sarkıtlığa yoluna gidilmiştir. Ayrıca kaide ve aynı zamanda giriş kapısı olan kısımda sivri kemerde uygulanan mukarnaslar ve istiridye formları nişin içerisine doğru uzatılarak uygulanmıştır. Bu yapıda uygulanan mukarnas ve istiridye formunun sivri kemer üzerinde uygulanmış hali Mahremiye Cami Minaresi'nde de görülmektedir.

Erken Osmanlı döneminde kullanılan mukarnas dizili şerefeler Minar Sinan döneminde (Klasik Osmanlı Dönemi) de benimsenmiş, bademlerle oluşturulan nişler ve sarkıtlarla derin oymalı diziler geliştirilmiştir. Malzeme olarak 16.yüzyılın son çeyreğine mukarnasların doğrudan taştan oluşturulmuşlardır (Ödekan, 1988,477-478). Buradaki bezemeler Klasik Osmanlı mukarnas bezemelerini yansıtmakta olup sarkıtlı mukarnasın bir örneği Kadırga Sokullu Cami Minaresi'nin (Ödekan, 1988,475) şerefe altında kendini göstermektedir.

Suriye'deki mukarnas bezemelerin Zengi ve Eyyübi dönemlerinden gelen örneklerinde yuvarlak hücre gibi bir mukarnas türü ile karşılaşmıştır. Halep'deki Hangah Al-Farafta'nın (Daldal, 2019,18,19) taş malzememli taçkapısında kavsara mukarnasları Hatay minarelerinin pabuç kısımlarında kullanılan badem şekilli denilen mukarnaslar ile benzerlik içerisinde olup Hatay kentinde, mukarnasın kullanıldığı yapılarda Zengi Mimarisinde kullanılan tezyini unsurun etkili olduğu görülmektedir.

4.5.5. Kitabeler

Kitabelerin genel olarak kaide üzerine yerleştirildiği görülürken bazı yapılarda gövde üzerinde yer almaktadır. Halil Ağa Cami Minaresi, Orhaniye Cami Minaresi, Şeyh Muhammed Cami Minaresi (Minareli taçkapıda), Affan Cami Minaresi, Ahmediye Cami Minaresi, Altınözü Fadikli Cami Minaresi, Sarımiye Cami Minaresi'nde (Minareli taçkapıda) kitabeler kaidenin herhangi bir cephesinde yer alırken İhsaniye Cami Minaresi ve Kiremitli Cami Minaresi'nde gövde üzerine yerleştirilmiştir. Ulu Cami'nin de gövdesi üzerinde dikdörtgen pano içerisinde yapı

elemanının ilk inşa tarihini bildiren ebced hesabı ile yazılmış bir kitabe yer alır. Ayrıca bir diğer kitabesi de kaidenin güney cephesinde dikdörtgen pano içinde bölümlere ayrılmış bir şekildedir. Meydan Cami Minaresi'nin minareli taçkapısının alınlığında kare formda kitabesi yer alır.

5. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Hatay, coğrafi konumu ve tarihi özellikleri nedeniyle farklı kültür ve medeniyetleri bünyesinde barındıran bir kenttir. Tarih öncesi çağlardan bu yana insanlığın iskanına sebep olan kent, dört bir yandan gelen farklı uygarlıklar ile birlikte zengin bir kültüre sahip olmuştur. Tarihte önemli bir medeniyet merkezi olan şehir, günümüzdeki medeniyetin oluşmasına katkı sağlamış, tarihi değerini de korumuştur. İhtiyaç sonucunda ortaya çıkıp bulunduğu kentte farklı kültürel anlayış ve etkiler ile şekillenerek gelişme göstermiştir.

Müslüman Türkler ile beraber yeni formlar kazanan bu yapı elemanlarında gelip geçen uygarlıkların bıraktığı izler neticesinde Hatay'ın birçok tarihi yapısı zaman içerisinde savaşlar, deprem vs. dolayısıyla tahribatın kurbanı olmuş bir kısmı da onarımlar geçirerek günümüze kadar varlığını devam ettirmiştir. Bunlardan bir kısmını belirleyerek yaptığımız bu araştırmada minareler günümüze gelen kadar kent içerisindeki yeri ve önemini korumaya devam etmiştir. Osmanlı Dönemi Hatay Minareleri başlığı adı altında, merkezde, ilçelerde ve köylerde yer alan ve Memlûklü döneminden itibaren kentte mevcut olan kiliselerin camiye dönüştürülmesi ile başlayıp kentte yerini alan cami minarelerinin Osmanlı döneminde de aynı özen ve düzenle korunarak devamı sağlanması, tahrip olanların da Osmanlı döneminde aslına uygun şekilde restore edilmesi ile günümüzde kısmen de olsa mevcudiyetini koruyarak yaşamış olan toplumda yirmi sekiz minare inceleme alanımız içerisine girmiştir.

Hatay camilerinde genellikle iki tip minare dikkati çekmektedir. Sekizgen, kısa ve kalın taş gövdeli minareler genellikle ahşap şerefeden oluşmakta olup şemsiye tarzında örtü ile kapatılarak kapalı şerefeli minare modeline dönüştürülmüştür. Bu örnekler genellikle bize Eyyübi, Memlûklü dönemi minarelerini anımsatmaktadır. Memlûklülerin Şam ve Halep bölgesinde inşa ettiği Halep Bahsita El Ömeri Cami Minaresi (1350) ve Şam Cerrah Cami Minaresi'nde (1182) bu etkilerin benzer

örneklerini mevcut olup bu minarelerin bir diğere benzer örneklerinde de Eyyübi dönemi minarelerinin yine Şam bölgesinden gelen etkileri söz konusudur. Kare kaidesi, prizmatik üçgenli pabucu, sekizgen gövdesi ve kapalı şemsiye şerefeli örtüsü ile Şam El Cedid Cami Minaresi (1118) bu kültürel etkinin örneğidir.

Silindirik gövde biçiminin şemsiye şerife modeli ile bulunduğu örnekleri Gaziantep Cami minarelerinde de sıklıkla görmekteyiz. Bu camilerin de ezanlık kısmı tepededir. Gaziantep Ali Nacar Cami minaresi kare kaidesi, silindirik gövdesi ve şemsiye şerefeli oluşu ile çalışılan minarelerin bir kısmı ile benzerdir (Kılavuz, 2005,200).

Türkistanda Karahanlılar ile başlayıp Selçuklular ile devam eden silindirik formlu gövde, Anadolu'da da gelişerek devam etmiştir. Osmanlı dönemine gelindiğinde yüksek boyutlu ince uzun silindirik gövde formunda minareler Osmanlı'nın en çok kullandığı plan düzeni olup Hataydaki Minareler içerisinde de aynı etkiyi görmek mümkündür.

Minarelerde genellikle kare kaide üzerinde yükselen gövdeye geçiş, papuçluk vasıtasıyla sağlanmıştır. Pabuçluk kısmının mukarnas ile geçilmesinin yanı sıra çokca da pahlı ve prizmatik üçgenli pabuç kullanılmıştır. Az yapıda da soğanvari pabuç tercih edilmiştir.

Hatay kentinin deprem kuşağı üzerinde yer almasında dolayı olacak ki minarelerin gövdeleri genel olarak kısa tutulmuş olup yüksek boyutlu minareler daha az sayıda inşa edilmiştir. Külâh kısmı kare kaideli, silindirik formlu silindirik petekli minareler, genel olarak taş konik, veya kurşun malzemeli pramidal külâh şeklinde düzenlenmiştir. Kare kaideli silindirik veya çokgen gövdeli şemsiye şerefeli minarelerde de şemsiye örtünün üzerinde pramidal külâh yükselir. Minarelerde uygulanan alemlerin hiçbiri orijinal değildir. Genellikle küp, armut ve hilal bölümlerinden oluşmaktadır.

Suriye, Mısır ve Anadolu'nun güney kesimlerinde, genel olarak hava sıcaklığının fazlaca hissedildiği bu yerlerde sıcaklık, inşa edilen minareleri de etkilemiş olacak ki kapalı şerefeli (Çardak) minarelerin uygulandığı kanaatindeyiz. Minarelerin yağmurdan, müezzinin de olumsuz hava şartlarından korunmasını sağlamak amaçlanmış olmalıdır.

Minarelerin genel yapı malzemesi bölgede de elde edilmesi kolay olan kesme taştandır. Ahşap genellikle giriş kapılarında, şerefenin korkulukları ve çatı örtüsünde uygulanmıştır. Kurşun genellikle şemsiye örtü ve külah kısmını kapatmaktadır. Pirinç ve bakır, alem de karşımıza çıkmaktadır. Dışarıdan silindirik ve çokgen formlu olan minareler içeriden tamamen silindirik formda düzenlenmiştir. Silindirik çekirdek etrafında helezonik düzenlenmiş taş basamaklar bulunur.

Süslemede genellikle geometrik, bitkisel, yazılı ve mukarnas tezyinat ön plandadır. Geometrik süsleme, tek veya birkaç sıra şeritten oluşan siyah renkli taş, madalyon ve kabarlardan oluşurken, bitkisel süslemede palmet, akantus, ve genellikle de renkli taş şeklinde stilize palmet motiflerinden oluşmaktadır. Yazılı süsleme minare kitabelerinden ve gövde üzerine yerleştirilen yazılı panolardan oluşmaktadır. Mukarnas bezeme hem papbuçlarda hem de şerefe altlarında kullanılan önemli bir bezeme türüdür.

İslam mimarisinde özellikle minareler, fonksiyonlarına uygun mimari kompozisyonlara, malzemelere uygun inşaat teknikleri ve süslemeleri ile daima önem taşımıştır. Minareler, İslamiyet'in yayıldığı değişik ülkelerde, geleneklerin de etkisi ile veya zamanla himayesine geçtiği uygarlığın etkisi ile çok değişik görünüşler kazanmıştır. Kentteki kare kaideli silindirik gövdeli, silindirik petekli ve pramidal ya da konik külahlı minareleri Osmanlının klasik tarzı denilen ve Klasik dönemde oldukça yoğun kullanılan plan düzeni Hatay minareleri'nin bir kısmında da uygulanmıştır. 1795 ve 1823 yılları arasına tarihlenen Antakya gravüründe şemsiye şerefeli minarelerin yanı sıra Osmanlının ince uzun, klasik silindirik gövdeli minarelerinin de olduğu gözlemlenmiştir. Şemsiye şerefeli minareler Eyyübi ve Memlüklü minarelerinde de karşımıza çıkmaktadır. Bunun Anadolu'daki örnekleri de genel olarak Şanlıurfa, Mardin, Adıyaman Gaziantep Kahramanmaraş şehirlerinde kendini gösterir. Hatay Minareleri'nin de bir etkilenme içerisinde olduğu, Osmanlı dönemi eserlerinde Eyyübi ve Memlüklü dönemi etkilerinin de halen minarelerde karşımıza çıktığını söylemek mümkündür. Daha önce de belirtildiği üzere Zengi, Eyyübi, Memlüklü mimarisi Hatay minareleri üzerindeki etkisini yoğun bir şekilde hissettirmektedir. Minareler üzerinde farklı kültürlerin etkisi farkedilmekte ise de çalışılan eserlerin tamamı Osmanlı dönemine tarihlenen eserlerdir.

BİBLİYOGRAFYA

AKYÜREKOĞLU, Y., **Hatay'daki Türk İslam Devri Yapıları**, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı (Yayınlanmamış)Yüksek Lisans Tezi, Konya,2005

ALTIN, A., **Gaziantep'de Türk İslam Mimarisi**, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk İslam Sanatları anabilim Dalı, Yayınlanmış Doktora Tezi, Erzurum, 2015

ANONİM, “Minare”, **Yeni Rehber Ansiklopedisi**, Cilt:14, İstanbul, 1994, s.171-173

ANONİM, **Hatay il Yıllığı**, Antakya, 1973

ANONİM, **Hatay Kültür Envanteri**, Cilt:1, Hatay, 2011

ANONİM, **Hatay Kültür Envanteri**, Cilt:2,Antakya, 2011

ANONİM, **Hayat Kültür ve Turizm Envanteri**, Hatay Kültür ve Turizm Müdürlüğü,Hatay, 1988

ANONİM, ”Minare”, **Meydan Larousse**, Cilt:14, İstanbul, 1992,s.13,14

ANONİM., “Minare”, **Büyük Laorusse**, Cilt:16, İstanbul, 1986, s.8195

ARSEVEN,C.E., “Minare”, Sanat Ansiklopedisi, Cilt:3, İstanbul, 1950, s.1409-1411

ARI,B., “Hatay Velilerinden Şeyh Ahmet Kuseyri”, **Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt:8, Sayı:16, Hatay, 2011, s.375-386

ASFOUR,A.,**Emevi Devrinden Osmanlılara Kadar Suriye Minareleri**,A.Ü.Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi Ve Sanatları Anabilim Dalı Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Ankara,1997

ATASOY,A., **Reyhanlı İlçesi'nin Coğrafyası**, Antakya, 2012

AYKUT, A.S., **İbn Battuta Seyahatnamesi (Ebu Abdullah Muhammed İbn Battuta Tanci)**, Cilt: 1, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul , 2000

ALTIN, A., **Gaziantep’de Türk İslam Mimarisi**, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk İslam Sanatları anabilim Dalı, Yayınlanmış Doktora Tezi, Erzurum, 2015

BAHADIR, G., “Kuruluşundan IV. Yüzyıla Kadar Antakya”, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı:13, Hatay, 2010, s.349-372

BAŞAR, M.E., **XII.XIII. Yüzyıl Anadolu Minareleri**, Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilimdalı, (Yayınlanmış) Doktora Tezi, Konya, 1997

BAYRAM, S., “Minareler Biçimsel Analiz”, **Mimarbaşı Koca Sinan’ın Yaşadığı Çağ ve Eserleri**, İstanbul, 1988, s.524-529

BİÇER, F., **69 Numaralı Antakya Beylan(Belen) Şer’iyye Sicili’nin Transkripsiyonu ve Değerlendirmesi, (H. 1280-1301/M. 1863-1884)**, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş, 2019

BİLGİN, S., **Hatay İli Yayladağı İlçesi’nin Tarihi, Sosyal ve Kültürel Yapısı**, Hatay, 2007

CASSAS,L.F., **Voyage Pittoresque de la Syrie, de la Phoenicie de la Palaestine, et la Basse Aegypte**, Paris, 1795-1823

ÇAKAR, E., “16. Yüzyılda Antakya Vakıfları (1550 Tarihli Evkaf Defterine Göre)” **Vakıflar Dergisi**, S:43 , Elazığ,(Haziran), 2015,s.9-39

CEZAR.M., **Anadolu Öncesi Türklerde Şehir ve Mimarlık**, İstanbul, 1977

ÇELEBİ,Y., “Bir Grup Eski Antakya Evi”, **Türk Etnografya Dergisi**, Sayı:XVII, Ankara,1982, s.163

ÇETİN, A., “Ezan”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, Cilt:12, İstanbul, 1995, s.36-38

ÇOBANOĞLU, A.V., “Zengiler”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, Cilt:44, İstanbul, 2013, s.272-274

CRESWELL, K.A.C., The Evolution of the Minaret (With Special Reference, to Egypt), **Burlington Magazine**, Mayıs, 1926, s.1-20

DALDAL, Y., **Erken Osmanlı Mimarisinde Mukarnas (İznik, Bursa, Edirne)**, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı (Yayımlanmış Doktora Tezi), Isparta, 2019

DEMİR, A., “Antakya Eski Konut Yerleşmesi”, **Ortadoğu’da Osmanlı Dönemi Kültür İzleri Uluslararası Bilgi Şöleni Bildirileri; Antakya 25-27 Ekim 2000, İskenderun 28 Ekim 2000**, Cilt:1, Ankara, 2001, s.205,206

DOĞAN, T., **Gaziantep Türk İslam Dönemi Mimari Süslemeleri**, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı (Doktora Tezi), Van, 2013

DÜNDAR, A., **Kilis’teki Osmanlı Devri Mimari Eserleri**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1999

EKİCİ, Z.M., **Memlüklerin Güneydoğu Anadolu’da Bıraktığı Mimari İzler**, Batman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Batman, 2013

EROĞLU, B., **Hatayda Osmanlı Dönemi Kültür Yayınlarından Birkaç Örnek**, Antakya, 1999

EROĞLU, C.vd., **Osmanlı Vilayet Salnamelerinde Halep**, ORSAM, Ankara, 2012

ERUZ, F.A., “Memlükler”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, Cilt:29, Ankara, 2004, s.97-100

ESİN, E., “Minare”, **Türk Ansiklopedisi**, Cilt:24, M.E.B, Ankara, 1976, s.211

EYİCE, S., **İstanbul Minareleri**, Güzel Sanatlar Akademisi Türk Sanatı Tarihi Enstitüsü Yayınları, İstanbul, 1963

EYİCE, S., “Bertrandon de la Broquiere ve Seyahatnamesi (1432-1433)”, **İslam Tetkikleri Enstitüsü Dergisi**, (Ed:M.T. Gökbilgin),Cilt:6, Sayı:1-2, İstanbul 1975, s.85-126

GÜL, A., “XVI Yüzyılda Antakya Kazasının Demografik Yapısı”, **Turkish Studies**, Cilt:4, Sayı:3, 2009, s. 1024-1066

GÜNDÜZ, F., “Minare”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, Cilt:30, İstanbul, 2005, s.98-101

GÜNDÜZ,A., “Antakya'nın Manevi Şahsiyetlerinden Şeyh Ahmet Kuseyri (Tahrir Kayıtlarına Göre)”, **Hatay Araştırmaları IV**, Hatay,, 2018, s.107-117

GÜNDOĞDU, H., “Dulkadirli Cami Minareleri”, I.Kahramanmaraş Sempozyumu, Mayıs, Cilt:2, İstanbul, 2005, s.775-778

HALAÇOĞLU, Y., “Belen”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, Cilt:5,İstanbul, 1992, s. 403-404

KAFADENK.S., "Hatay'da Tarihi Eserler", **Hatay Fikir ve Sanat Dergisi**, Yıl:3, Sayı:9-10-11, Antakya, Mayıs 1988, s.26-27

KARA,A., **19. Yüzyılda Bir Osmanlı Şehri Antakya**, İstanbul, 2004

KARATAŞ, İ., **Bölge Basımında Hatay Sancak Meselesi**, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya, 2011

KAHRAMAN, S.A.Dağlı,Y., **Günümüz Türkçesi ile Evliya Çelebi Seyahatnamesi**, Cilt:3,Kitap:1,İstanbul 2006

KILIÇLIOĞLU, S.vd., “Minare”, **Büyük Larousse**, Cilt:8, İstanbul, 1985, s.809

KILIÇLIOĞLU, S.vd., “Antakya”, **Büyük Lugat ve Ansiklopedi**, Cilt:1, İstanbul, 1990, s.556,557

KILAVUZ, B.N., **Güneydoğu Anadolu Minareleri**, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı (Yayınlanmış) Doktora Tezi, Van, 2005

KONUĞU, E., “Bazı Gezi Notlarına Göre Osmanlı Döneminde Antakya, **Ortadoğuda Osmanlı Dönemi Kültür İzleri ve Uluslararası Bilgi Şöleni Bildirileri(25-27 Ekim)**, Cilt:1, Hatay, 2000, s.275-283

KUŞÜZÜMÜ, K.H., “Yapım Teknikleri Açısından İstanbul Minareleri”, **Vakıf Restorasyon Yıllığı**, Sayı:1, Yıl 2010, s.56-64

MÜDERRİSOĞLU, M.F., “Osmanlı Döneminde Anadolu Sağ Yolunun Adana-Antakya Üzerindeki Menzilin Bugünkü İzleri”, **Ortadoğu’da Osmanlı Dönemi Kültür İzleri Uluslararası Bilgi Şöleni Bildirileri; Antakya 25-27 Ekim 2000, İskenderun 28 Ekim 2000**, Cilt:2, Ankara, 2001, s.441

MÜDERRİSOĞLU, M.F., “Bir Osmanlı Türk Şehri Olarak Belen”, **Vakıflar Dergisi**, Sayı:24, Ankara, 1994, s.237-272

MÜDERRİSOĞLU, M.F., **16. Yüzyıl’da Osmanlı İmparatorluğu’nda İnşa Edilen Menzil Külliyesi**, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji-Sanat Tarihi Anabilim Dalı Yayınlanmış Doktora Tezi, Cilt:1, Ankara, Ekim 1993

MÜDERRİSOĞLU, M.F., “Sokullu Mehmed Paşa Külliyesi”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, Cilt:37, İstanbul, 2009, 364-366

MÜLAYİM, S., “Mukarnas”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, Cilt:31, Ankara, 2020, s.126-128

NAKİP, B., **Eski Antakya’dan Görünümler**, Antakya, 2012

NEFES, E., **Minare’nin Cami Mimarisine Katılımı ve İlk Minare Örnekleri**, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, (Yayımlanmış) Yüksek Lisans Tezi, Samsun, 1996

OCAK, S., “Kuzey Afrika Minareleri”, **İslam Medeniyeti Araştırmaları Dergisi (İMAD)**, Cilt:5, Sayı:12, Yalova, 2020, s.92-114

ÖDEKAN, A., “Minare”, **Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi**, Cilt:2, Yem yayını, İstanbul, 1997, s.1259

ÖDEKAN,A., “Sinan’ın Mimarisinde Mukarnas Bezeme”, Mimarbaşı Koaca Sina’ın Yaşadığı Çağ ve Eserleri, İstanbul,1988,s.475-478

SAHİLLİOĞLU, H., “Antakya”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, Cilt:3, İstanbul, 1991, s.228-232

SARIZ., **Hatay Kurtuluş Savaşında Şenköy**, Antakya,2002

SILAY, M.,**Hatay Evliyalari**, İskenderun, 1989

SÜNDÜS, M.A., **Konya Mescidlerinde Ahşap Minareler ve Ezanlık**, Selçuk Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı,(Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2018

ŞANCI, F., **Türk İslam Mimarisinde Minareli Taç Kapılar**, KONYA, 2021

ŞANCI, F., **Hatay İlinde Türk Mimarisi I**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı (Yayımlanmış Doktora Tezi), Ankara, 2006

TATAR, Ö., **Sekiz Numaralı Antakya Şer’iyye Sicili, H. 1178-1179, M.1764-1765**, Elazığ, 1998

TEKİN, M., “Hatay’da Osmanlı Dönemi Eserlerine Bir Bakış”, **Ortadoğu’da Osmanlı Dönemi Kültür İzleri Uluslar Arası Bilgi Şöleni Bildirileri**, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, C:1, Ankara, 2001,s.553-556).

TEKİN,M., **Habib Neccar ve Antakya**, Antakya, 2006

TEMİZ, F.M., "Habibi-i Neccar Külliyesi ve Özellikleri", **Habib-i Neccar Hazretleri Tanıtım Dergisi**, Sayı:1, Antakya, Yıl:2013, s.33-35

TEMİZ, F.M.,“Antakya Ulu Cami Külliyesi”, **Uluslar arası katılımlı XV. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu Anadolu Üniversitesi**, Eskişehir,(19,21 Ekim), 2011,s.771-776

TEMİZ,F.M., “Antakya Ulu Cami ve Külliyesi”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, Cilt:2, Ankara, 2019, s. 622-623

TEMİZ,F.M.,“Şenköy Şeyh Ahmet Kuseyri Külliyesi”, **XVI. Ortaçağ-Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri, Cilt:2 (18-22 Ekim)**, Sivas, 2014

TEMİZ,F.M.,“Payas Sokullu Mehmet Paşa Külliyesi”, **Hatay Vakıflar Bölge Müdürlüğü** Yıl:1, Sayı:1, (Mayıs 10-16), Hatay 2004, s.13-17

TUTAR,A., **XX. Yüzyıl Hatay Tarihi ve Günümüz İnanç Coğrafyası**, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Genel Sant Tarihi Anabilim Dalı (Yayımlanmış Doktora Tezi), Malatya, 1997

ULUDAĞ, S., “Halvetiyye”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, Cilt:15, İstanbul, 1997, s.393-395

UYSAL,A.O., “Anadolu Selçuklularından Erken Osmanlı Dönemine Minare Biçimindeki Gelişmeler”, **A.Ü.D.T.C.F. Dergisi**, Cilt: XXXIII, Sayı: 1-2, Ankara, 1990, s.505-533

UYSAL A.O., **Erken Osmanlı Dönemi Sırlı Tuğlalı Minareler**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1994

ÜLGEN,A., **Klasik Devir Osmanlı Camilerinde Minarenin Konumu**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Medeniyeti ve Sosyal Bilimleri Anabilim Dalı Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1993

YAMAN,B.,ERTUNÇ,Ö.Ç., “13. Yüzyıl Anadolu Taçkapılarında Kullanılan Madalyonlar ve Kabaralar”, **İSTEM** ,Yıl:17, Sayı:33, 2019, s.127-148

YENİPİNAR, U., **Hatay (İnançlar, Yollar, Kentler ve Kültürler)**, İzmir, 2010

YILDIZ,Ş.Ö., “Gaziantep Camilerinde Görülen Bazı Güneyli Etkiler”, **Sanat Tarihi Dergisi**, Cilt:24, S:1, Nisan 2016, s.85-100

YILDIRIM,Ş., **Osmanlıdan Cumhuriyete Kültürel Miras; Antakya Örneği**, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimlere Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), Hatay, 2019

ZORLU,İ.,Yıldız,İ., “Silvan Eyyübi Cami Minaresi ve Süsleme Programı”,
Eyyüblerde İlim Kültür ve Sanat, İstanbul, 2020, s.473-494

HVBM. ARŞİVİ

ÇİZİM LİSTESİ

- Çizim 1: Şeyh Ali Cami Planı
- Çizim 2: Şeyh Ali Cami Minaresi Doğu Cephe Görünüş
- Çizim 3: Şeyh Ali Cami Minaresi Planı
- Çizim 4: Şeyh Ali Cami Minaresi Pabuç Detay
- Çizim 5: Şeyh Ali Cami Minaresi Şerefe Detayı
- Çizim 6: Kantara Cami Planı
- Çizim 7: Kantara Cami Minaresi Batı Cephe Görünüş
- Çizim 8: Kantara Cami Minaresi Planı
- Çizim 9: Kantara Cami Minaresi Kaide Bitkisel Süsleme Detayı
- Çizim 10: Kantara Cami Minaresi Gövde Madalyon
- Çizim 11: Kantara Cami Minaresi Şerefe Detay
- Çizim 12: Kiremitli Cami Planı
- Çizim 13: Kiremitli Cami Minaresi Güney Cephe Görünüş
- Çizim 14: Kiremitli Cami Minaresi Planı
- Çizim 15: Kiremitli Cami Minaresi Kesit
- Çizim 16: Kiremitli Cami Minaresi Yıldız Pencere Detayı
- Çizim 17: Kiremitli Cami Minaresi Şerefe Detayı
- Çizim 18: Kürt Fakih Cami Planı
- Çizim 19: Kürt Fakih Cami Minaresi Batı Cephe Görünüş
- Çizim 20: Kürt Fakih Cami Minaresi Planı
- Çizim 21: Kürt Fakih Cami Minaresi Kesit
- Çizim 22: Kürt Fakih Cami Minaresi Şerefe Detayı
- Çizim 23: Yeni Cami Planı
- Çizim 24: Yeni Cami Minaresi Kuzey Cephe Görünüş

- Çizim 25: Yeni Cami Minaresi Planı
- Çizim 26: Yeni Cami Minaresi Gövde Bitkisel Süsleme Detayı
- Çizim 27: Yeni Cami Minaresi Şerefe Detayı
- Çizim 28: Yeni Cami Minaresi Girişi Bitkisel Süsleme Detayı
- Çizim 29: İhsaniye Cami Planı
- Çizim 30: İhsaniye Cami Minaresi Batı Cephe Görünüş
- Çizim 31: İhsaniye Cami Minaresi Planı
- Çizim 32: İhsaniye Cami Minaresi Kesit
- Çizim 33: İhsaniye Cami Minaresi Gövde Süsleme Detayı
- Çizim 34: İhsaniye Cami Minaresi Gövde Batı Cephe Madalyon
- Çizim 35: İhsaniye Cami Minaresi Patek Güney Cephe Madalyon
- Çizim 36: İhsaniye Cami Minaresi Şerefe Detayı
- Çizim 37: Sarımiye Cami Planı
- Çizim 38: Sarımiye Cami Minaresi Güney Cephe Görünüş
- Çizim 39: Sarımiye Cami Minaresi Planı
- Çizim 40: Sarımiye Cami Minaresi Kaide Güney Cephe
- Çizim 41: Sarımiye Cami Minaresi Kaide Güney Cephe Süleme Detayı
- Çizim 42: Sarımiye Cami Minaresi Şerefe ve Şemsiye Örtü Detayı
- Çizim 43: Şeyh Muhammed Cami Planı
- Çizim 44: Şeyh Muhammed Cami Minaresi Batı Cephe Görünüş
- Çizim 45: Şeyh Muhammed Cami Minaresi Planı
- Çizim 46: Şeyh Muhammed Cami Minaresi Kaide Süsleme Detayı
- Çizim 47: Mahremiye Cami Planı
- Çizim 48: Mahremiye Cami Güney Cephe Görünüş
- Çizim 49: Mahremiye Cami Minaresi Planı

- Çizim 50: Mahremiye Cami Minaresi Kaide Süsleme Detayı
- Çizim 51: Mahremiye Cami Minaresi Kesit
- Çizim 52: Mahremiye Cami Minaresi Şerefe Detayı
- Çizim 53: Nakip Cami Planı
- Çizim 54: Nakip Cami Minaresi Kuzey Cephe Görünüş
- Çizim 55: Nakip Cami Minaresi Planı
- Çizim 56: Nakip Cami Minaresi Kesit
- Çizim:57: Nakip Cami Minaresi Şerefe Detayı
- Çizim 58: Ulu Cami Külliyesi Planı
- Çizim 59: Ulu Cami Minaresi Güney Cephe Görünüş
- Çizim 60: Ulu Cami Minaresi Planı
- Çizim 61: Ulu Cami Minaresi Kaide Süsleme Detayları
- Çizim 62: Ulu Cami Minaresi Kaide Bitkisel Süsleme Detayı
- Çizim 63: Ulu Cami Minaresi Kaide Madalyon
- Çizim 64: Ulu Cami Minaresi Pabuç Süsleme Detay
- Çizim 65: Ulu Cami Minaresi Kesit
- Çizim 66: Ulu Cami Minaresi Gövde Süsleme Detayı
- Çizim 67: Ulu Cami Minaresi Şerefe ve Petek Görünüş
- Çizim 68: Ulu Cami Minaresi Şerefe Detayı
- Çizim 69: Ulu Cami Minaresi Petek Süleme Detayı
- Çizim 70: Sofular Cami Planı
- Çizim 71: Sofular Cami Minaresi Güney Cephe Görünüş
- Çizim 72: Sofular Cami Minaresi Planı
- Çizim 73: Sofular Cami Minaresi Şerefe ve Petek Detayı
- Çizim 74: Habib-i Neccar Cami Planı

- Çizim 75: Habib-i Neccar Cami Minaresi Batı Cephe Görünüş
- Çizim 76: Habib-i Neccar Cami Minaresi Planı
- Çizim 77: Habib-i Neccar Cami Minaresi Kaide Batı Cephe
- Çizim 78: Habib-i Neccar Cami Minaresi Kaide Süsleme Detayı
- Çizim 79: Habib-i Neccar Cami Minaresi Kesit
- Çizim 80: Habib-i Neccar Cami Minaresi Şerefe Görünüş
- Çizim 81: Şekercik Cami Planı
- Çizim 82: Şekercik Cami Minaresi Kuzey Cephe Görünüş
- Çizim 83: Şekercik Cami Minaresi Planı
- Çizim 84: Şekercik Cami Minaresi Kesit
- Çizim 85: Şekercik Cami Minaresi Şerefe Detayı
- Çizim 86: Meydan Cami Külliyesi Planı
- Çizim 87: Meydan Cami Minaresi Batı Cephe Görünüş
- Çizim 88: Meydan Cami Minaresi Pabuç Planı
- Çizim 89: Meydan Cami Minaresi Kesit
- Çizim 90: Meydan Cami Minaresi Şerefe Detayı
- Çizim 91: Affan Cami Planı
- Çizim 92: Affan Cami Minaresi Doğu Cephe Görünüş
- Çizim 93: Affan Cami Minaresi Planı
- Çizim 94: Affan Cami Minaresi Kesit
- Çizim 95: Affan Cami Minaresi Şerefe Detayı
- Çizim 96: Orhanlı Cami Planı
- Çizim 97: Orhanlı Cami Minaresi Güney Cephe Görünüş
- Çizim 98: Orhanlı Cami Minaresi Planı
- Çizim 99: Orhanlı Cami Minaresi Kesit

- Çizim 100: Orhanlı Cami Minaresi Şerefe Detayı
- Çizim 101: Osmaniye Cami Planı
- Çizim 102: Osmaniye Cami Minaresi Kuzey Cephe Görünüş
- Çizim 103: Osmaniye Cami Minaresi Planı
- Çizim 104: Osmaniye Cami Minaresi Kesit
- Çizim 105: Osmaniye Cami Minaresi Şerefe Detayı
- Çizim 106: Ahmediye Cami Planı
- Çizim 107: Ahmediye Cami Minaresi Batı Cephe Görünüş
- Çizim 108: Ahmediye Cami Minaresi Kaide Planı
- Çizim 109: Ahmediye Cami Minaresi Şerefe Detayı
- Çizim 110: Halil Ağa Cami Planı
- Çizim 111: Halil Ağa Cami Minaresi Kuzeydoğu Cephe Görünüş
- Çizim 112: Halil Ağa Cami Minaresi Kaide Planı
- Çizim 113: Halil Ağa Cami Minaresi Şerefe Detayı
- Çizim 114: Yayladağı Kasım Bey Cami Planı
- Çizim 115: Yayladağı Kasım Bey Cami Minaresi Kuzey Cephe Görünüş
- Çizim 116: Yayladağı Kasım Bey Cami Minaresi Planı
- Çizim 117: Yayladağı Kasım Bey Cami Minaresi Kesit
- Çizim 118: Yayladağı Kasım Bey Cami Minaresi Şerefe Detay
- Çizim 119: Şenköy Şeyh Ahmet Kuseyri Cami Planı
- Çizim 120: Şenköy Şeyh Ahmet Kuseyri Cami Minaresi Kuzey Cephe Görünüş
- Çizim 121: Şenköy Şeyh Ahmet Kuseyri Cami Minaresi Planı
- Çizim 122: Şenköy Şeyh Ahmet Kuseyri Cami Minaresi Kaide Kuzey Cephe
- Çizim 123: Şenköy Şeyh Ahmet Kuseyri Cami Minaresi Şerefe Detayı
- Çizim 124: Belen Kanuni Sultan Süleyman Cami Planı

- Çizim 125: Belen Kanuni Sultan Süleyman Cami Minaresi Kuzey Cephe Görünüş
- Çizim 126: Belen Kanuni Sultan Süleyman Cami Minaresi Gövde Planı
- Çizim 127: Payas II. Selim Cami Planı
- Çizim 128: Payas II. Selim Cami Minaresi Güney Cephe Görünüş
- Çizim 129: Payas II. Selim Cami Minaresi Kaide Planı
- Çizim 130: İskenderun Kaptanpaşa Cami Minaresi Kuzey Cephe Görünüş
- Çizim 131: İskenderun Kaptanpaşa Cami Minaresi Gövde Planı
- Çizim 132: İskenderun Kaptanpaşa Cami Minaresi Şerefe Detayı
- Çizim 133: Altınözü Fadikli Cami Planı
- Çizim 134: Altınözü Fadikli Cami Minaresi Güney Cephe Görünüş
- Çizim 135: Altınözü Fadikli Cami Minaresi Planı
- Çizim 136: Altınözü Fadikli Cami Minaresi Şerefe Detayı
- Çizim 137: Samandağı Ebu'l Fütuh Cami Planı
- Çizim 138: Samandağı Ebu'l Fütuh Cami Minaresi Batı Cephe Görünüş
- Çizim 139: Samandağı Ebu'l Fütuh Cami Minaresi Gövde Planı
- Çizim 140: Samandağı Ebu'l Fütuh Cami Minaresi Şerefe Detayı
- Çizim 141: Reyhanlı Yenişehir Cami Planı
- Çizim 142: Reyhanlı Yenişehir Cami Minaresi Doğu Cephe Görünüş
- Çizim 143: Reyhanlı Yenişehir Cami Minaresi Planı
- Çizim 144: Reyhanlı Yenişehir Cami Minaresi Kesit
- Çizim 145: Reyhanlı Yenişehir Cami Minaresi Şerefe Detayı

FOTOĞRAF LİSTESİ

- Fotoğraf 1: Şeyh Ali Cami Batı Cephesindeki Türbe Kitabesi
- Fotoğraf 2: Şeyh Ali Cami Minaresi Çift Şerefeli Görünüşü (Şancı'dan)
- Fotoğraf 3: Şeyh Ali Cami Minaresi Doğu Cephe Genel Görünüm
- Fotoğraf 4: Şeyh Ali Cami Minaresi Kaide Güney Cephe
- Fotoğraf 5: Şeyh Ali Cami Minaresi Pabuç Güneydoğu Cephe
- Fotoğraf 6: Şeyh Ali Cami Minaresi Gövde Güneydoğu Cephe
- Fotoğraf 7: Şeyh Ali Cami Minaresi Şerefe ve Petek Görünüşü
- Fotoğraf 8: Şeyh Ali Cami Minaresi Şerefe Korkulukları
- Fotoğraf 9: Şeyh Ali Cami Minaresi Petek ve Kûlah İçten Görünüş
- Fotoğraf 10: Şeyh Ali Cami Minare Giriş Basamakları
- Fotoğraf 11 : Kantara Cami Avlu Giriş Kapısındaki Kitabe
- Fotoğraf 12: Kantara Cami Minaresi Batı Cephe Görünüşü (HVBM Arşivi'nden)
- Fotoğraf 13: Kantara Cami Minaresi Batı Cephe Genel Görünüm
- Fotoğraf 14: Kantara Cami Minaresi Kaide Batı Cephe
- Fotoğraf 15: Kantara Cami Minaresi Kaide Güneybatı Köşe Pahlı
- Fotoğraf 16: Kantara Cami Minaresi Kaide Bitkisel Süsleme Detay
- Fotoğraf 17: Kantara Cami Minaresi Gövde Batı Cephe
- Fotoğraf 18: Kantara Cami Minaresi Gövde Batı Cephe Madalyon
- Fotoğraf 19: Kantara Cami Minaresi Süsleme Detayları
- Fotoğraf 20: Kantara Cami Minare Şerefesi
- Fotoğraf 21: Kantara Cami Minaresi Şemsiye Örtü İç Detay
- Fotoğraf 22: Kantara Cami Minaresi Kuzeydoğu Cephe Genel Görünüm

Fotoğraf 23: Kantara Cami Minaresi Girişi

Fotoğraf 24: Kantara Cami Minaresi Çekirdek ve İç Basamaklar

Fotoğraf 25: Kiremitli Cami Minaresi Gövde Üzerindeki Kitabe

Fotoğraf26 : Kiremitli Cami Minaresi Kuzeybatı Cephesi 19.yy (HVBM Arşivi'nden)

Fotoğraf 27: Kiremitli Cami Minaresi Kuzeybatı Cephe Genel Görünüm

Fotoğraf 28 : Kiremitli Cami Minaresi Kaide ve Pabuç Güneybatı Cephe

Fotoğraf 29: Kiremitli Cami Minaresi Kaide Güneybatı Cephe Süsleme Detayı

Fotoğraf 30: Kiremitli Cami Minaresi Gövde Güneybatı Cephe

Fotoğraf 31: Kiremitli Cami Minaresi Gövde Kitabe ve Yıldız Pencere Detayı

Fotoğraf 32: Kiremitli Cami Minare Şerefesi

Fotoğraf 33: Kiremitli Cami Minaresi Şemsiye Örtü İç Görünü

Fotoğraf 34 : Kiremitli Cami Minaresi Kuzey Cephe Minare Giriş Kapısı

Fotoğraf 35: Kiremitli Cami Minare Giriş Basamaklar

Fotoğraf 36: Kiremitli Cami Minaresi Çekirdek ve Basamaklar

Fotoğraf 37: Kiremitli Cami Minaresi Şerefe İç Görünüş

Fotoğraf 38 : Kürt Fakih Cami Minaresi 20.yüzyıla Ait Fotoğraf (HVBM Arşivi'nde

Fotoğraf 39: Kürt Fakih Cami Minaresi Kuzeybatı Cephe Genel Görünüm

Fotoğraf 40: Kürt Fakih Cami Minaresi Pabuç Kuzeybatı Cephe

Fotoğraf 41: Kürt Fakih Cami Minare Şerefesi

Fotoğraf 42: Yeni Cami Minaresi Güneybatı Cephe Genel Görünüm

Fotoğraf 43: Yeni Cami Minaresi Pabuç Güneybatı Cephe

Fotoğraf 44: Yeni Cami Minaresi Güneybatı Cephe Gövde Görünüş

Fotoğraf 45 : Yeni Cami Minaresi Gövde Süsleme Detayı

Fotoğraf 46: Yeni Cami Minare Şerefesi

- Fotoğraf 47: Yeni Cami Minaresi Şemsiye Örtü İçten Görünüşü
- Fotoğraf 48: Yeni Cami Minaresi Kuzey Cephe Giriş Kapısı
- Fotoğraf 49: Yeni Cami Minaresi Giriş Cephesi Süsleme Detayları
- Fotoğraf 50: Yeni Cami Minaresi Giriş Basamakları
- Fotoğraf 51: Yeni Cami Minaresi Çekirdek ve Basamaklar
- Fotoğraf 52: Yeni Cami Minaresi İçindeki Son Basamak
- Fotoğraf 53 : İhsaniye Cami Minaresi 19.yüzyıldaki Görünüşü (HVBM Arşivi'nden)
- Fotoğraf 54: İhsaniye Cami Minaresi Güney Cephe Genel Görünüm
- Fotoğraf 55: İhsaniye Cami Minaresi Kuzeybatı Cephe Pabuç Detay
- Fotoğraf 56: İhsaniye Cami Minaresi Gövde Kuzeybatı Cephe Görünüş
- Fotoğraf 57: İhsaniye Cami Minaresi Gövde Süsleme Detayı
- Fotoğraf 58: İhsaniye Cami Minaresi Gövde Batı Cephe Madalyon
- Fotoğraf 59: İhsaniye Cami Minare Şerefesi
- Fotoğraf 60: İhsaniye Cami Minaresi Şefe Çıkış Kapısı ve Korkulukları
- Fotoğraf 61: İhsaniye Cami Minaresi Petek Güney Cephe Süsleme Detayları
- Fotoğraf 62: İhsaniye Cami Minaresi Petek ve Kûlah İçten Görünüş
- Fotoğraf 63 İhsaniye Cami Minaresi Kuzey Cephe Çıkış Merdivenleri
- Fotoğraf 64: İhsaniye Cami Minaresi Batı Cephe Minare Girişi
- Fotoğraf 65: İhsaniye Cami Minaresi Giriş Basamakları
- Fotoğraf 66 : İhsaniye Cami Minaresi Çekirdek ve Basamaklar
- Fotoğraf 67: Sarımiye Cami Minaresi Alınlığındaki Kitabe
- Fotoğraf 68: Sarımiye Cami Minaresi Kuzeybatı Cephe Genel Görünüm
- Fotoğraf 69: Sarımiye Cami Minaresi Kaide Batı Cephe
- Fotoğraf 70: Sarımiye Cami Minaresi Kaide Kemer Süsleme Detayı
- Fotoğraf 71 : Sarımiye Cami Minaresi Kaide Kuzeybatı Cephe Köşe Pahi

Fotoğraf 72: Sarımiye Cami Minaresi Pabuç Güneydoğu Cephe

Fotoğraf 73: Sarımiye Cami Minaresi Gövde Doğu Cephe Görünüş

Fotoğraf 74: Sarımiye Cami Minaresi Gövde Süsleme Detayları

Fotoğraf 75: Sarımiye Cami Minare Şerefesi

Fotoğraf 76: Sarımiye Cami Minaresi Kuzeydoğu Cephe Minare Giriş

Fotoğraf 77: Sarımiye Cami Minaresi Çekirdek ve Basamaklar

Fotoğraf 78: Sarımiye Cami Minaresi Son Basamak ve Şerefe Tabanı

Fotoğraf 79: Şeyh Muhammed Cami Minaresi Kaide Kitabe

Fotoğraf 80: Şeyh Muhammed Cami Minaresi Batı Cephe Genel Görünüm

Fotoğraf 81: Şeyh Muhammed Cami Minaresi Kaide Batı Cephe

Fotoğraf 82: Şeyh Muhammed Cami Minaresi Kaide TonoZ Örtüsü

Fotoğraf 83: Şeyh Muhammed Cami Minaresi Çıkış Merdivenleri

Fotoğraf 84: Şeyh Muhammed Cami Minaresi Pabuç Güneydoğu Cephe

Fotoğraf 85 : Şeyh Muhammed Cami Minaresi Gövde Güney Cephe

Fotoğraf 86: Şeyh Muhammed Cami Minaresi Şerefe ve Petek Görünüş

Fotoğraf 87: Şeyh Muhammed Cami Minaresi Giriş Basamakları

Fotoğraf 88: Şeyh Muhammed Cami Minaresi Çekirdek ve Basamaklar

Fotoğraf 89: Mahremiye Cami Minaresi Güney Cephe Genel Görünüm

Fotoğraf 90: Mahremiye Cami Minaresi Kaide Güney Cephe

Fotoğraf 91 : Mahremiye Cami Minaresi Pabuç Güneydoğu Cephe

Fotoğraf 92: Mahremiye Cami Minaresi Gövde Kuzey Cephe Görünüşü

Fotoğraf 93: Mahremiye Cami Minare Şerefesi

Fotoğraf 94: Mahremiye Cami Minaresi Geçiş Tüneli

Fotoğraf 95: Mahremiye Cami Minare Giriş Basamakları

Fotoğraf 96: Mahremiye Cami Minaresi Çekirdek ve Basamaklar

Fotoğraf 97: Mahremiye Cami Minaresi Son Basamak ve Şerefe Tabanı

Fotoğraf 98: Nakip Cami Minaresi 19.yüzyıldaki Görünüşü(HVBM Arşivi'nden)

Fotoğraf 99: Nakip Cami Minaresi Kuzey Cephe Genel Görünüm

Fotoğraf 100: Nakip Cami Minaresi Kaide Kuzey Cephe

Fotoğraf 101: Nakip Cami Minaresi Pabuç Kuzey Cephe

Fotoğraf 102: Nakip Cami Minaresi Gövde Kuzey Cephe Görünüş

Fotoğraf 103: Nakip Cami Minare Şerefesi

Fotoğraf 104: Nakip Cami Minaresi Şemsiye Örtü İçten Görünüş

Fotoğraf 105: Nakip Cami Minaresi Batı Cephe Giriş Kapısı

Fotoğraf 106: Nakip Cami Minaresi Giriş Basamakları

Fotoğraf 107: Nakip Cami Minaresi Çekirdek ve Basamaklar

Fotoğraf 108: Nakip Cami Minaresi Son Basamak ve Şerefe Tabanı

Fotoğraf 109: Ulu Cami Minaresi Gövde Kitabe

Fotoğraf 110: Ulu Cami Minaresi Kaide Güney Cephe Kitabe

Fotoğraf 111: Ulu Cami Minaresi 19.yüzyıldaki Görünüşü(W.H.Barlett) (HVBM Arşivi'nden)

Fotoğraf 112: Ulu Cami Minaresi Güneybatı Cephe Genel Görünüm

Fotoğraf 113: Ulu Cami Minaresi Kaide Güney Cephe

Fotoğraf 114: Ulu Cami Minaresi Kaide Bitkisel Süsleme Detayı

Fotoğraf 115: Ulu Cami Minaresi Kaide Geometrik Süsleme Detayı

Fotoğraf 116: Ulu Cami Minaresi Kaide Güney Cephe Madalyon

Fotoğraf 117: Ulu Cami Minaresi Pabuç Güneydoğu Cephe

Fotoğraf 118: Ulu Cami Minaresi Gövde Güneydoğu Cephe Genel Görünüm

Fotoğraf 119: Ulu Cami Minaresi Gövde Süsleme Detayı

Fotoğraf 120:Ulu Cami Minaresi Gövde Süsleme Detayı

Fotoğraf 121: Ulu Cami Minaresi Gövde Renkli Taş Süsleme

- Fotoğraf 122: Ulu Cami Minare Şerefe ve Petek Görünüşü
- Fotoğraf 123: Ulu Cami Minaresi Petek Renkli Taş Süsleme
- Fotoğraf 124: Ulu Cami Minare Giriş Basamakları
- Fotoğraf 125: Ulu Cami Minaresi Çekirdek ve Basamaklar
- Fotoğraf 126: Sofular Cami Minaresi Gövde Üzerindeki Kitabe
- Fotoğraf 127: Sofular Cami Minaresi Gövde Üzerindeki Dikdörtgen Kitabe
- Fotoğraf 128: Sofular Cami Minaresi Batı Cephe Genel Görünüm
- Fotoğraf 129: Sofular Cami Minaresi Papuç Kuzeydoğu Cephe
- Fotoğraf 130: Sofular Cami Minaresi Pabuç ve Gövde Güneybatı Cephe Görünüş
- Fotoğraf 131: Sofular Cami Minaresi Şerefe ve Petek Görünüş
- Fotoğraf 132 : Sofular Cami Minaresi Şerefe Çıkış Kapısı Kemer Detayı
- Fotoğraf 133: Sofular Cami Minaresi Külah İçten Görünüş
- Fotoğraf 134: Sofular Cami Minaresi Giriş Basamakları
- Fotoğraf 135: Sofular Cami Minaresi Çekirdek ve Basamaklar
- Fotoğraf 136 : Sofular Cami Minaresi Son Basamak ve Şerefe Tabanı
- Fotoğraf 137: Habib Neccar Cami Medrese Kitabesi
- Fotoğraf 138: Habib Neccar Cami Minaresi Güney cephe (19.yüzyıl, HVBM Arşivinden)
- Fotoğraf 139: Habib-i Neccar Cami Minaresi Batı Cephe Genel Görünüm
- Fotoğraf 140: Habib-i Neccar Cami Minaresi Kaide Batı Cephe
- Fotoğraf 141: Habib-i Neccar Cami Minaresi Kaide Batı Cephe Süsleme Detayı
- Fotoğraf 142: Habib-i Neccar Cami Minaresi Pabuç Kuzeybatı Cephe
- Fotoğraf 143: Habib-i Neccar Cami Minaresi Gövde Kuzeybatı Cephe
- Fotoğraf 144: Habib-i Neccar Cami Minare Şerefesi
- Fotoğraf 145: Habib-i Neccar Cami Minaresi Giriş Basamakları
- Fotoğraf 146: Habib-i Neccar Cami Minaresi Basamakları

Fotoğraf 147: Şekercik Cami Çeşme Kitabesi

Fotoğraf 148: Şekercik Cami Minaresi (19.yy) (HVBM Arşivi'nden)

Fotoğraf 149: Şekercik Cami Minaresi Kuzeybatı Cephe Genel Görünüm

Fotoğraf 150 : Şekercik Cami Minaresi Kaide Kuzey Cephe Kemer Detayı

Fotoğraf 151: Şekercik Cami Minaresi Kaide Kuzeydoğu Cephe Süsleme Detayı

Fotoğraf 152: Şekercik Cami Minaresi Kaide Güney Cephesi ve Tonoz Detayı

Fotoğraf 153: Şekercik Cami Minaresi Papuç ve Gövde Kuzeybatı Cephe

Fotoğraf 154: Şekercik Cami Minaresi Gövde Yıldız Pencere Detayı

Fotoğraf 155: Şekercik Cami Minare Şerefesi

Fotoğraf 156: Şekercik Cami Minaresi Şemsiye Örtü İçten Görünüş

Fotoğraf 157: Şekercik Cami Minaresi Batı Cephe Giriş Kapısı

Fotoğraf 158: Şekercik Cami Minaresi Giriş Basamakları

Fotoğraf 159: Meydan Cami Minaresi Eyvan İçindeki Kitabe

Fotoğraf 160: Meydan Cami Minaresi Güneybatı Cephe Genel Görünüm

Fotoğraf 161 : Meydan Cami Minaresi Batı Cephe Genel Görünüm

Fotoğraf 162 Meydan Cami Minaresi Doğu Cephe Eyvan Görünüş

Fotoğraf 163: Meydan Cami Minaresi Pabuç ve Gövde Güneybatı Cephe

Fotoğraf 164: Meydan Cami Minare Şerefesi

Fotoğraf 165: Meydan Cami Minaresi Şerefe Korkuluğu

Fotoğraf 166: Meydan Cami Minaresi Giriş Kapısına Çıkış Medivenleri

Fotoğraf 167: Meydan Cami Minaresi Batı Cephe Giriş Kapısı

Fotoğraf 168: Meydan Cami Minaresi Giriş Basamakları

Fotoğraf 169: Meydan cami Minaresi Çekirdek ve Basamaklar

Fotoğraf 170 : Meydan Cami Minaresi Son Basamak ve Şerefe Tabanı

Fotoğraf 171 : Affan Cami Kitabesi (Şancı'dan)

Fotoğraf 172: Affan Cami Minaresi Kaide Güney Cephe Kitabe

Fotoğraf 173: Affan Cami Minaresi Güneydoğu Cephe Genel Görünüm

Fotoğraf 174 : Affan Cami Minaresi Kaide Güneybatı Cephe

Fotoğraf 175 : Affan Cami Minaresi Pabuç Güneydoğu Cephe

Fotoğraf 176: Affan Cami Minaresi Gövde Güneydoğu Cephe

Fotoğraf 177: Affan Cami Minaresi Şerefe ve Görünüş

Fotoğraf 178: Affan Cami Minaresi Petek ve Kûlah İçten Görünüş

Fotoğraf 179: Affan Cami Minaresi Giriş Basamakları

Fotoğraf 180: Affan Cami Minaresi Çekirdek ve Basamaklar

Fotoğraf 181 : Affan Cami Minaresi Son Basamak ve Şerefe Tabanı

Fotoğraf 182: Orhanlı Cami Kitabesi

Fotoğraf 183: Orhanlı Cami Minaresi Kaide Güney Cephe Kitabe

Fotoğraf 184: Orhanlı Cami Minaresi Kaide Kitabe ve Süsleme Detayları

Fotoğraf 185: Orhanlı Cami Minaresi 20.yüzyıl başlarındaki Görünüşü (HVBM Arşivi'nden)

Fotoğraf 186: Orhanlı Cami Minaresi Güneydoğu Cephe Genel Görünüm

Fotoğraf 187: Orhanlı Cami Minaresi Kaide Kuzeydoğu Cephe

Fotoğraf 188: Orhanlı Cami Minaresi Pabuç ve Gövde Güney Cephe Görünüş

Fotoğraf 189: Orhanlı Cami Minare Şerefesi

Fotoğraf 190: Orhanlı Cami Minaresi Giriş Kapısı

Fotoğraf 191: Orhanlı Cami Minaresi Son Basamak (HVBM Arşivi'nden)

Fotoğraf 192: Osmaniye Cami Minaresi Cami Cephesindeki Kitabe

Fotoğraf 193: Osmaniye Cami Minaresi Kuzey Cephe Genel Görünüm

Fotoğraf 193: Osmaniye Cami Minaresi Kuzey Cephe Genel Görünüm

Fotoğraf 194: Osmaniye Cami Minaresi Kaide Kuzeybatı Cephe

Fotoğraf 195: Osmaniye Cami Minaresi Pabuç Kuzeybatı Cephe

Fotoğraf 196: Osmaniye Cami Minaresi Güneybatı Cephe Gövde Görünüş

Fotoğraf 197: Osmaniye Cami Minare Şerefesi

Fotoğraf 198: Osmaniye Cami Minaresi Merdiven Son Basamak (HVBM Arşivi'nden)

Fotoğraf 199: Ahmediye Cami Minaresi Kaidedeki Kitabe

Fotoğraf 200: Ahmediye Cami Minaresi Batı Cephe Genel görünüm

Fotoğraf 201: Ahmediye Cami Minaresi Kaide Güneybatı Cephe

Fotoğraf 202: Ahmediye Cami Minaresi Papuç Doğu Cephe

Fotoğraf 203: Ahmediye Cami Minaresi Gövde Kuzeybatı Cephe

Fotoğraf 204: Ahmediye Cami Minaresi Şerefe ve Petek Görünüş

Fotoğraf 205: Ahmediye Cami Minaresi Şerefe Çıkış Kapısı

Fotoğraf 206: Ahmediye Cami Minaresi Külah İçten Görünüş

Fotoğraf 207: Ahmediye Cami Minaresi Giriş Basamakları

Fotoğraf 208 : Ahmediye Cami Minaresi Çekirdek ve Basamaklar

Fotoğraf 209: Halil Ağa Cami Minaresi Kaide Kuzey Cephe Kitabe

Fotoğraf 210: Halil Ağa Cami Minaresi Güneydoğu Cephe Genel Görünüm

Fotoğraf 211: Halil Ağa Cami Minaresi Kaide Kuzey Cephe

Fotoğraf 212: Halil Ağa Cami Minaresi Kaide Kuzey Cephe Madalyon

Fotoğraf 213: Halil Ağa Cami Minaresi Güneydoğu Cephe Papuç Detayı

Fotoğraf 214: Halil Ağa Cami Minaresi Gövde Güneydoğu Cephe

Fotoğraf 215 : Halil Ağa Cami Minaresi Gövde Süsleme Detayları

Fotoğraf 216: Halil Ağa Cami Minaresi Şerefe ve Petek Görünüş

Fotoğraf 217: Halil Ağa Cami Minaresi Şerefe Çıkış Kapısı

Fotoğraf 218: Halil Ağa Cami Minaresi Petek ve Külah İçten Görünüş

Fotoğraf 219: Halil Ağa Cami Minaresi Giriş Basamakları

Fotoğraf 220 : Halil Ağa Cami Minaresi Çekirdek ve Basamaklar

- Fotoğraf 221: Yayladağı Kasım Bey Cami Minaresi Güneydoğu Cephe Genel Görünüm
- Fotoğraf 222 :Yayladağı Kasım Bey Cami Minaresi Güneybatı Cephe Pabuç Detay
- Fotoğraf 223: Yayladağı Kasım Bey Cami Minaresi Gövde Güney Cephe
- Fotoğraf 224: Yayladağı Kasım Bey Cami Minare Şerefesi
- Fotoğraf 225: Yayladağı Kasım Bey Cami Minaresi Doğu Cephe Giriş Kapısı
- Fotoğraf 226 : Yayladağı Kasım Bey Cami Minaresi Son Basamakları (HVBM Arşivi'nden)
- Fotoğraf 227: Yayladağı Kasım Bey Cami Minaresi Basamakları (HVBM Arşivi'nden)
- Fotoğraf 228: Şenköy Şeyh Ahmet Kuseyri Külliyesi Türbe Kitabesi
- Fotoğraf 229: Şenköy Şeyh Ahmet Kuseyri Cami Minaresi Kuzeybatı Cephe Genel Görünüm
- Fotoğraf 230: Şenköy Şeyh Ahmet Kuseyri Cami Minaresi Kaide Güneydoğu Cephe
- Fotoğraf 231: Şenköy Şeyh Ahmet Kuseyri Cami Minaresi Pabuç Güneydoğu Cephe
- Fotoğraf 232: Şenköy Şeyh Ahmet Kuseyri Cami Minaresi Gövde Güneydoğu Cephe
- Fotoğraf 233: Şenköy Şeyh Ahmet Kuseyri Cami Minaresi Şerefe ve Petek
- Fotoğraf 234: Şenköy Şeyh Ahmet Kuseyri Cami Minaresi Son Basamak ve Kûlah İç Detay
- Fotoğraf 235: Şenköy Şeyh Ahmet Kuseyri Cami Minaresi Kuzey Cephe Minare Girişi
- Fotoğraf 236: Şenköy Şeyh Ahmet Kuseyri Cami Minaresi Basamaklar
- Fotoğraf 237: Belen Kanuni Sultan Süleyman Cami Kitabesi (Müdürrisoğlu'ndan)
- Fotoğraf 238: Belen Kanuni Sultan Süleyman Cami (Gravür 1795, L.F.Cassas'dan)
- Fotoğraf 239 : Belen Kanuni Sultan Süleyman Cami Minaresi (1900) (Müdürrisoğlu'ndan)
- Fotoğraf 240: Belen Kanuni Sultan Süleyman Cami Minaresi (1990) (Müdürrisoğlu'ndan)

Fotoğraf 241: Belen Kanuni Sultan Süleyman Cami Minaresi Kuzeybatı Cephesi

Fotoğraf 242 : Belen Kanuni Sultan Süleyman Cami Minaresi Şerefe ve Petek Görünüşü

Fotoğraf 243 : Belen Kanuni Sultan Süleyman Cami Minaresi Külah İçten Görünüş

Fotoğraf 244: Belen Kanuni Sultan Süleyman Cami Minaresi Çekirdek ve Basamaklar

Fotoğraf 245: Payas II. Selim Cami Minaresi Güney Cephe Genel Görünüm

Fotoğraf 246: Payas II. Selim Cami Minaresi Pabuç Güneybatı Cephe

Fotoğraf 247: Payas II. Selim Cami Minaresi Gövde Güneybatı Cephe

Fotoğraf 248 : Payas II. Selim Cami Minaresi Şerefe, Petek ve Külah Görünüş

Fotoğraf 249 : Payas II. Selim Cami Minaresi Külah İçten Görünüş

Fotoğraf 250: Payas II. Selim Cami Minaresi Kuzey Cephe Giriş Kapısı

Fotoğraf 251: Payas II. Selim Cami Minaresi Mahfil Katı Çıkış Merdiveni

Fotoğraf 252: Payas II. Selim Cami Minaresi Giriş Basamakları

Fotoğraf 253: Payas II. Selim Cami Minaresi Çekirdek ve Basamaklar

Fotoğraf 254: Payas II. Selim Cami Minaresi Son Basamak Detay

Fotoğraf 255: İskenderun Kaptanpaşa Cami Minaresi Kuzey Cephe Genel görünüm

Fotoğraf 256: İskenderun Kaptanpaşa Cami Minaresi Kaide Doğu Cephe

Fotoğraf 257: İskenderun Kaptanpaşa Cami Minaresi Şerefe, Petek ve Külah Görünüş

Fotoğraf 258 : İskenderun Kaptanpaşa Cami Minaresi Batı Cephe Minare Girişi

Fotoğraf 259: İskenderun Kaptanpaşa Cami Minaresi Çıkış Merdivenleri

Fotoğraf 260: İskenderun Kaptanpaşa Cami Minaresi Giriş Basamakları

Fotoğraf 261 : İskenderun Kaptanpaşa Cami Minaresi Çekirdek ve Basamaklar

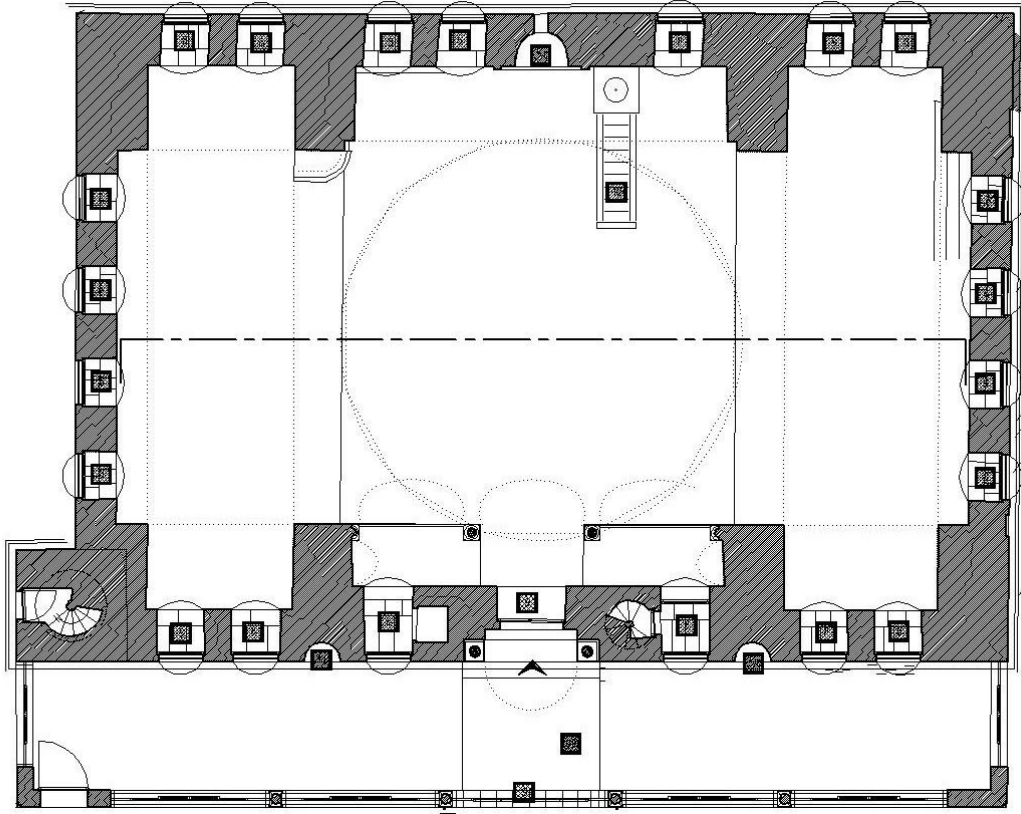
Fotoğraf 262: Altınözü Fadikli Cami Minaresi Kaide Batı Cephe Kitabe

Fotoğraf 263: Altınözü Fadikli Cami Minaresi Batı Cephe Genel Görünüm

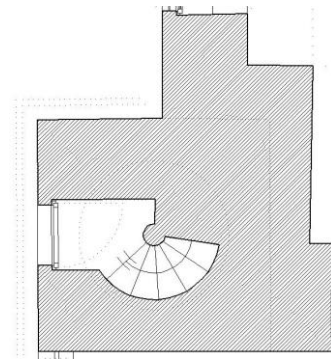
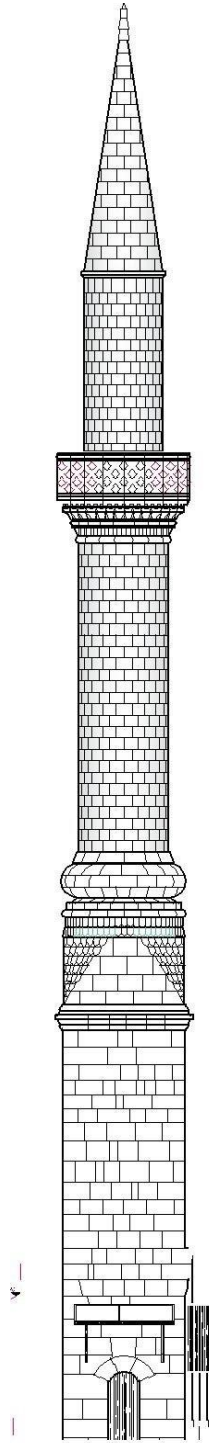
Fotoğraf 264: Altınözü Fadikli Cami Minaresi Kaide Batı Cephe

- Fotoğraf 265: Altınözü Fadikli Cami Minaresi Pabuç Güneybatı Cephe
- Fotoğraf 266: Altınözü Fadikli Cami Minaresi Gövde Görünüş
- Fotoğraf 267: Altınözü Fadikli Cami Minaresi Şerefe, Petek ve Külâh Görünüş
- Fotoğraf 268: Altınözü Fadikli Cami Minaresi Çekirdek ve Basamaklar
- Fotoğraf 269: Altınözü Fadikli Cami Minaresi Onarım Öncesi Durumu (HVBM Arşivi'nden)
- Fotoğraf 270: Samandağ Ebu'l Fütuh Cami Minaresi Batı Cephe Genel Görünüm
- Fotoğraf 271: Samandağ Ebu'l Fütuh Cami Minaresi Gövde Güneybatı Cephe
- Fotoğraf 272: Samandağ Ebu'l Fütuh Cami Minare Şerefesi
- Fotoğraf 273: Samandağ Ebu'l Fütuh Cami Minare Çıkış Basamakları
- Fotoğraf 274: Samandağ Ebu'l Fütuh Cami Minaresi Giriş Kapısı
- Fotoğraf 275 : Reyhanlı Yenişehir Cami Harimdeki Kitabe (Şancı'dan)
- Fotoğraf 276: Reyhanlı Yenişehir Cami Minaresi Kuzey Giriş Cephesi
- Fotoğraf 277: Reyhanlı Yenişehir Cami Minaresi Gövde Kuzeyoğu Cephe Görünüş
- Fotoğraf 278: Reyhanlı Yenişehir Cami Minaresi Şerefesi
- Fotoğraf 279: Reyhanlı Yenişehir Cami Minaresi İç Detay
- Fotoğraf 280: Reyhanlı Yenişehir Cami Minaresi Çekirdek ve Basamaklar
- Fotoğraf 281: Antakya Gravürü (Cassas, 1795, 6)

ÇİZİMLER

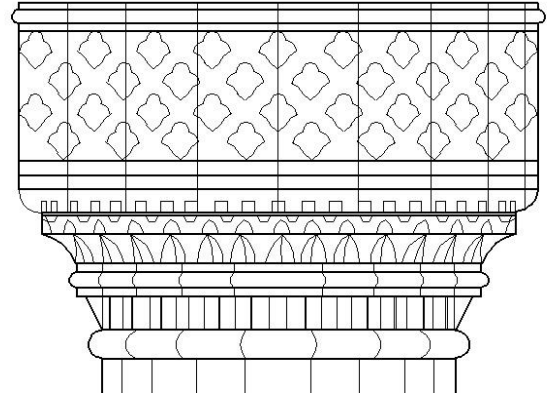
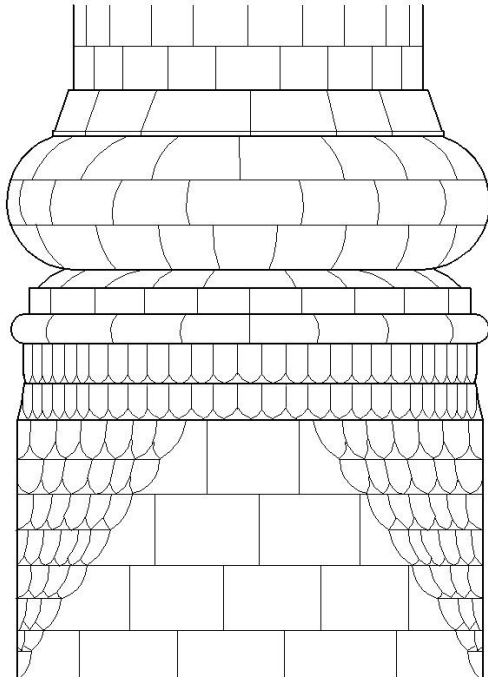

Çizim 1: Şeyh Ali Cami Planı (HVBM Arşivi'nden)

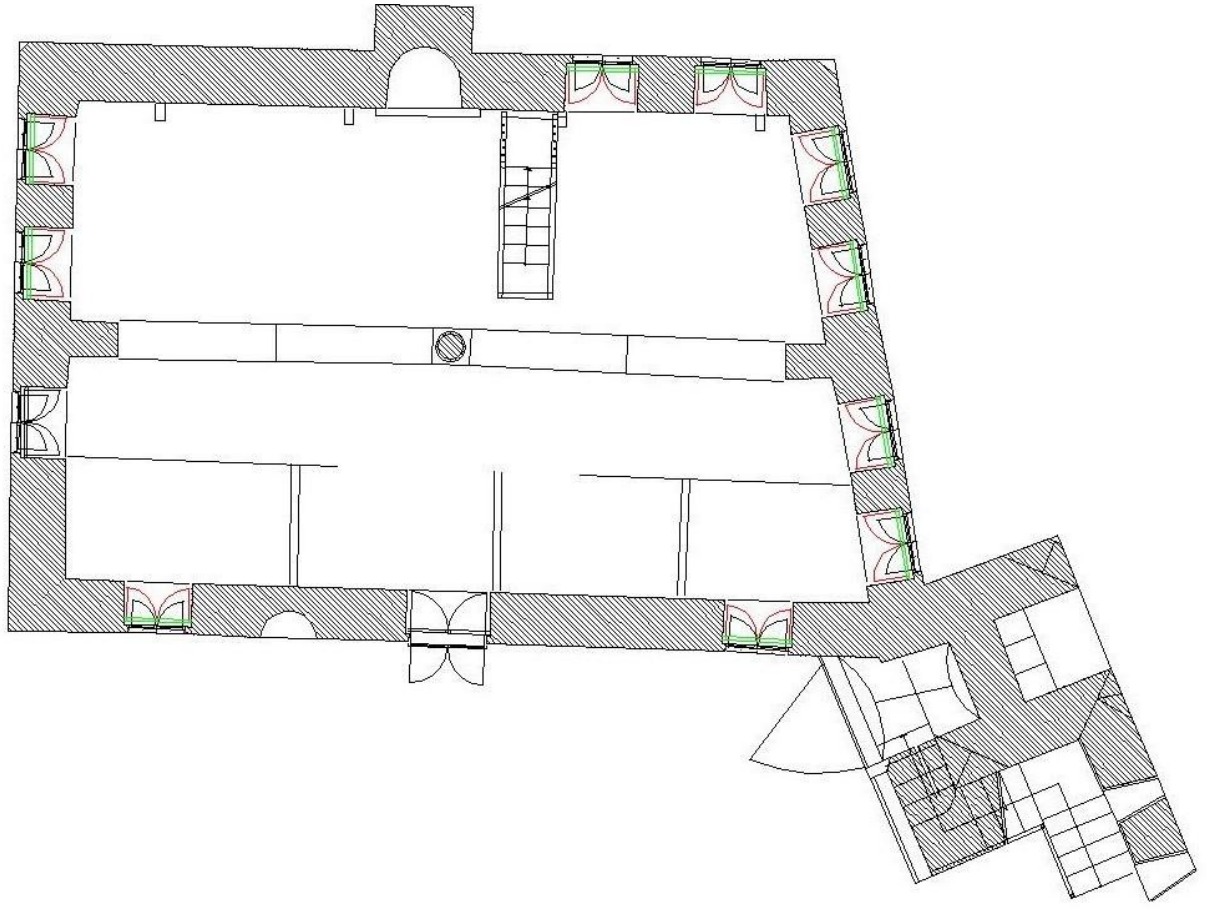
Çizim 2: Şeyh Ali Cami Minaresi Doğu Cephe Görünüş (HVBM Arşivi'nden)

Çizim 3: Şeyh Ali Cami Minaresi Planı (HVBM Arşivi'nden)

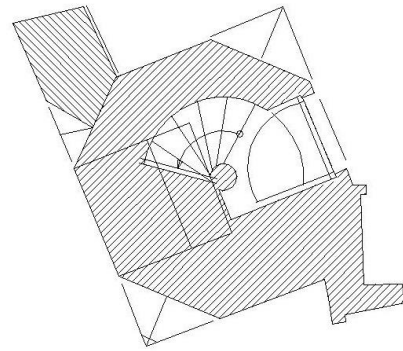
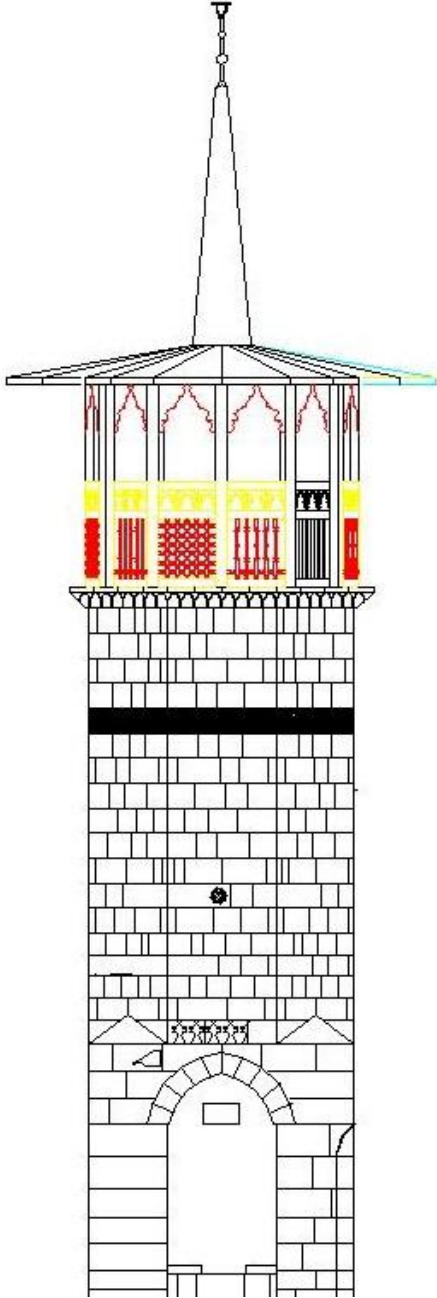

Çizim 4: Şeyh Ali Cami Minaresi Pabuç Detay (HVBM Arşivi'nden)

Çizim 5: Şeyh Ali Cami Minaresi Şerefe Detayı (HVBM Arşivi'nden)

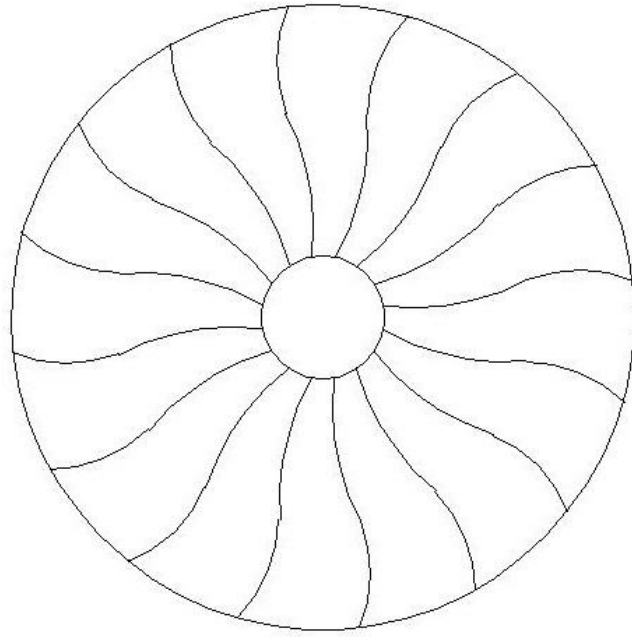
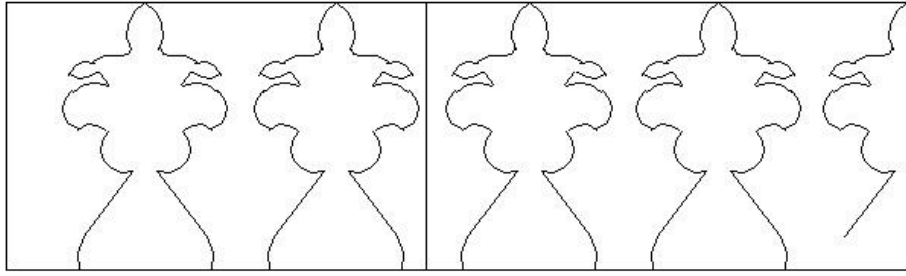

Çizim 6: Kantara Cami Planı (HVBM Arşivi'nden)

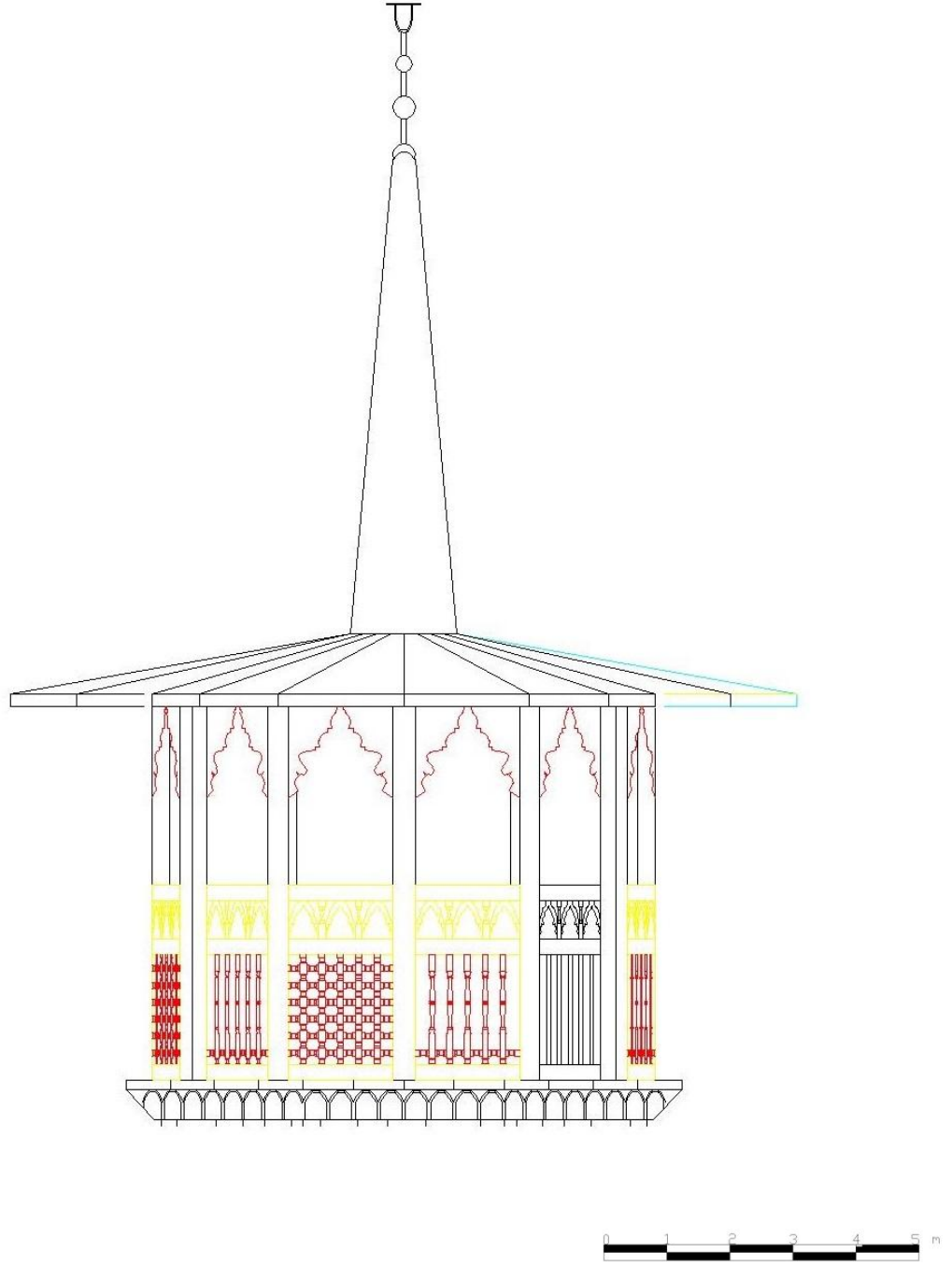
Çizim 7: Kantara Cami Minaresi Batı Cephe Görünüş (HVBM Arşivi'nden)

Çizim 8: Kantara Cami Minaresi Planı (HVBM Arşivi'nden)

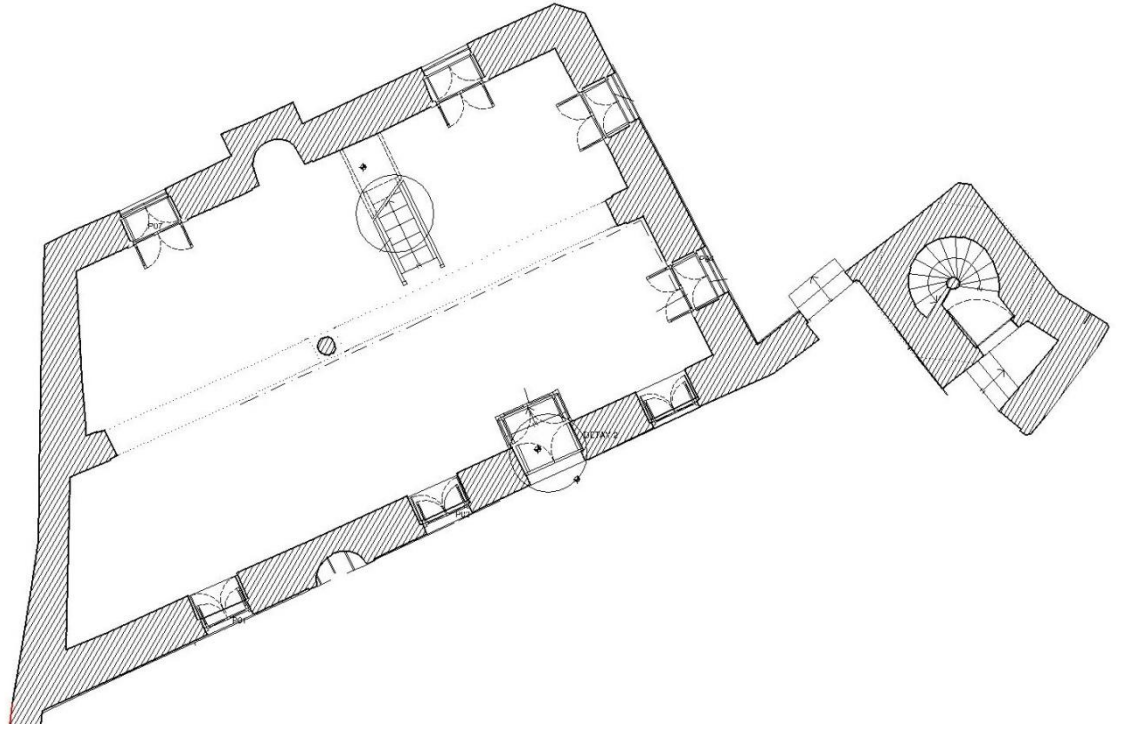

Çizim 9: Kantara Cami Minaresi Kaide Bitkisel Süsleme Detayı (HVBM Arşivi'nden)

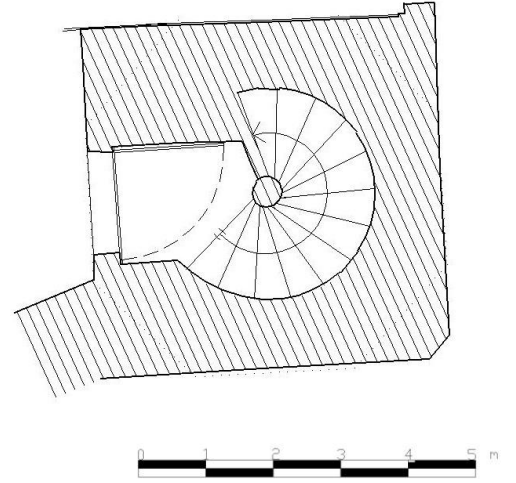
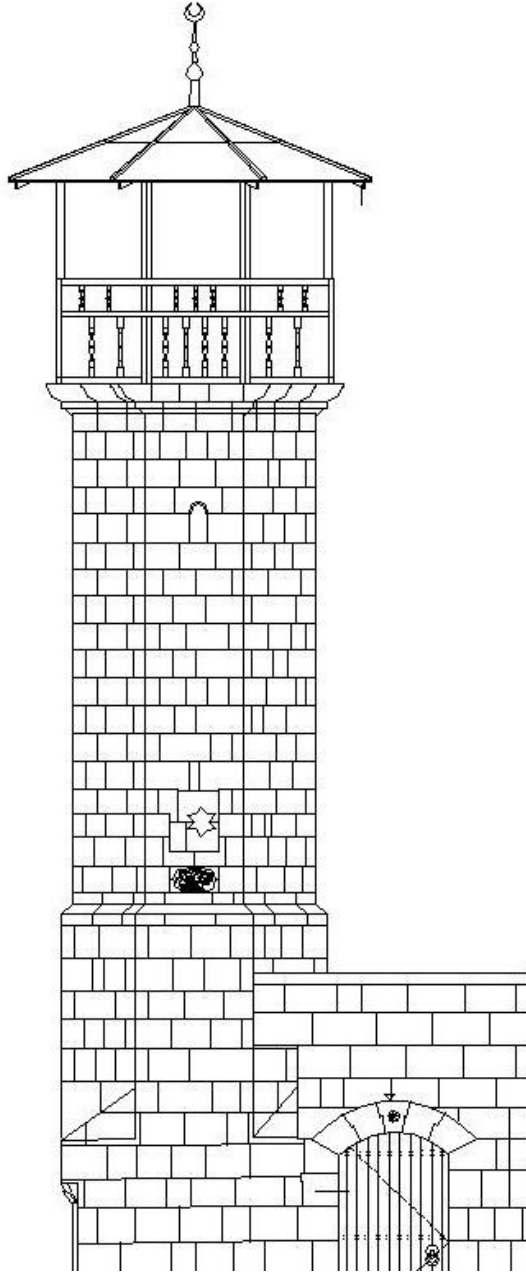
Çizim 10: Kantara Cami Minaresi Gövde Madalyon (HVBM Arşivi'nden)

Çizim11: Kantara Cami Minaresi Şerife Detay (HVBM Arşivi'nden)

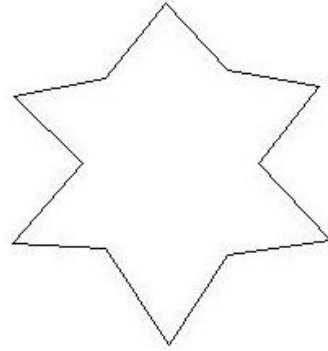
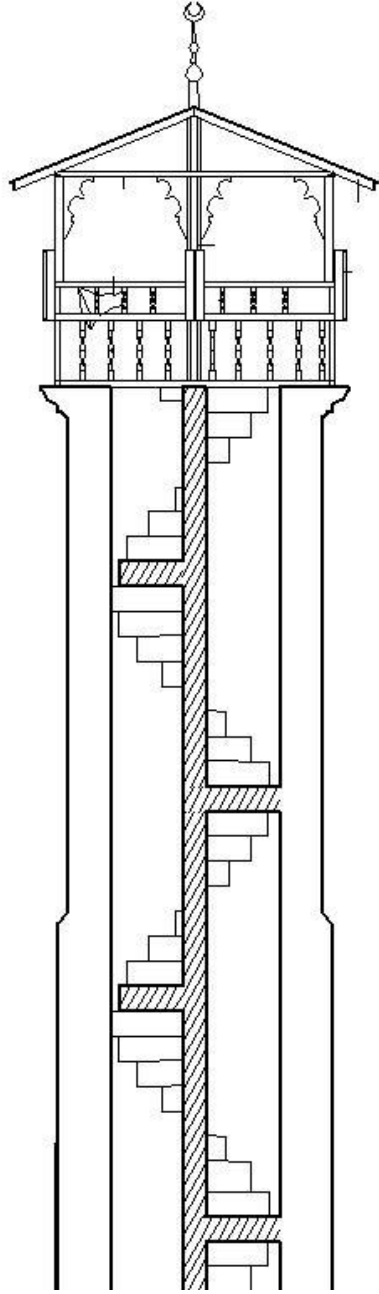

Çizim12: Kiremitli Cami Planı (HVBM Arşivi'nde

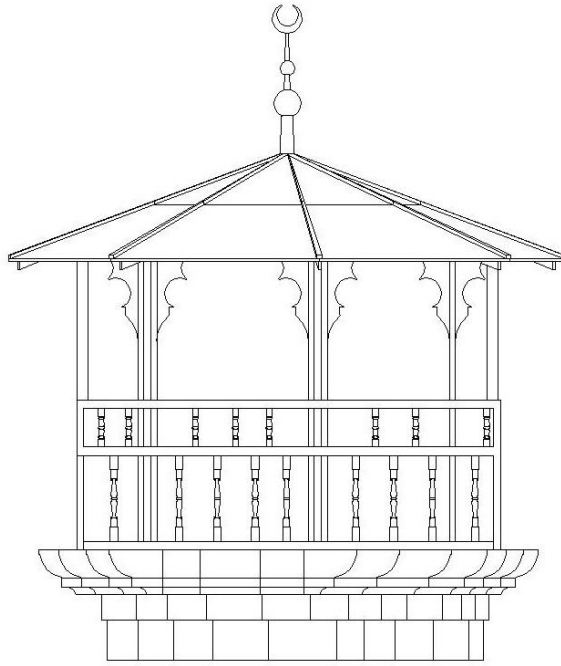
Çizim 13: Kiremitli Cami Minaresi Güney Cephe Görünüş (HVBM Arşivi'nden)

Çizim 14: Kiremitli Cami Minaresi Planı (HVBM Arşivi'nden)

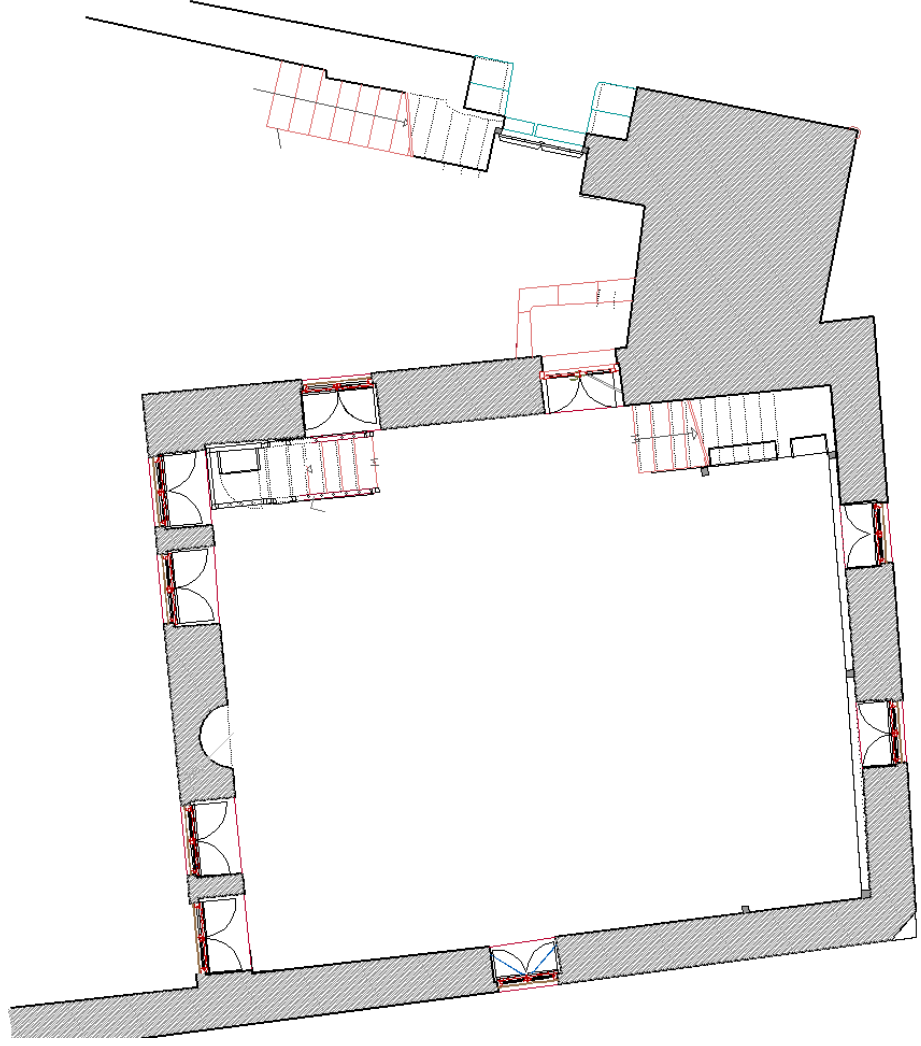

Çizim 15: Kiremitli Cami Minaresi Kesit (HVBM Arşivi'nden)

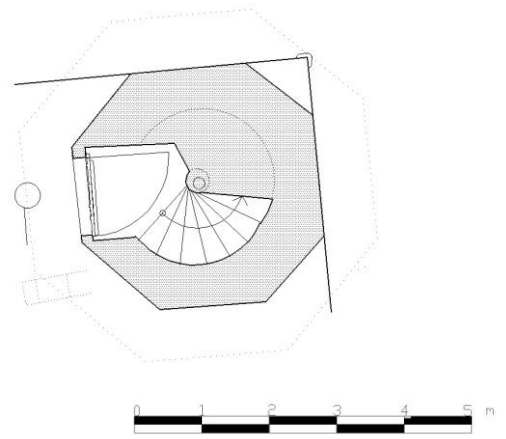
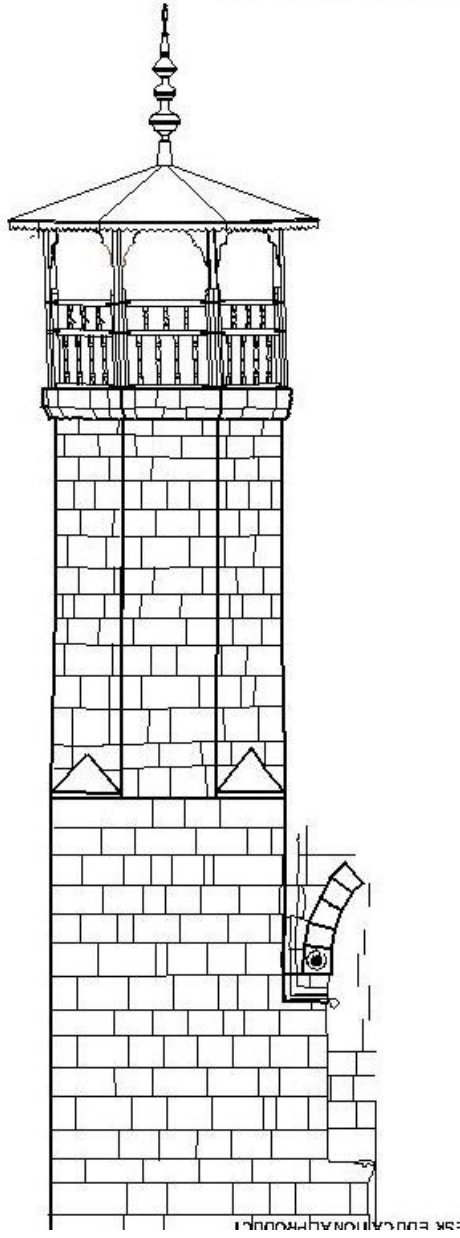
Çizim 16: Kiremitli Cami Minaresi Yıldız Pencere Detayı (HVBM Arşivi'nden)

Çizim 17: Kiremitli Cami Minaresi Şerefe Detayı (HVBM Arşivi'nden)

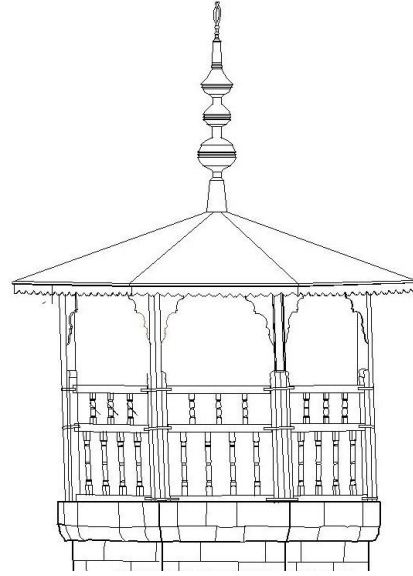
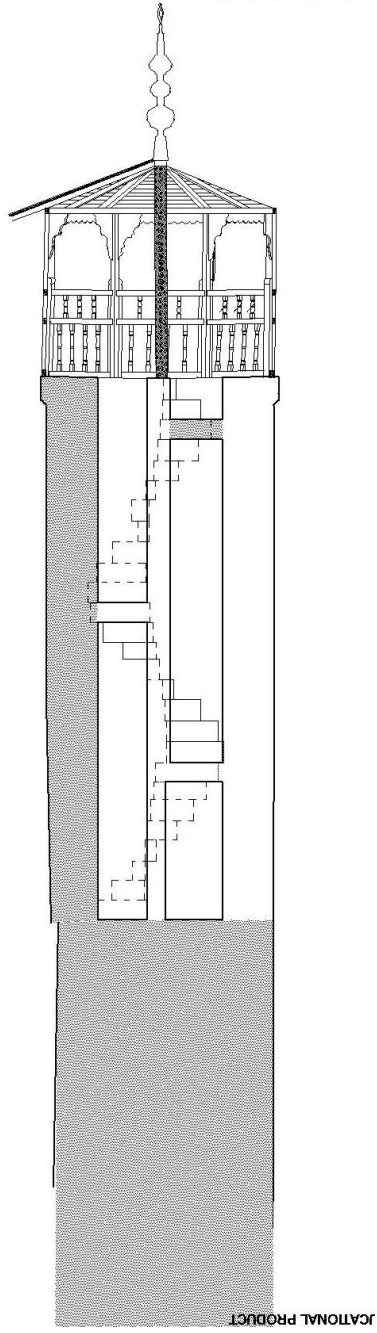

Çizim 18: Kürt Fakih Cami Planı (HVBM Arşivi'nden)

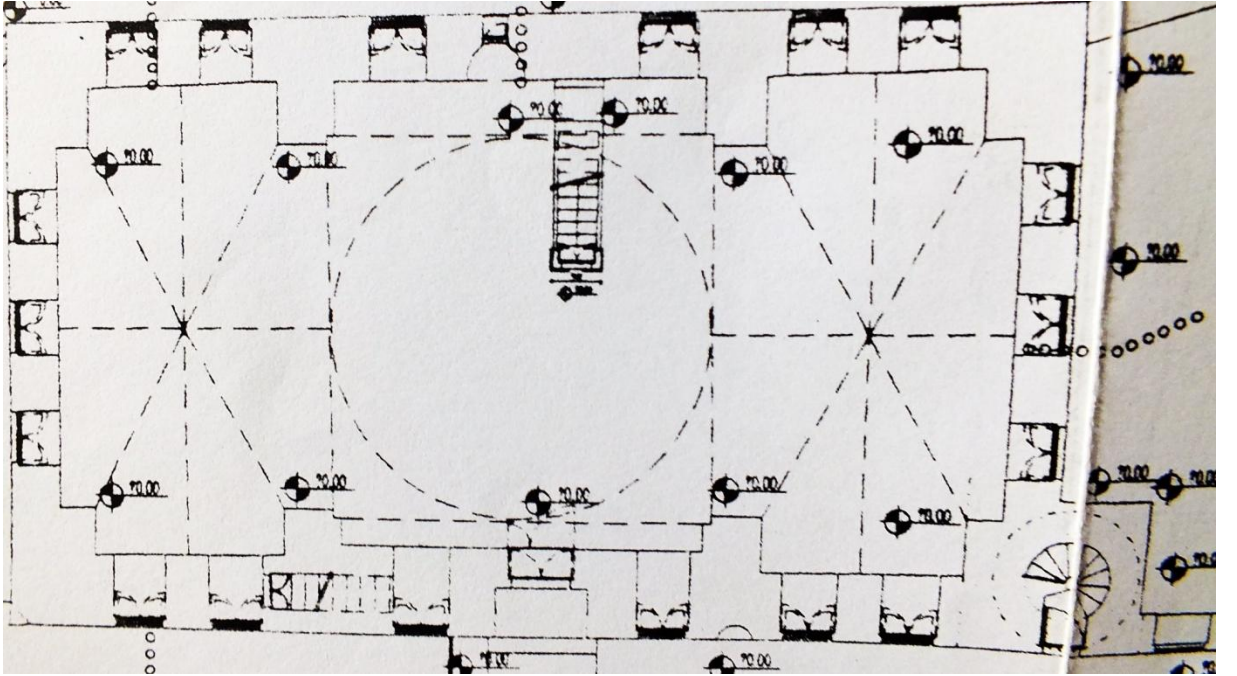
Çizim 19: Kürt Fakih Cami Minaresi Batı Cephe Görünüş (HVBM Arşivi'nden)

Çizim 20: Kürt Fakih Cami Minaresi Planı (HVBM Arşivi'nden)

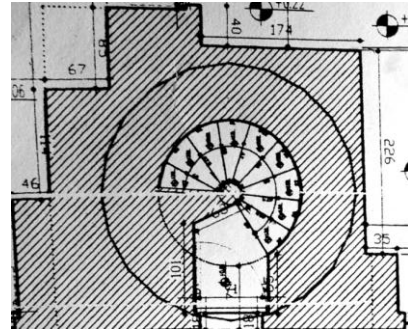
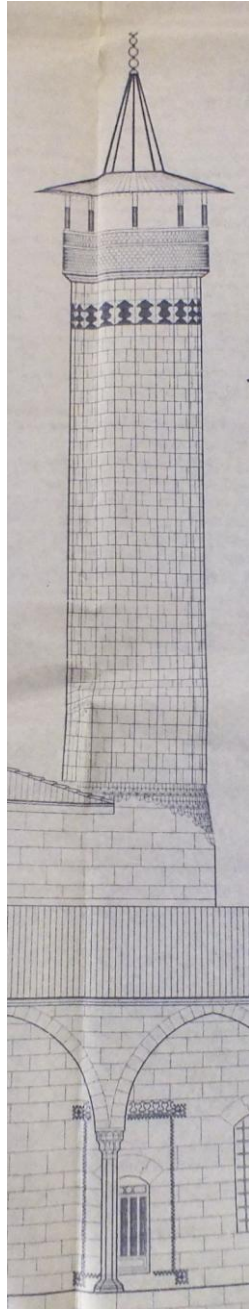
Çizim 21: Kürt Fakih Cami Minaresi Kesit (HVBM Arşivi'nden)

Çizim 22: Kürt Fakih Cami Minaresi Şerefe Detayı (HVBM Arşivi'nden)

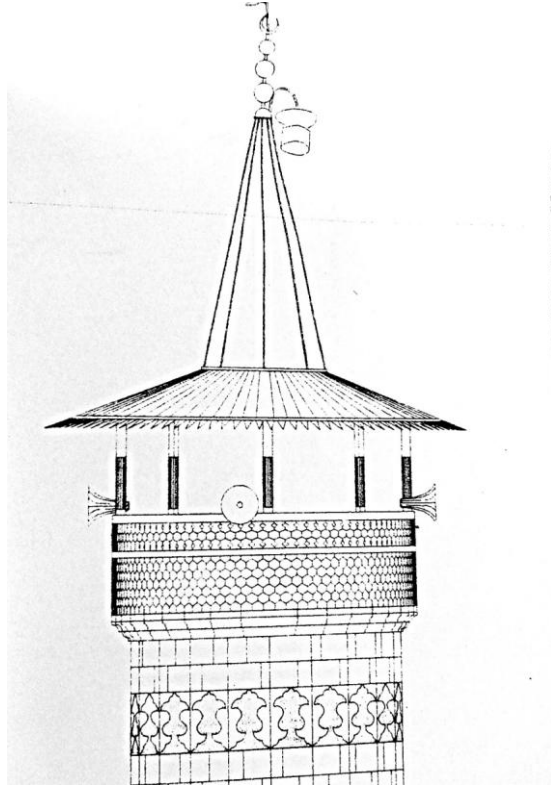
Çizim 23: Yeni Cami Planı (HVBM Arşivi'nden)

Çizim 24: Yeni Cami Minaresi Kuzey Cephe Görünüş (HVBM Arşivi'nden)

Çizim 25: Yeni Cami Minaresi Planı (HVBM Arşivi'nden)

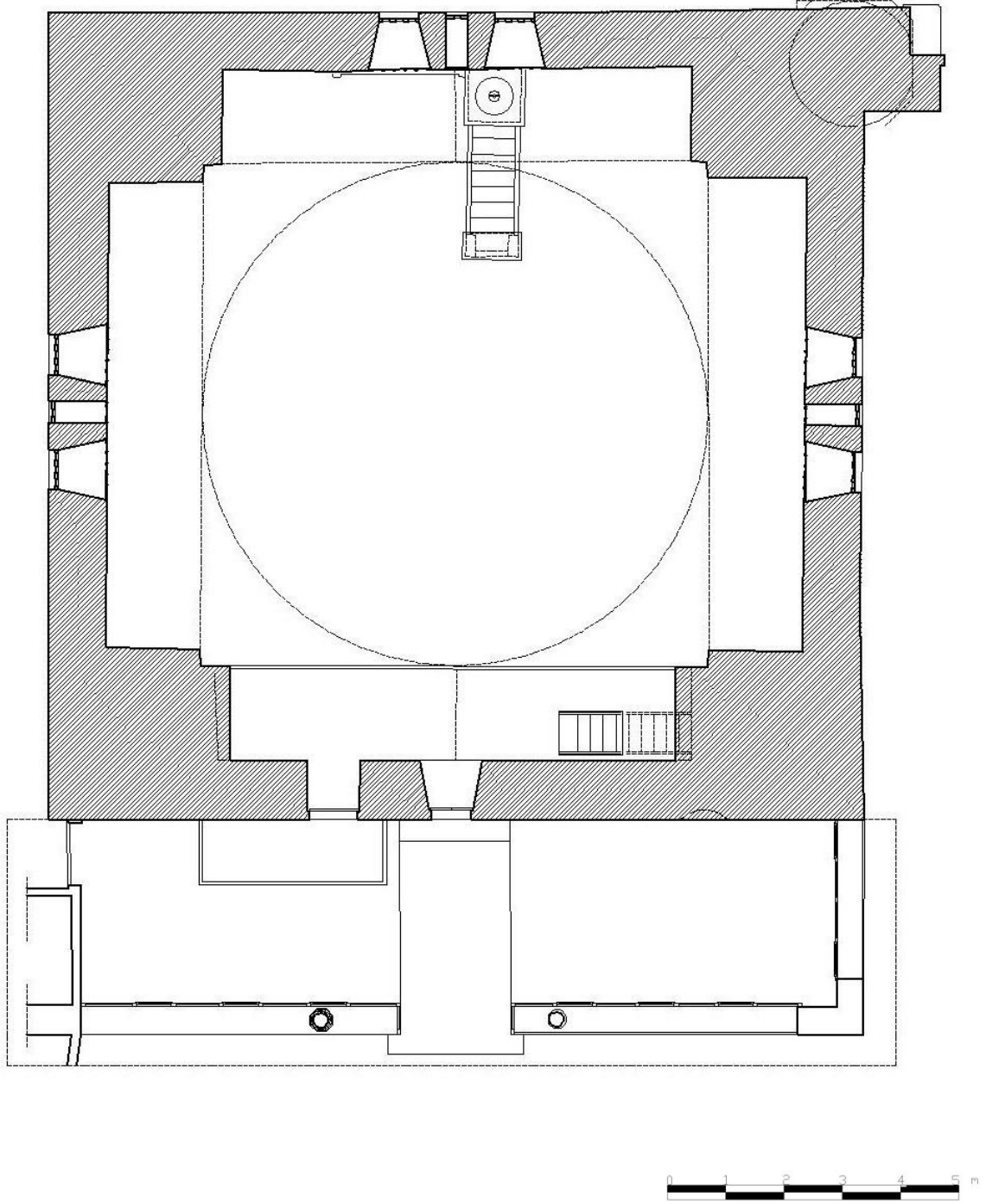

Çizim 26: Yeni Cami Minaresi Gövde Bitkisel Süsleme Detayı (HVBM Arşivi'nden)

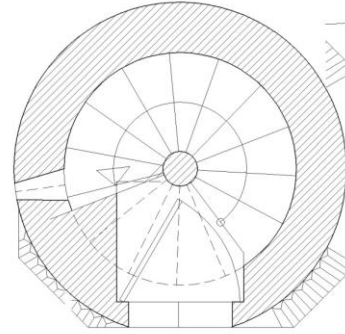
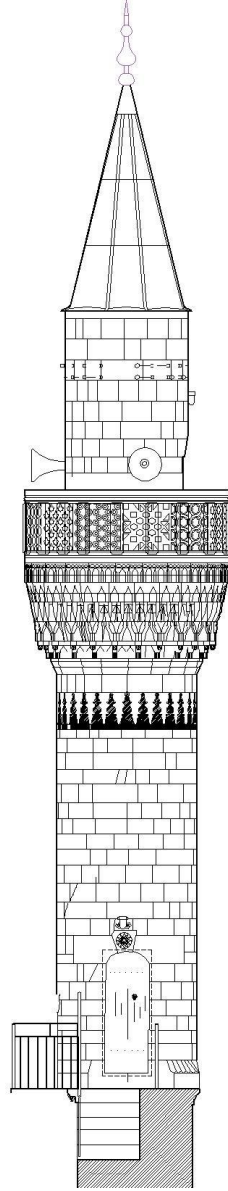
Çizim 27: Yeni Cami Minaresi Şerefe Detayı (HVBM Arşivi'nden)

Çizim 28: Yeni Cami Minaresi Girişİ Bitkisel Süsleme Detayı (HVBM Arşivi'nden)

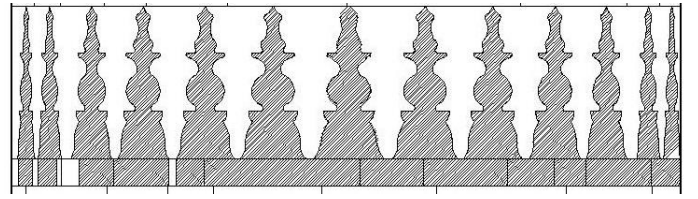
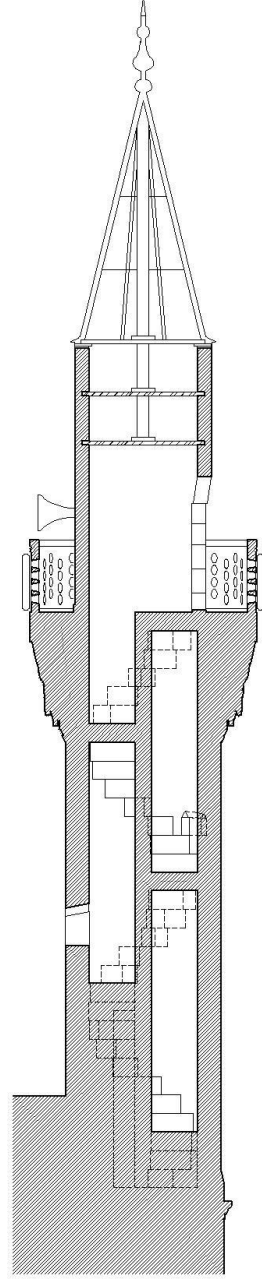

Çizim 29: İhsaniye Cami Planı (HVBM Arşivi'nden)

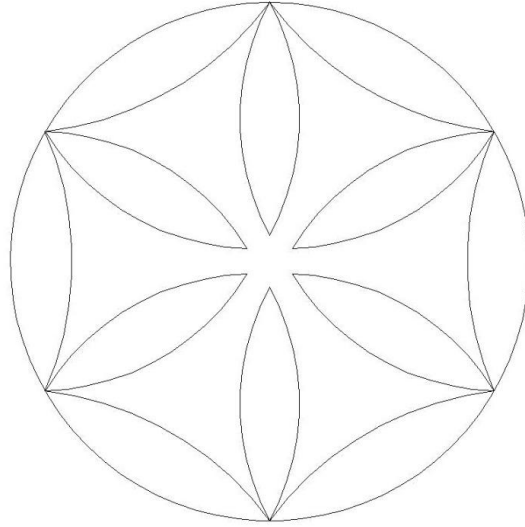
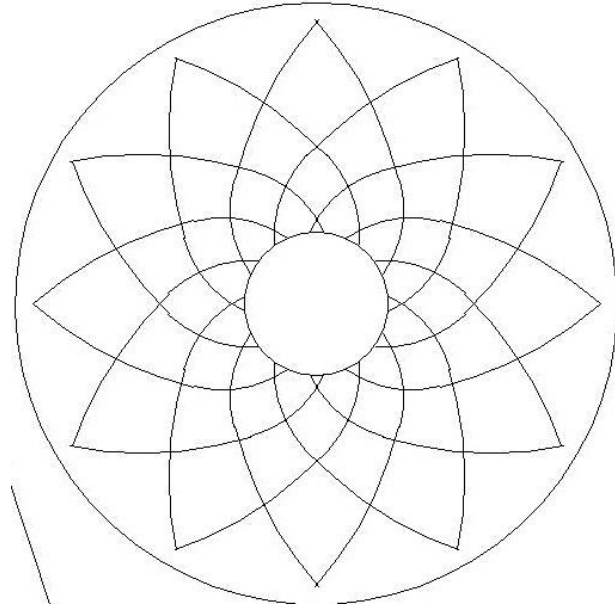
Çizim 30: İhsaniye Cami Minaresi Batı Cephe Görünüş (HVBM Arşivi'nden)

Çizim 31: İhsaniye Cami Minaresi Planı (HVBM Arşivi'nden)

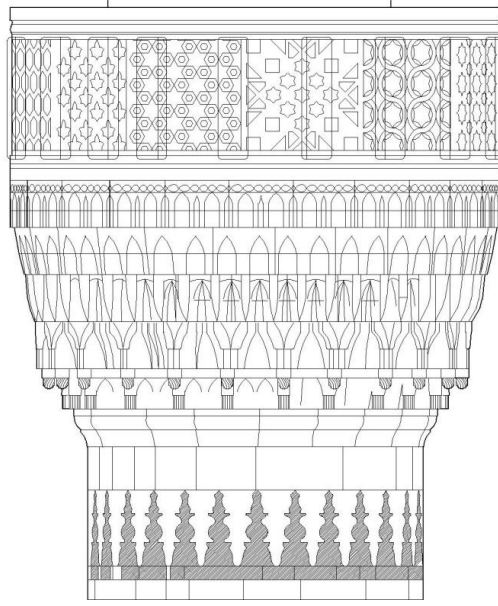
Çizim 32: İhsaniye Cami Minaresi Kesit (HVBM Arşivi'nden)

Çizim 33: İhsaniye Cami Minaresi Gövde Süsleme Detayı (HVBM Arşivi'nden)

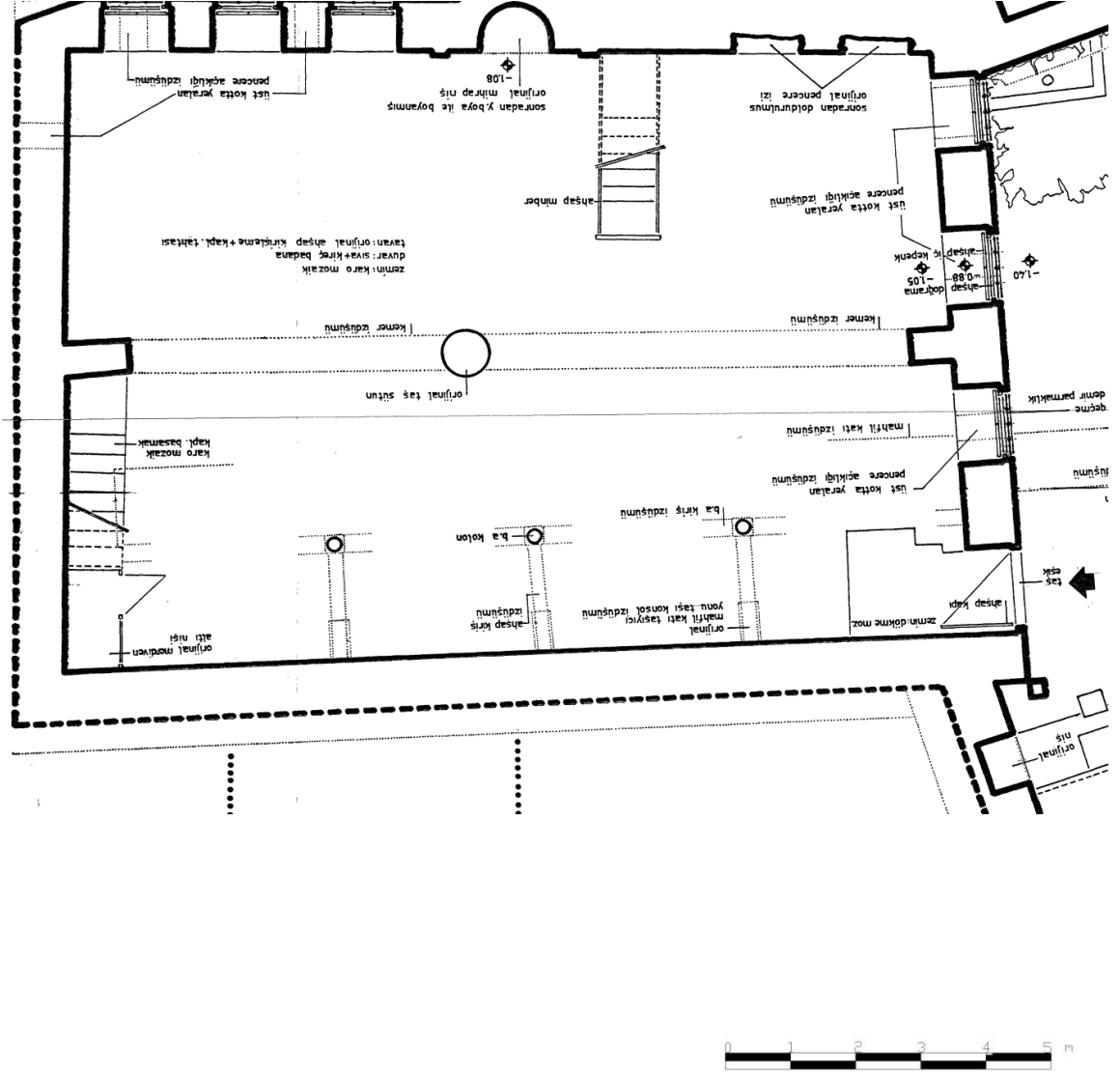

Çizim 34: İhsaniye Cami Minaresi Gövde Batı Cephe Madalyon (HVBM Arşivi'nden)

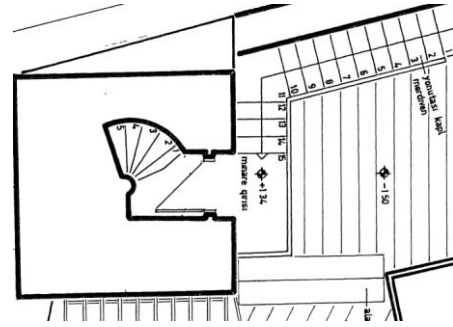
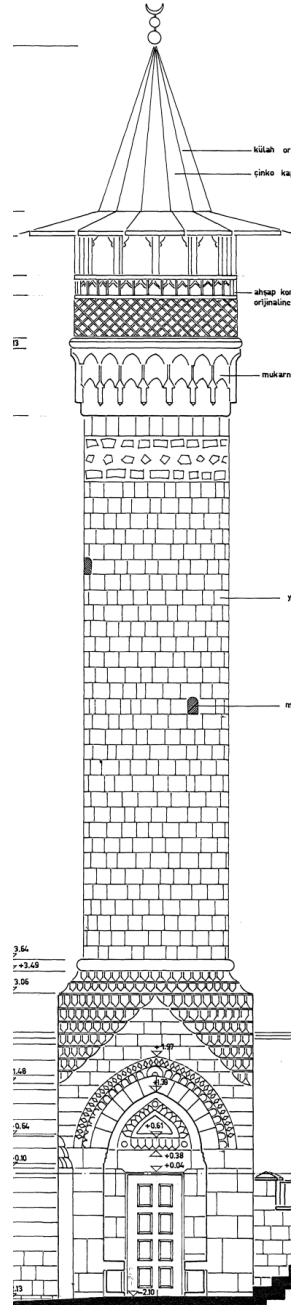
Çizim 35: İhsaniye Cami Minaresi Patek Güney Cephe Madalyon (HVBM Arşivi'nden)

Çizim 36: İhsaniye Cami Minaresi Şerefe Detayı (HVBM Arşivi'nden)

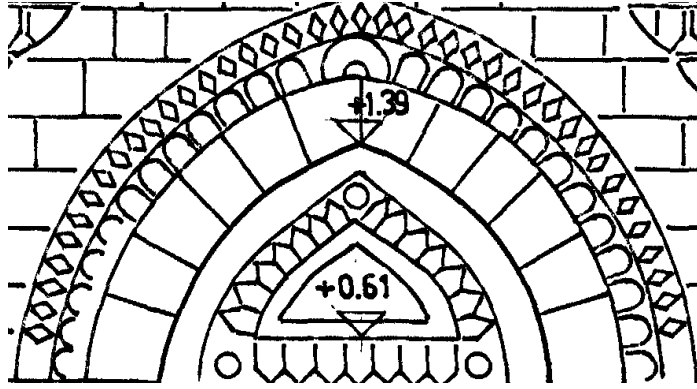
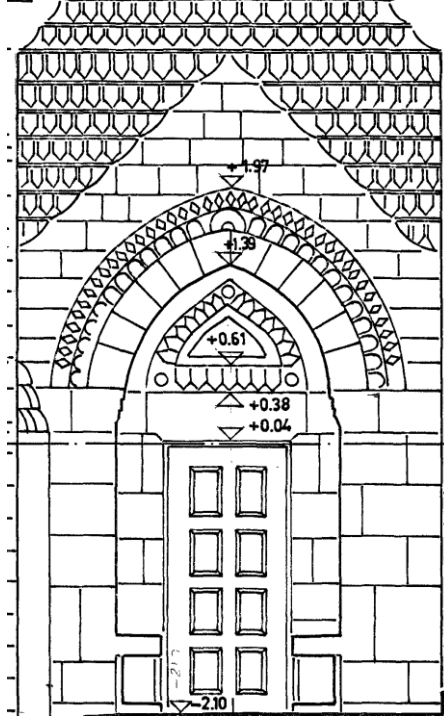

Çizim 37: Sarımiye Cami Planı (HVBM Arşivi'nden)

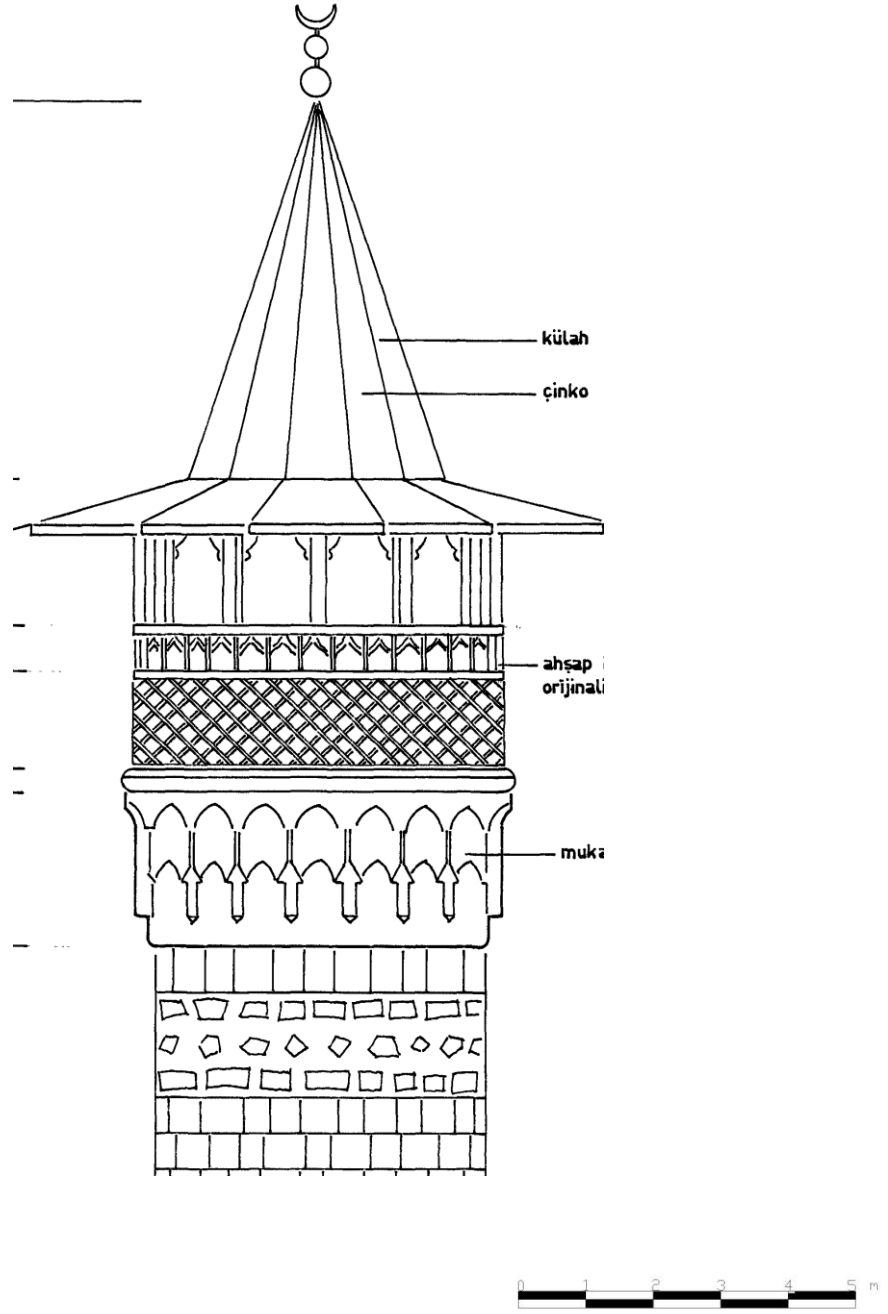
Çizim 38: Sarımiye Cami Minaresi Güney Cephe Görünüş (HVBM Arşivi'nden)

Çizim 39: Sarımiye Cami Minaresi Planı (HVBM Arşivi'nden)

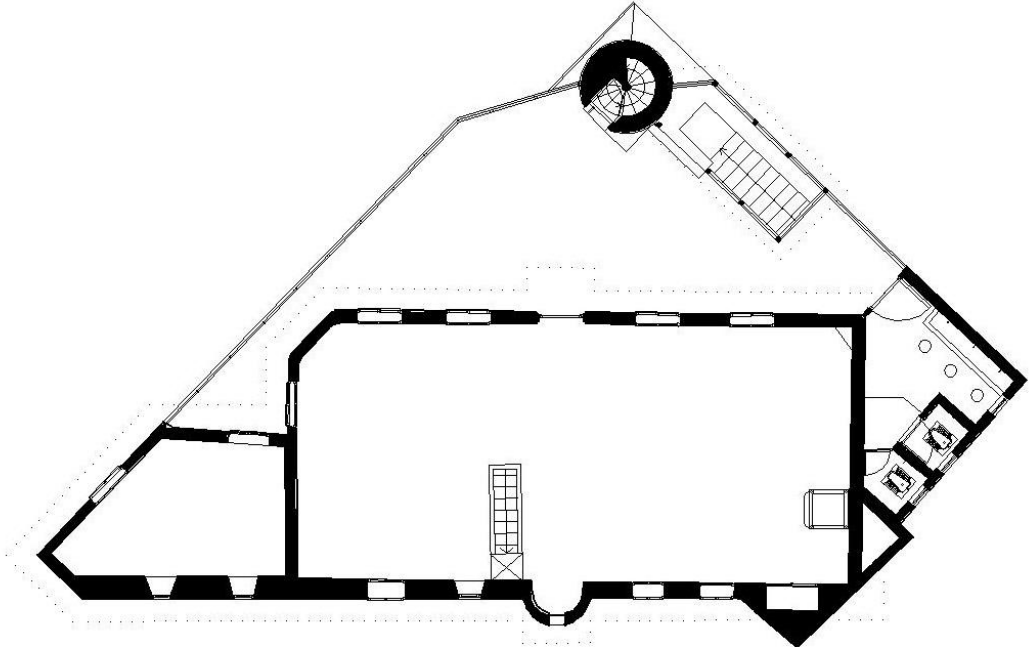

Çizim 40: Sarımiye Cami Minaresi Kaide Güney Cephe (HVBM Arşivi'nden)

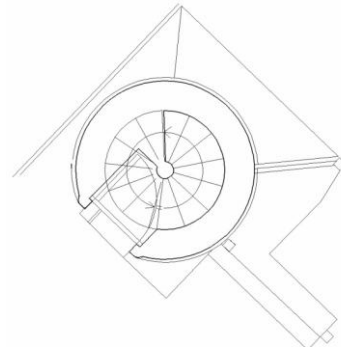
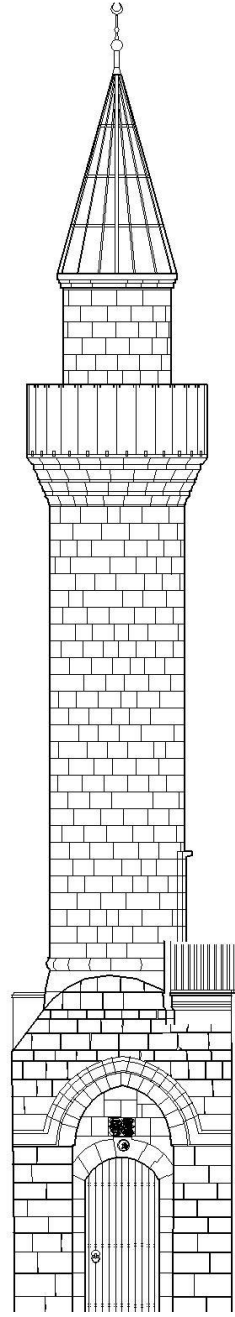
Çizim 41: Sarımiye Cami Minaresi Kaide Güney Cephe Süleme Detayı (HVBM Arşivi'nden)

Çizim 42: Sarımiye Cami Minaresi Şerefe ve Şemsiye Örtü Detayı (HVBM Arşivi'nden)

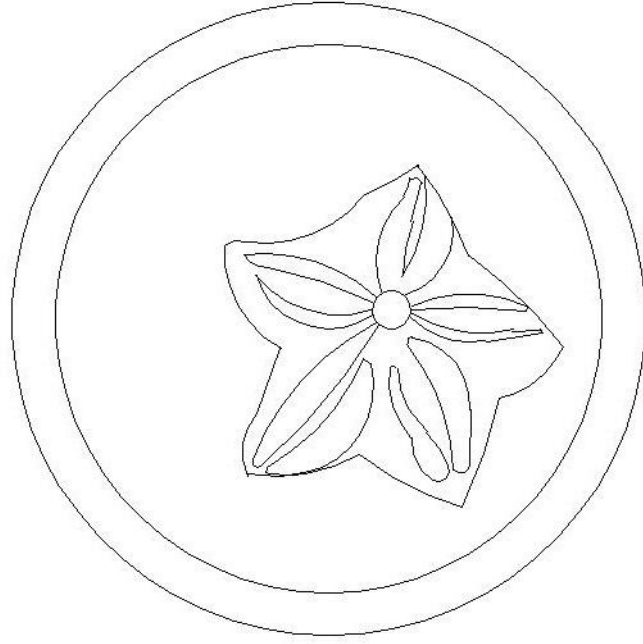

Çizim 43: Şeyh Muhammed Cami Planı (HVBM Arşivi'nden)

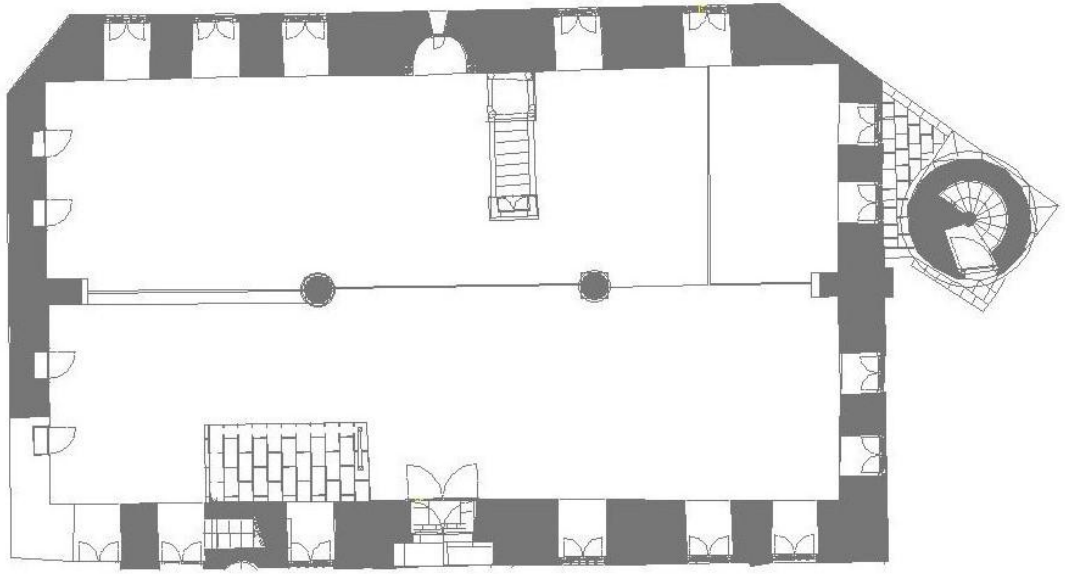

Çizim 44: Şeyh Muhammed Cami Minaresi Batı Cephe Görünüş (HVBM Arşivi'nden)

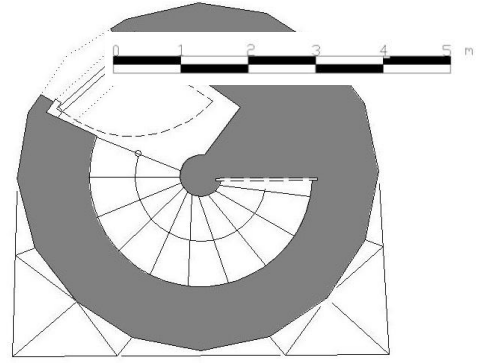
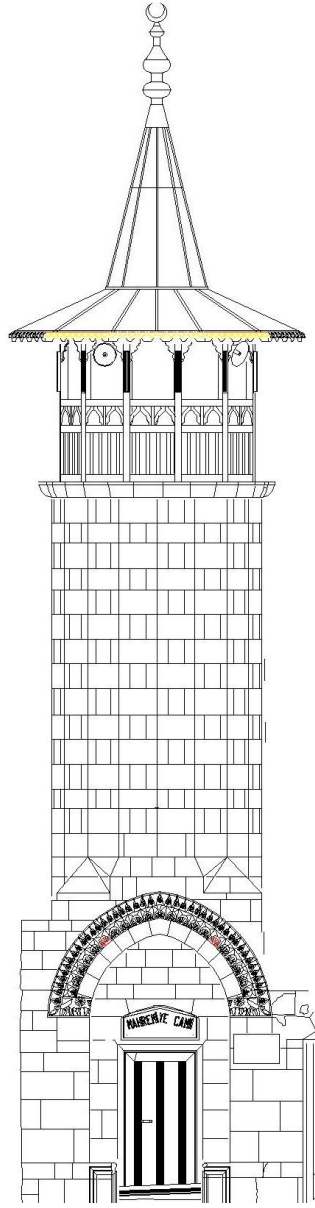
Çizim 45:Şeyh Muhammed Cami Minaresi Planı (HVBM Arşivi'nden)

Çizim 46: Şeyh Muhammed Cami Minaresi Kaide Süsleme Detayı (HVBM Arşivi'nden)

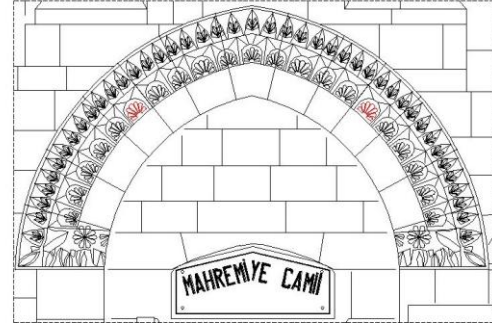
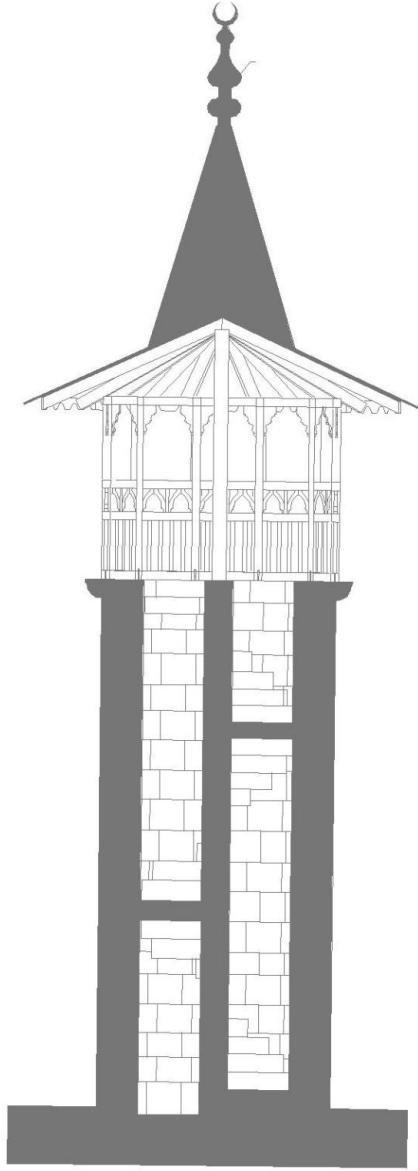

Çizim 47: Mahremiye Cami Planı (HVBM Arşivi'nden)

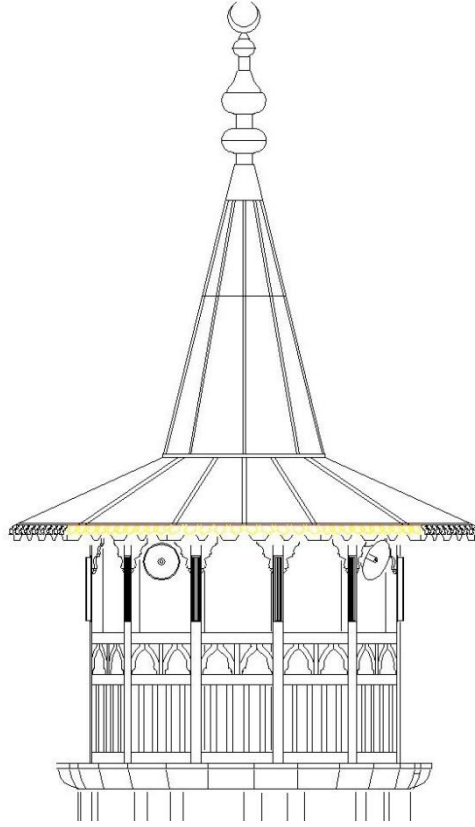
Çizim 48: Mahremiye Cami Güney Cephe Görünüş (HVBM Arşivi'nden)

Çizim 49: Mahremiye Cami Minaresi Planı (HVBM Arşivi'nden)

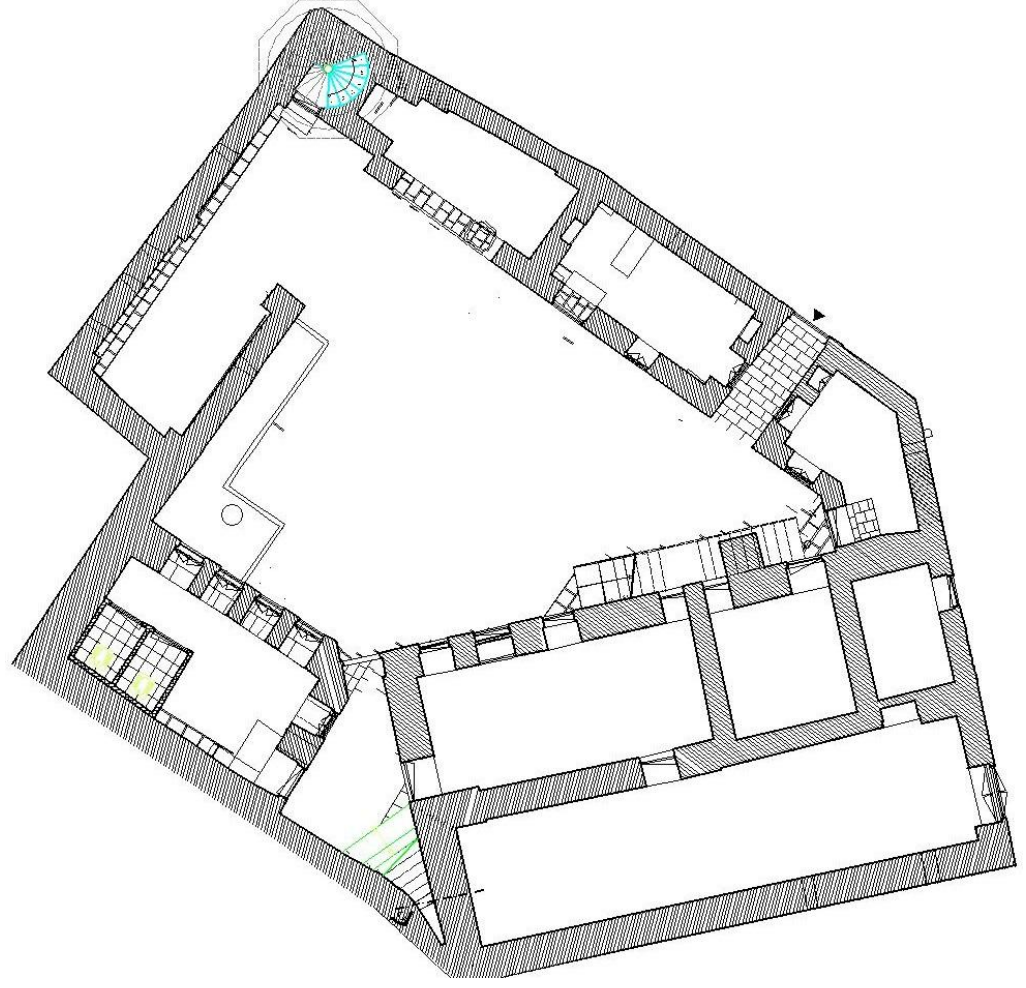

Çizim 50: Mahremiye Cami Minaresi Kaide Süsleme Detayı (HVBM Arşivi'nden)

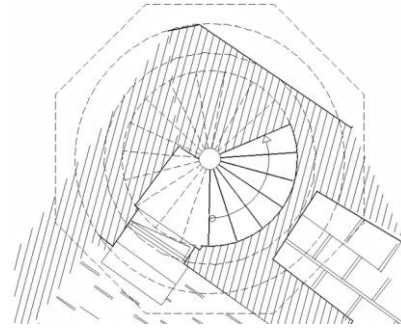
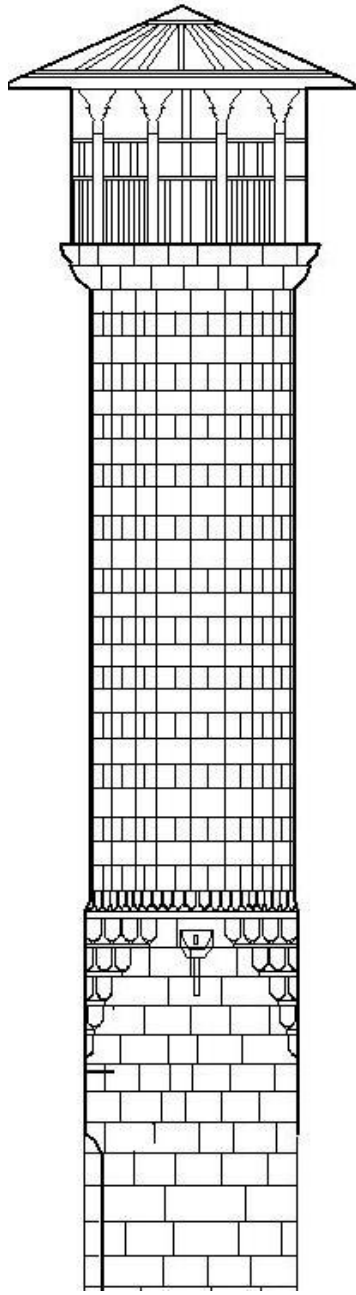
Çizim 51: Mahremiye Cami Minaresi Kesit (HVBM Arşivi'nden)

Çizim 52: Mahremiye Cami Minaresi Şerefe Detayı (HVBM Arşivi'nden)

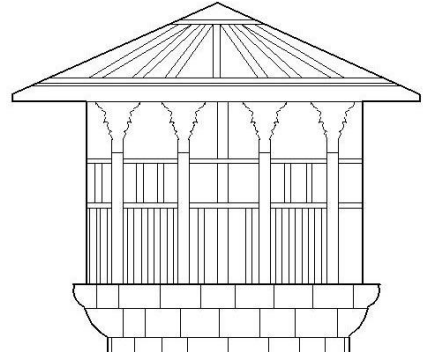
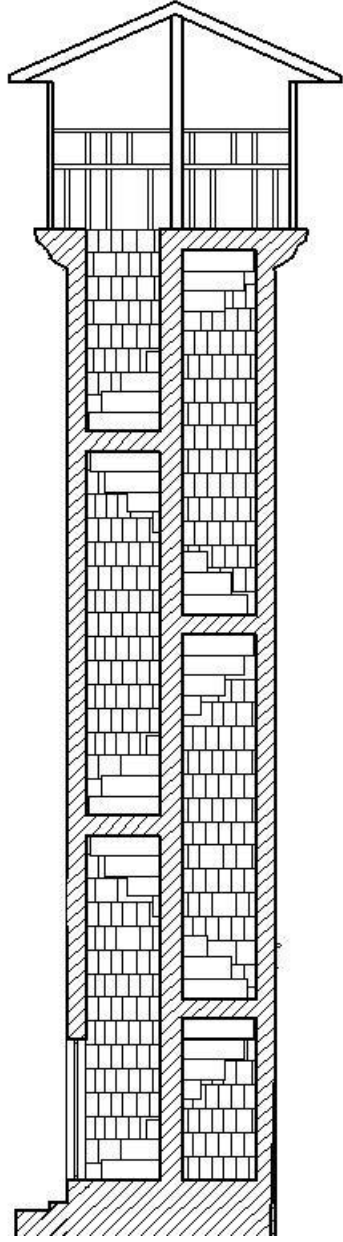

Çizim 53: Nakip Cami Planı (HVBM Arşivi'nden)

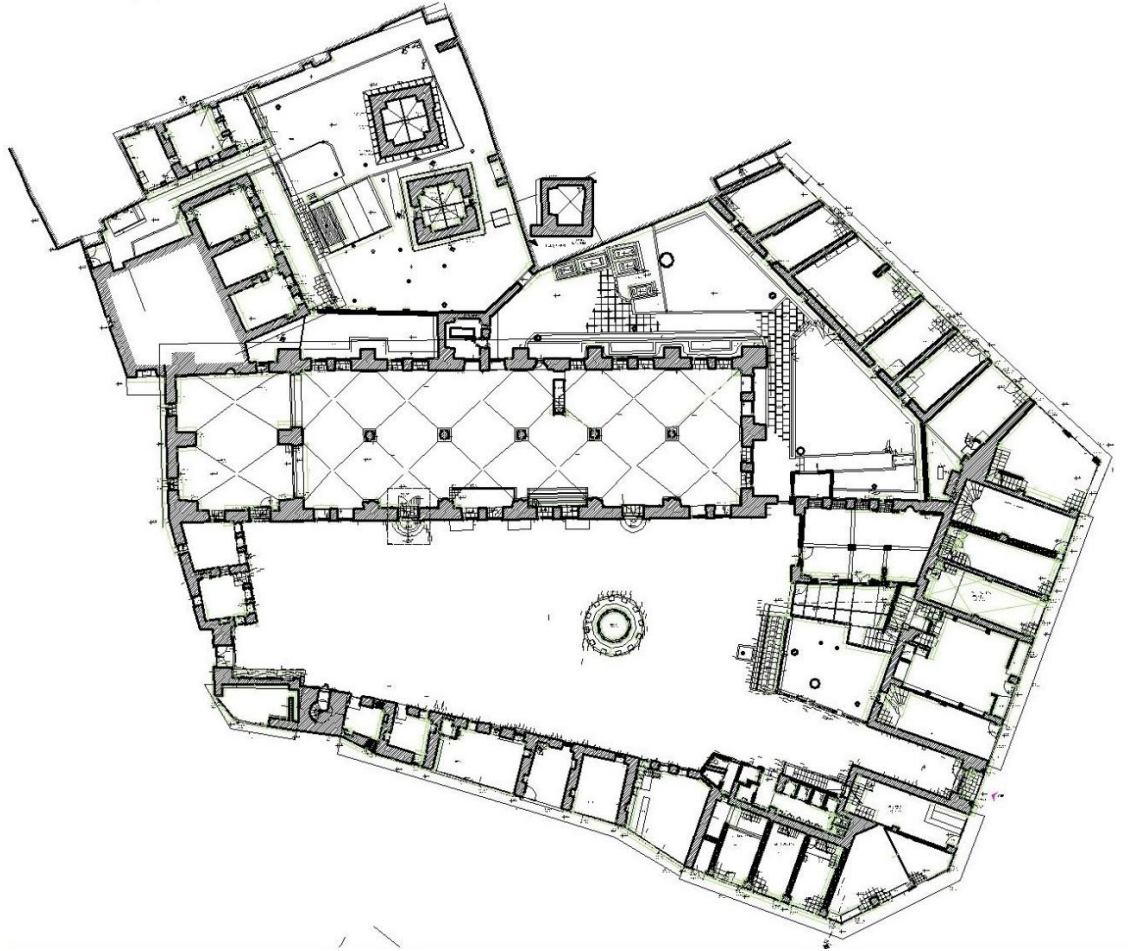
Çizim 54: Nakip Cami Minaresi Kuzey Cephe Görünüş (HVBM Arşivi'nden)

Çizim 55: Nakip Cami Minaresi Planı (HVBM Arşivi'nden)

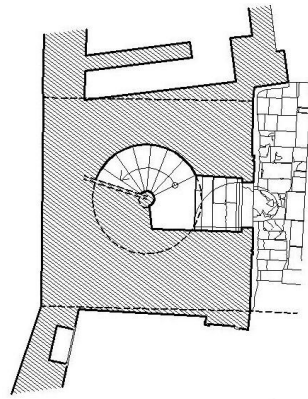
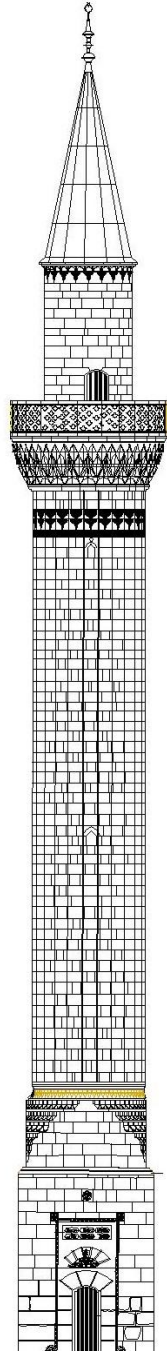

Çizim 56: Nakip Cami Minaresi Kesit (HVBM Arşivi'nden)

Çizim:57: Nakip Cami Minaresi Şerefe Detayı (HVBM Arşivi'nden)

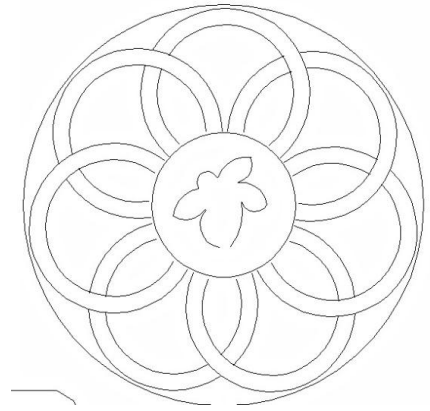
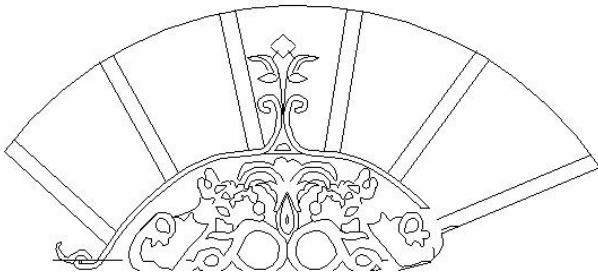
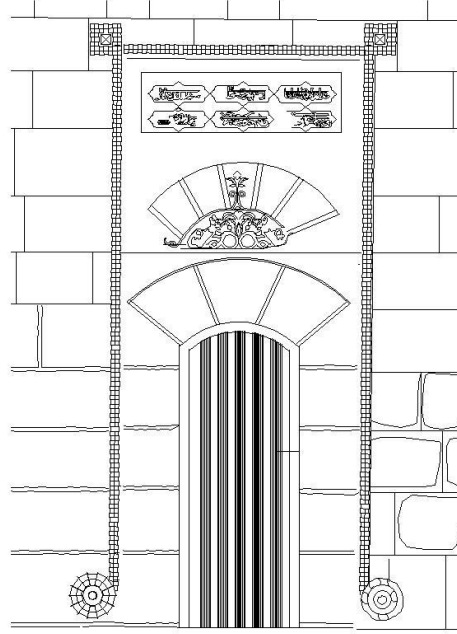

Çizim 58: Ulu Cami Külliyesi Planı (HVBM Arşivi'nden)

Çizim 59: Ulu Cami Minaresi Güney Cephe Görünüş (HVBM Arşivi'nden)

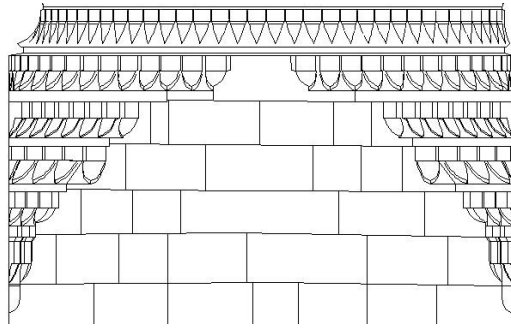
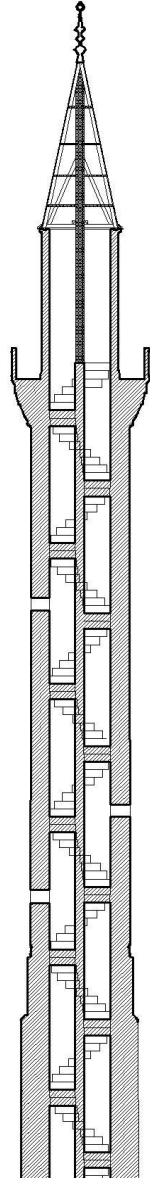
Çizim 60: Ulu Cami Minaresi Planı (HVBM Arşivi'nden)

Çizim 61: Ulu Cami Minaresi Kaide Süsleme Detayları (HVBM Arşivi'nden)

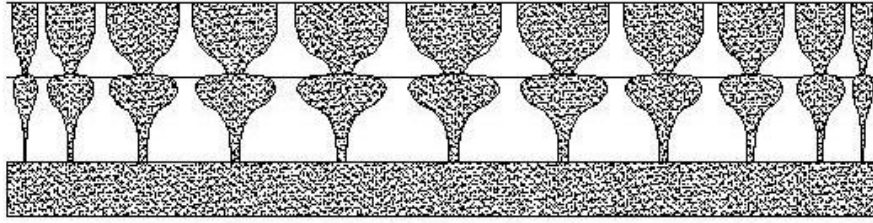
Çizim 62: Ulu Cami Minaresi Kaide Bitkisel Süsleme Detayı (HVBM Arşivi'nden)

Çizim 63: Ulu Cami Minaresi Kaide Madalyon (HVBM Arşivi'nden)

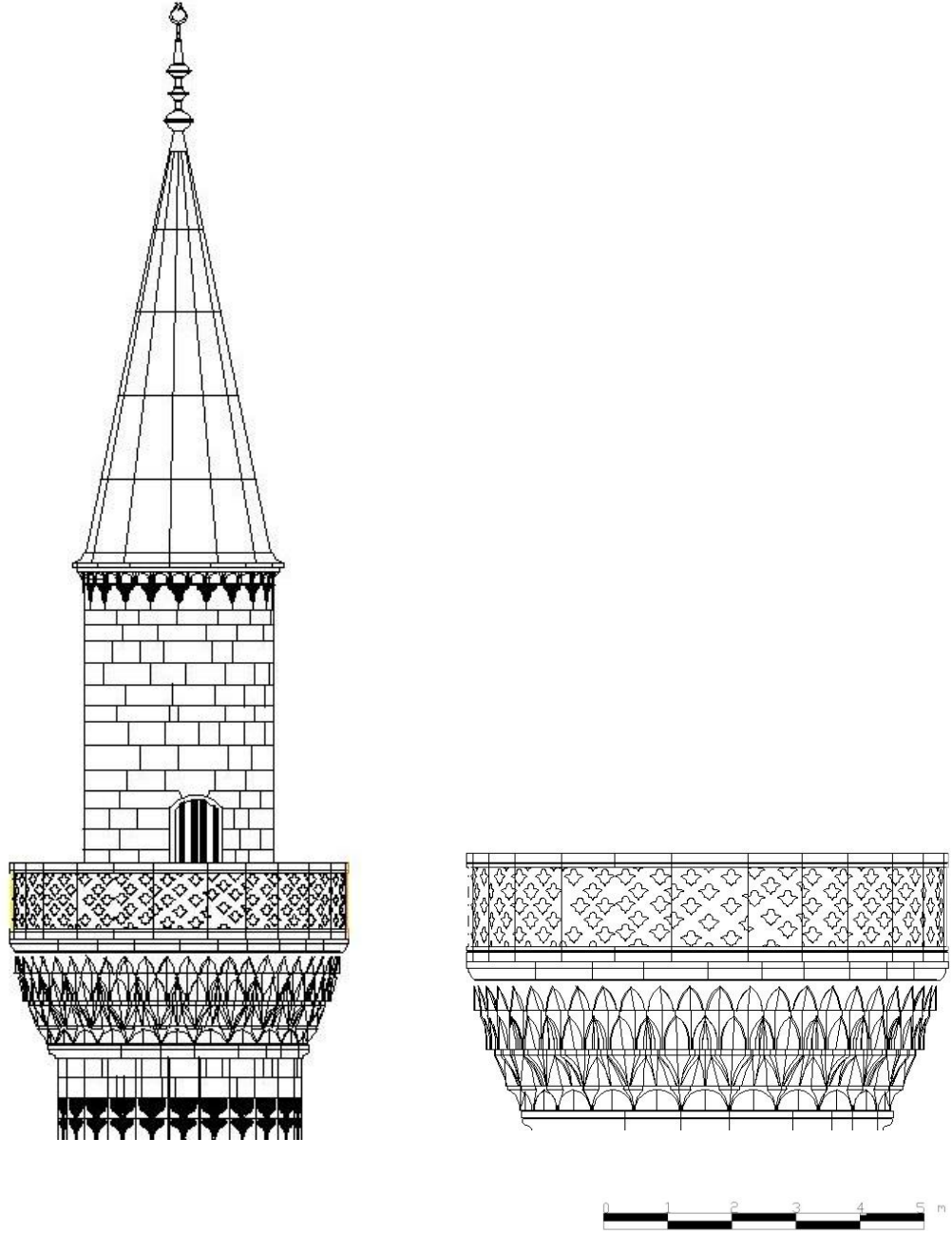

Çizim 64: Ulu Cami Minaresi Pabuç Süsleme Detay (HVBM Arşivi'nden)

Çizim 65: Ulu Cami Minaresi Kesit (HVBM Arşivi'nden)

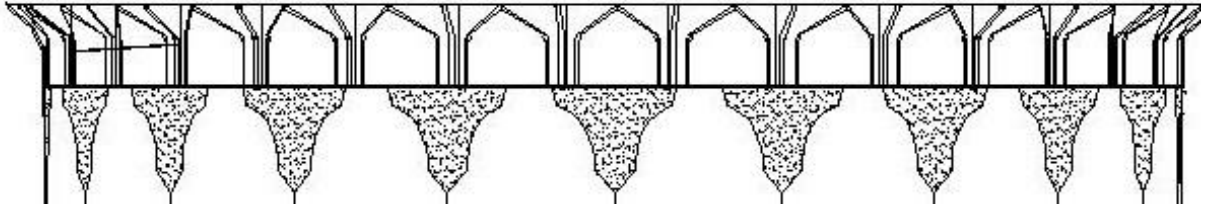

Çizim 66: Ulu Cami Minaresi Gövde Süsleme Detayı (HVBM Arşivi'nden)

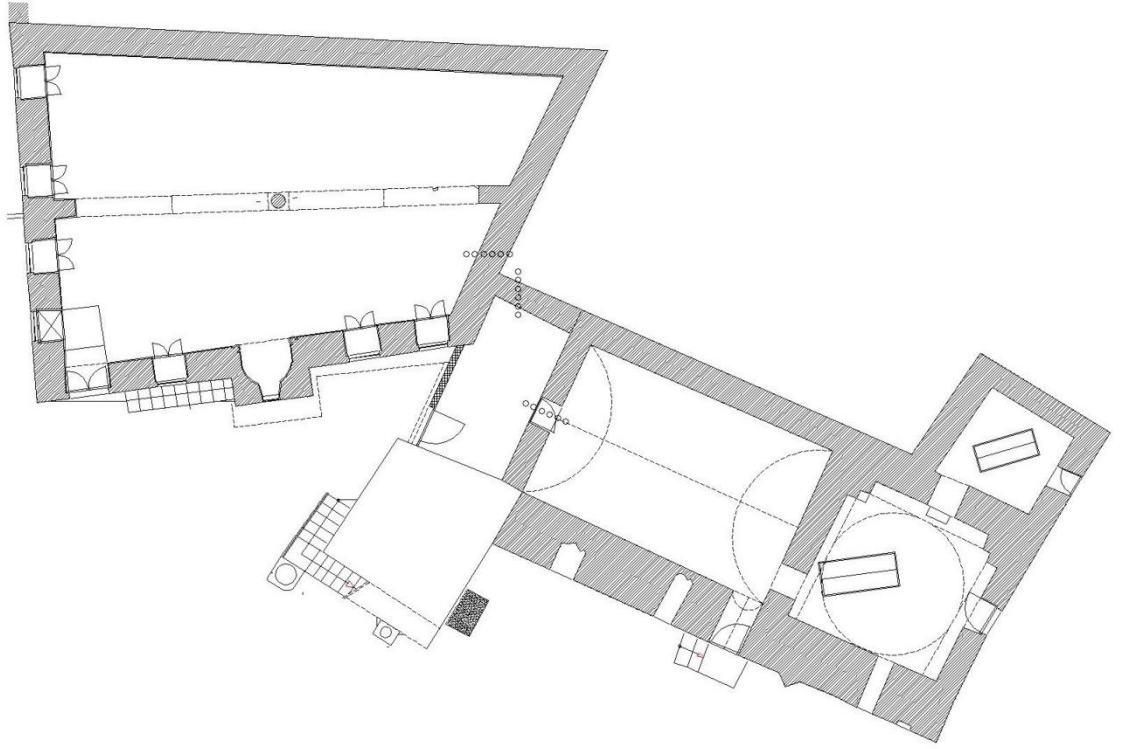

Çizim 67: Ulu Cami Minaresi Şerefe ve Petek Görünüş (HVBM Arşivi'nden)

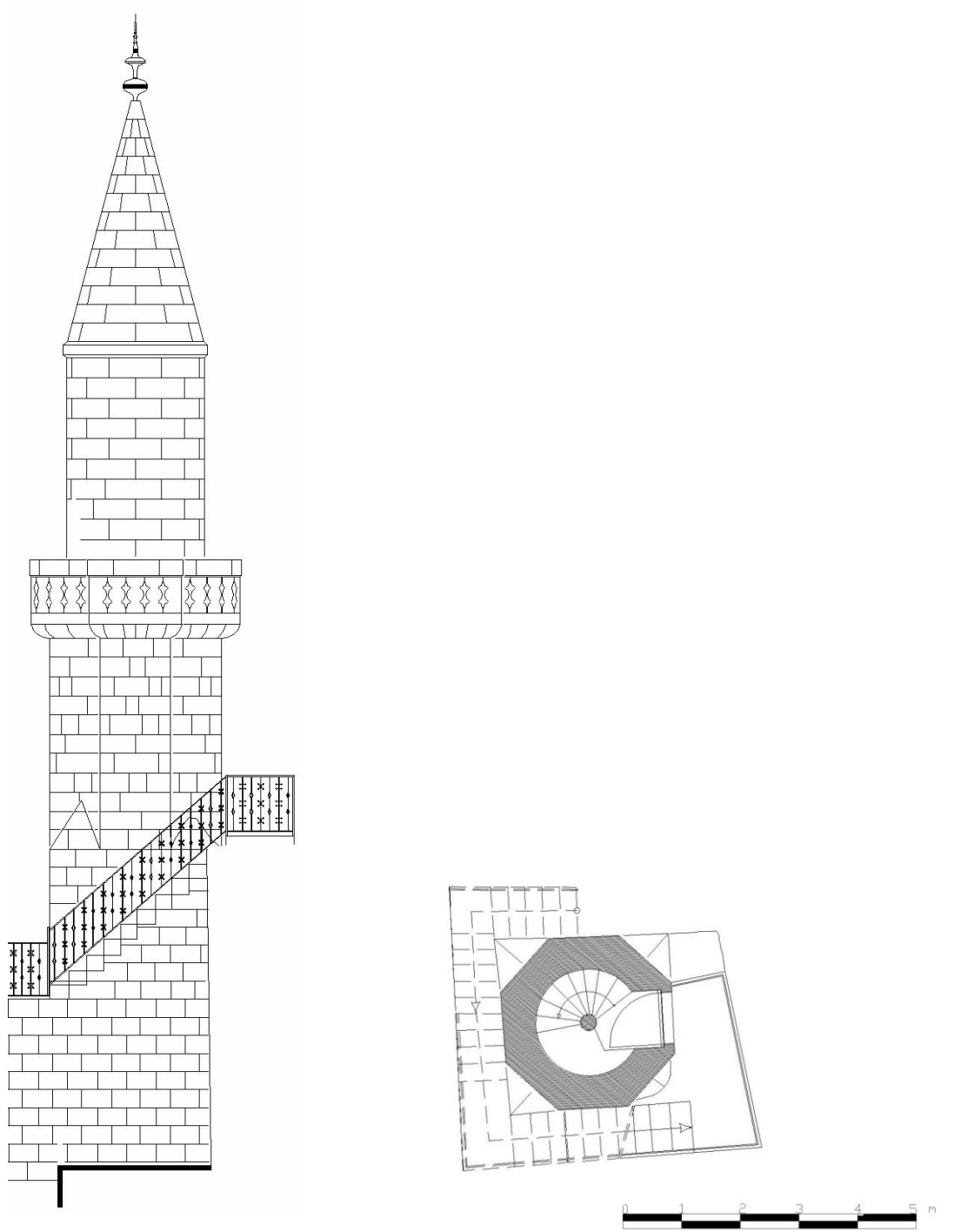
Çizim 68: Ulu Cami Minaresi Şerefe Detayı (HVBM Arşivi'nden)

Çizim 69: Ulu Cami Minaresi Petek Süleme Detayı (HVBM Arşivi'nden)

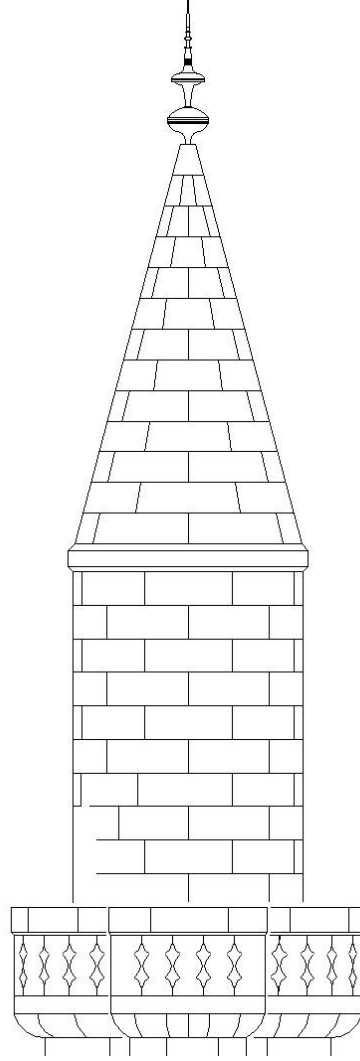

Çizim 70: Sofular Cami Planı (HVBM Arşivi'nden)

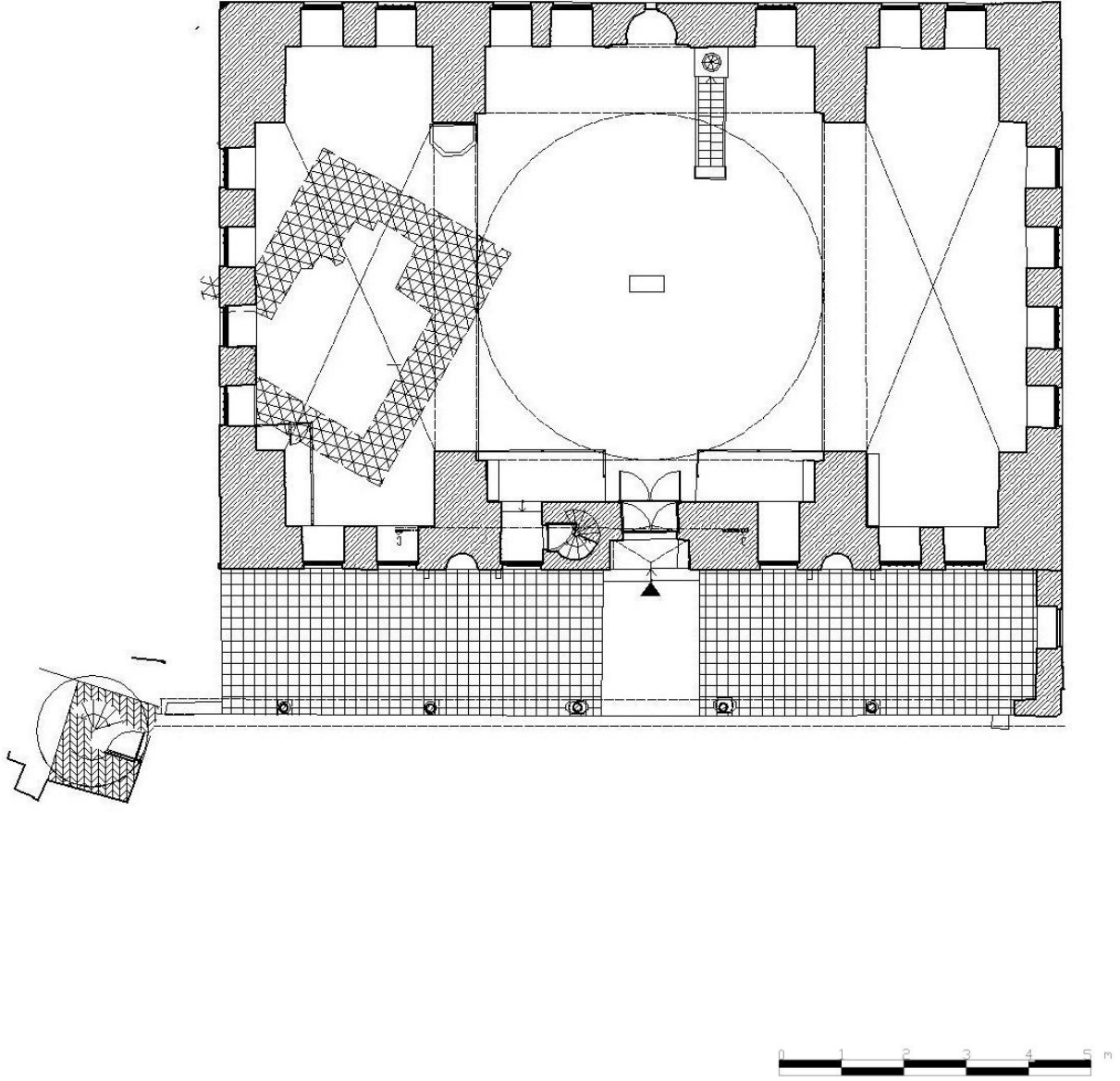

Çizim 71: Sofular Cami Minaresi Güney Cephe Görünüş (HVBM Arşivi'nden)

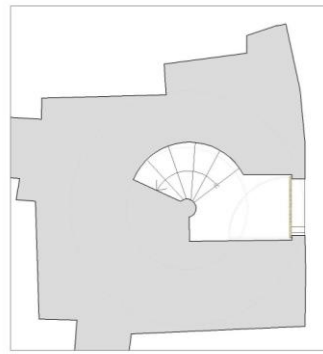
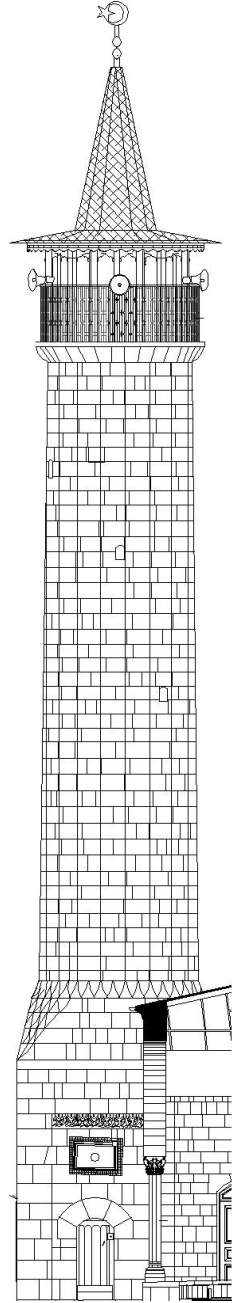
Çizim 72: Sofular Cami Minaresi Planı (HVBM Arşivi'nden)

Çizim 73: Sofular Cami Minaresi Şerefe ve Petek Detayı (HVBM Arşivi'nden)

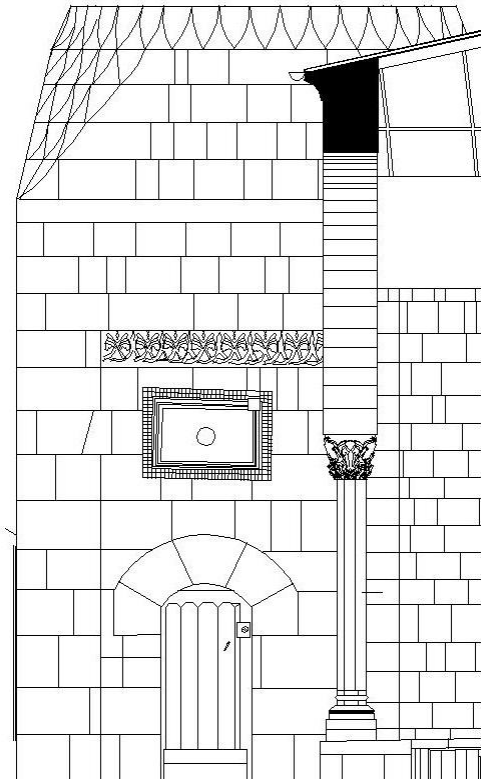

Çizim 74: Habib-i Neccar Cami Planı (HVBM Arşivi'nden)

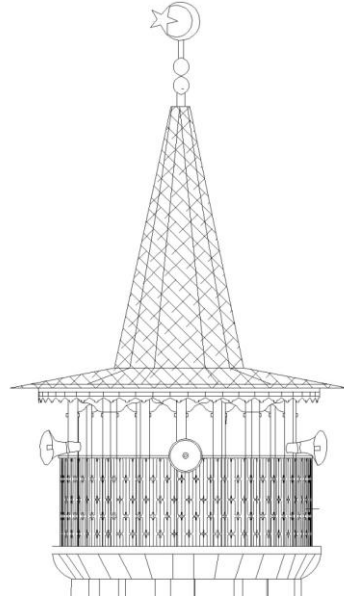
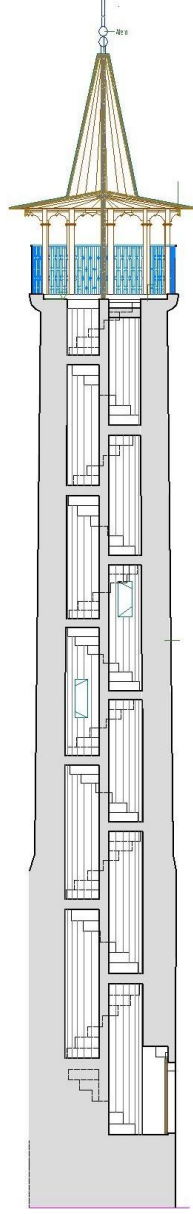
Çizim 75: Habib-i Neccar Cami Minaresi Batı Cephe Görünüş (HVBM Arşivi'nden)

Çizim 76: Habib-i Neccar Cami Minaresi Planı (HVBM Arşivi'nden)

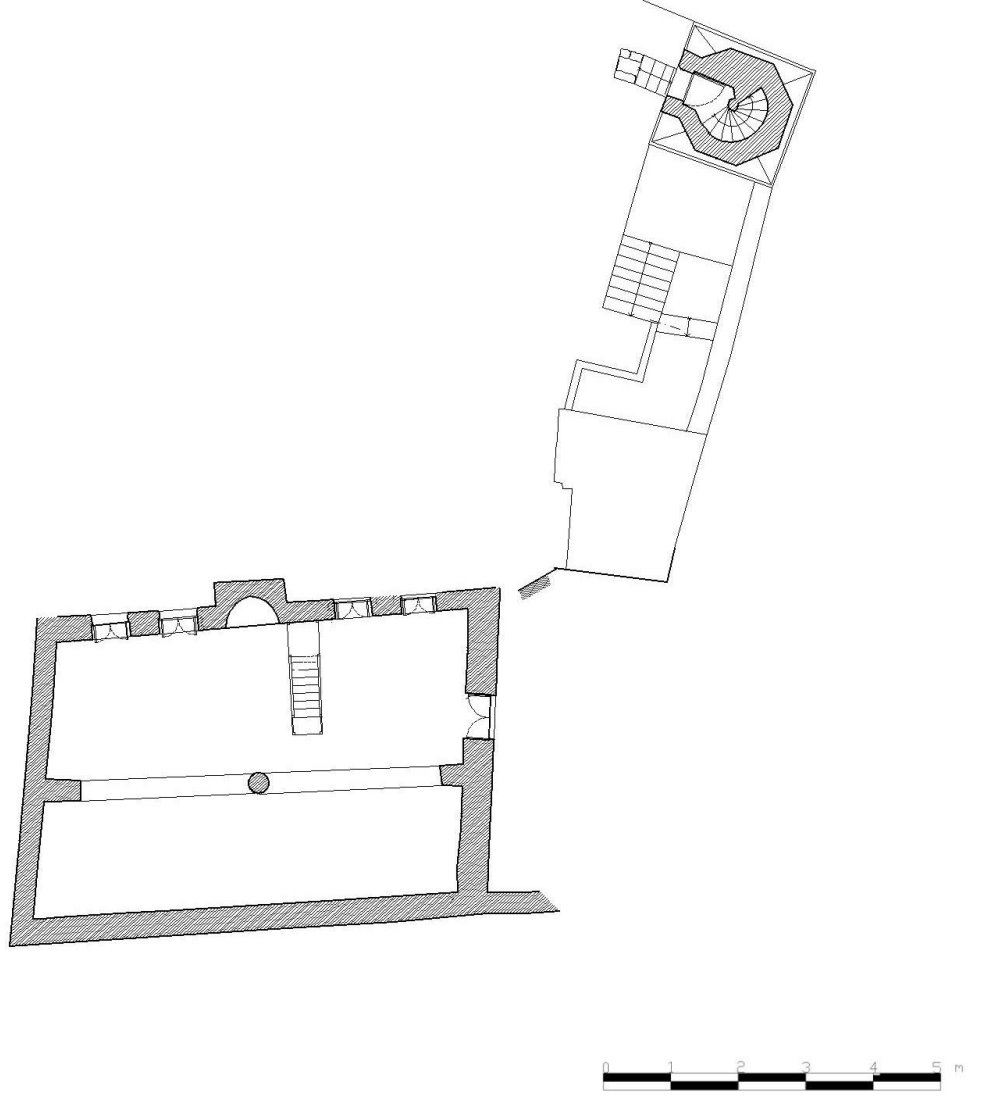
Çizim 77: Habib-i Neccar Cami Minaresi Kaide Batı Cephe (HVBM Arşivi'nden)

Çizim 78: Habib-i Neccar Cami Minaresi Kaide Süsleme Detayı (HVBM Arşivi'nden)

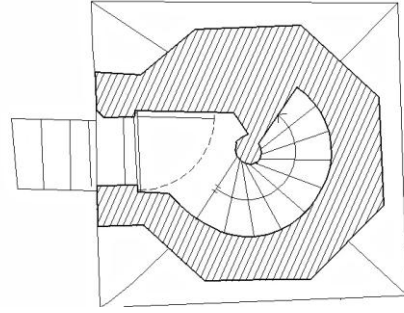
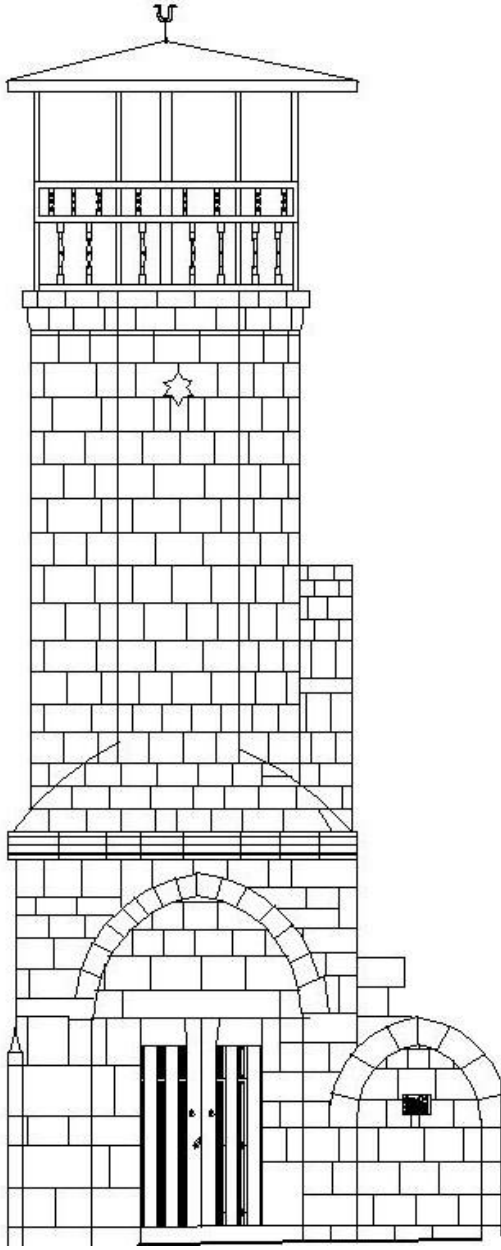

Çizim 79: Habib-i Neccar Cami Minaresi Kesit (HVBM Arşivi'nden)

Çizim 80: Habib-i Neccar Cami Minaresi Şerefe Görünüş (HVBM Arşivi'nden)

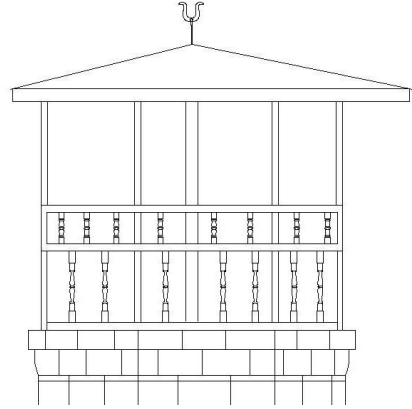
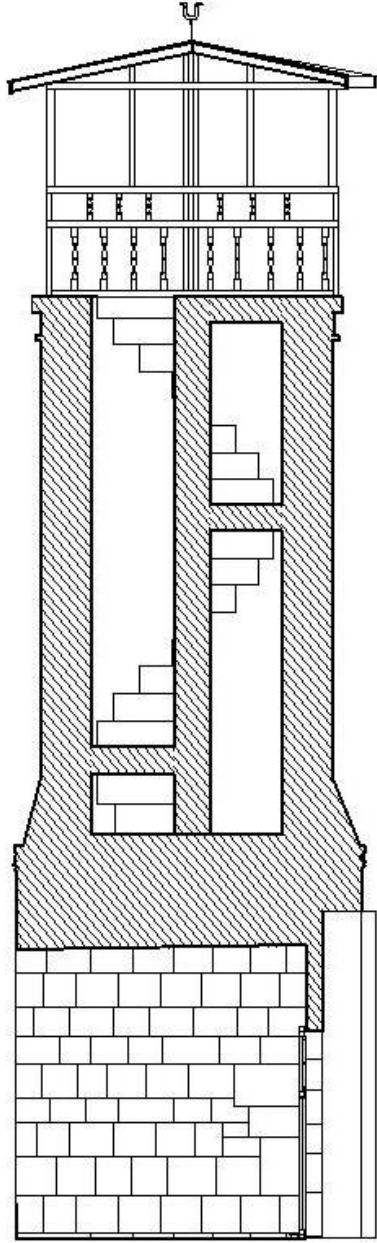

Çizim 81: Şekercik Cami Planı (HVBM Arşivi'nden)

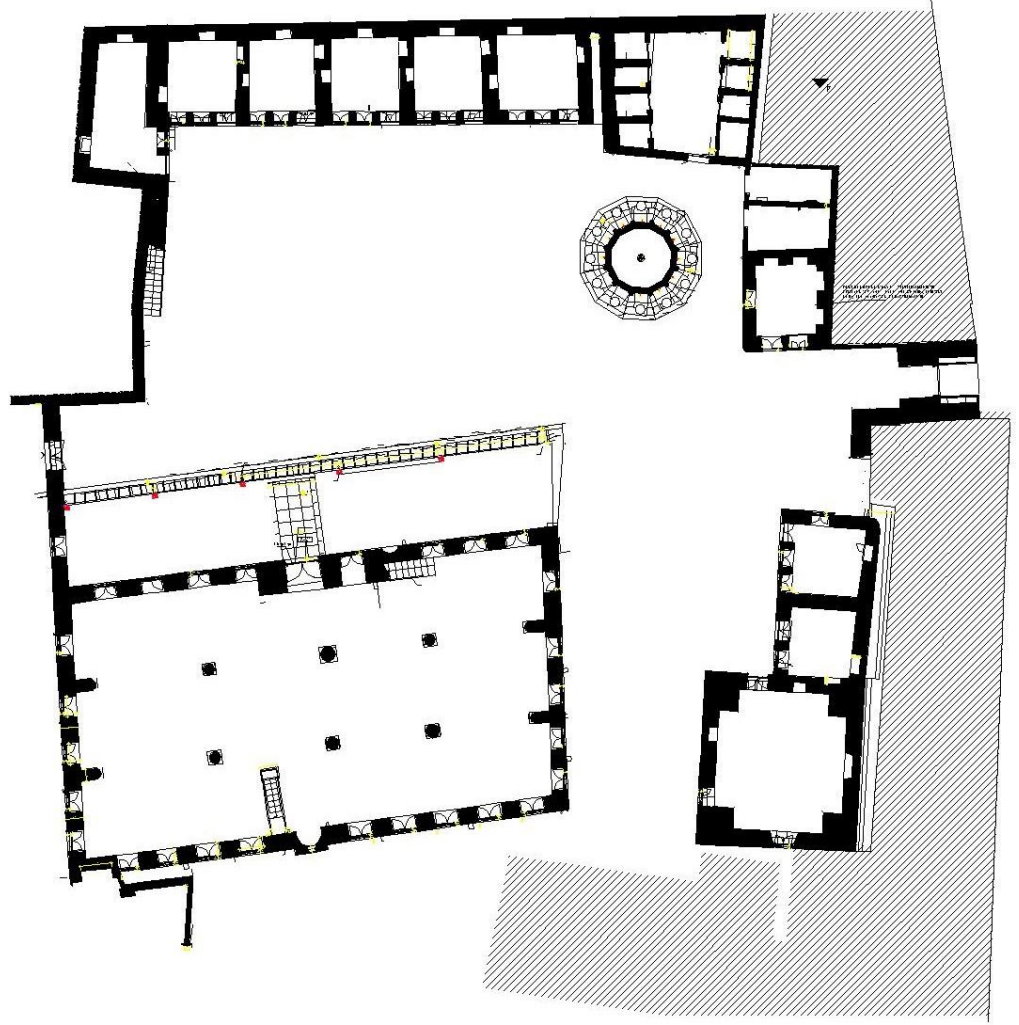
Çizim 82: Şekercik Cami Minaresi Kuzey Cephe Görünüş (HVBM Arşivi'nden)

Çizim 83: Şekercik Cami Minaresi Planı (HVBM Arşivi'nden)

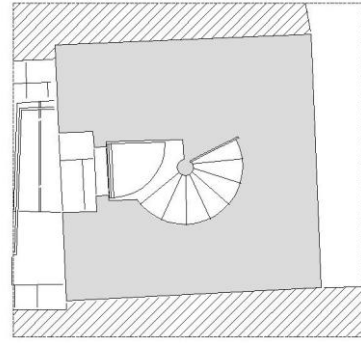
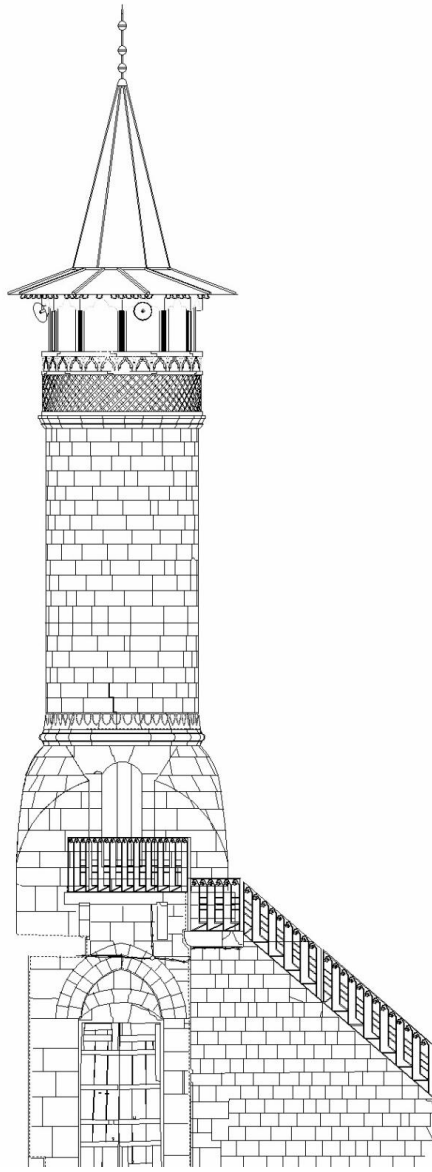

Çizim 84: Şekercik Cami Minaresi Kesit (HVBM Arşivi'nden)

Çizim 85: Şekercik Cami Minaresi Şerefe Detayı (HVBM Arşivi'nden)

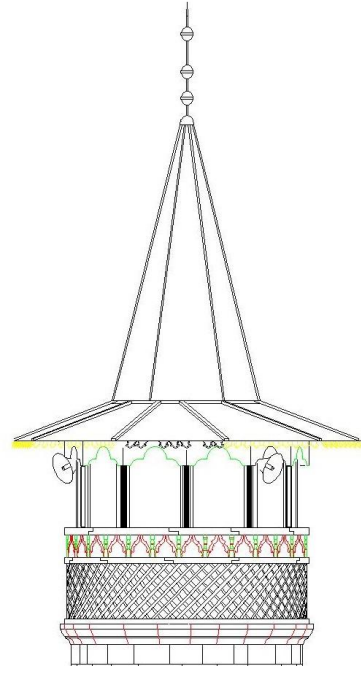
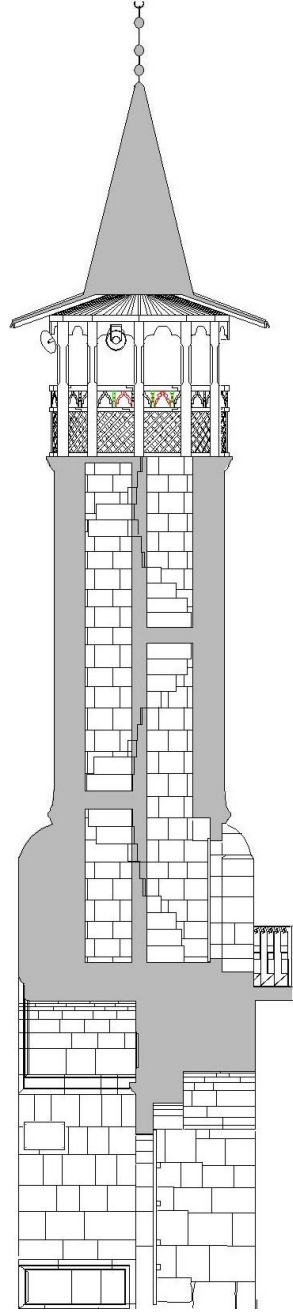

Çizim 86: Meydan Cami Külliyesi Planı (HVBM Arşivi'nden)

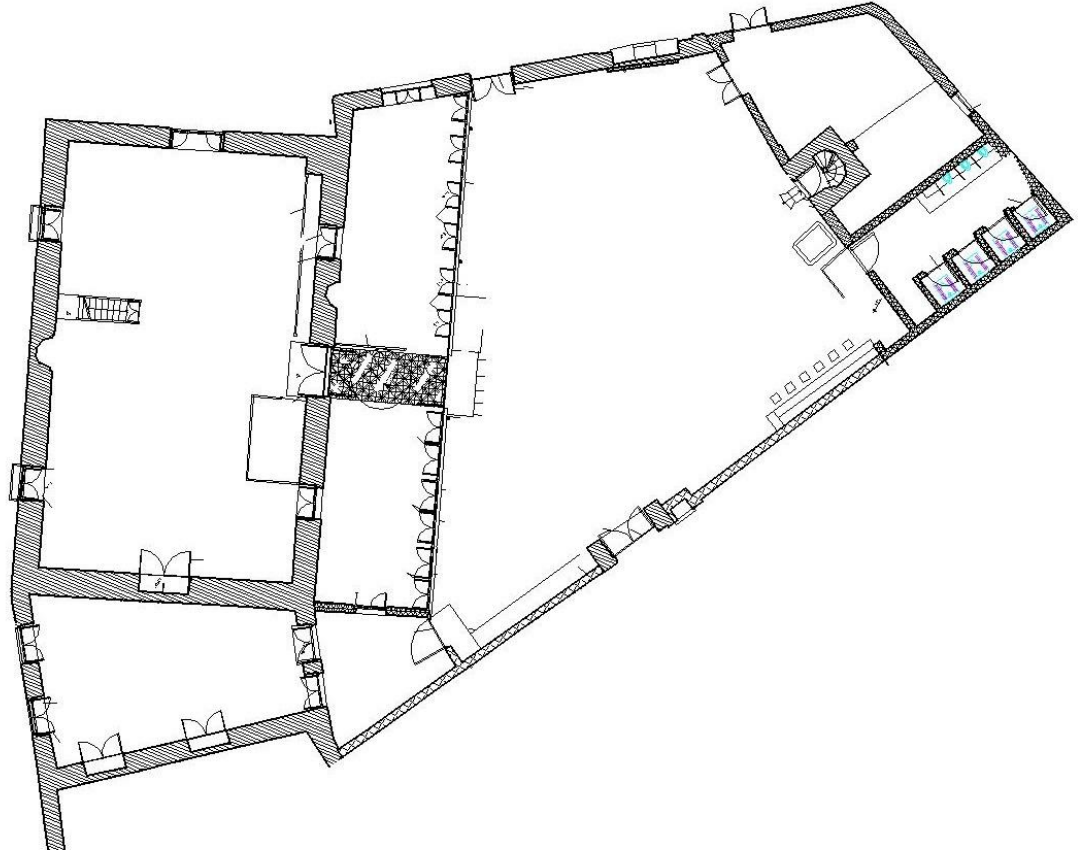
Çizim 87: Meydan Cami Minaresi Batı Cephe Görünüş (HVBM Arşivi'nden)

Çizim 88: Meydan Cami Minaresi Pabuç Plan (HVBM Arşivi'nden)

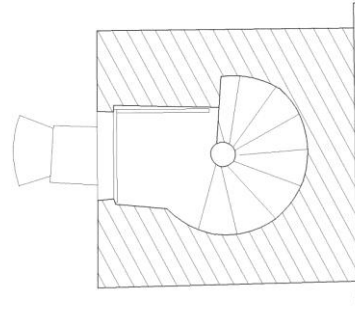
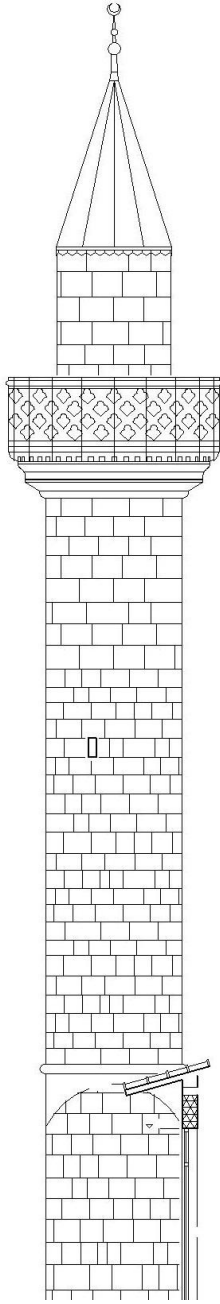

Çizim 89: Meydan Cami Minaresi Kesit (HVBM Arşivi'nden)

Çizim 90: Meydan Cami Minaresi Şerefe Detayı (HVBM Arşivi'nden)

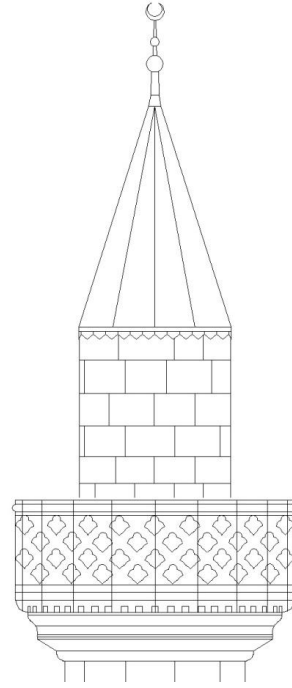
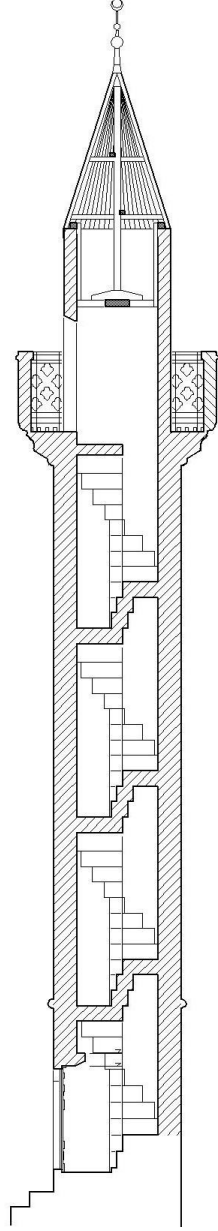

Çizim 91: Affan Cami Planı (HVBM Arşivi'nden)

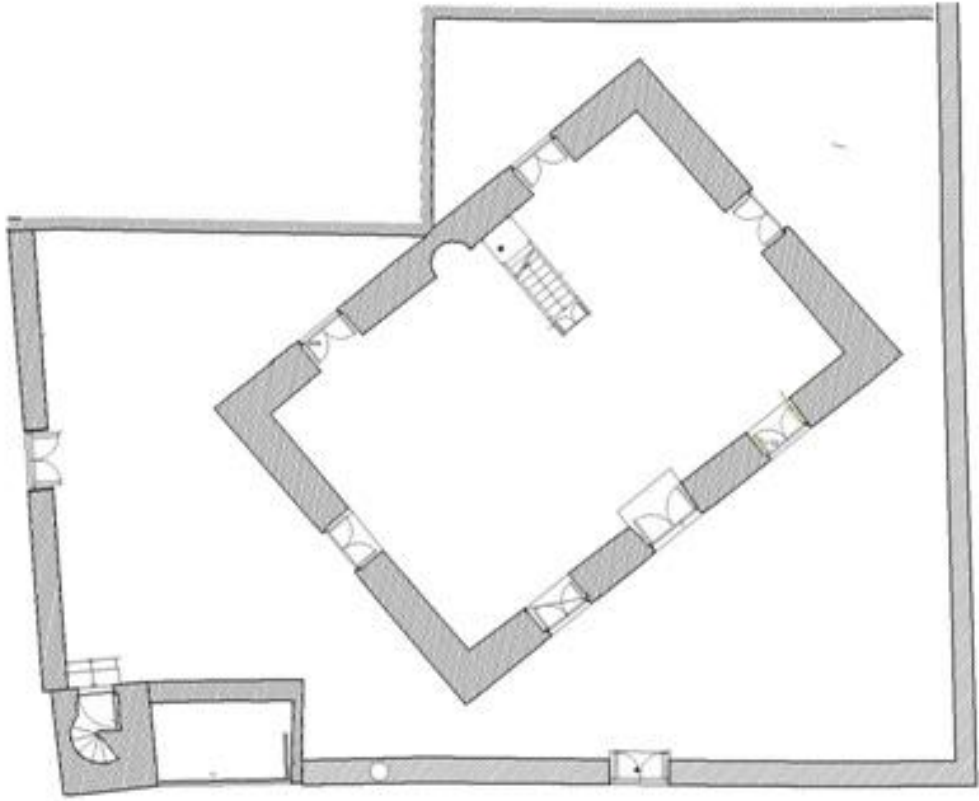
Çizim 92: Affan Cami Minaresi Doğu Cephe Görünüş (HVBM Arşivi'nden)

Çizim 93: Affan Cami Minaresi Planı (HVBM Arşivi'nden)

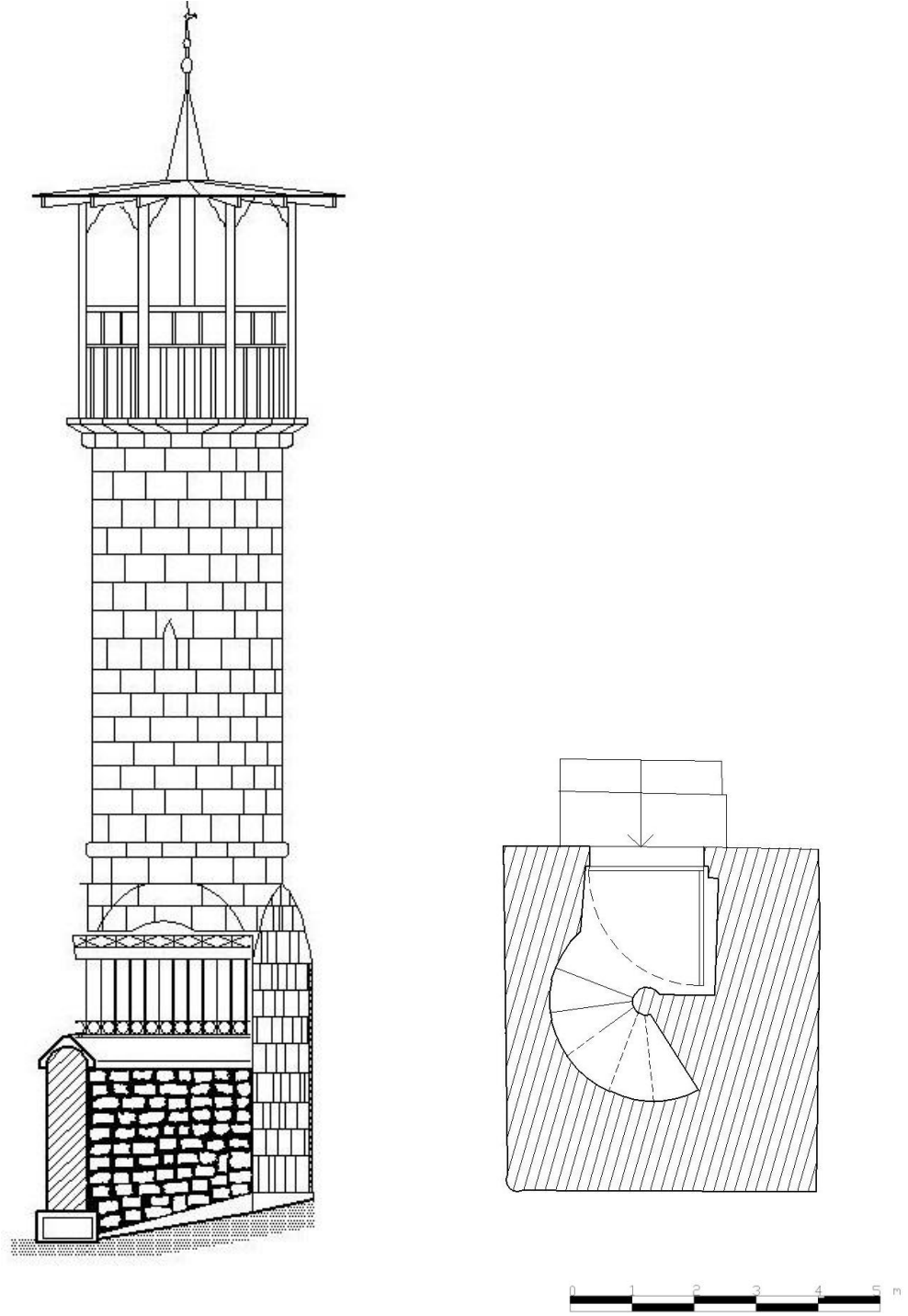

Çizim 94: Affan Cami Minaresi Kesit (HVBM Arşivi'nden)

Çizim 95: Affan Cami Minaresi Şerefe Detayı (HVBM Arşivi'nden)

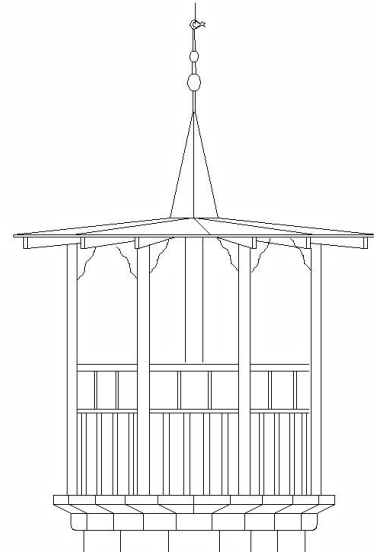
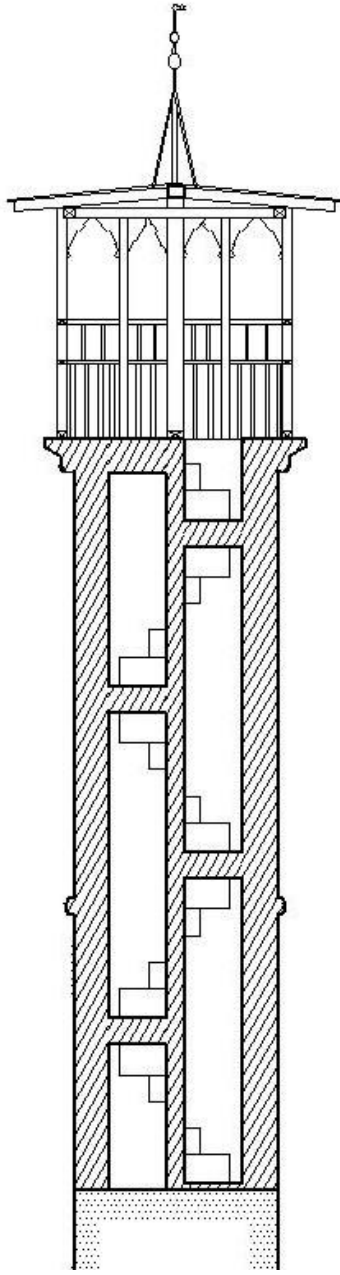

Çizim 96: Orhanlı Cami Planı (HVBM Arşivi'nden)

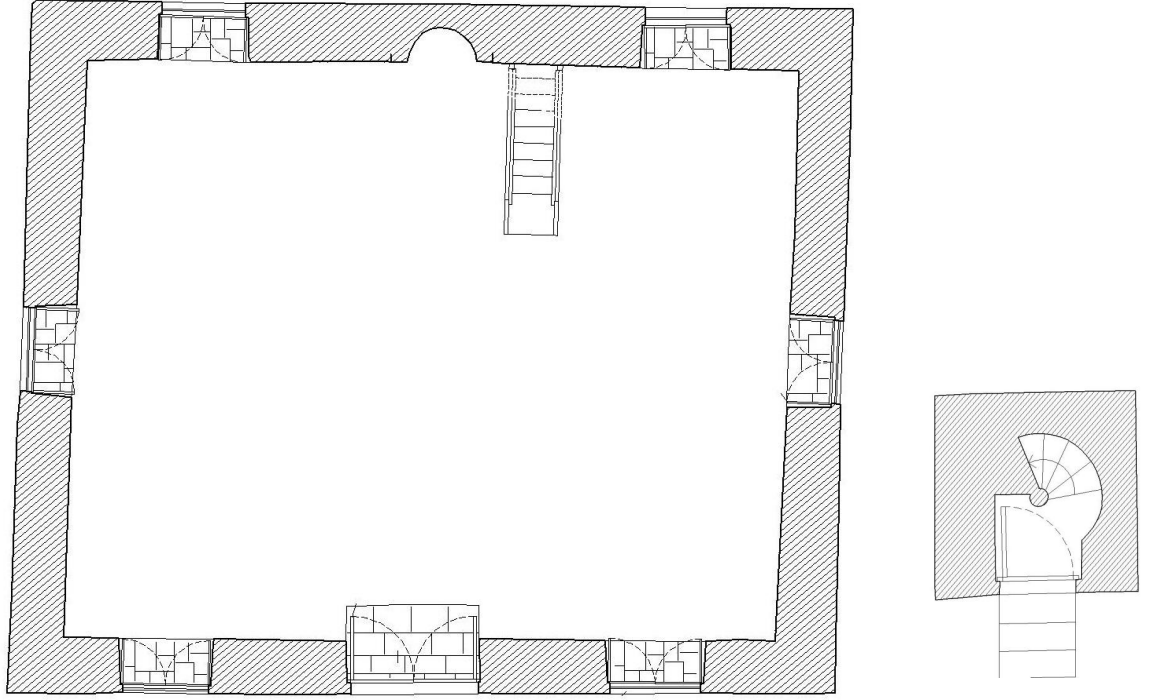
Çizim 97: Orhanlı Cami Minaresi Güney Cephe Görünüş (HVBM Arşivi'nden)

Çizim 98: Orhanlı Cami Minaresi Planı (HVBM Arşivi'nden)

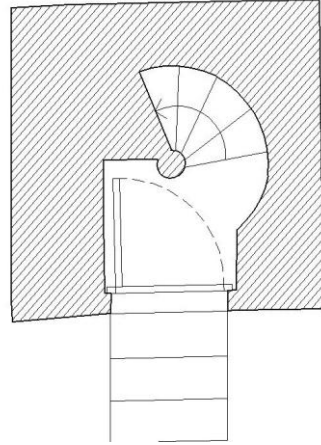
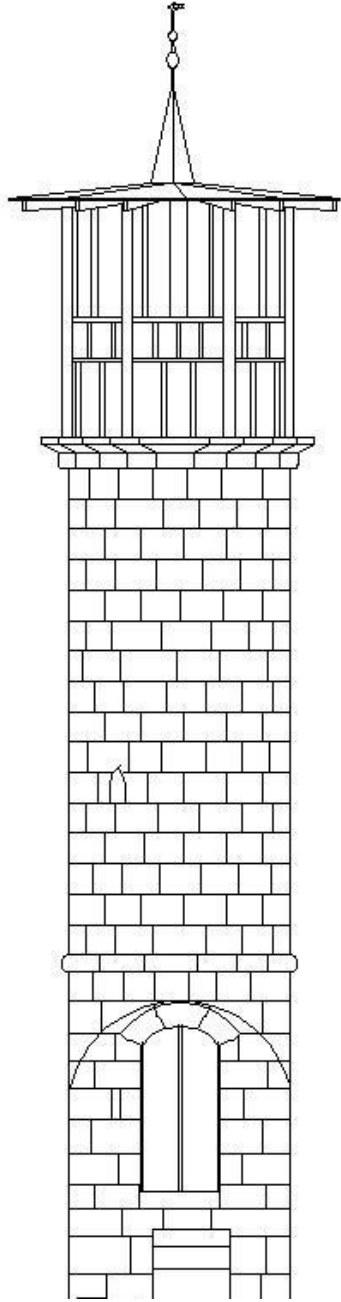

Çizim 99: Orhanlı Cami Minaresi Kesit (HVBM Arşivi'nden)

Çizim 100: Orhanlı Cami Minaresi Şerefe Detayı (HVBM Arşivi'nden)

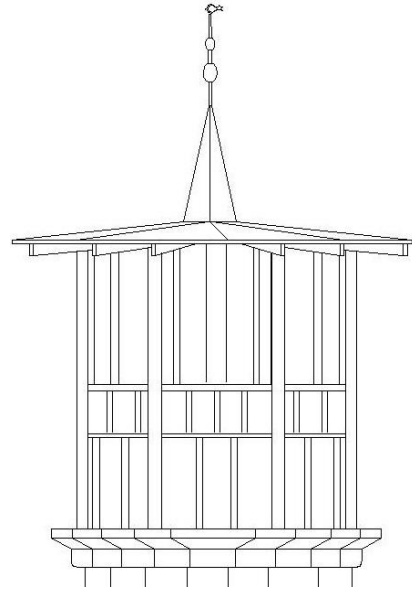
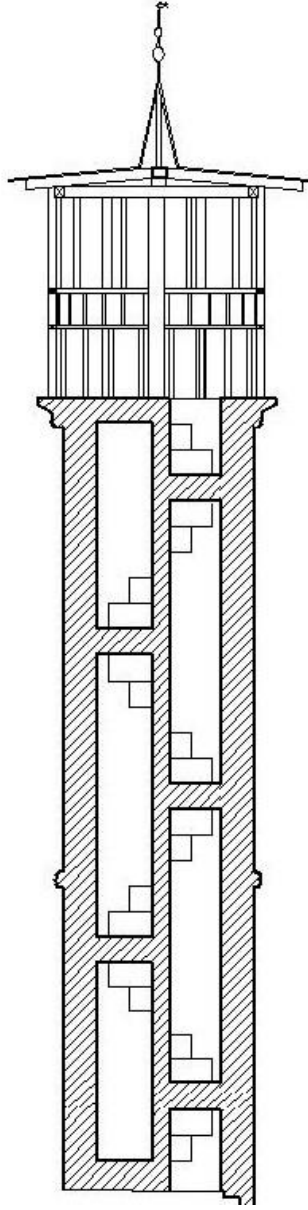

Çizim 101: Osmaniye Cami Planı (HVBM Arşivi'nden)

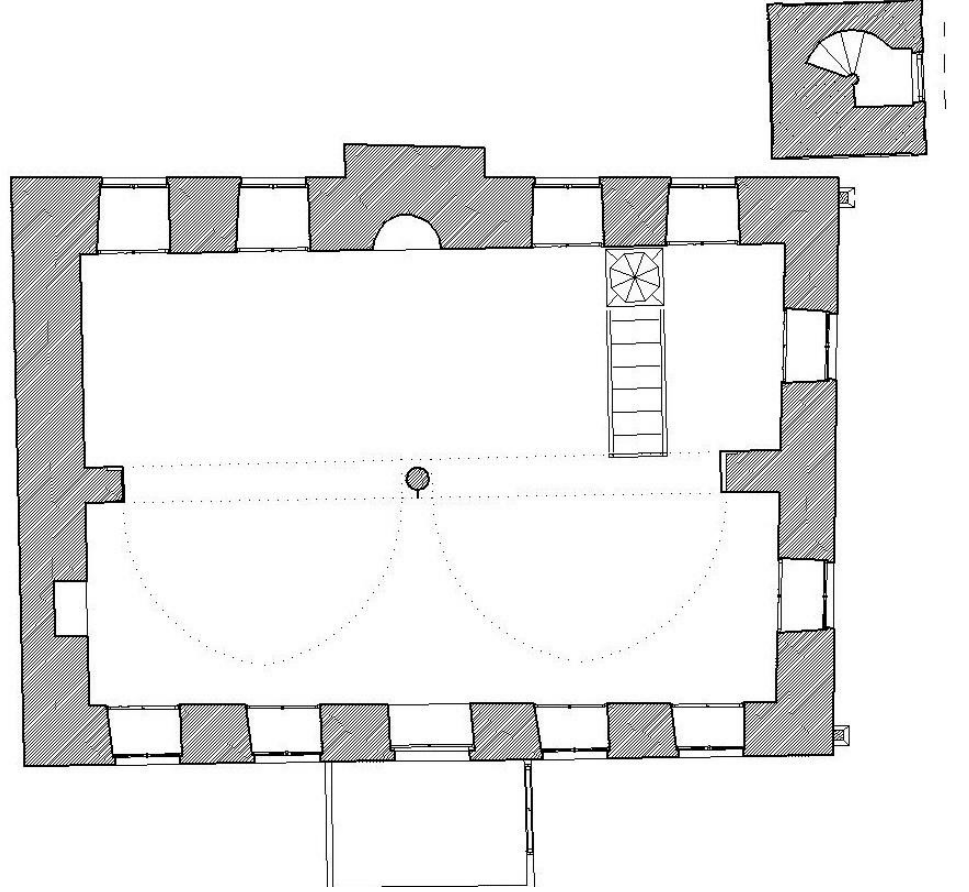
Çizim 102: Osmaniye Cami Minaresi Kuzey Cephe Görünüş (HVBM Arşivi'nden)

Çizim 103: Osmaniye Cami Minaresi Planı (HVBM Arşivi'nden)

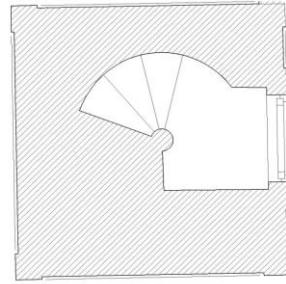
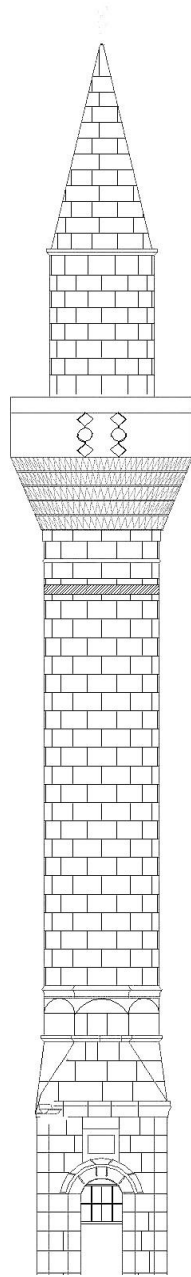

Çizim 104: Osmaniye Cami Minaresi Kesit (HVBM Arşivi'nden)

Çizim 105: Osmaniye Cami Minaresi Şerefe Detayı (HVBM Arşivi'nden)

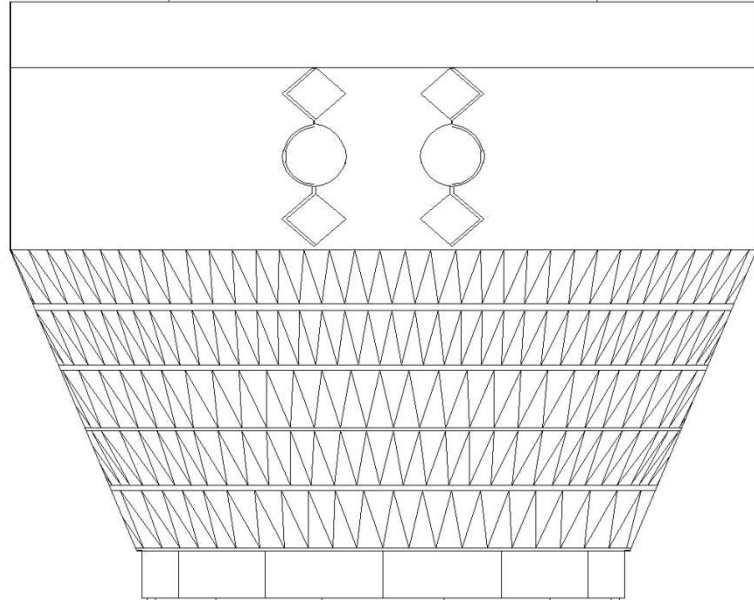

Çizim 106: Ahmediye Cami Planı (HVBM Arşivi'nden)

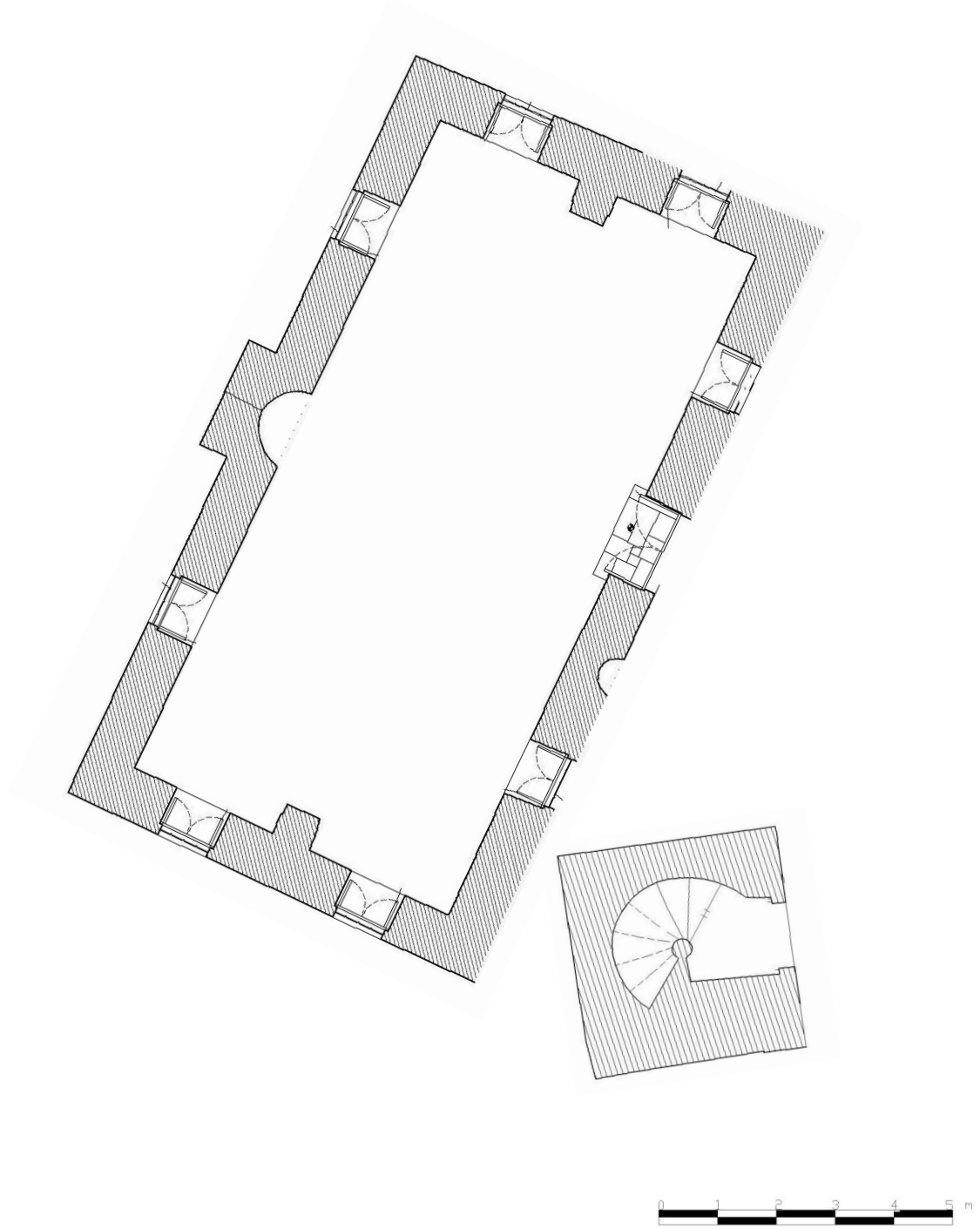

Çizim 107:Ahmediye Cami Minaresi Batı Cephe Görünüş (HVBM Arşivi'nden)

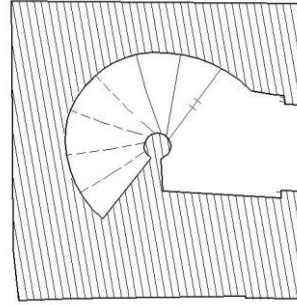
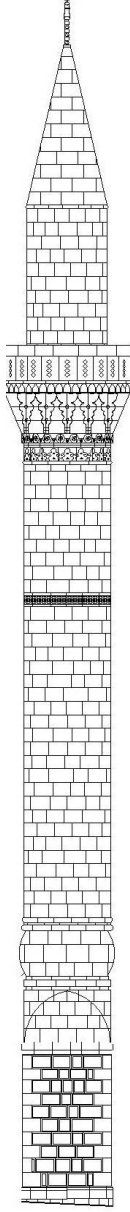
Çizim 108:Ahmediye Cami Minaresi Kaide Planı (HVBM Arşivi'nden)

Çizim 109: Ahmedîye Cami Minaresi Şerefe Detayı (HVBM Arşivi'nden)

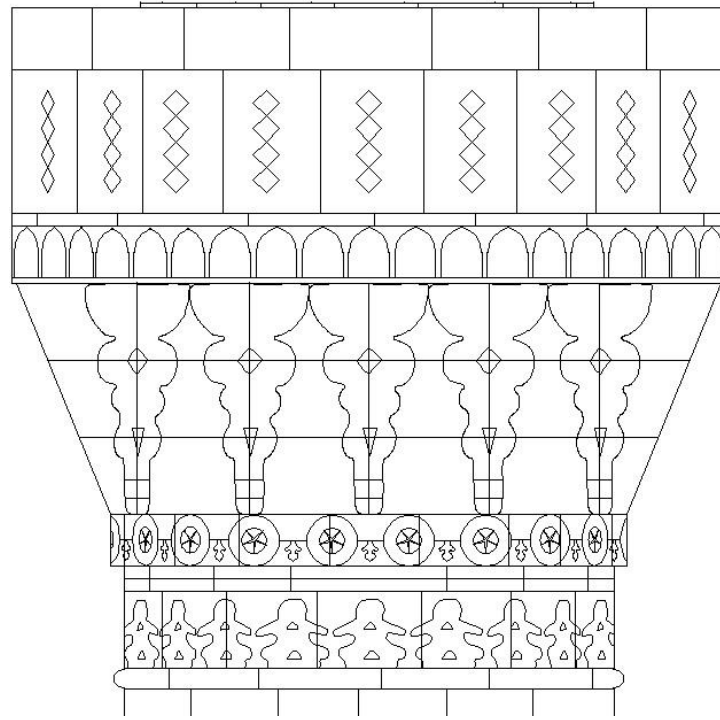

Çizim 110: Halil Ağa Cami Planı (HVBM Arşivi'nden)

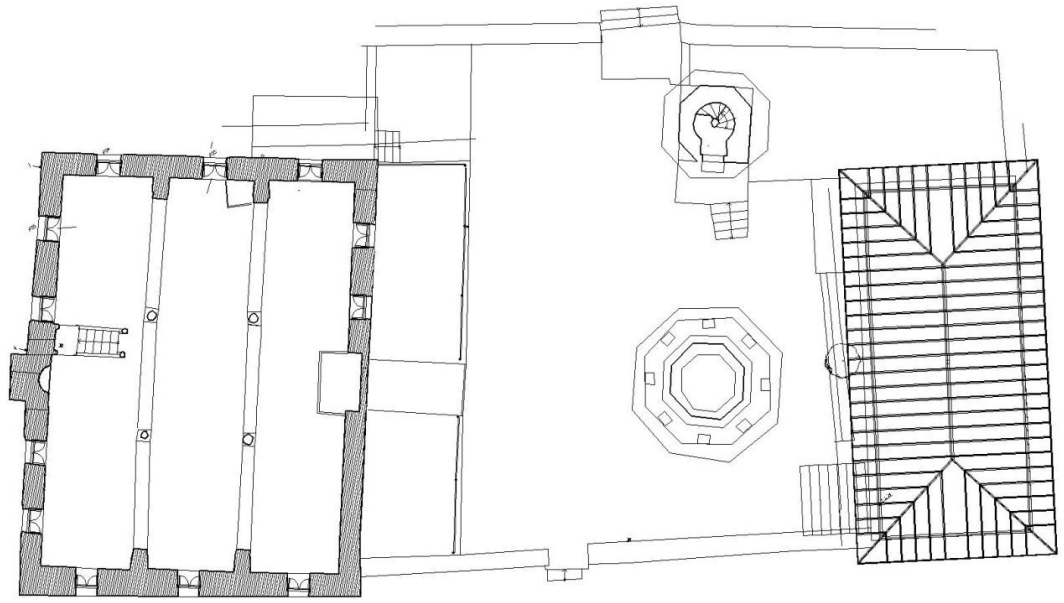

Çizim 111: Halil Ağa Cami Minaresi Kuzeydoğu Cephe Görünüş (HVBM Arşivi'nden)

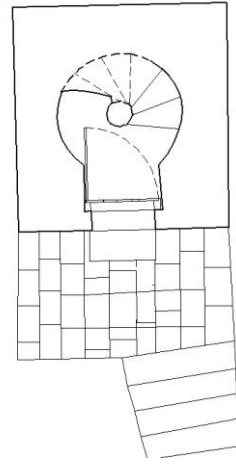
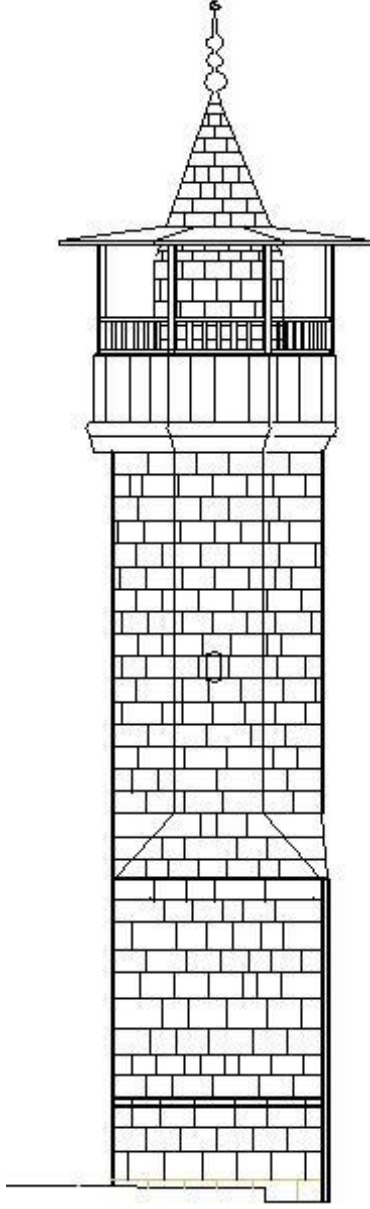
Çizim 112: Halil Ağa Cami Minaresi Kaide Planı (HVBM Arşivi'nden)

Çizim 113: Halil Ağa Cami Minaresi Şerefe Detayı (HVBM Arşivi'nden)

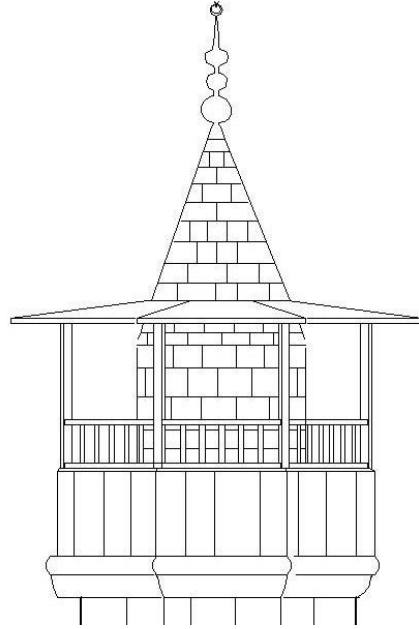
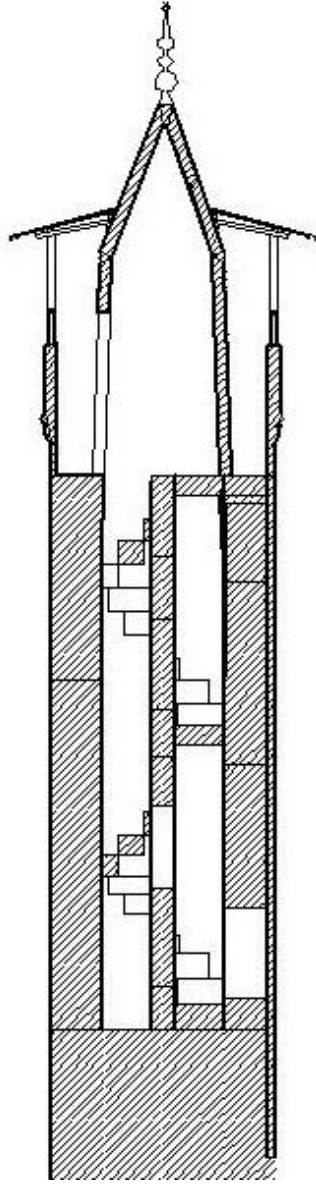

Çizim 114: Yayladağı Kasım Bey Cami Planı (HVBM Arşivi'nden)

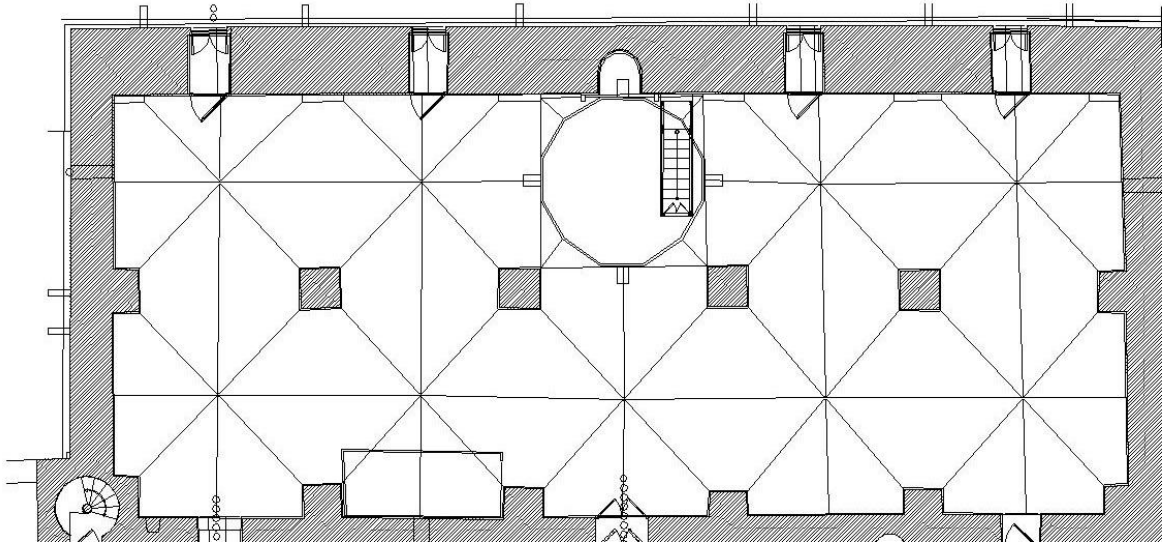
Çizim 115: Yayladağı Kasım Bey Cami Minaresi Kuzey Cephe Görünüş (HVBM Arşivi'nden)

Çizim 116: Yayladağı Kasım Bey Cami Minaresi Planı (HVBM Arşivi'nden)

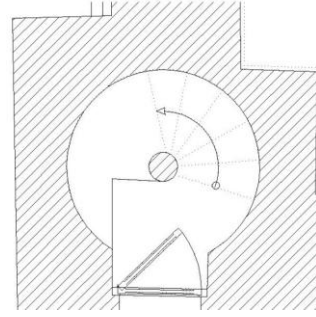
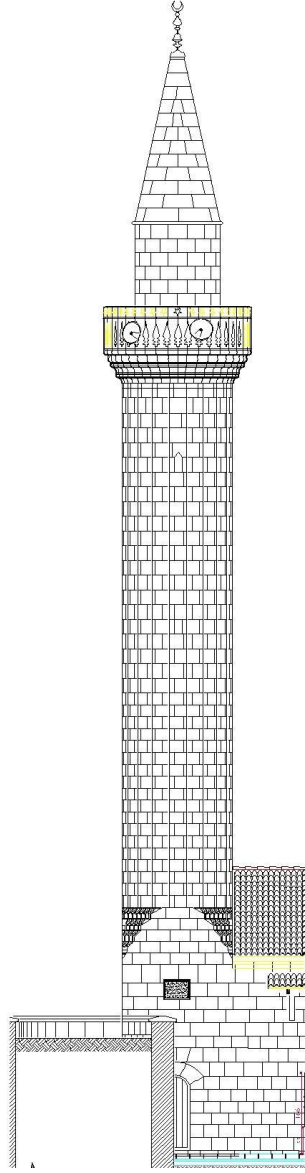

Çizim 117: Yayladağı Kasım Bey Cami Minaresi Kesit (HVBM Arşivi'nden)

Çizim 118: Yayladağı Kasım Bey Cami Minaresi Şerefe Detay (HVBM Arşivi'nden)

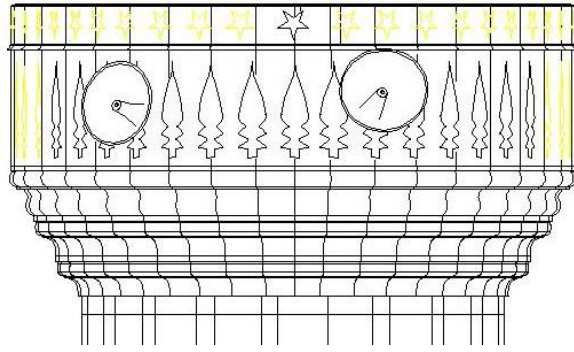
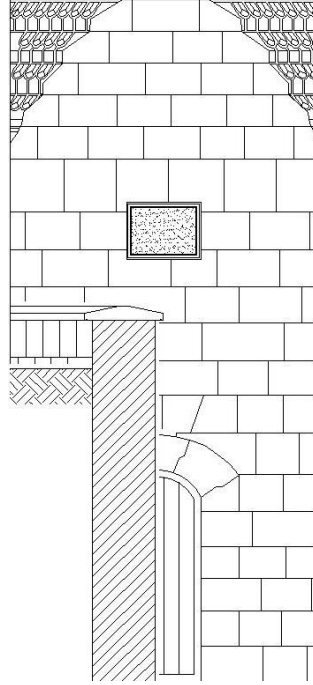

Çizim 119: Şenköy Şeyh Ahmet Kuseyri Cami Planı (HVBM Arşivi'nden)

Çizim 120: Şenköy Şeyh Ahmet Kuseyri Cami Minaresi Kuzey Cephe Görünüş
(HVBM Arşivi'nden)

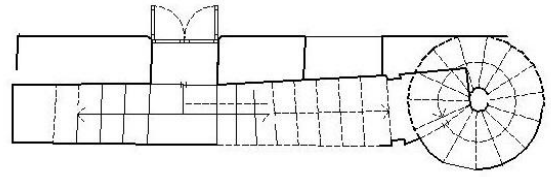
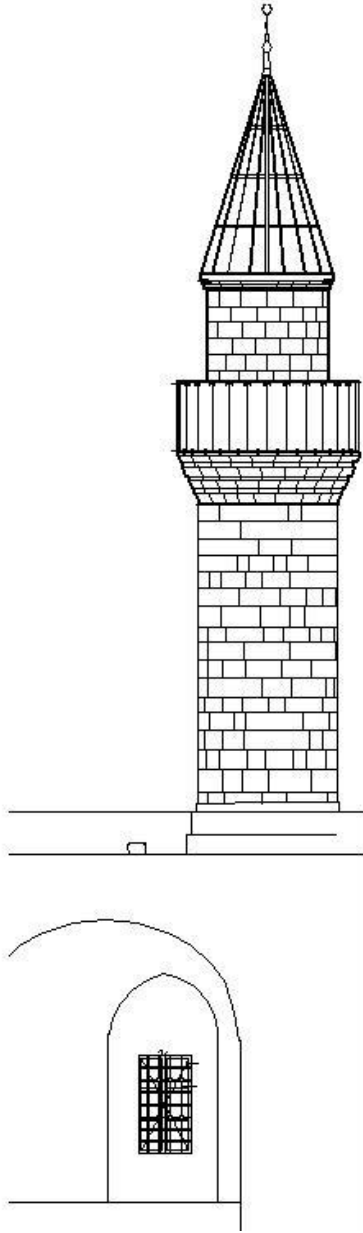
Çizim 121: Şenköy Şeyh Ahmet Kuseyri Cami Minaresi Planı (HVBM Arşivi'nden)

Çizim 122: Şenköy Şeyh Ahmet Kuseyri Cami Minaresi Kaide Kuzey Cephe (HVBM Arşivi'nden)

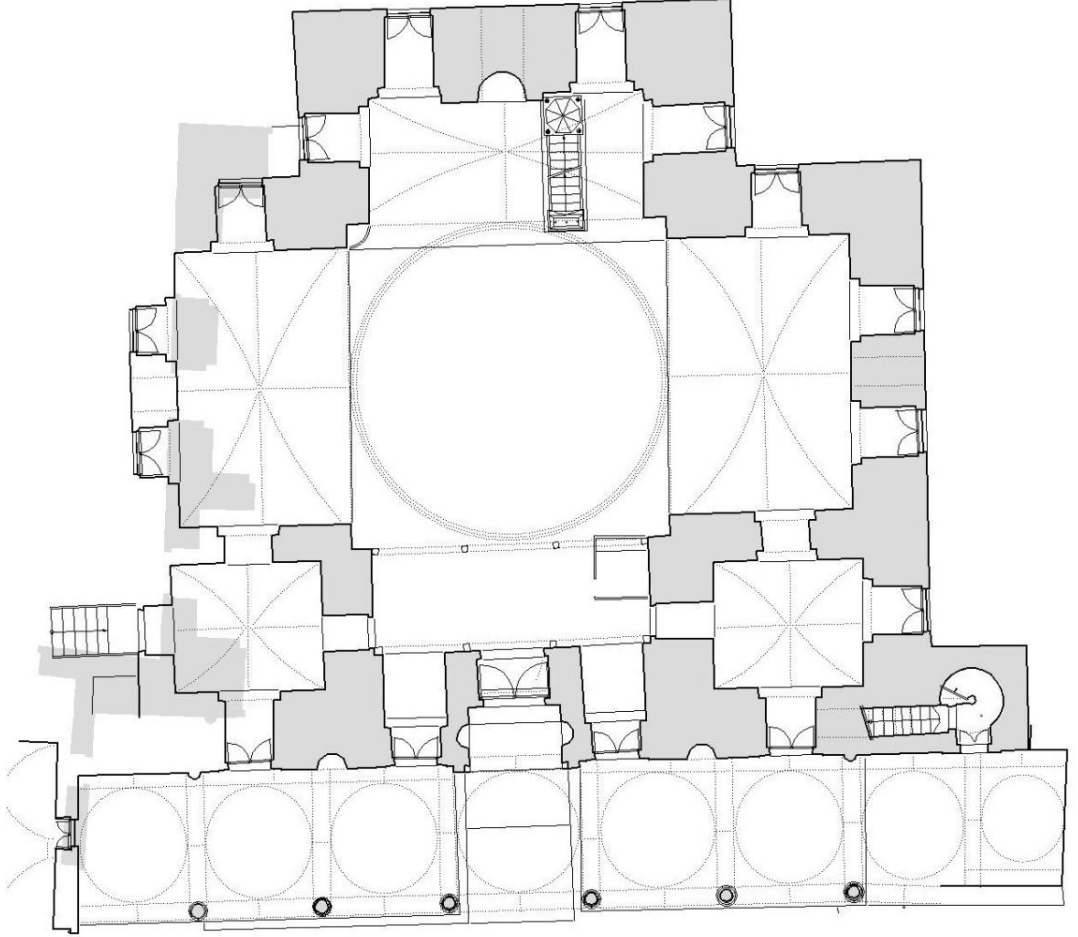
Çizim 123: Şenköy Şeyh Ahmet Kuseyri Cami Minaresi Şerefe Detayı (HVBM Arşivi'nden)

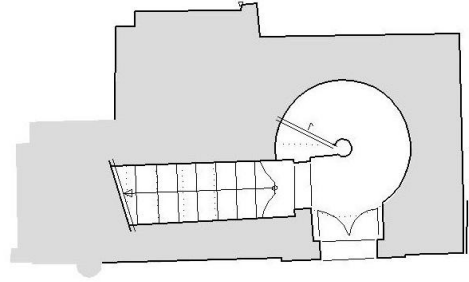
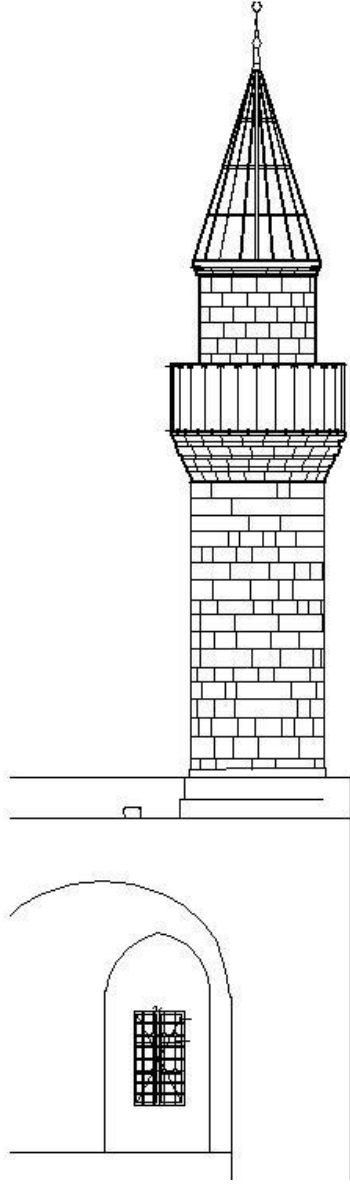

Çizim 125: Belen Kanuni Sultan Süleyman Cami Minaresi Kuzey Cephe Görünüşü (HVBM Arşivi'nden)

Çizim 126: Belen Kanuni Sultan Süleyman Cami Minaresi Gövde Planı (HVBM Arşivi'nden)

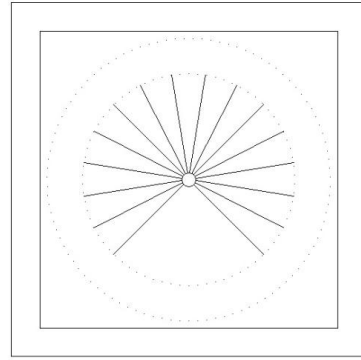
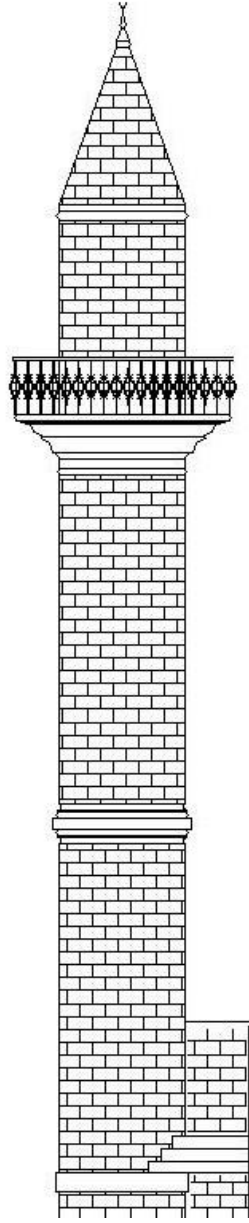

Çizim 127: Payas II. Selim Cami Planı (HVBM Arşivi'nden)

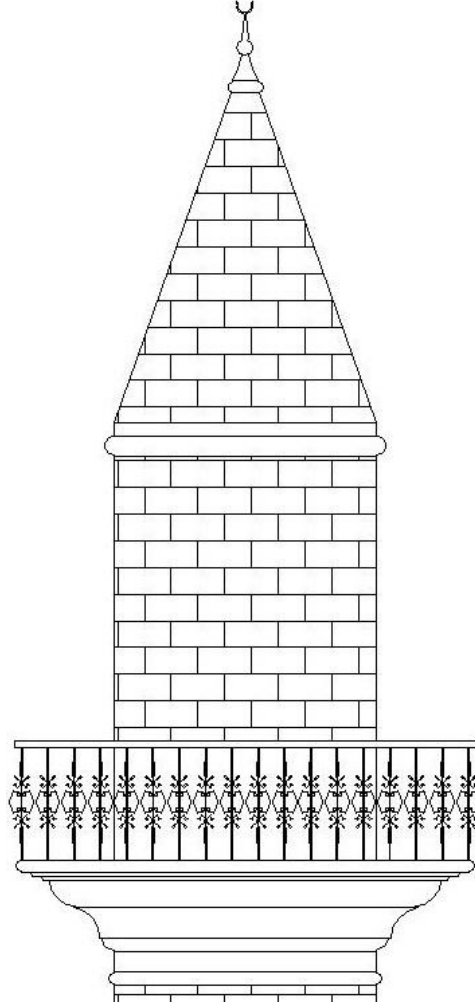
Çizim 128: Payas II. Selim Cami Minaresi Güney Cephe Görünüş (HVBM Arşivi'nden)

Çizim 129: Payas II. Selim Cami Minaresi Kaide Planı (HVBM Arşivi'nden)

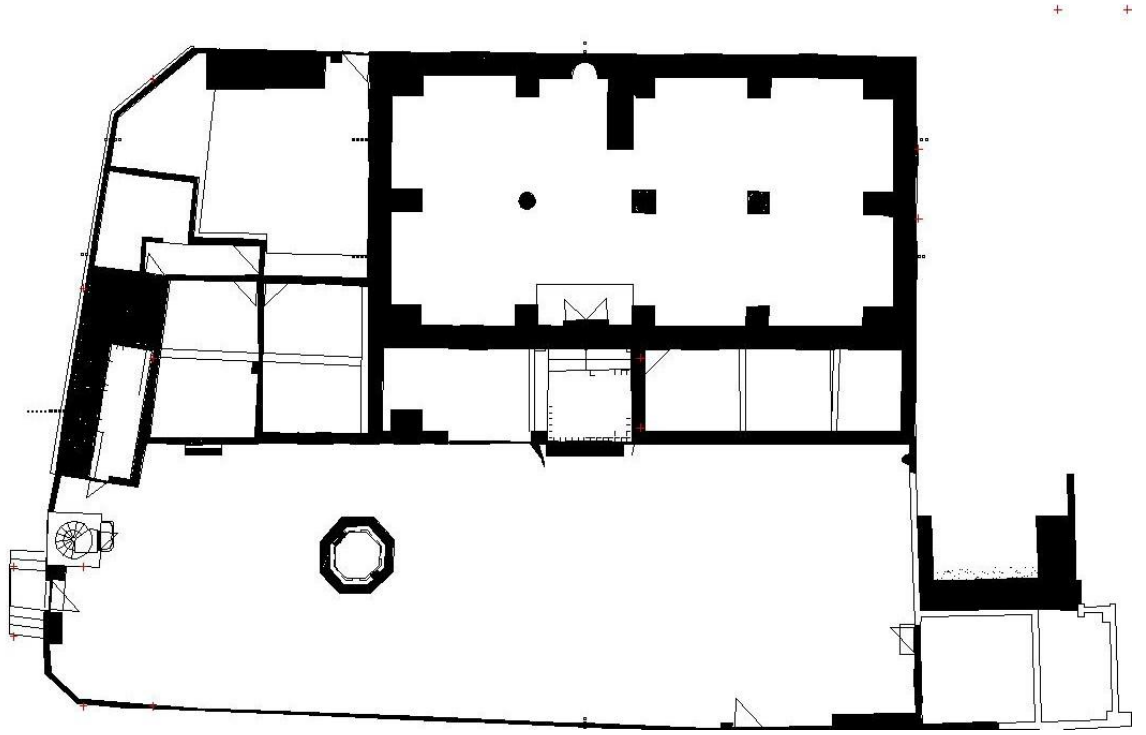

Çizim 130: İskenderun Kaptanpaşa Cami Minaresi Kuzey Cephe Görünüş (HVBM Arşivi'nden)

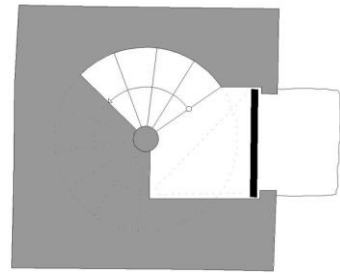
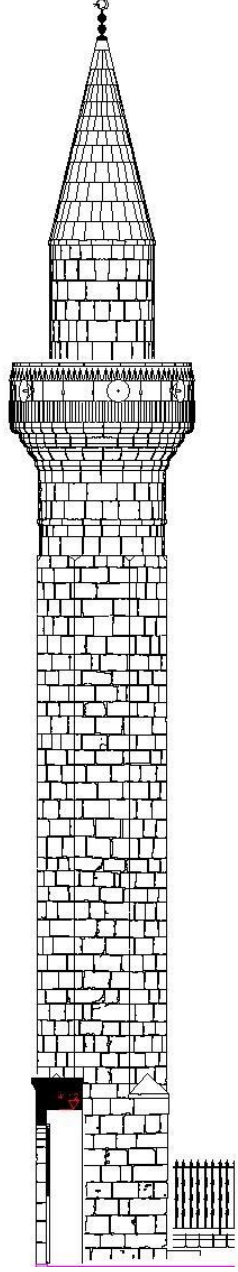
Çizim 131: İskenderun Kaptanpaşa Cami Minaresi Gövde Planı (HVBM Arşivi'nden)

Çizim 132: İskenderun Kaptanpaşa Cami Minaresi Şerefe Detayı (HVBM Arşivi'nden)

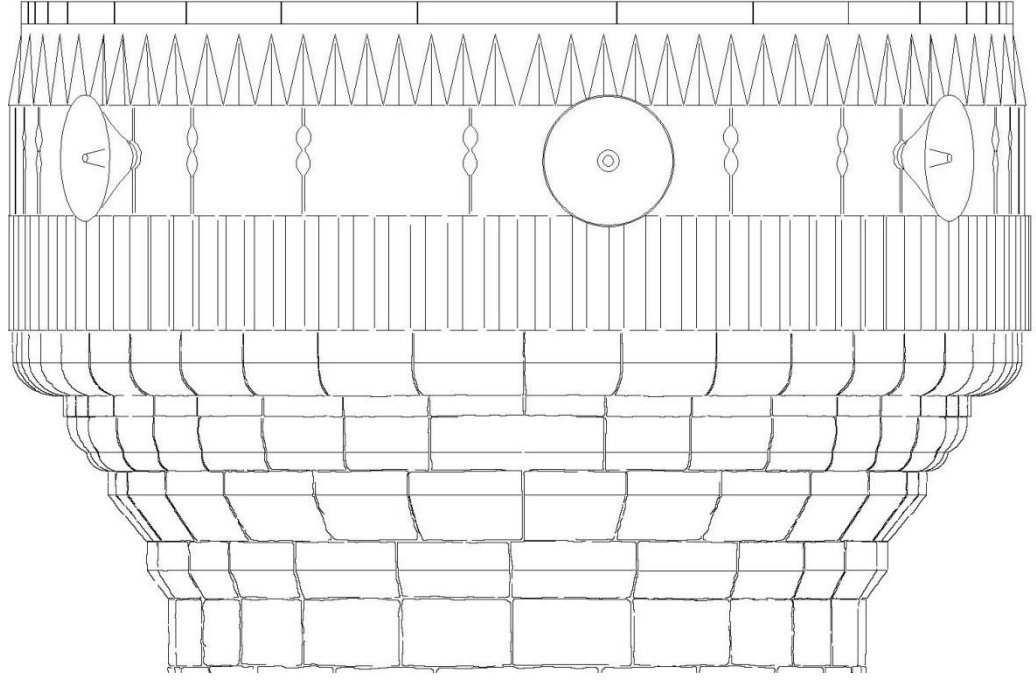

Çizim 133: Altınözü Fadikli Cami Planı (HVBM Arşivi'nden)

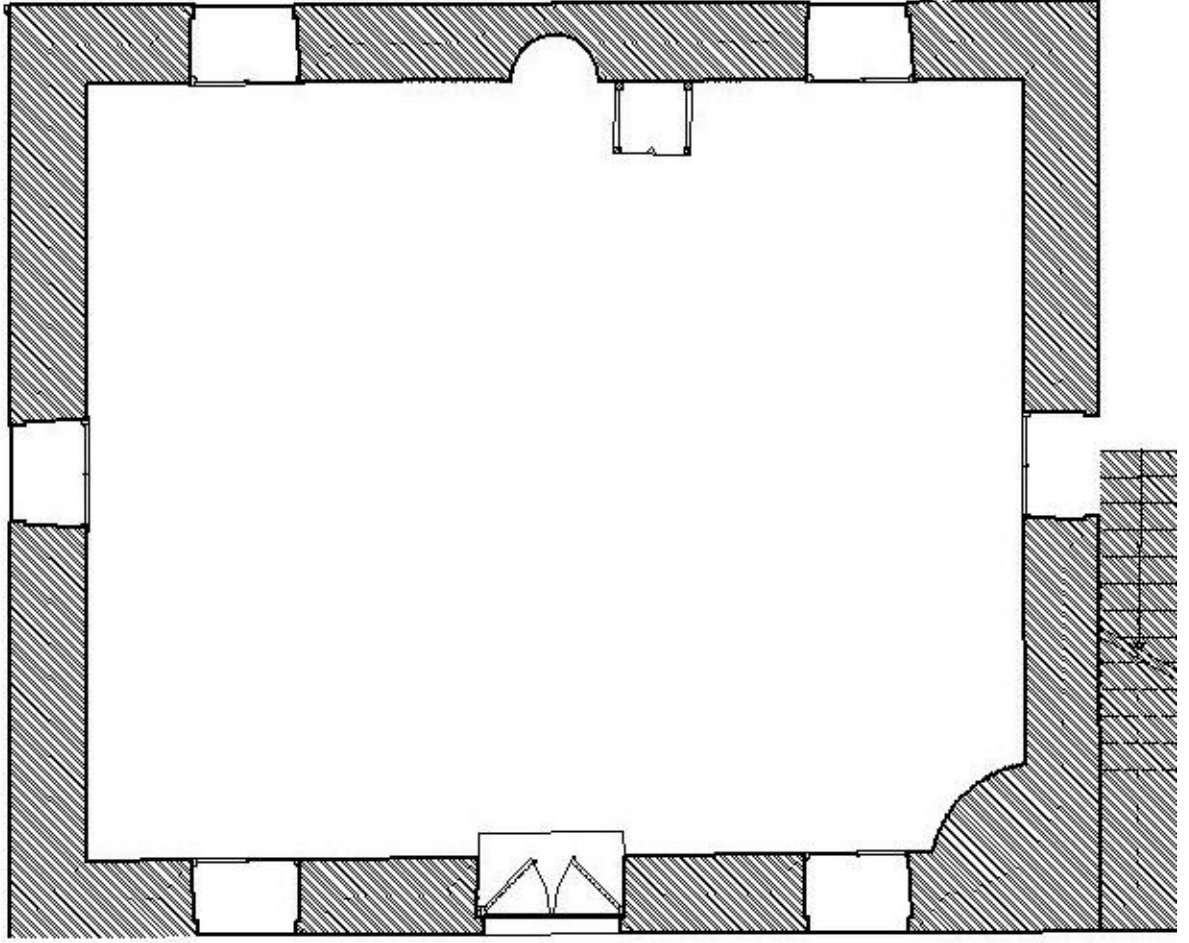

Çizim 134: Altınözü Fadikli Cami Minaresi Güney Cephe Görünüş (HVBM Arşivi'nden)

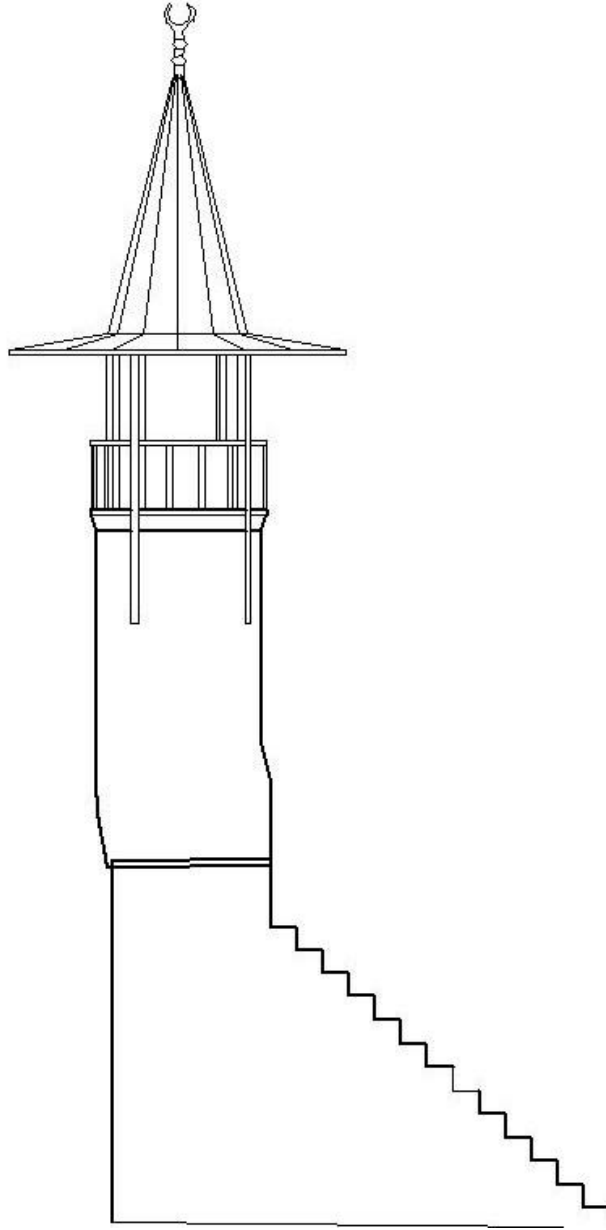
Çizim 135: Altınözü Fadikli Cami Minaresi Planı (HVBM Arşivi'nden)

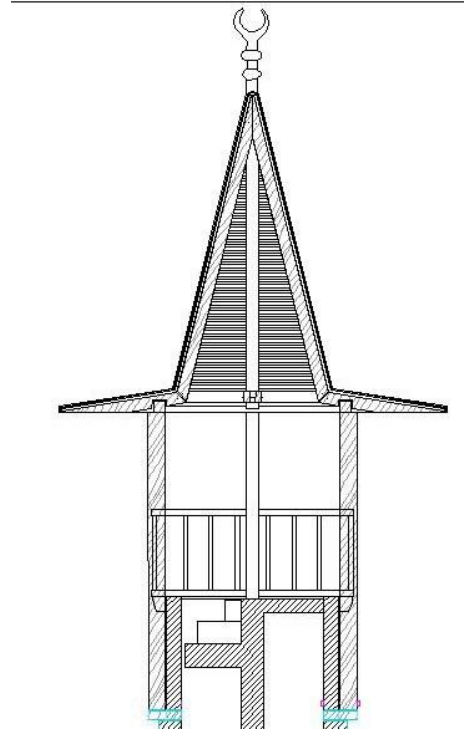
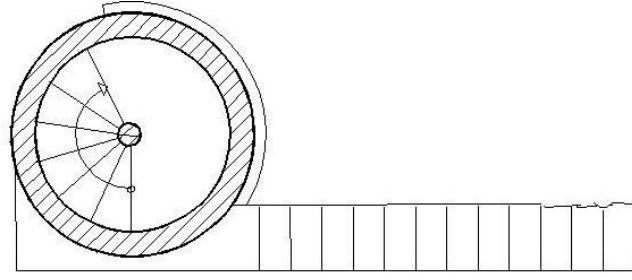
Çizim 136: Altınözü Fatikli Cami Minaresi Şerefe Detayı (HVBM Arşivi'nden)

Çizim 137: Samandağı Ebu'l Fütuh Cami Planı (HVBM Arşivi'nden)

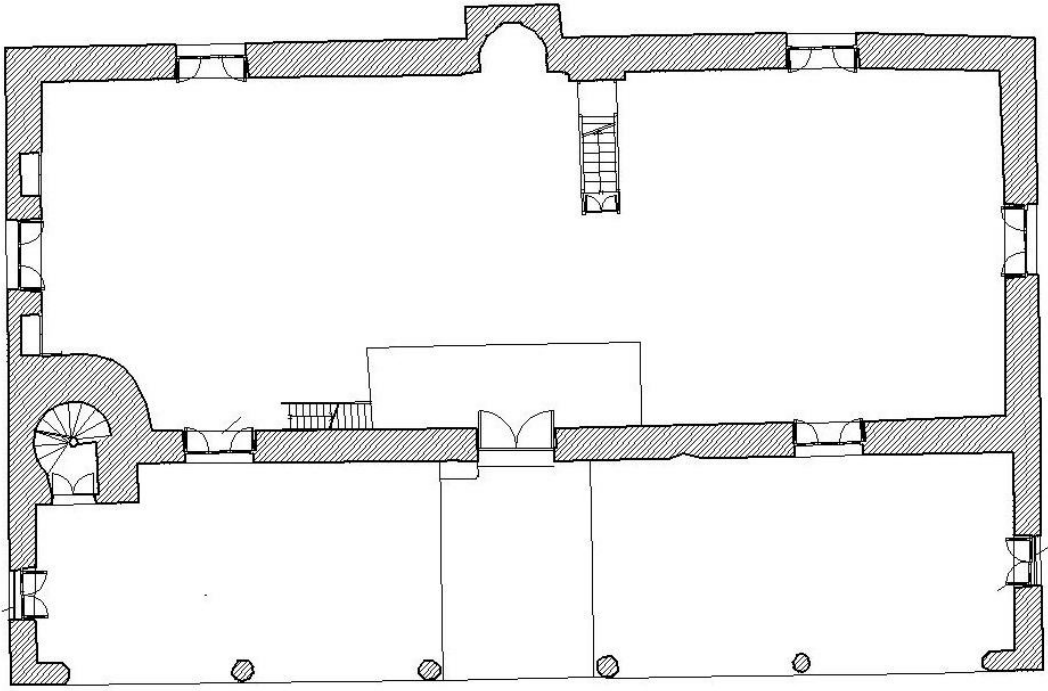

Çizim 138: Samandağı Ebu'l Fütuh Cami Minaresi Batı Cephe Görünüş (HVBM Arşivi'nden)

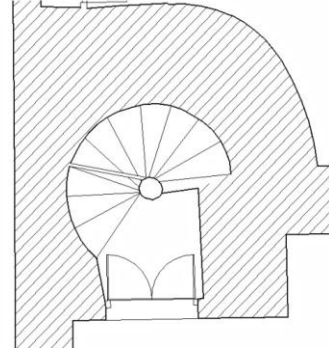
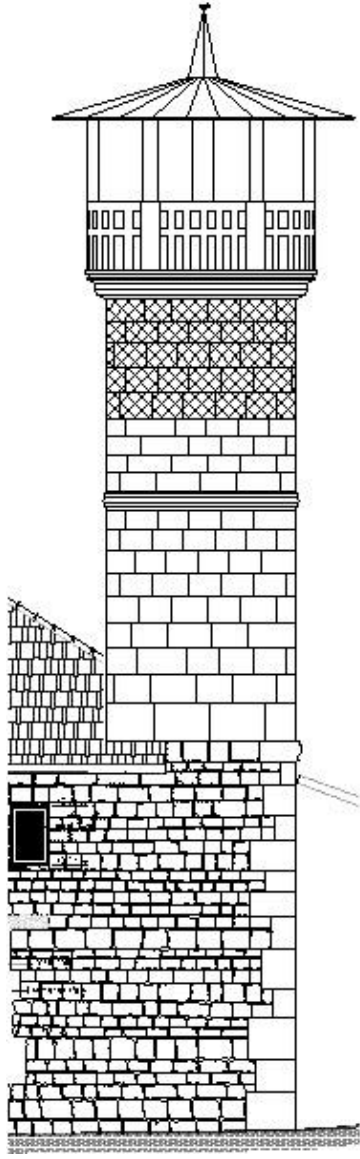

Çizim 139: Samandağı Ebu'l Fütuh Cami Minaresi Planı (HVBM Arşivi'nden)

Çizim 140: Smandağı Ebu'l Fütuh Cami Minare Şerefesi (HVBM Arşivi'nden)

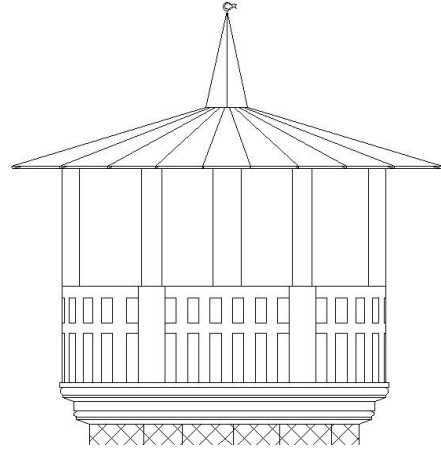
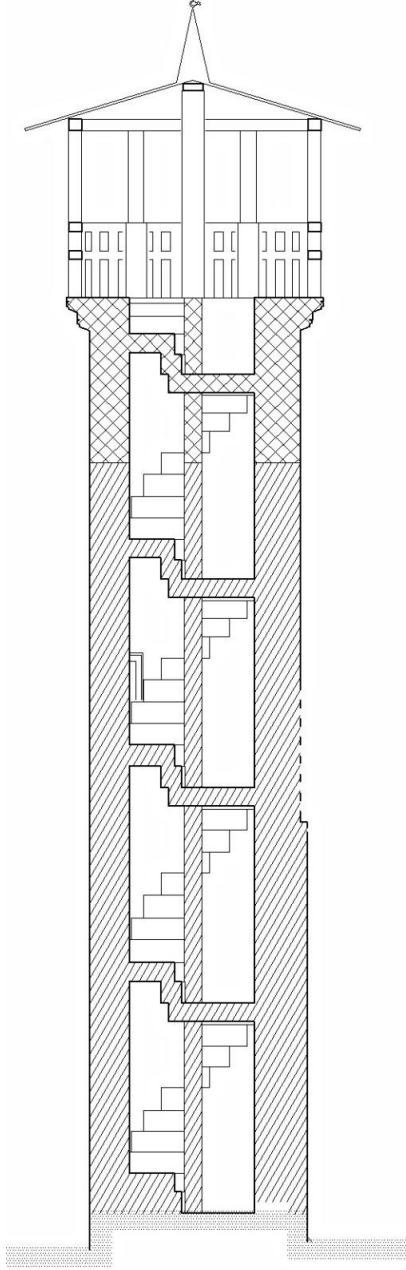

Çizim 141: Reyhanlı Yenişehir Cami Planı (HVBM Arşivi'nden)

Çizim 142: Reyhanlı Yenişehir Cami Minaresi Doğu Cephe Görünüş (HVBM Arşivi'nden)

Çizim 143: Reyhanlı Yenişehir Cami Minaresi Planı (HVBM Arşivi'nden)

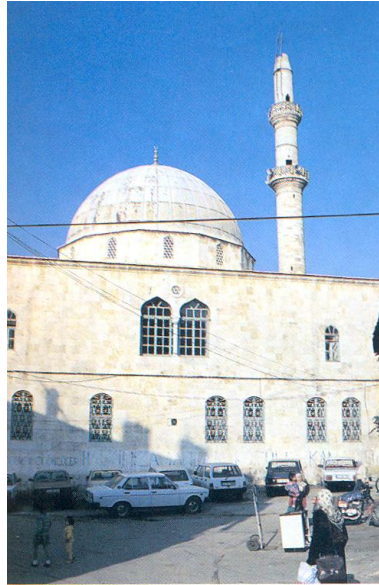
Çizim 144: Reyhanlı Yenişehir Cami Minaresi Kesit (HVBM Arşivi'nden)

Çizim 145: Reyhanlı Yenişehir Cami Minaresi Şerefe Detayı (HVBM Arşivi'nden)

FOTOĞRAFLAR

Fotoğraf 1: Şeyh Ali Cami Batı Cephesindeki Türbe Kitabesi

Fotoğraf 2: Şeyh Ali Cami Minaresi Çift Şerefeli Görünüşü (Şancı'dan)

Fotoğraf 3: Şeyh Ali Cami Minaresi Doğu Cephe Genel Görünüm

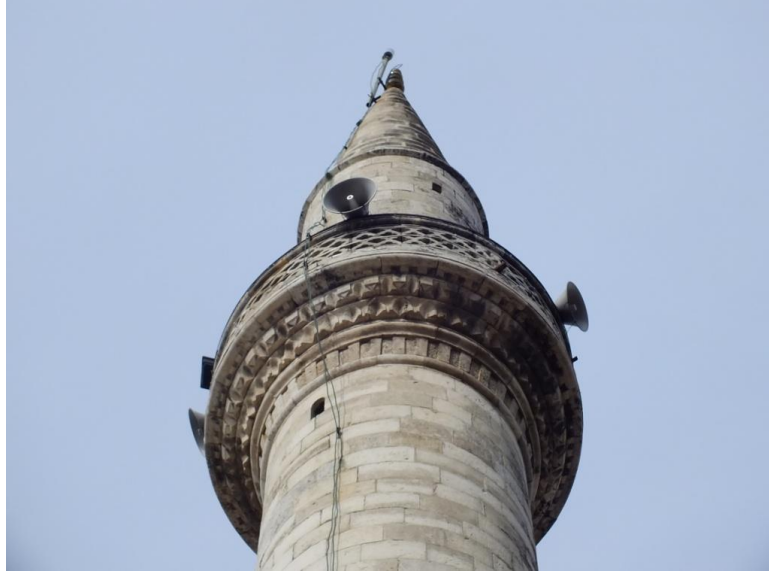
Fotoğraf 4: Şeyh Ali Cami Minaresi Kaide Güney Cephe

Fotoğraf 5: Şeyh Ali Cami Minaresi Pabuç Güneydoğu Cephe

Fotoğraf 6: Şeyh Ali Cami Minaresi Gövde Güneydoğu Cephesi

Fotoğraf 7: Şeyh Ali Cami Minaresi Şerefe ve Petek Görünüşü

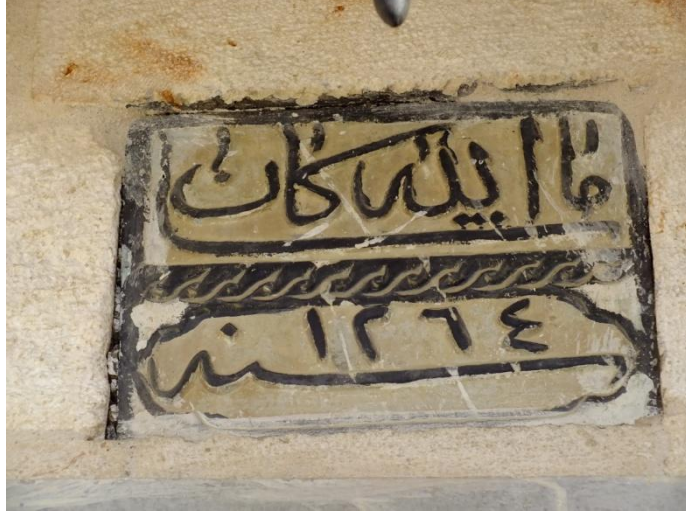
Fotoğraf 8: Şeyh Ali Cami Minaresi Şerefe Korkulukları

Fotoğraf 9: Şeyh Ali Cami Minaresi Petek ve K lah İçten Görünüş

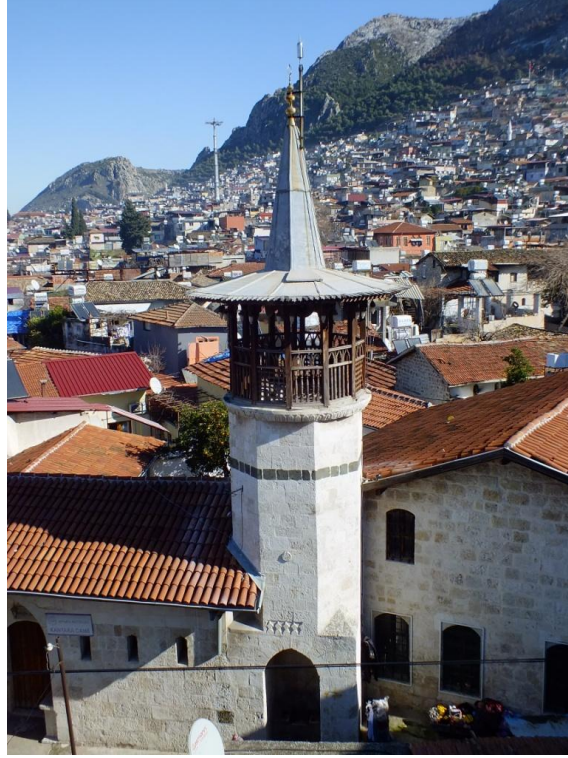
Fotoğraf 10: Şeyh Ali Cami Minare Giriş Basamakları

Fotoğraf 11 : Kantara Cami Avlu Giriş Kapısındaki Kitabe

Fotoğraf 12: Kantara Cami Minaresi Batı Cephe Görünüşü (HVBM Arşivi'nden)

Fotoğraf 13: Kantara Cami Minaresi Batı Cephe Genel Görünüm

Fotoğraf 14: Kantara Cami Minaresi Kaide Batı Cephe

Fotoğraf 15: Kantara Cami Minaresi Kaide Güneybatı Köşe Pahu

Fotoğraf 16: Kantara Cami Minaresi Kaide Bitkisel Süsleme Detayı

Fotoğraf 17: Kantara Cami Minaresi Gövde Batı Cephe

Fotoğraf 18: Kantara Cami Minaresi Gövde Batı Cephe Madalyon

Fotoğraf 19: Kantara Cami Minaresi Süsleme Detayları

Fotoğraf 20: Kantara Cami Minare Şerefesi

Fotoğraf 21: Kantara Cami Minaresi Şemsiye Örtü İç Detay

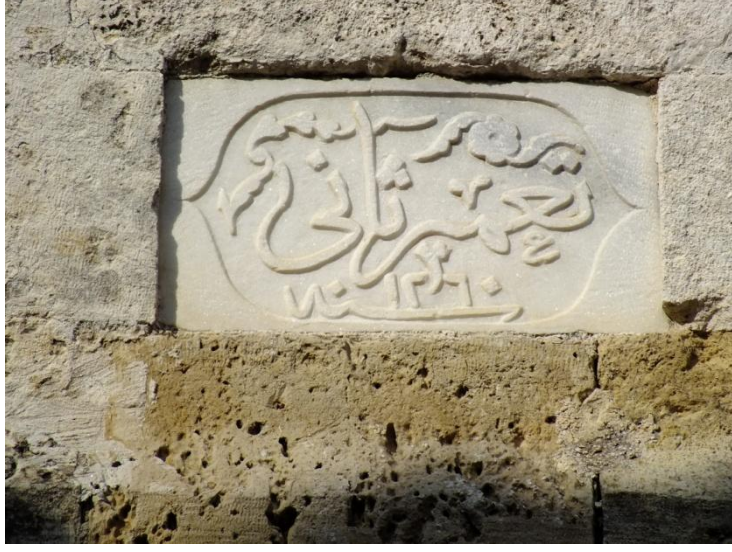
Fotoğraf 22: Kantara Cami Minaresi Kuzeydoğu Cephe Genel Görünüm

Fotoğraf 23: Kantara Cami Minaresi Girişi

Fotoğraf 24: Kantara Cami Minaresi ekirdek ve İ Basamaklar

Fotoğraf 25: Kiremitli Cami Minaresi Gövde zerindeki Kitabe

Fotoğraf 26 : Kiremitli Cami Minaresi Kuzeybatı Cephesi 19.yy (HVBM Arşivi'nden)

Fotoğraf 27: Kiremitli Cami Minaresi Kuzeybatı Cephe Genel Görünüm

Fotoğraf 28 : Kiremitli Cami Minaresi Kaide ve Pabuç Güneybatı Cephe

Fotoğraf 29: Kiremitli Cami Minaresi Kaide Güneybatı Cephe Süsleme Detayı

Fotoğraf 30: Kiremitli Cami Minaresi Gövde Güneybatı Cephe

Fotoğraf 31: Kiremitli Cami Minaresi Gövde Kitabe ve Yıldız Pencere Detayı

Fotoğraf 32: Kiremitli Cami Minare Őerefes

Fotoğraf 33: Kiremitli Cami Minaresi Şemsiye Örtü İç Görünü

Fotoğraf 34 : Kiremitli Cami Minaresi Kuzey Cephe Minare Giriş Kapısı

Fotoğraf 35: Kiremitli Cami Minare Giriş Basamaklar

Fotoğraf 36: Kiremitli Cami Minaresi Çekirdek ve Basamaklar

Fotoğraf 37: Kiremitli Cami Minaresi Şerefe son basamak

Fotoğraf 38 : Kürt Fakih Cami Minaresi 20.yüzyıla Ait Fotoğraf (HVBM Arşivi'nden)

Fotoğraf 39: Kürt Fakih Cami Minaresi Kuzezybatı Cephe Genel Görünüm

Fotoğraf 40: Kürt Fakih Cami Minaresi Pabuç Kuzezybatı Cephe

Fotoğraf 41: Kürt Fakih Cami Minare Şerefesi

Fotoğraf 42: Yeni Cami Minaresi Güneybatı Cephe Genel Görünüm

Fotoğraf 43: Yeni Cami Minaresi Pabuç Güneybatı Cephe

Fotoğraf 44: Yeni Cami Minaresi Güneybatı Cephe Gövde Görünüşü

Fotoğraf 45 : Yeni Cami Minaresi Gövde Süsleme Detayı

Fotoğraf 46: Yeni Cami Minare Şerefesi

Fotoğraf 47: Yeni Cami Minaresi Şemsiye Örtü İçten Görünüşü

Fotoğraf 48: Yeni Cami Minaresi Kuzey Cephe Giriş Kapısı

Fotoğraf 49: Yeni Cami Minaresi Giriş Cephesi Süsleme Detayları

Fotoğraf 50: Yeni Cami Minaresi Giriş Basamakları

Fotoğraf 51: Yeni Cami Minaresi Çekirdek ve Basamaklar

Fotoğraf 52: Yeni Cami Minaresi İçindeki Son Basamak

Fotoğraf 53 : İhsaniye Cami Minaresi 19.yüzyıldaki Görünüşü (HVBM Arşivi'nden)

Fotoğraf 54: İhsaniye Cami Minaresi Güney Cephe Genel Görünüm

Fotoğraf 55: İhsaniye Cami Minaresi Kuzeybatı Cephe Pabuç Detay

Fotoğraf 56: İhsaniye Cami Minaresi Gövde Kuzeybatı Cephe Görünüşü

Fotoğraf 57: İhsaniye Cami Minaresi Gövde Süsleme Detayı

Fotoğraf 58: İhsaniye Cami Minaresi Gövde Batı Cephe Madalyon

Fotoğraf 59: İhsaniye Cami Minare Şerefesi

Fotoğraf 60: İhsaniye Cami Minaresi Şerife Çıkış Kapısı ve Korkulukları

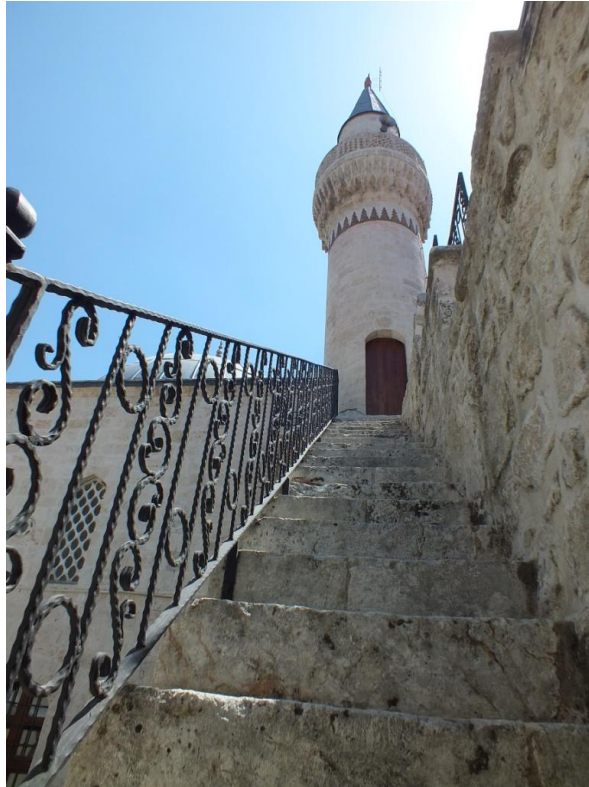
Fotoğraf 61: İhsaniye Cami Minaresi Petek Güney Cephe Süsleme Detaylar

Fotoğraf 62: İhsaniye Cami Minaresi Petek ve K lah İçten Görünüş

Fotoğraf 63 İhsaniye Cami Minaresi Kuzey Cephe Çıkış Merdivenleri

Fotoğraf 64: İhsaniye Cami Minaresi Batı Cephe Minare Girişi

Fotoğraf 65: İhsaniye Cami Minaresi Giriş Basamakları

Fotoğraf 66 : İhsaniye Cami Minaresi Çekirdek ve Basamamaklar

Fotoğraf 67: Sarımiye Cami Minaresi Alınlığındaki Kitabe

Fotoğraf 68: Sarımiye Cami Minaresi Kuzeybatı Cephe Genel Görünüm

Fotoğraf 69: Sarımiye Cami Minaresi Kaide Batı Cephe

Fotoğraf 70: Sarımiye Cami Minaresi Kaide Kemerı Süsleme Detayı

Fotoğraf 71 : Sarımiye Cami Minaresi Kaide Kuzeybatı Cephe Köşe Pahu

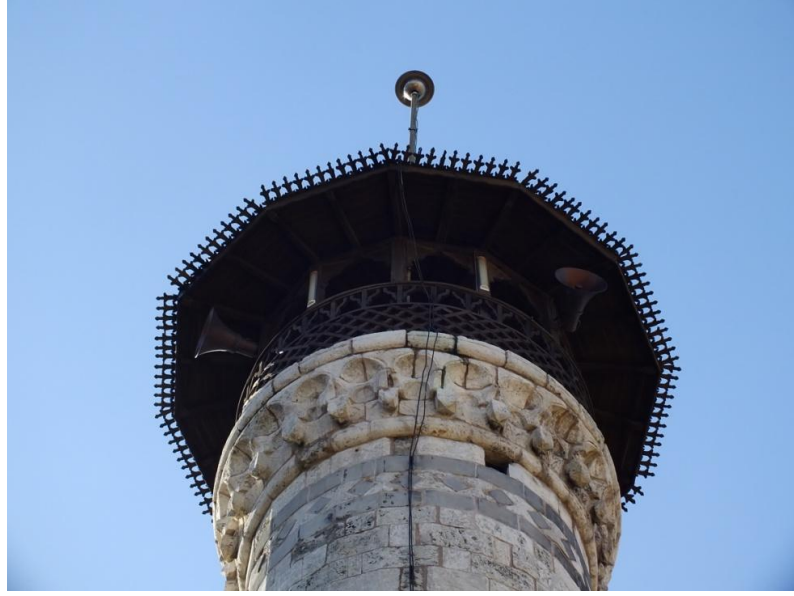
Fotoğraf 72: Sarımiye Cami Minaresi Pabuç Güneydoğu Cephe

Fotoğraf 73: Sarımiye Cami Minaresi Gövde Doğu Cephe Görünüş

Fotoğraf 74: Sarımiye Cami Minaresi Gövde Süsleme Detayları

Fotoğraf 75: Sarımiye Cami Minare Şerefesi

Fotoğraf 76: Sarımiye Cami Minaresi Kuzeydoğu Cephe Minare Giriş

Fotoğraf 77: Sarımiye Cami Minaresi Çekirdek ve Basamaklar

Fotoğraf 78: Sarımiye Cami Minaresi Son Basamak ve Şerefe Tabanı

Fotoğraf 79: Şeyh Muhammed Cami Minaresi Kaide Kitabe

Fotoğraf 80: Şeyh Muhammed Cami Minaresi Batı Cephe Genel Görünüm

Fotoğraf 81: Şeyh Muhammed Cami Minaresi Kaide Batı Cephe

Fotoğraf 82: Şeyh Muhammed Cami Minaresi Kaide Tonz Örtüs

Fotoğraf 83: Şeyh Muhammed Cami Minaresi Çıkış Merdivenleri

Fotoğraf 84: Şeyh Muhammed Cami Minaresi Pabuç Güneydoğu Cephe

Fotoğraf 85 : Şeyh Muhammed Cami Minaresi Gövde Güney Cephe

Fotoğraf 86: Şeyh Muhammed Cami Minaresi Şerefe ve Petek Görünüm

Fotoğraf 87: Şeyh Muhammed Cami Minaresi Giriş Basamakları

Fotoğraf 88: Şeyh Muhammed Cami Minaresi Çekirdek ve Basamaklar

Fotoğraf 89: Mahremiye Cami Minaresi Güney Cephe Genel Görünüm

Fotoğraf 90: Mahremiye Cami Minaresi Kaide Güney Cephe

Fotoğraf 91 : Mahremiye Cami Minaresi Pabuç Güneydoğu Cephe

Fotoğraf 92: Mahremiye Cami Minaresi Gövde Kuzey Cephe Görünüşü

Fotoğraf 93: Mahremiye Cami Minare Şerefesi

Fotoğraf 94: Mahremiye Cami Minaresi Geçiş Tüneli

Fotoğraf 95: Mahremiye Cami Minare Giriş Basamakları

Fotoğraf 96: Mahremiye Cami Minaresi Çekirdek ve Basamaklar

Fotoğraf 97: Mahremiye Cami Minaresi Son Basamak ve Şerefe Tabanı

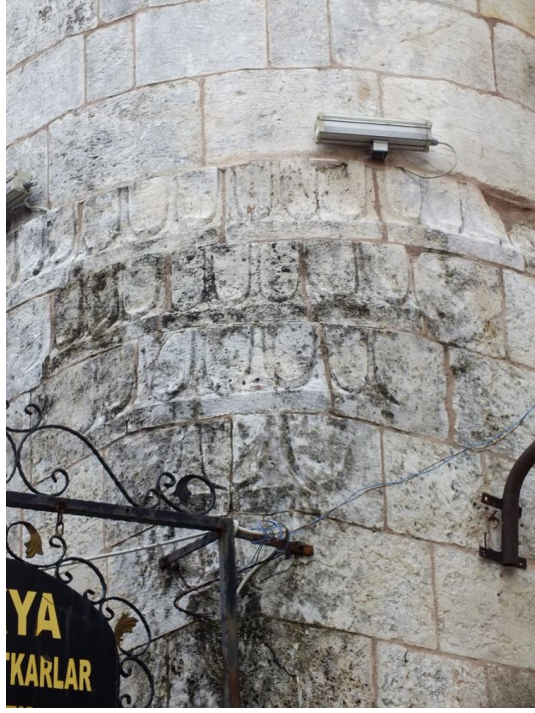
Fotoğraf 98: Nakip Cami Minaresi 19.yüzyıldaki Görünüşü(HVBM Arşivi'nden)

Fotoğraf 99: Nakip Cami Minaresi Kuzey Cephe Genel Görünüm

Fotoğraf 100: Nakip Cami Minaresi Kaide Kuzey Cephe

Fotoğraf 101: Nakip Cami Minaresi Pabuç Kuzey Cephe

Fotoğraf 102: Nakip Cami Minaresi Gövde Kuzey Cephe Grn

Fotoğraf 103: Nakip Cami Minare Şerefesi

Fotoğraf 104: Nakip Cami Minaresi Şemsiye Örtü İçten Görünüşü

Fotoğraf 105: Nakip Cami Minaresi Batı Cephe Giriş Kapısı

Fotoğraf 106: Nakip Cami Minaresi Giriş Basamakları

Fotoğraf 107: Nakip Cami Minaresi Çekirdek ve Basamaklar

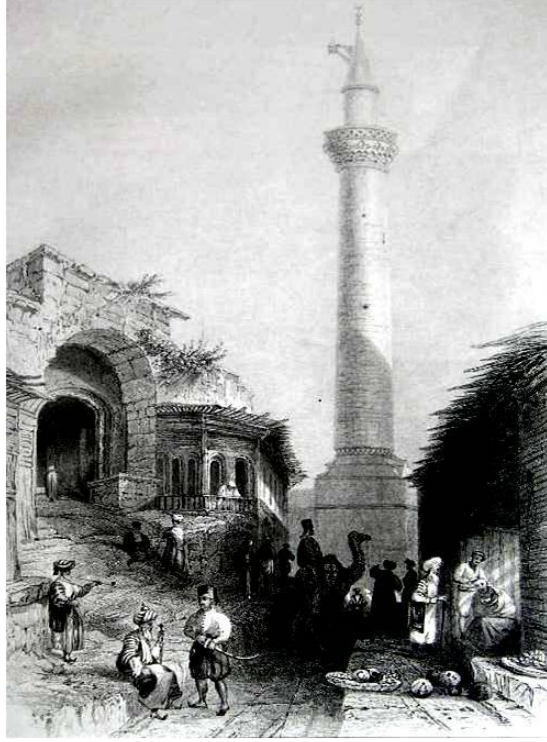
Fotoğraf 108: Nakip Cami Minaresi Son Basamak ve Şerefe Tabanı

Fotoğraf 109: Ulu Cami Minaresi Gövde Kitabe

Fotoğraf 110: Ulu Cami Minaresi Kaide Güney Cephe Kitabe

Fotoğraf 111: Ulu Cami Minaresi 19.yüzyıldaki Görünüşü(W.H.Barlett)
(HVBM Arşivi'nden)

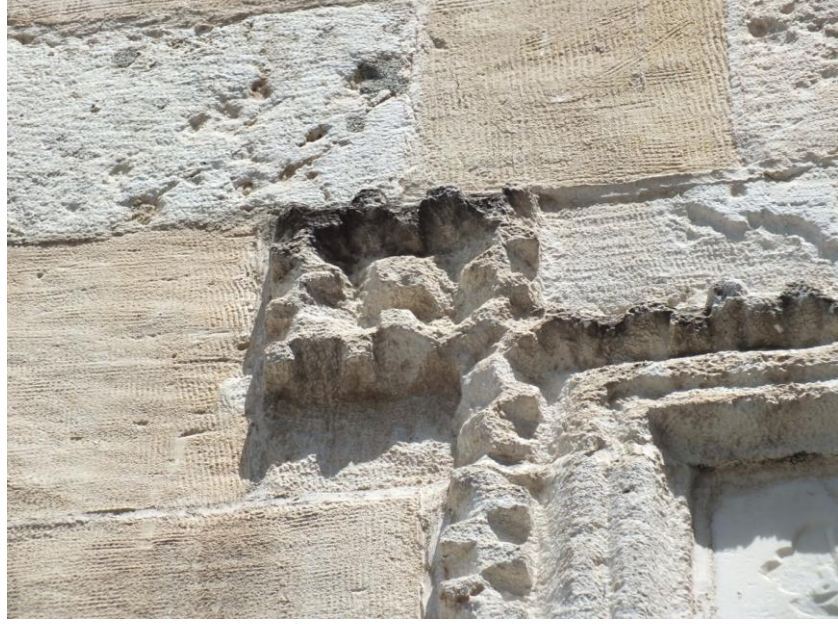
Fotoğraf 112: Ulu Cami Minaresi Güneybatı Cephe Genel Görünüm

Fotoğraf 113: Ulu Cami Minaresi Kaide Güney Cephe

Fotoğraf 114: Ulu Cami Minaresi Kaide Bitkisel Süsleme Detayı

Fotoğraf 115: Ulu Cami Minaresi Kaide Geometrik Süsleme Detayı

Fotoğraf 116: Ulu Cami Minaresi Kaide Güney Cephe Madalyon

Fotoğraf 117: Ulu Cami Minaresi Pabuç Güneydoğu Cephe

Fotoğraf 118: Ulu Cami Minaresi Gövde Güneydoğu Cephe Genel Görünü

Fotoğraf 119: Ulu Cami Minaresi Gövde Süsleme Detayı

Fotoğraf 120:Ulu Cami Minaresi Gövde Süsleme Detayı

Fotoğraf 121: Ulu Cami Minaresi Gövde Renkli Taş Süsleme

Fotoğraf 122: Ulu Cami Minare Şerefe ve Petek Görünüşü

Fotoğraf 123: Ulu Cami Minaresi Petek Renkli Taş Süsleme

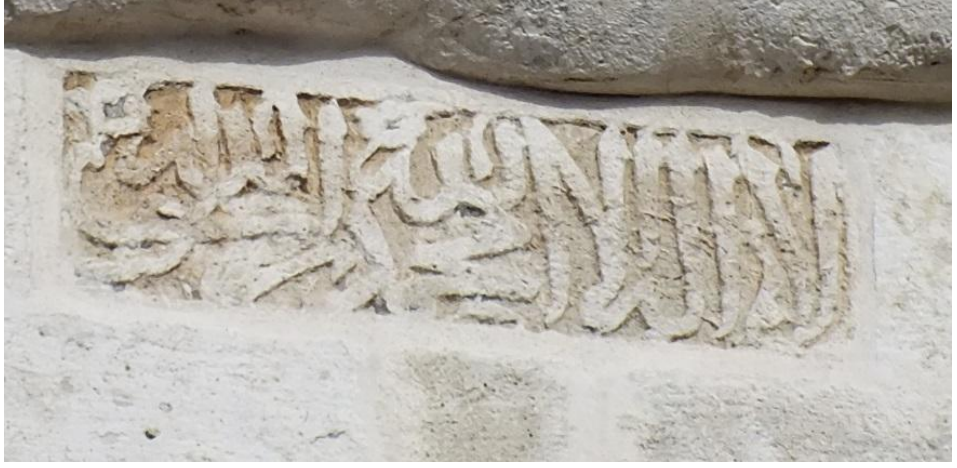
Fotoğraf 124: Ulu Cami Minare Giriş Basamakları

Fotoğraf 125: Ulu Cami Minaresi Çekirdek ve Basamaklar

Fotoğraf 126: Sofular Cami Minaresi Gövde Üzerindeki Kitabe

Fotoğraf 127: Sofular Cami Minaresi Gövde Üzerindeki Dikdörtgen Kitabe

Fotoğraf 128: Sofular Cami Minaresi Batı Cephe Genel Görünümü

Fotoğraf 129: Sofular Cami Minaresi Papuç Kuzeydoğu Cephe

Fotoğraf 130: Sofular Cami Minaresi Gövde Güneybatı Cephe Görünüş

Fotoğraf 131: Sofular Cami Minaresi Şerefe ve Petek Görünüş

Fotoğraf 132 : Sofular Cami Minaresi Şerefe Çıkış Kapısı Kemer Detayı

Fotoğraf 133: Sofular Cami Minaresi Klah İçten GrnŒ

Fotoğraf 134: Sofular Cami Minaresi GiriŒ Basamakları

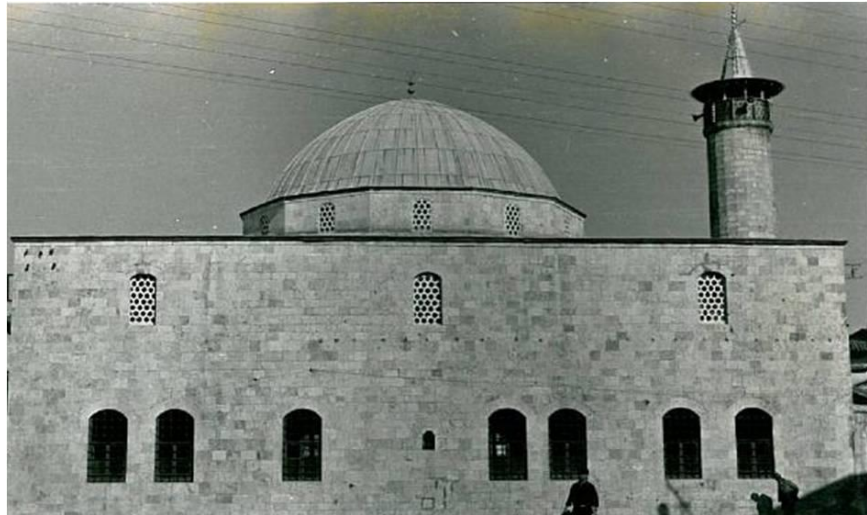
Fotoğraf 135: Sofular Cami Minaresi Çekirdek ve Basamaklar

Fotoğraf 136 : Sofular Cami Minaresi Son Basamak ve Şerefe Tabanı

Fotoğraf 137: Habib Neccar Cami Medrese Kitabesi

Fotoğraf 138: Habib Neccar Cami Minaresi Güney cephe (HVBM Arşivinden)

Fotoğraf 139: Habib-i Neccar Cami Minaresi Batı Cephe Genel Görünüm

Fotoğraf 140: Habib-i Neccar Cami Minaresi Kaide Batı Cephe

Fotoğraf 141: Habib-i Neccar Cami Minaresi Kaide Batı Cephe Süsleme Detayı

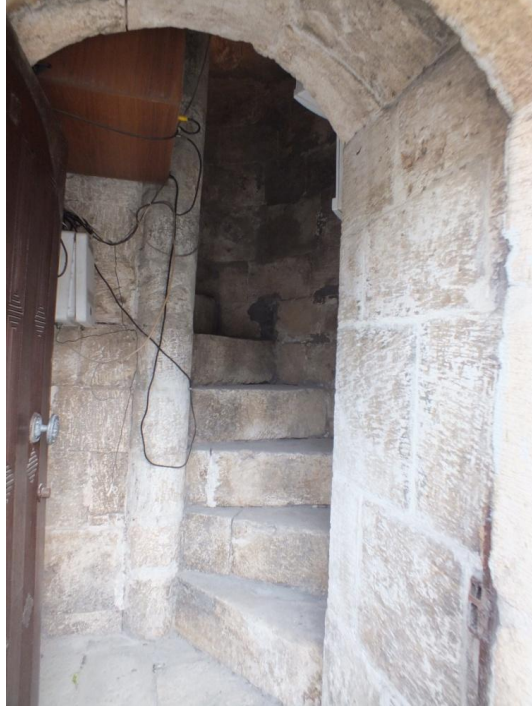
Fotoğraf 142: Habib-i Neccar Cami Minaresi Pabuç Kuzeybatı Cephe

Fotoğraf 143: Habib-i Neccar Cami Minaresi Gövde Kuzeybatı Cphe

Fotoğraf 144: Habib-i Neccar Cami Minare Şerefesi

Fotoğraf 145: Habib-i Neccar Cami Minaresi Giriş Basamakları

Fotoğraf 146: Habib-i Neccar Cami Minaresi Basamakları

Fotoğraf 147: Şekercik Cami Çeşme Kitabesi

Fotoğraf 148: Şekercik Cami Minaresi (19.yy) (HVBM Arşivi'nden)

Fotoğraf 149: Şekercik Cami Minaresi K zeybatı Cephe Genel Görünüm

Fotoğraf 150 : Şekercik Cami Minaresi Kaide Kuzey Cephe Kemer

Detayı

Fotoğraf 151: Şekercik Cami Minaresi Kaide Kuzeydoğu Cephe Süsleme Detayı

Fotoğraf 152: Şekercik Cami Minaresi Kaide Güney Cephesi ve Tonz Detayı

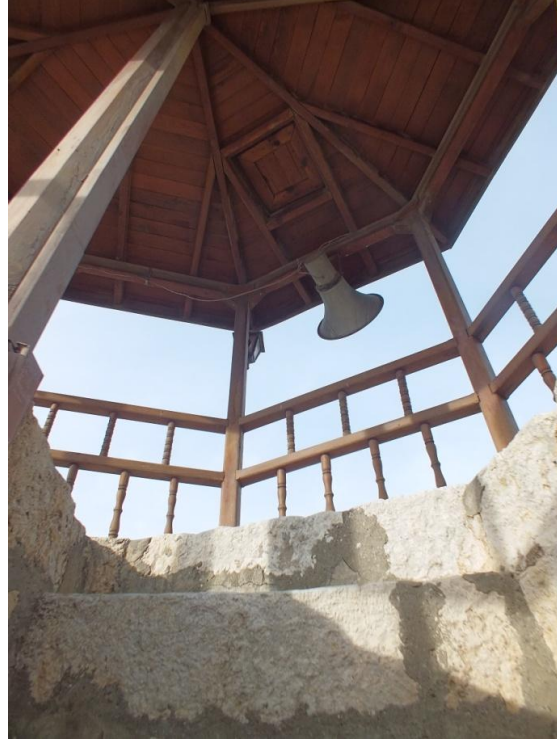
Fotoğraf 153: Şekercik Cami Minaresi Papuç ve Gövde Kuzeybatı Cephe

Fotoğraf 154: Şekercik Cami Minaresi Gövde Yıldız Pencere Detayı

Fotoğraf 155: Şekercik Cami Minare Şerefesi

Fotoğraf 156: Şekercik Cami Minaresi Şemsiye Örtü İçten Görünüş

Fotoğraf 157: Şekercik Cami Minaresi Batı Cephe Giriş Kapısı

Fotoğraf 158: Şekercik Cami Minaresi Giriş Basamakları

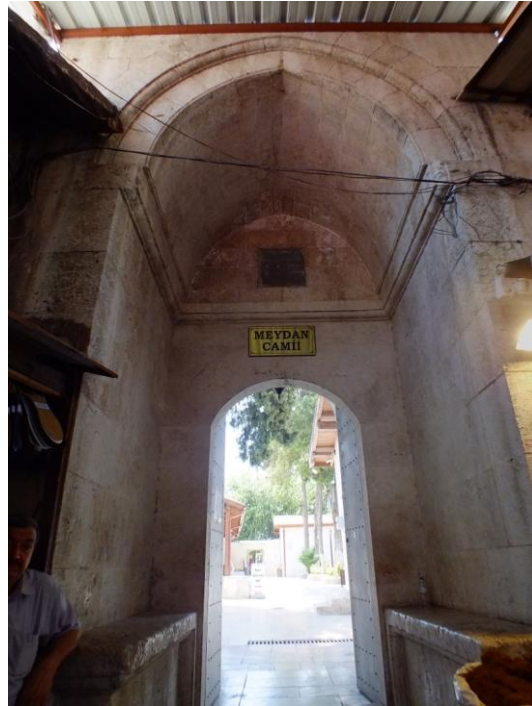
Fotoğraf 159: Meydan Cami Minaresi Eyvan İçindeki Kitabe

Fotoğraf 160: Meydan Cami Minaresi Güneybatı Cephe Genel Görünüm

Fotoğraf 161 : Meydan Cami Minaresi Batı Cephe Genel Görünüm

Fotoğraf 162 Meydan Cami Minaresi Doğu Cephe Eyvan Görünüş

Fotoğraf 163: Meydan Cami Minaresi Pabuç ve Gövde Güneybatı Cephe

Fotoğraf 164: Meydan Cami Minare Şerefesi

Fotoğraf 165: Meydan Cami Minaresi Şerefe Korkuluğu

Fotoğraf 166: Meydan Cami Minaresi Giriş Kapısına Çıkış Medivenleri

Fotoğraf 167: Meydan Cami Minaresi Batı Cephe Giriş Kapısı

Fotoğraf 168: Meydan Cami Minaresi Giriş Basamakları

Fotoğraf 169: Meydan cami Minaresi Çekirdek ve Basamaklar

Fotoğraf 170 : Meydan Cami Minaresi Son Basamak ve Şerefe Tabanı

Fotoğraf 171 : Affan Cami Kitabesi (Şancı'dan)

Fotoğraf 172: Affan Cami Minaresi Kaide Güney Cephe Kitabesi

Fotoğraf 173: Affan Cami Minaresi Güneydoğu Cephe Genel Görünüm

Fotoğraf 174 : Affan Cami Minaresi Kaide Güneybatı Cephe

Fotoğraf 175 : Affan Cami Minaresi Pabuç Güneydoğu Cephe

Fotoğraf 176: Affan Cami Minaresi Gövde Güneydoğu Cephe

Fotoğraf 177: Affan Cami Minaresi Şerefe ve Görünüş

Fotoğraf 178: Affan Cami Minaresi Petek ve Külâh İçten Görünüş

Fotoğraf 179: Affan Cami Minaresi Giriş Basamakları

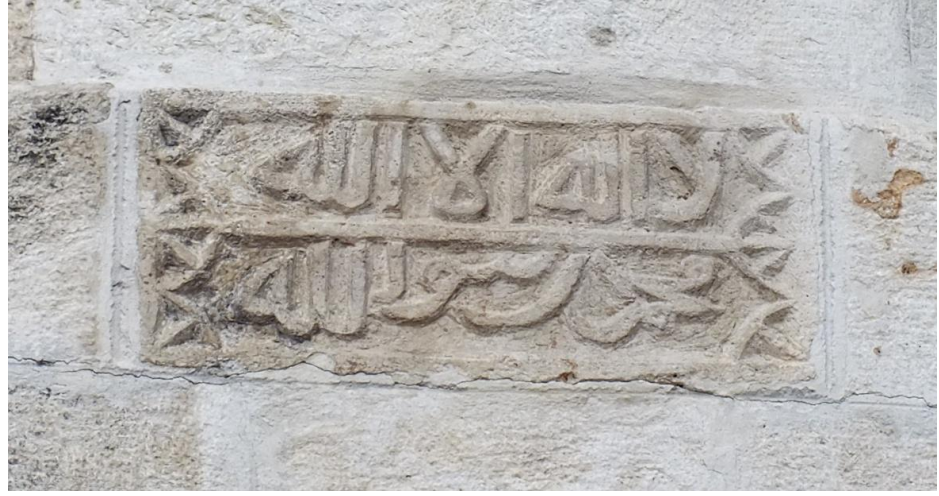
Fotoğraf 180: Affan Cami Minaresi Çekirdek ve Basamaklar

Fotoğraf 181 : Affan Cami Minaresi Son Basamak ve Şerefe Tabanı

Fotoğraf 182: Orhanlı Cami Kitabesi

Fotoğraf 183: Orhanlı Cami Minaresi Kaide Güney Cephe Kitabe

Fotoğraf 184: Orhanlı Cami Minaresi Kaide Kitabe ve Süsleme Detayları

Fotoğraf 185: Orhanlı Cami Minaresi 20.yüzyıl başlarındaki Görünüşü (HVBM Arşivi'nden)

Fotoğraf 186: Orhanlı Cami Minaresi Güneydoğu Cephe Genel Görünüm

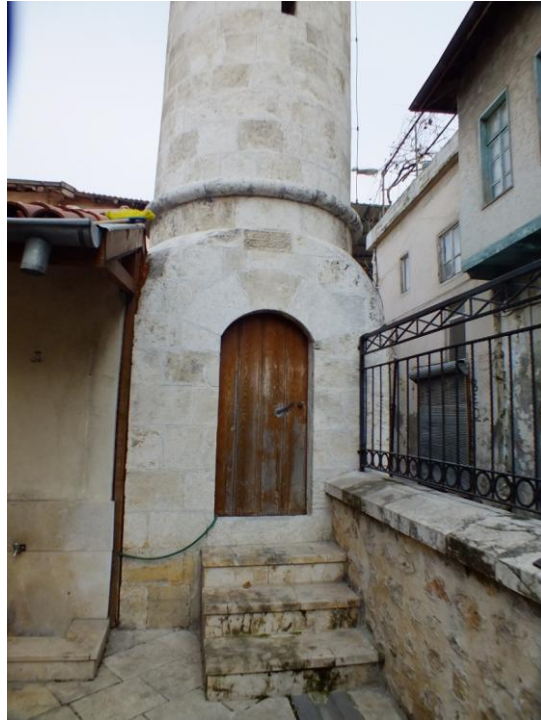
Fotoğraf 187: Orhanlı Cami Minaresi Kaide Kuzeydoğu Cephe

Fotoğraf 188: Orhanlı Cami Minaresi Papuç ve Gövde Güney Cephe Görünüş

Fotoğraf 189: Orhanlı Cami Minare Şerefesi

Fotoğraf 190: Orhanlı Cami Minaresi Giriş Kapısı

Fotoğraf 191: Orhanlı Cami Minaresi Son Basamak (HVBM Arşivi'nden)

Fotoğraf 192: Osmaniye Cami Minaresi Cami Cephesindeki Kitabe

Fotoğraf 193: Osmaniye Cami Minaresi Kuzey Cephe Genel Görünüm

Fotoğraf 194: Osmaniye Cami Minaresi Kaide Kuzeybatı Cephe

Fotoğraf 195: Osmaniye Cami Minaresi Pabuç Kuzeybatı Cephe

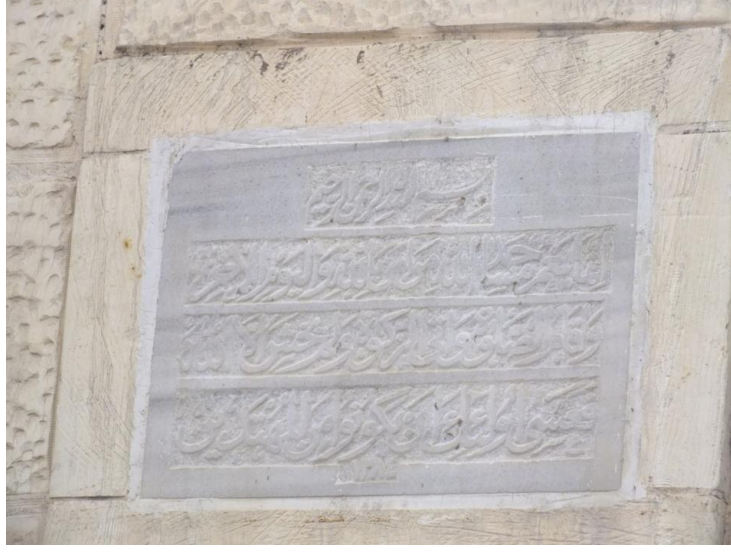
Fotoğraf 196: Osmaniye Cami Minaresi Güneybatı Cephe Gövde Görünüşü

Fotoğraf 197: Osmaniye Cami Minare Şerefesi

Fotoğraf 198: Osmaniye Cami Minaresi Merdiven Son Basamak (HVBM Arşivi'nden)

Fotoğraf 199: Ahmediye Cami Minaresi Kaidedeki Kitabe

Fotoğraf 200: Ahmediye Cami Minaresi Batı Cephe Genel görünüm

Fotoğraf 201: Ahmediye Cami Minaresi Kaide Güneybatı Cephe

Fotoğraf 202: Ahmediye Cami Minaresi Papuç Doğu Cephe

Fotoğraf 203: Ahmediye Cami Minaresi Gövde Kuzeybatı Cephe

Fotoğraf 204: Ahmediye Cami Minaresi Şerefe ve Petek Görünüşü

Fotoğraf 205: Ahmediye Cami Minaresi Şerefe Çıkış Kapısı

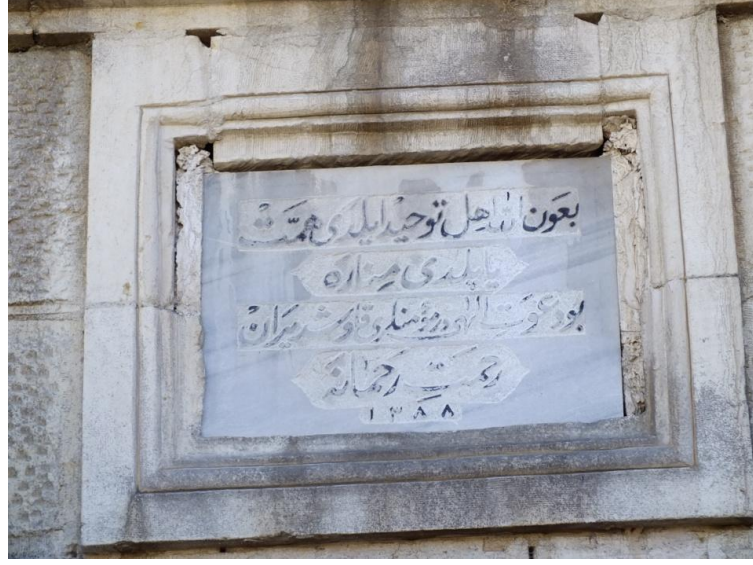
Fotoğraf 206: Ahmediye Cami Minaresi K lah İçten Görünüş

Fotoğraf 207: Ahmediye Cami Minaresi Giriş Basamakları

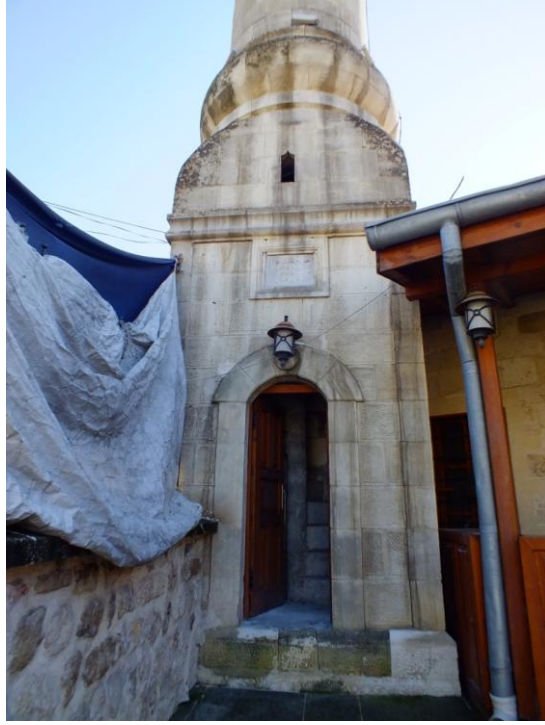
Fotoğraf 208 : Ahmediye Cami Minaresi Çekirdek ve Basamaklar

Fotoğraf 209: Halil Ağa Cami Minaresi Kaide Kuzey Cephe Kitabe

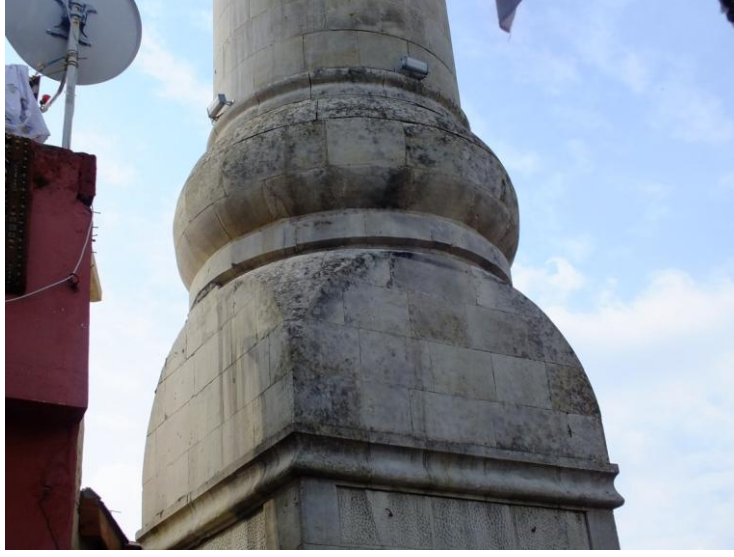
Fotoğraf 210: Halil Ağa Cami Minaresi Güneydoğu Cephe Genel Görünüm

Fotoğraf 211: Halil Ağa Cami Minaresi Kaide Kuzey Cephe

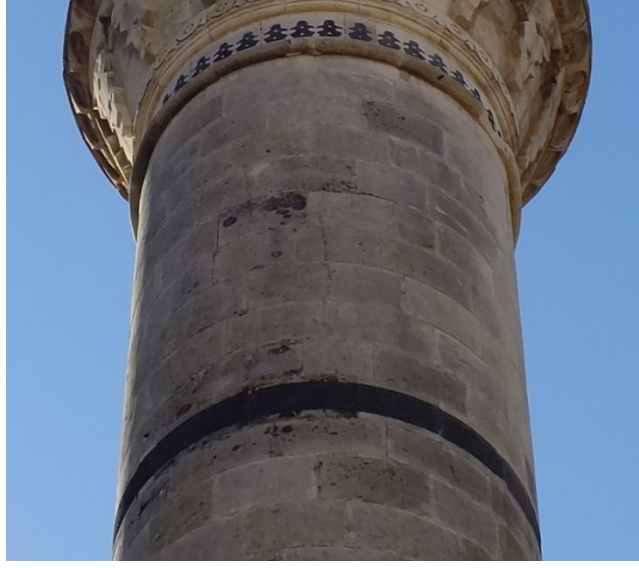
Fotoğraf 212: Halil Ağa Cami Minaresi Kaide Kuzey Cephe Madalyon

Fotoğraf 213: Halil Ağa Cami Minaresi Güneydoğu Cephe Pabuç Detayı

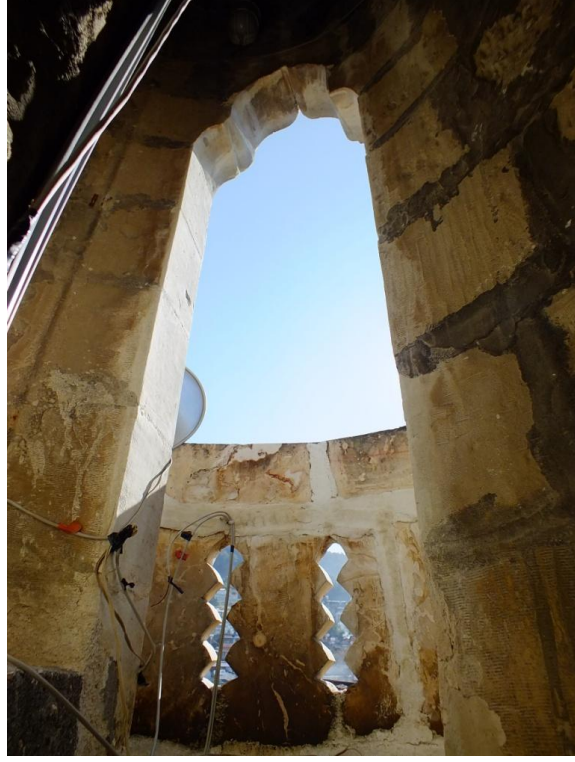
Fotoğraf 214: Halil Ağa Cami Minaresi Gövde Güneydoğu Cephe

Fotoğraf 215 : Halil Ağa Cami Minaresi Gövde Süsleme Detayları

Fotoğraf 216: Halil Ağa Cami Minaresi Şerefe ve Petek Görünüşü

Fotoğraf 217: Halil Ağa Cami Minaresi Şerefe Çıkış Kapısı

Fotoğraf 218: Halil Ağa Cami Minaresi Petek ve K lah İçten Görünüş

Fotoğraf 219: Halil Ağa Cami Minaresi Giriş Basamakları

Fotoğraf 220 : Halil Ağa Cami Minaresi Çekirdek ve Basamaklar

Fotoğraf 221: Yayladağı Kasım Bey Cami Minaresi Güneydoğu Cephe Genel Görünüm

Fotoğraf 222 :Yayladağı Kasım Bey Cami Minaresi Güneybatı Cephe Pabuç Detay

Fotoğraf 223: Yayladağı Kasım Bey Cami Minaresi Gövde Güney Cephe

Fotoğraf 224: Yayladağı Kasım Bey Cami Minare Şerefesi

Fotoğraf 225: Yayladağı Kasım Bey Cami Minaresi Doğu Cephe Giriş Kapısı

Fotoğraf 226 : Yayladağı Kasım Bey Cami Minaresi Son Basamakları (HVBM Arşivi'nden)

Fotoğraf 227: Yayladağı Kasım Bey Cami Minaresi Basamakları (HVBM Arşivi'nden)

Fotoğraf 228: Şenköy Şeyh Ahmet Kuseyri Külliyesi Türbe Kitabesi

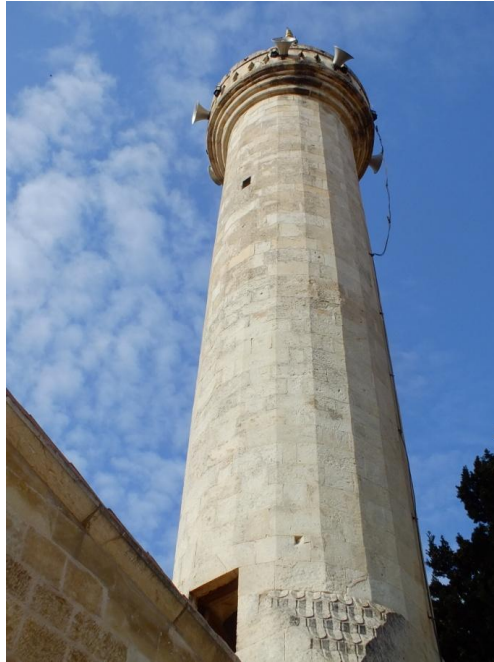
Fotoğraf 229: Şenköy Şeyh Ahmet Kuseyri Cami Minaresi Kuzeybatı Cephe Genel Görünüm

Fotoğraf 230: Şenköy Şeyh Ahmet Kuseyri Cami Minaresi Kaide Güneydoğu Cephe

Fotoğraf 231: Şenköy Şeyh Ahmet Kuseyri Cami Minaresi Pabuç Güneydoğu Cephe

Fotoğraf 232: Şenköy Şeyh Ahmet Kuseyri Cami Minaresi Gövde Güneydoğu Cephe

Fotoğraf 233: Şenköy Şeyh Ahmet Kuseyri Cami Minaresi Şerefe ve Petek

Fotoğraf 234: Şenköy Şeyh Ahmet Kuseyri Cami Minaresi Son Basamak ve Kûlah İç Detay

Fotoğraf 235: Şenköy Şeyh Ahmet Kuseyri Cami Minaresi Kuzey Cephe Minare Girişi

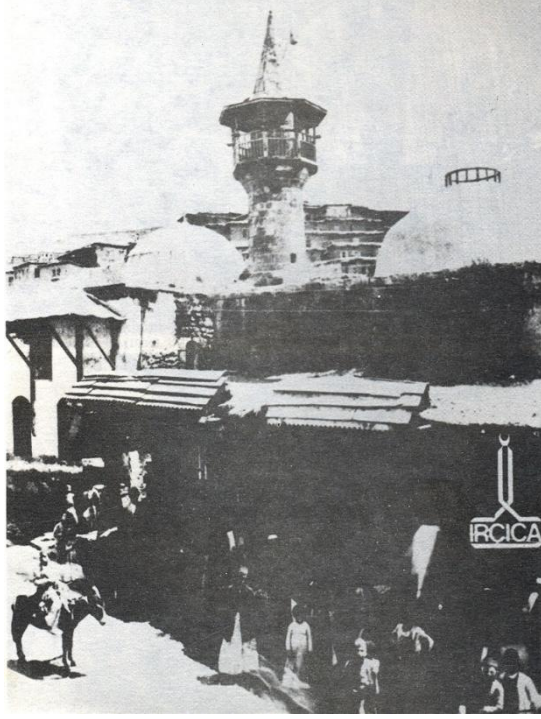
Fotoğraf 236: Şenköy Şeyh Ahmet Kuseyri Cami Minaresi Basamaklar

Fotoğraf 237: Belen Kanuni Sultan Süleyman Cami Kitabesi (Müdürrisoğlu'ndan)

Fotoğraf 238: Belen Kanuni Sultan Süleyman Cami (Gravür 1795, L.F.Cassas'dan)

Fotoğraf 239 : Belen Kanuni Sultan Süleyman Cami Minaresi 1900'lü yıllarda
(Müderrişoğlu'ndan)

Fotoğraf 240: Belen Kanuni Sultan Süleyman Cami Minaresi 1990 yılındaki
Görünüşü (Müderrişoğlu'ndan)

Fotoğraf 241: Belen Kanuni Sultan Süleyman Cami Minaresi

Kuzeybatı Cephesi

Fotoğraf 242 : Belen Kanuni Sultan Süleyman Cami minaresi

Şerefe ve Petek Görünü

Fotoğraf 243 : Belen Kanuni Sultan Süleyman Cami Minaresi K lah İçten Görünüş

Fotoğraf 244: Belen Kanuni Sultan Süleyman Cami Minaresi  ekirdek ve Basamaklar

Fotoğraf 245: Payas II. Selim Cami Minaresi Güney Cephe Genel Görünüm

Fotoğraf 246: Payas II. Selim Cami Minaresi Pabuç Güneybatı Ceph

Fotoğraf 247: Payas II. Selim Cami Minaresi Gövde Güneybatı Cephe

Fotoğraf 248 : Payas II. Selim Cami Minaresi Şerife, Petek ve Külâh Görünüşü

Fotoğraf 249 : Payas II. Selim Cami Minaresi K lah İçten Görünüş

Fotoğraf 250: Payas II. Selim Cami Minaresi Kuzey Cephe Giriş Kapısı

Fotoğraf 251: Payas II. Selim Cami Minaresi Mahfil Katı Çıkış Merdiveni

Fotoğraf 252: Payas II. Selim Cami Minaresi Giriş Basamakları

Fotoğraf 253: Payas II. Selim Cami Minaresi Çekirdek ve Basamaklar

Fotoğraf 254: Payas II. Selim Cami Minaresi Son Basamak Detay

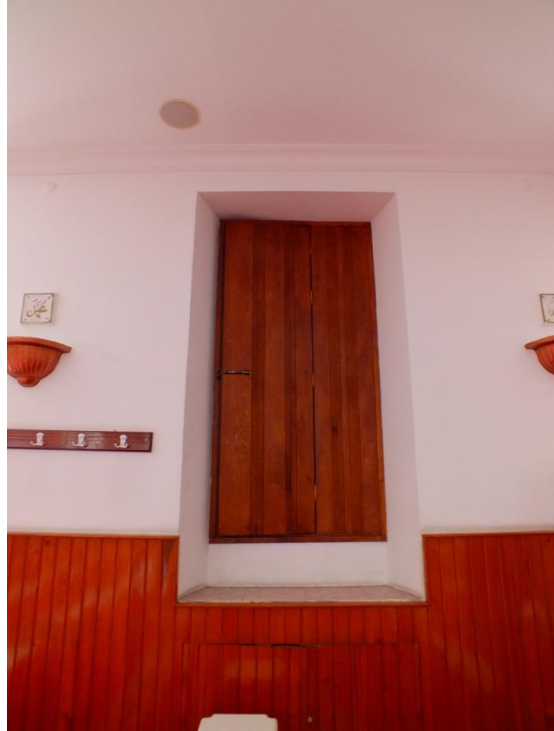
Fotoğraf 255: İskenderun Kaptanpaşa Cami Minaresi Kuzey Cephe Genel görünüm

Fotoğraf 256: İskenderun Kaptanpaşa Cami Minaresi Kaide Doğu Cephe

Fotoğraf 257: İskenderun Kaptanpaşa Cami Minaresi Şerefe, Petek ve Kûlah Görünüş

Fotoğraf 258 : İskenderun Kaptanpaşa Cami Minaresi Batı Cephe Minare Giriş

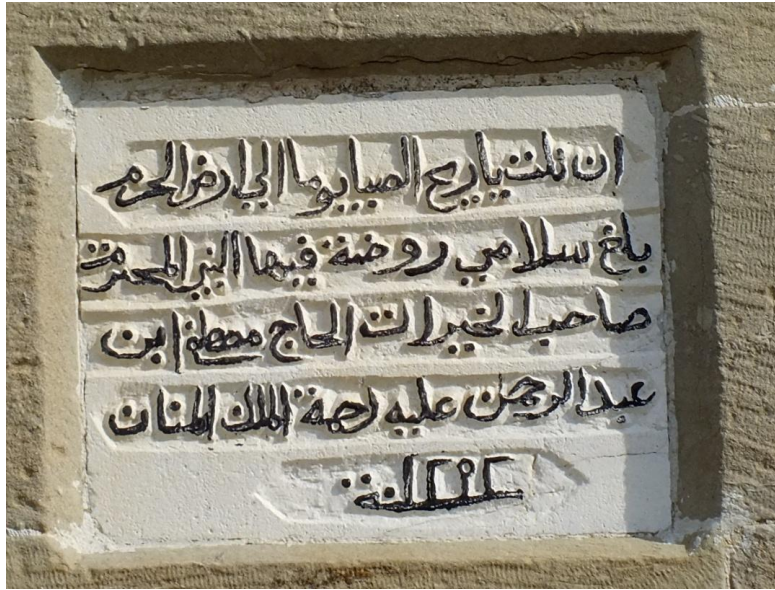
Fotoğraf 259: İskenderun Kaptanpaşa Cami Minaresi Çıkış Merdivenleri

Fotoğraf 260: İskenderun Kaptanpaşa Cami Minaresi Giriş Basamakları

Fotoğraf 261 : İskenderun Kaptanpaşa Cami Minaresi Çekirdek ve Basamaklar

Fotoğraf 262: Altınözü Fadikli Cami Minaresi Kaide Batı Cephe Kitabı

Fotoğraf 263: Altınözü Fadikli Cami Minaresi Batı Cephe Genel Görünüm

Fotoğraf 264: Altınözü Fadikli Cami Minaresi Kaide Batı Cephe

Fotoğraf 265: Altınözü Fadikli Cami Minaresi Pabuç Güneybatı Cephe

Fotoğraf 266: Altınözü Fadikli Cami Minaresi Gövde Görünüş

Fotoğraf 267: Altınözü Fadikli Cami Minaresi Şerefe, Petek ve Kûlah Görünüş

Fotoğraf 268: Altınözü Fadikli Cami Minaresi Çekirdek ve Basamaklar

Fotoğraf 269: Altınözü Fadikli Cami Minaresi Onarım Öncesi Durumu (HVBM Arşivi'nden)

Fotoğraf 270: Samandağ Ebu'l Fütuh Cami Minaresi Batı Cephe Genel Görünüm

Fotoğraf 271: Samandağ Ebu'l Fütuh Cami Minaresi Gövde Güneybatı Cephe

Fotoğraf 272: Samandağ Ebu'l Fütuh Cami Minare Şerefesi

Fotoğraf 273: Samandağ Ebu'l Fütuh Cami Minare Çıkış Basamakları

Fotoğraf 274: Samandağ Ebu'l Fütuh Cami Minaresi Giriş Kapısı

Fotoğraf 275 : Reyhanlı Yenişehir Cami Harimdeki Kitabe (Şancı'dan)

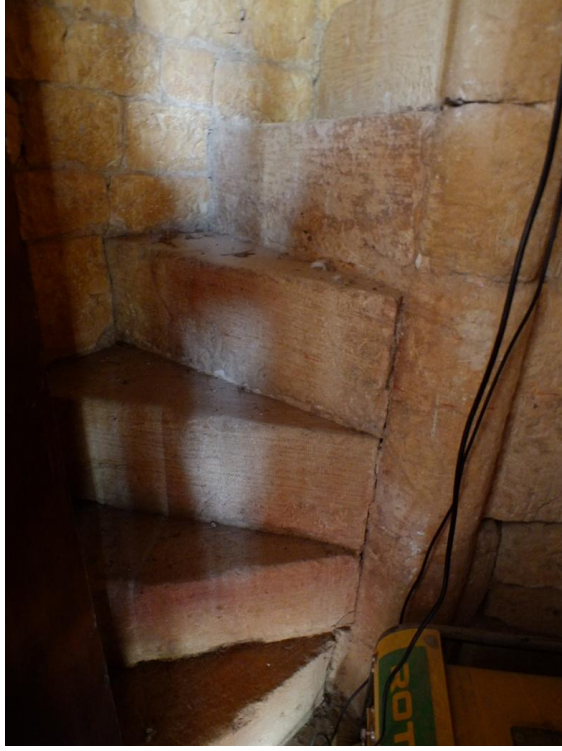
Fotoğraf 276: Reyhanlı Yenişehir Cami Minaresi Kuzey Giriş Cephesi

Fotoğraf 277: Reyhanlı Yenişehir Cami Minaresi Gövde Kuzeyoğu Cephe Görünüş

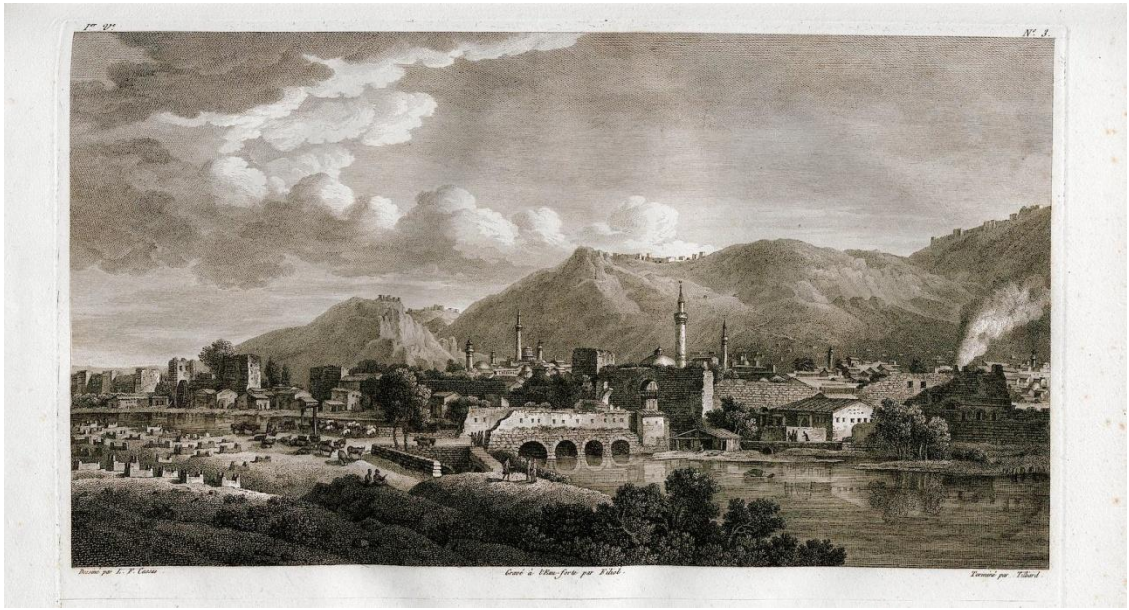
Fotoğraf 278: Reyhanlı Yenişehir Cami Minaresi Şerefesi

Fotoğraf 279: Reyhanlı Yenişehir Cami Minaresi İç Detay

Fotoğraf 280: Reyhanlı Yenişehir Cami Minaresi Çekirdek ve Basamaklar

Fotoğraf 281: Antakya Gravürü (Cassas, 1795, 6)

TABLolar
OSMANLI DÖNEMİ HATAY MİNARELERİ MALZEME VE BİÇİMSEL ÖZELLİKLERİ

	Minarenin Adı	Tarih	Kaide	Pabuç	Gövde	Şerefe Altlığı	Şerefe	Petek	Külah
1	Şeyh Ali Cami Minaresi	1580	Kare	Mukarnas veSoğanvari	Silindirik	Mukarnas ve Diş	Silindirik (Taş)	Silindirik Petek(Taş)	Konik K.(Taş)
2	Kantara Cam Minaresi	16.yy	Kare	Prizmatik Üçgen	Çokgen	Dışbükey K.,Mukarnas	Silindirik (Ahşap)	-	Pramidal K.(Kurşun)
3	Kiremitli Cami Minaresi	16.yy	Kare	Prizmatik Ü.ve Çokgen	Çokgen	Dışbükey Korniş	Çokgen	-	Pramidal K.(Kurşun)
4	Kürt Fakih Cami Minaresi	16.yy	Kare	Prizmatik Üçgen	Çokgen	Dışbükey K.	Çokgen	-	-
5	Yeni Cami Minaresi	1702	Kare	Mukarnas	Çokgen	Dışbükey K.	Silindirik	-	Pramidal K.(Bakır)
6	İhsaniye Cami Minaresi	1712	Kare	Prizmatik Üçgen	Silindirik	Mukarnas	Silindirirk	Silindirik Petek(Taş)	Pramidal K.(Kurşun)
7	Sarımiye Cami Minaresi	1718	Kare	Mukarnaslı Prizmatik Ü.	Çokgen	Mukarnas	Silindirik	-	Pramidal K.(Saç)
8	Şeyh Muhammed Cami Minaresi	1718	Kare	Dışbükey Pah	Silindirik	İçbükey K.	Silindirik	Silindirik Petek(Taş)	Pramidal K.(Kurşun)
9	Mahremiye Cami Minaresi	1720	Kare	Prizmatik Üçgen	Çokgen	Dışbükey K.	Silindirik	-	Pramidal K.(Kurşun)
10	Nakip Cami Minaresi	1762	Kare	Mukarnas	Silindirik	Dışbükey K.	Silindirik	-	-
11	Ulu Cami			Mukarnas		Mukarnas	Silindirik	Silindirik	Pramidal

	Minaresi	1791	Kare		Çokgen			Petek(Taş)	K.(Kurşun)
12	Sofular Cami Minaresi	1800	Kare	Prizmatik Üçgen	Çokgen	Dışbükey K.	Çokgen	Silindirirk Petek(Taş)	Konik K.(Taş)
13	Habib Neccar Cami Minaresi	1829	Kare	Mukarnas	Çokgen	Dışbükey K.	Silindirik	-	Pramidal K.(Kurşun)
14	Şekercik Cami Minaresi	1869	Kare	Prizmatik Üçgen	Çokgen	Dışbükey K.	Çokgen	-	-
15	Meydan Cami Minaresi	1886	Kare	Dışbükey Pah	Çokgen	Dışbükey K.	Silindirik	-	Pramidal K.(Kurşun)
16	Affan Cami Minaresi	1895	Kare	Dışbükey Pah	Silindirik	Dışbükey K.	Silindirik	Silindirirk Petek(Taş)	Pramidal K.(Kurşun)
17	Orhanlı Cami Minaresi	1895	Kare	Dışbükey Pah	Silindirik	Dışbükey K.	Silindirik	-	Pramidal K.(Kurşun)
18	Osmaniye Cami Minaresi	1895	Kare	Dışbükey Pah	Silindirik	Dışbükey K.	Silindirik	-	Pramidal K.(Kurşun)
19	Ahmediye Cami Minaresi	1941	Kare	Prizmatik ve Çokgen	Silindirik	Mukarnasvari (Yenilenmiş)	Silindirik	Silindirirk Petek(Taş)	Konik K.(Taş)
20	Halil Ağa Cami Minaresi	1968	Kare	Dışbükey Pah,Soğanvari	Silindirik	-	Silindirik	Silindirirk Petek(Taş)	Konik K.(Taş)
21	Yayladağı Kasım Bey Cami Minaresi	16.yy	Kare	Dışbükey Pah	Çokgen	Dışbükey K.	Çokgen	Silindirirk Petek(Taş)	Konik K.(Taş)
22	Şenköy Şeyh Ahmet Kuseyri Cami Minaresi	16.yy	Kare	Mukarnaslı Prizmatik Ü.	Silindirik	Dışbükey K.	Silindirik	Silindirirk Petek(Taş)	Konik K.(Taş)
23	Belen Kanuni Sultan SüleymanC.Minaresi	1553	Kare	-	Silindirik	Dışbükey K.	Silindirik	Silindirirk Petek(Taş)	Pramidal K.(Kurşun)

24	Payas II. Selim Cami Minaresi	1574	Kare	Mukarnas	Silindirik	Düz Çıkıntılı	Silindirik	Silindirik Petek(Taş)	Pramidal K.(Kurşun)
25	İskenderun KaptanpaşaCami Minaresi	1863	Çokgen	-	Silindirik	İçbükey K.	Silindirik	Silindirik Petek(Taş)	Konik K.(Taş)
26	Altınözü Fadikli Cami Minaresi	1876	Kare	Prizmatik Üçgen	Çokgen	Dışbükey K.	Silindirik	Silindirik Petek(Taş)	Konik K.(Taş)
27	Samandağı Ebu'l Fütuh Cami Minaresi	1895	Kare	Dışbükey Pah	Silindirik	Dışbükey K.	Silindirik	-	Pramidal K.(Kurşun)
28	Reyhanlı Yenişehir Cami Minaresi	1899	Kare	-	Silindirik	Dışbükey K.	Silindirik	-	Pramidal Kûlah (Kurşun)